90

yazko

ANTON ÇEHOV

BOZKIR

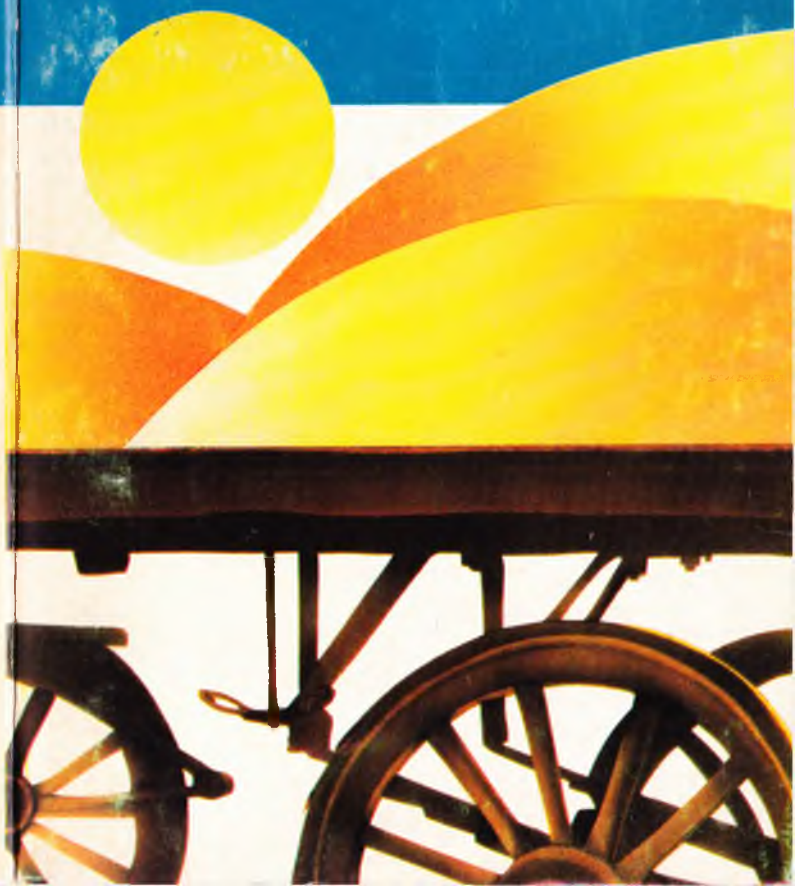
BOZKIR

ANTON ÇEHOV

Öyküler

Çeviren : Mehmet Özgül

yazko

BOZKIR
Öyküler

YAZKO
Türkocağı Cad, Kat: 2
Cağaloğlu-İstanbul
22 78 45

Mehmet Özgül'ün öteki çevirileri:

BİR DELİNİN GÜNCESİ (Gogol)
YERALTI DÜNYASI (Dostoyevski)
ÜÇ ÖLÜM (L. Tolstoy)
İVAN İLYİÇ'İN ÖLÜMÜ (L. Tolstoy)
BEYAZ GECELER (Dostoyevski)
BİR TAŞRALI (Çehov)
KREÇETOVKA İSYASYONUNDA BİR OLAY (Soljenitsin)
İVAN DENİSOVİÇ'İN BİR GÜNÜ (Soljenitsin)
BÜTÜN ESERLERİ / 4 cilt / (C. Aytmatov)
LOPATİN'İN NOTLARI (K. Simonov)
AİLE MUTLULUĞU (L. Tolstoy)
TARAS BULBA (Gogol)
TRÖST (Ehrenburg)
BUDALA (Dostoyevski)
MUJİK (Gorki)
VARENKA OLESOVA (Gorki)
BOZGUNCU (Gorki)
ANAYURDUN DUMANI (K. Simonov)

Bu kitap Ağaoğlu Yayınevi Tesisleri'nde
dizildi, basıldı, ciltlendi, 27 73 37
Kapak resmi: Leyla Uçansu
İstanbul, 1982

BOZKIR

ANTON ÇEHOV

Çeviren:
MEHMET ÖZGÜL

yazko

Yazarlar ve Çevirmenler Yayın Üretim
Kooperatifi

BOZKIR

(Bir Yolculuğun Öyküsü)

I

Bir temmuz sabahının erken saatlerinde Z. iline bağlı N. kasabasından çıkan, Nuh Nebi' den kalma, yaysız, köhne bir araba, kasabanın önündeki ana yola saptı. Briçka adı verilen bu tür ufak arabalara şimdi Rusya'da yalnız tüccar kahyaları, celepler. bir de yoksul papazlar binerler

Araba en ufak bir harekette takur tukur sesler çıkarıyor, cızırtılar koyveriyor, arkaya bağlı boş bir kova da tangırtılarla bu gürültüye katılıyordu. Yalnız bu gürültülere, arabanın gövdesinden sarkan deri parçalarına bakarak bu külüstür binek aracının hani nerdeyse kırılıp dökülüvereceğini sanırdınız.

Briçkada N. li iki adam oturuyordu. Bunlardan biri, gözlüklü, hasır şapkalı, yüzü sinek kaydı tıraşlı, ilk bakışta tüccardan çok memura benzeyen, tüccar İvan İvanıç Kuzmiçov'du. Öteki ise, yelken bezinden kurşuni bir kaftan ile geniş kenarlı bir silindir şapka giyen, beline renk renk işlemeli bir kemer takmış, uzun saçlı, ufak tefek bir ihtiyar, Nikolayevsk kilisesi vaizi papaz Kristofor Şiriyski... İvan İvanıç dalgın dalgın düşünüyor, bir yandan da uykusunu dağıtmak için ikide bir başını silkeliyordu. Yüzünde, işten başka bir şey düşünmeyen bir adamın kuruluğu yanında, yakınlarından yeni ayrılmış bir sarhoşun duygusallığı vardı. Papaz Kristafor ise ıslak gözlerle, Tanrı'nın ya-

rattığı bu güzel dünyaya hayran hayran bakıyordu. Yüzüne öylesine tatlı bir gülümseme yayılmıştı ki, gülümseme sanki silindir şapkasının kenarlarına değin taşmış sanırdınız. İyimser yüzü üşümüş gibi kıpkırmızıydı.

Kuzmiçov ile peder Kristafor yün satmaya gidiyorlardı. Evlerinden ayrılmadan önce tıka basa puf böreği yemişler, sabahın erken saatine bakmadan iyice kafaları çekmişlerdi. Şimdi ikisi de çakırkeyifti, neşeleri yerindeydi...

Anlatılan bu iki kişiden ve arabaya koşulu bir çift kıvrak doru atı yorulmadan kırbaçlayan arabacı Deniska'dan başka bir yolcu daha vardı. Bu, yüzü güneşten yanmış, göz yaşlarıyla ıslanmış bir çocuktu. Yegoruşka admdaki bu çocuk Kuzmiçov'un yeğeniydi. Dayısının iznini, papaz Kristofor'un da onayını aldıktan sonra uzak bir kentte gimnaziyaya[1] girmek için götürülüyordu. Okumuş insanlara, soylular topluluğuna hayranlık besleyen, Kuzmiçov'un küçük bir devlet memurundan dul kalmış kız kardeşi Olga İvanovna, yün satmaya giden ağabeyinden, oğlu Yegoruşka'yı da yanına almasını, gideceği yerdeki okula vermesini istemişti. İşte şimdi Yegoruşka arabanın önünde Deniska'nın yanında oturuyor; nereye gittiğini bilmemenin şaşkınlığı içinde, aşağı düşmemek için sık sık arabacının dirseğine tutunurken, kaynayan semaverin üstündeki demlik gibi hop hop hopluyordu. Arabanın hızından dolayı al gömleği sırtında şişip kabarıyor, tavus tüyü takılmış yeni şapkası ikide bir ensesine kayıyordu.

Araba kasaba dışındaki hapishanenin önünden geçerken Yegoruşka yüksek beyaz duvar dibinde sessiz sessiz gezinen nöbetçilere, parmaklıklı küçük pencerelere, damda parlayan haça

(1) Bugünkü ortaokul-lise dengi orta öğrenim kurumu (Ç.N.)

baktı ve bir hafta önce Kazan Meryem Anası gününde annesiyle birlikte buraya gelişlerini, yortuyu hapishane kilisesinde kutlamalarını anımsadı. Paskalya yortusunda da aşçı Lyudmilya ve Deniska ile birlikte gene buraya gelmişlerdi. Yanlarında börek, haşlanmış yumurta, kızarmış sığır eti ve çeşit çeşit çörekler getirmişler; bunları verdikleri mahpuslar teşekkür edip istavroz çıkarmışlar; mahpuslardan biri yiyeceklere karşılık olarak Yegoruşka'ya kalayla kaplı bir çift kol düğmesi armağan etmişti.

Çocuk tanıdığı bu yerlere baktı; densiz araba hızla savuşup gidiyor, her şeyi geride bırakıyordu. Hapishaneden sonra isten kararmış demirci dükkanlarını, bunların ardından parça taşlardan örülmüş bir duvarın çevrelediği, suskun, yeşil mezarlığı geçip gittiler. Duvarın arkasından, vişne ağaçlarının yeşillikleri arasına gizlenmiş beyaz mezar taşları, sıra sıra haçlar gözüküyor; uzaktan bakılınca bunlar beyaz benekler gibi duruyordu. Yegoruşka, vişneler çiçek açınca mezar taşları ile haçların vişne çiçeklerinden oluşan beyaz bir denize karıştığını, vişneler olgunlaşınca da beyaz taşların kan kırmızısı beneklerle kaplandığını anımsadı. Orada, vişnelerin altında babası ile ninesi Zinaida Danilovna gece-gündüz bitmez bir uykuya dalmışlardı. Ninesi öldüğü zaman onu uzun, dar bir tabuta koymuşlar, kapanmak bilmeyen gözlerini iki bakır beşlikle kapatmışlardı. Yaşlı nine ölümüne kadar dinç kalmış bir kadındı, pazardan haşhaş tohumu serpili yumuşak simitler aldırır, yerdi. Şimdi ise uyuyor, uyuyordu... Mezarlığın ilerisinde tuğla fırınları tütüyordu. Uzun kamışlarla örtülü basık damların altından çıkan koyu, kara dumanlar iri kümeler oluşturduktan sonra usul usul göğe yükseliyorlardı. Fırınlar ve mezarlık üzerindeki gökyüzü esmerleşmişti; duman öbeklerinin geniş gölgeleri

yolda, tarlalarda sürünüyordu. Damların yöresinde, koyu duman içinde kırmızı tozla örtülmüş gibi görünen insanlar, atlar kımıldanıyordu.

Fırınların hemen yanında kasabanın son canlılığı da bitiyor, kırlar başlıyordu. Yegoruşka son bir kez dönüp kasabaya baktı, bunun ardından yüzünü Deniska'nın dirseğine dayayarak acı acı ağlamaya başladı.

Kuzmiçov yeğeninin ağlamasına öfkelenmişti.

— Hadi, hadi, gene hüngürdeme, hüngürdek! Şımarıklığı bırak da salyanı akıtma bakayım! dedi. Madem gitmek istemiyorsun, gitme! Seni zorla götüren yok!

Peder Kristofor ise çabuk çabuk şunları söyledi:

— Ağlama yavrum, yok bir şey. Yegor, oğlum, yok bir şey. Yok bir şey... Tanrı'ya sığın, oğlum. Kötülük için değil, iyilik için gidiyorsun. Okuma aydınlıktır demişler, cahillik de karanlık. Ya işte...

Kuzmiçov aynı öfkeyle sordu:

— Hadi, söyle! geriye dönmek istiyor musun?

Yegoruşka hıçkırıklar arasında yanıt verdi:

— İ-istiyoruuuum!..

—Dön öyleyse! Zaten boşu boşuna gidiyorsun. Okumaya niyeti olan böyle davranmaz.

Peder Kristofor öğütlerini elden bırakmıyordu.

— Yok bir şey, yok bir şey, oğlum. Tanrı'ya sığın sen. Lomonosov da senin gibi gitmişti okula, onu balıkçıların yanına katmışlardı. Ne var ki Avrupa çapında bir adam oldu sonunda. İnançla kazanılan bilgi Tanrı'yı sevindirecek ürünler verir. Hani, duada bile nasıl söyleriz: «Yaradan'ın şanına, ana-babamızın avunmasına, yurdumuzun, kilisenin yararına olsun.» Öyle değil mi?

Ucuz yaprak sigaralarından bir tanesini ya-

kan Kuzmiçov;

— Yarar dediğin çeşit çeşittir, dedi. Bakarsın adam yirmi yıl okur okur da kafası gene nah mermer!

— Öylesi de var...

— Bilim kimisinin işine yarar, kimisinin de yalnızca aklını karıştırır. Düşüncesiz bir kadındır kız kardeşim, soylulukla bozmuş aklını. Oğlu okuyacakmış da adam olacakmış. Oysa bilmez ki, mal varlığım, kazancım oğlunun yaşam boyu rahat etmesine yeter de artar bile... Şunun için söylüyorum bunları: Eğer herkes okuyacak olsa, tarlayı-tapanı kim ekecek, kim ticaretle uğraşacak? Kimse ürün yetiştirip mal satmazsa acımızdan ölürüz...

— Öyle diyorsun ama herkes tarlada, dükkanda çalışmaya kalkarsa bu sefer de bilimle uğraşacak kimse kalmaz.

Oturaklı laflar ettiklerine inanan Kuzmiçov ile peder Kristafor her ikisi de yüzlerini ciddileştirdiler, aynı anda öksürdüler. Konuşmalara kulak kabartan Deniska bunlardan fazla bir şey anlamadığı için başını salladı, hafifçe doğrularak doru atlara kırbaç salladı, sonra ortalığa bir sessizlik çöktü.

Bu arada yolcuların gözleri önünde, tepeler zincirinin ard arda uzayıp gittiği sonsuz bir ova açılmış bulunuyordu. Birbirinin arkasından sıklaşarak gözüken bu tepeler, yolun sağında ta ufka değin uzanırken menekşe rengi enginlerde gözden yiten bir yüksekliğe karışıyorlardı. Gidersiniz, gidersiniz, bu yüksekliğin nerede başlayıp nerede bittiğini anlayamazsınız... Güneş de gerilerden, kasabanın üstünden bir yerden doğmuş; kendi sessiz, acelesiz işine koyulmuştu. İlk güneş ışınları, yerin gökle birleştiği tepeciklerin ve uzakta kollarını sallarken minicik bir adamı andıran yüksekçe yel değirmeninin yöresinde geniş, parlak, sarı bir şerit

olup boylu boyunca uzandı. Bir dakika sonra böyle bir şerit, daha berilerde sağa doğru kaydı, yakındaki tepeleri sardı. Aradan fazla bir zaman geçmeden ılık bir şey Yegoruşka'nın sırtına dokundu; bir ışık demeti arkasından gizlice süzülüp atların, arabanın üzerinden aştı, karşıdan yayılarak gelen şeritlerle birleşti. Geniş bozkır, üzerinden sabahın loşluğunu atıp birdenbire gülümsedi, çiğler ışıl ışıl ışıldadı.

Bir gün önce güneşten kavrulmuş olan, yanık rengi, yarı canlı, şimdi ise çiğlerin yıkayıp güneşin ilk ışıklarıyla okşadığı biçilmiş çavdar, kangal, sütleğen, dağ kenevirleri yeniden çiçeklenmek için dirildiler. Dedemen kuşları yolun üstünden şen çığlıklarla uçuştu, geleniler otların arasından seslendi, sol yandan, uzak bir yerden tarla kuşlarının cıvıldaştığı duyuldu. Arabadan ürken bir keklik sürüsü kanat çırptı, gevrek «pırrr» sesleriyle tepelere doğru uçtu. Çekirgeler, cırcırlar, ağustos böcekleri, çayır çekirgeleri otların içinden cızırdayan tekdüze türkülerini tutturdular...

Fakat zaman ilerledikçe çiğler buğulaşıp uçtu, hava donuklaştı, aldatılmış bozkır gene o hüzünlü, ölgün temmuz görünümüne büründü. Otlar pörsüdü, yaşam söndü. Gölge gibi yumuşak renkleriyle uzaklardaki yanık yeşil, kavrulmuş, mor tepeler; puslu enginlere gömülmüş düz ova; bütün bunların tepesindeki, ormanların, yüksek dağların bulunmadığı bozkırlarda çok daha derin, çok daha duru gözüken gökyüzü, o sonsuzluk içinde sıkıntıdan donup kalmış gibiydiler.

Ne boğucu bir sıcak, ne sıkıntılı bir hava! Yegoruşka karşısında durmadan aynı şeyleri görüyor: gökyüzü, ova, tepeler... Otların arasındaki müzik son buldu, dedemenler sustu, keklikler bir yerlere çekip gitti. Yalnız saksağanlar solmuş otlar üzerinde iş olsun diye uçuşu-

yor, hepsi de birbirine benzedikleri için, bozkıra daha tekdüze bir görünüm veriyorlar.

Kanatlarını usul usul sallayan bir çaylak tepede süzülüyor, yaşamın sıkıcılığını anlamış gibi havada bir an duruyor, sonra kanat çırpıyor ve bozkırın üstünde ok gibi kayıyor. Niçin uçtuğu, nereye uçtuğu belli değil... Uzaktaki yel değirmeni durmadan kanatlarını oynatıyor.

Tek değişiklik, yabani otlar arasında beyaz bir kafatasını ya da kaya parçasının birden görünüp kaybolması. İri bir taş, dallarına gökçerge konmuş kuru bir aksöğüt bir an için gözünüzün önünde beliriveriyor, bir geleni, koşarak yoldan geçiyor; sonra yeniden yabani otlardan, tepelerden, ekin kargalarından başka bir şey görülmez oluyor.

Çok şükür, işte karşıdan ekin demetleriyle dolu bir araba geliyor. Yığının ta tepesine bir kız çocuğu yatmış. Küçük kız sıcaktan bitkin, uykulu; karşıdan beliren arabayı görünce başını kaldırıp bakıyor. Deniska da ona bakıyor, briçkaya koşulu doru atlar başlarını demetlere uzatıyorlar. Ekin arabası gıcırdayarak berikine bindirdi bindirecek, kılçıklı başaklar peder Kristofor'un silindir şapkasını süpürge gibi sıyırıp geçiyorlar. Deniska bağırmaya başlıyor:

— Arabanı doğru sür, şişik! Şuna bak, suratını eşek arısı mı sokmuş ne! Davul gibi şişmiş!..

Kız uykulu uykulu gülümsüyor, dudaklarını kıpırdatıp kendi kendine bir şeyler mırıldandıktan sonra yığının üstüne yeniden yatıyor... Hah, ilerdeki tepede bir kavak gözüktü. Onu oraya kimin diktiğini, tek başına orada niçin durup durduğunu Tanrı bilir! Yeşil giysileri içindeki sülün gibi kavaktan gözleri ayırmak zor. Mutlu mudur bu güzel yaratık durduğu yerde? Yazın yakıcı sıcağından, kışın donundan, tipisinden, güzün kapalı havalarından başka ne görür

bu yerlerde? O korkunç geceler, öfkeyle uğuldadayan azgın rüzgarlardan başka bir şey işitilmeyen kış geceleri, daha da önemlisi ömür boyu hep yalnız, yalnız... Kavağın ötesinde bir tepeden başlayıp aşağıda yola kadar uzanan sapsarı bir buğday tarlası var. Tepede ekin biçilip yığın yapılmış, aşağıda ise yeni biçiliyor. Altı tırpancı yan yana durmuşlar, tırpanlarını sallıyorlar. Tırpanlar güneşte parlıyor, hepsi aynı tempoda «Vıjj! Vıjj!» diye sesler çıkarıyor. Demet bağlayan kadınların terlerini silmesinden, tırpancıların yüzlerinden, tırpanların pırıl pırıl parlamasından sarı sıcağın yaktığı, bunalttığı belli. Dili bir karış dışarı çıkmış kara bir köpek, belki havlamak niyetiyle tırpancıların yanından arabaya doğru koşuyor, fakat yarı yolda duruyor, kamçısını «Çok sıcak, sakın havlama ha!» dercesine sallayan Deniska'ya kayıtsızca bakıyor. Demetçi kadınlardan biri doğruluyor, ağrımış belini iki eliyle birden tutarak, Yegoruşka'nın al gömleğini gözleriyle izliyor. Kırmızı renk mi dikkatini çekmişti, yoksa evde bıraktığı çocuklarını mı anımsamıştı? Öylece, uzun süre kımıldamadan durup, geçenlerin ardından bakıyor.

İşte ekin biçenler de arkada kaldı. Yine kavrulmuş ova, yanmış tepeler, sıcak gökyüzü uzanıyor gözler önünde; yine bir çaylak tepede süzülüyor. Uzaktaki yeldeğirmeni hâlâ kollarını sallıyor, gene eskisi gibi kollarını sallayan küçük bir adamı andırıyor. Uzakta dikilip durması ne can sıkıcı! Sanki yanına varılamazmış, arabadan kaçarmış gibi bir görünüşü var.

Peder Kristofor ile Kuzmiçov hep susuyorlar. Deniska doru tayları arada bir kırbaçlarken bağırıyor, ağlamasını kesmiş bulunan Yegoruşka sağa-sola umursamazca bakıyor. Sıcağın, sıkıcı bozkırın onu yorduğu, canından bezdirdiği belli. Sanki çoktandır yol gidiyormuş, çoktan-

dır arabada sarsılıyormuş, güneş çoktandır sırtını yakıyormuş gibi bir duygu içinde. On versta[1] bile ilerlemedikleri halde, «Dinlenme zamanı geldi.» diye düşünüyor. Dayısının yüzündeki duygusallık silinmiş, işten başka bir şey düşünmeyen bir tüccarın katılığı kalmıştı. Özellikle gözlüklü olduğu, burnunun, şakaklarının toza bulandığı şu sırada bu katılık, tıraşlı yüzüne acımasız bir zalimin havasını veriyordu. Peder Kristofor ise Tanrı'nın özene bezene yarattığı dünyaya bakmaya doyamamıştı daha, yüzünden eksilmeyen gülümsemesiyle çevresini hayran hayran seyrediyordu. Kafasının içine ne kadar iç açıcı, neşe verici düşünceler dolmuş olmalı ki, gülümseme yüzünden hiç silinmiyordu. Yüzünde donmuş gibi duran gülümsemeye bakarak kafasındaki iç açıcı, neşe verici düşüncelerin sıcaktan beynine pişip yapıştığını sanırdınız.

Kuzmiçov bir ara;

— Hey, Deniska, bugün araba kervanına yetişir miyiz? diye sordu. Hani dün kasabadan geçmişlerdi ya? Onları söylüyorum...

Deniska gökyüzüne baktı, yerinden hafifçe doğrulup atları kırbaçladı, ancak ondan sonra soruyu yanıtladı:

— Gece bastırdıktan sonra yetişebiliriz belki de...

O sırada köpek havlamaları duyuldu. Bunun ardından altı tane iri bozkır çoban köpeği pusudan fırlarcasına, azgın, uluyan havlamalarla arabaya saldırdı. Örümcek ağı gibi kıllı suratlarından kin kusarak. öfkeli gözleriyle arabadakilere yercesine bakarak arabayı dört bir yandan kuşattılar; sanki avlarını birbirlerinden kıskandıkları için itişip kakışarak hep bir ağızdan boğuk bir uğultu tutturdular. Öfkeden kudurmuş

(1) Versta; 1060 m. (Ç.N.)

gibiydiler; atları, arabayı, arabanın içindeki insanları bir anda paramparça etmeye hazır görünüyorlardı. Köpekleri kamçılayıp kızdırmayı seven Deniska karşısına çıkan bu fırsattan ötürü son derece kıvançlıydı. O da suratını öfkeyle buruşturup öne doğru eğilerek çomarlardan birine esaslı bir kırbaç yapıştırdı. İtler hep bir ağızdan uludular, atlar hızlarını artırdılar. Arabanın önünde zorlukla tutunan Yegoruşka köpeklerin kinli gözlerine, sivri dişlerine bakarken, boş bulunup aşağı yuvarlanıverse bu canavarların onu bir anda parça parça edeceklerini düşündü. Ama nedense hiçbir korku duymuyor, Deniska gibi o da köpeklere öfkeli öfkeli bakıyor, onun da elinde bir kırbacın bulunmayışına yeriniyordu.

Araba büyük bir koyun sürüsüyle aynı hizaya gelince Kuzmiçov Deniska'ya bağırdı:

— Dur! Durdur arabayı! Durrrr!

Deniska bütün gövdesini geriye verdi, atları güçlükle durdurdu. Araba sarsılarak dururnca Kuzmiçov çobana bağırmaya başladı:

— Hay, körolası, gel buraya! Sustur şu köpekleri!

Kışlık bir şapka giyen, üstü-başı yırtık pırtık, kalçasından kirli bir çuval sarkan, ucu çengelli sopasına dayanmış, yalın ayak, Nuh Nebi' den kalma yaşlı bir çoban, azgın köpekleri yatıştırdı; şapkasını çıkararak arabaya yaklaştı. Tıpkı onun gibi eski püskü giysili biri de sürünün öbür başında kımıldanmadan duruyor, arabayla geçenlere vurdumduymazca bakıyordu.

— Bu sürü kimin? diye sordu Kuzmiçov yaşlı çobana.

— Varlamov'un!

Sürünün öbür başındaki çoban, aynı soru kendisine sorulmuş gibi:

— Varlamov'un, diye karşılık verdi.

— Dün Varlamov'un, buradan geçtiğini gör-

dünüz mü?

— Hayır, efendim. Daha doğrusu kahyaları geçtiler.

— Hadi öyleyse, sür arabayı!

Kuzmiçov'un buyruğu üzerine araba yeniden yola koyuldu, kudurgan köpekler ile çobanlar geride kaldılar. Yegoruşka elinde olmadan ilerilere, mor renge bürünmüş enginlere bakıyordu. Kanatlarını sallayan değirmen gittikçe yaklaşıyormuş gibi bir duyguya kapılmıştı. Çünkü gittikçe büyüyerek kocaman bir şey olmuştu sonunda. Şimdi dönen iki kanadını da açıkça görebiliyordu. Kanatlardan biri eskiydi, şurasına burasına yamalar konulmuştu; öteki kanat ise yeni yapıldığı için güneşte parlıyordu.

Araba yolda dümdüz gittiği halde değirmen hep sola kayıyor gibiydi. Gidiyorlar gidiyorlar, değirmen durmadan sola kayıyor, bir türlü gözden kaybolmuyordu.

Deniska da aynı şeyleri düşünüyor olmalı ki:

— Boltva oğluna iyi bir yel değirmeni kurdu, dedi. Kendi çiftliği de yakındadır.

— Çiftlik mi dedin? Hani, nerede?

— Şurada. Değirmenin arkasına düşer.

Gerçekten, çok geçmeden Boltva'nın çiftliği de gözüktü. Değirmen bir türlü gözden uzaklaşmıyor, pırıl pırıl parlayan kanadıyla Yegoruşka'ya bakıyor, hep dönüyordu. Ne yaman bir büyücüydü bu?

II

Öğleye doğru araba ana yoldan sağa saptı, yavaş yavaş biraz daha ilerledikten sonra durdu. Yegoruşka iç rahatlatıcı, okşayıcı bir su şırıltısı duydu. Sanki başka yerlerden gelen bir hava, kadife yumuşaklığıyla yüzüne süründü. Doğa'nın kocaman, biçimsiz taşlardan oluşturduğu bir tepeden gelip, bilinmeyen birinin sok-

tuğu baldıran otu sapından yapılmış bir oluktan akan incecik bir pınarın başında durmuşlardı. Güneşte ışıl ışıl parlayan duru, neşeli pınar ince bir şırıltıyla toprağa dökülüyor; kendini gür, coşkun bir sel sanarak hızla sola kıvrılıyordu. Oysa tepenin ilerisindeki su birikintisine karışan bu coşkun sel, parmak inceliğinde bir şeydi. İlerki birikintisine doğru koşturan bu incecik derenin hızı güneşin yıkıcı ışıkları altında sımsıcak toprakta giderek azalıyor, sonra kendisi gibi başka bir derecikle birleşerek biraz canlanıyordu. Araba geçerken üç çulluğun uçtuğu, gür kamışlarla örtülü bir gölcük görünümündeydi su birikintisi.

Yolcular biraz dinlenmek, atları yemlemek için dereciğin kıyısında mola verdiler. Peder Kristofor, Kuzmiçov, Yegoruşka; araba ile koşumlarından çıkarılmış atlardan yere düşen açık gölgeye bir keçe sererek oturdular, yol azıklarını çıkarıp yemeye başladılar. Sıcak yüzünden peder Kristofor'un beyninde katılaşıp kalan iyi, neşeli düşünceler, saygıdeğer papaz haşlanmış bir yumurta yiyip bir bardak da su içince birdenbire çözülüverdi. Peder, Yegoruşka'nın yüzüne okşayıcı bakışlarını çevirdi, bir yandan yemeğini yerken bir yandan da anlatmaya başladı:

— Bak, oğlum, okula ben de senin yaşında gitmiş bir adamım. Daha küçücükten Tanrı içime nasıl bir akıl, anlama yeteneği koymuşsa, anamı, babamı, öğretmenlerimi şaşkına çevirirdim. Evet öyleydim, arkadaşlarım benim gibi değillerdi. On beş yaşıma bastığımda Rusça'nın yanında Latince de okur, şiirler yazardım. O yıllarda başpiskopos aziz Kristofor'un asa taşıyıcısıydım. Sanki dün olmuş gibi hiç unutmam: Bir gün imparator Aleksandr Pavloviç'in doğum gününü kutlarken kilisede duayı bitirmiş, soyunuyorduk. Baş piskopos aziz Kristofor

mihrapta yanıma geldi, bana gülerek baktıktan sonra sordu: «Puer bone, quam appellaris?»[1] Ben hemen atıldım: «Christoforus sum.»[2] O da «Ergo connominati sumus.», yani biz adaşız, dedi. Gene Latince olarak kimlerden olduğumu sordu. Ben de Latince, Lebedino köyünden zangoç Siriyaki'nin oğlu olduğumu söyledim. Aziz başpiskopos benim bu çokbilmişliğim, konuşmalarımın çabukluğu karşısında pek memnun kalmış olacak ki, kutsadı beni, sonra da; «Babana yaz, kendisini unutmayacağım, seni de hep göz önünde bulunduracağım.» dedi. Mihrapta toplanan piskoposlar, papazlar bizim Latince konuşmamızı ağızları bir karış açık dinliyorlardı. Her biri bana övgü dolu sözler söylediler. İşte oğlum, daha bıyıkları yeni terlemiş bir delikanlıyken Latince, Yunanca, Fransızca okur; felsefe, matematik, anayurt tarihi gibi bilimlerden anlardım. Tanrı bana öylesine şaşırtıcı bir bellek vermiş olmalı ki, bir kez okuduğum yazıları çoğu kez ezberleyiveriyordum. Öğretmenlerim, bana yardım edip elimden tutanlar hayran kalırlardı bu duruma. Hepsi de benim ilerde büyük bir bilgin, kilisenin çırası olacağıma inanırlardı. Papaz okulunu bitirdikten sonra Kiyev'e gidip ilahiyat okuluna girmek istediysem de anam-babam uygun bulmadılar. Babam ayrılığa katlanamayacağa benziyordu. Bana, «Bak oğlum, bıraksam yaşam boyu okumaya heveslisin. Seni daha ne kadar bekleyeceğim?» dedi. Onun ağzından bu sözleri işitince öğrenimimi yarıda kestim, kiliselerden birinde göreve başladım. Sonunda bilgin bir adam olmadım ama anamın-babamın gönlünü de kırmadım. Onları düşkün dönemlerinde rahat ettirdim, öldüklerinde şanlarına yakışır biçimde gömdüm. Büyüklere saygı oruçtan, her türlü tapınmadan üstündür.

(1) İyi çocuk, adın nedir?
(2) Kristofor'dur.

Kuzmiçov o sırada düşündüklerini açığa vurmadan duramadı:

— Herhalde zamanla öğrendiğiniz bütün bilimleri unutmuşsunuzdur.

— Nasıl unutmazsınız? Çok şükür seksenindeyim. Felsefe ve söylev bilimlerinden kimi şeyler hatırımda. Ama yabancı dilleri, matematiği tümüyle unuttum gibi bir şey...

Kristofor bunları söyledikten sonra gözlerini yumdu, kısık sesiyle şunları ekledi:

— Madde nedir? Madde, bütün olması için başka bir şeye gerek duymayan, kendi başına, bağımsız bir varlıktır. (Sevecen bir gülümsemeyle güldü, başını salladı) Ruhun besinidir madde. Madde bedenimizi besler, bedenimiz de ruhumuzu barındırır.

Kuzmitçov daha fazla dayanamadı.

— Peder, şimdi felsefenin sırası değil. Varlamov'a yetişemezsek felsefeyi siz o zaman görürşünüz.

— İnsan iğne değildir, istediğimiz zaman buluruz. Varlamov buralardan başka bir yere gidecek değil ya...

Gölcüğün kıyısına geldikleri sırada kamışların arasından kaçan çulluklar bir daha gelip suyun üstünde dolandılar, sonra tedirginliğin verdiği telaşla bağıra bağıra uçtular gittiler. Atlar yemlerini büyük bir iştahla çiğniyorlar, pofur pofur sesler çıkarıyorlardı. Deniska efendilerinin önündeki yumurta, börek ve hıyarlara aldırmıyormuş gibi tavırlar takınırken atların çevresinde dolaşıyor; hayvanların sırtlarına, karınlarına üşüşen karasinekleri, at sineklerini kovma işine fazlaca dalmış görünüyordu. Sinekleri kıyasıya vururken boğazından çıkardığı öfkeli hırıltılar ,oflama-puflamalar, kaçırdığı bir sineğin ardından üzüntüyle bakışı görmeye değerdi...

Karnını tıka basa doyuran Kuzmiçov;

— Hey, Deniska, gel yemeğini yel diye ses-

lendi.

Deniska korka korka yaklaştı, «turşuluk» denilen sararmış, iri hıyarlardan beş tane seçti (ufak ve körpelerini almaya kıyamamıştı), iki tane kara, çatlak, haşlanmış yumurta aldı, sonra çekine çekine, sanki uzattığı eline biri vuracakmış gibi, böreklerden birine dokundu.

— Hadi, korkma, al al! diye çıkıştı Kuzmiçov.

Bunun üzerine Deniska böreği aldı, azığını kucağına yığdıktan sonra arabadan uzakça bir yere, sırtını onlara dönerek oturdu. Az sonra oturduğu yerden öyle ağız şapırtıları yükselmeye başladı ki, atlar bile kuşkuyla başlarını o yana çevirip baktılar.

Kuzmiçov arabadan, içinde bir şeyler bulunan bir torba çıkardı, Yegoruşka'ya;

— Ben yatıp uyuyacağım. Gözünü dört aç, torbayı başımın altından çekip almasınlar, dedi.

Peder Kristofor cübbesini, kemerini, kaftanını çıkardı. Yegoruşka ona bakınca şaşkınlıktan donakaldı. Bir papazın pantolon giydiğini kendi gözleriyle görmezse, böyle bir şeye öldürseler inanmazdı. İnanmazdı ama Peder Kristofor'un pantolonu vardı işte, hem de paçalarını çizmeleri içine soktuğu, yelken bezinden esaslı bir pantolon. Bunun üstüne de alacalı-bulacalı bir ceket giymişti. Şaşkın bakışlarını papazdan ayıramayan Yeguruşka, onun böyle şanına pek yaraşmayan cicili bicili giysileri, uzun saç ve sakalıyla tıpkı Robenson Cruzoe'ye benzediğini düşündü. Soyunma işi bittikten sonra peder Kristofor ile Kuzmiçov arabanın altındaki gölgeye yüz yüze uzandılar, gözlerini yumdular. O arada ağız şapırtıları kesilen Deniska güneş altındaki bir yere sırt üstü uzandı, gözlerini kapatırken Yegoruşka'ya;

— Aman atlara iyi bak, birisi gelip götürmesin! dedikten sonra hemen horlamaya başladı.

Atların yem yerken çıkardıkları kıtır kıtır ses-

ler, pofurdamalar, uyuyanların horultuları dışında ortalığa bir sessizlik çöktü. Arada bir uzaktan bir kuşun ağlar gibi ötmesi, çağrısız konukların gidip gitmediklerine bakmak için gelen çullukların çığlıkları duyuluyordu. Pınarın derinden gelen, gevrek, yumuşak bir şırıltısı vardı. Fakat bütün bu sesler çevredeki durgunluğu bozmuyor, donakalan havayı canlandırmıyor, tam tersine, doğayı derin bir uykuya gömüyordu.

Yemekten sonra sıcağın etkisini daha çok hisseden Yegoruşka iyice bunalarak kamışlığa koştu, oradan çevreyi seyretmeye başladı. Yolculuğunun başından beri gördüğü aynı şeyler vardı dört bir yanda: engin ova, alçak tepeler, mora çalan ufuklar, bütün bunların üstünde sonsuz gökyüzü... Tepeler buradan daha yakınmış gibi duruyordu, gerilerde kalan değirmen de görünürlerde yoktu. Dibinden pınarın çıktığı kayalık tepenin arkasında daha düzgün, yayvan bir tepe daha yükseliyordu. Bu yayvan tepenin üstünde beş-altı evlik bir köy vardı. Ufacık köy öğle sıcağının altında kurumuş, uyuşup kalmış gibiydi. Yegoruşka iş olsun diye otlar arasından bir cırcır böceği yakaladı, avcunun içine koyup kulağına tuttu. Böcek tekdüze kemanını çalarken Yeguruşka onu uzun uzun dinledi. Müzik dinlemekten bıkınca kargılığa su başına konan bir küme sarı kelebeğin ardına düştü. Onları böyle kovalarken döne döne arabanın yanına nasıl geldiğine kendisi de pek şaştı. Dayısı ile Peder Kristofor horul horul uyuyorlardı. Atlar dinleninceye kadar, birkaç saat uyumaya niyetleri vardı anlaşılan. Bu uzun zamanı nasıl geçirecek, sarı sıcaktan nereye kaçacaktı? Yegoruşka bilinçsiz bir hareketle ağzını şırıl şırıl akan pınara dayadı, ağzının içi bir anda büyük bir serinlik ve baldıran sapı oluktan gelen bayıltıcı kokuyla doldu. Yegoruş-

ka buz gibi suyu önce istekle, sonra soğuk iliklerine işlediği halde kendini zorlayarak, gömleğinin önü sırsıklam ıslanıncaya kadar içti. Sonra arabaya yaklaştı, uyuyanları seyre koyuldu. Dayısının yüzünde işinden başka bir şey düşünmeyen bir adamın katılığı vardı gene. Gerçekten de Kuzmiçov uyanıkken olsun, uyurken düşlerinde olsun, hatta kilisede «ije heruvimi» duasını okurken olsun işlerini nasıl düzene koyacağını düşünürdü hep. Şimdi de anlaşılan düşünde yün denklerini, arabaları, yün pazarını, Varlamov'u görüyor olmalıydı. Tatlı sözlü, yumuşak yüzlü, güleç bir adam olan peder Kristofor ise onu boğa yılanı gibi sıkacak hiçbir tasa ya da dert tanımazdı. Yaşam boyu tuttuğu işlerin hepsinde de onu işin kendisinden çok, karşılaştığı insanlarla ilişkiler çekmişti. Bu iş yolculuğunda da onu yün piyasasından, büyük yün üreticisi Varlamov'dan çok yol söyleşileri, arabanın gölgesine çekilip uyumalar, zamanlı zamansız yemekler ilgilendiriyordu. Uyurken bile yüzünün gülümsemesine bakılırsa, düşünde başpiskopos Kristofor'la Latince konuşmasını, karısını, karısının pişirdiği puf böreklerini ve daha Kuzmiçov'un göremeyeceği bir nice şeyi görüyor olmalıydı.

Yeguruşka uykulu yüzlere bakarken birdenbire, hafiften bir şarkı duydu. Uzaklarda bir yerde bir kadın şarkı söylüyordu. Ama nereden geliyordu bu ses, hiç belli değildi. Güçlükle duyulabilen, şarkıdan çok ağlamaya benzeyen bu durgun, ezik, hüzünlü şarkı bir sağdan, bir soldan, bir yukardan, bir yerin altından geliyor gibiydi. Yegoruşka çevresine bakındı, tuhaf şarkının hangi yönden geldiğini anlayamadı. Sonra iyice kulak kabartınca bunu otların söylediği sanısına kapıldı. Pörsümüş, yarı ölmüş otlar, söyledikleri bu sözsüz fakat acıklı, içli şarkıyla kendilerinin hiçbir suçları olmadığını, güneşin

onları boşu boşuna yaktığını anlatıyor gibiydiler. Daha yaşamak istediklerini, ölmek için çok genç olduklarını, kuraklık ile yakıcı sıcak onları kurutmaya çalışmasa daha uzun süre güzel kalabileceklerini dile getiriyorlardı. Hiçbir suçları yoktu onların, gene de birilerinden bağışlanmalarını diliyorlar; dayanılmaz acılarını, dertlerini içli içli anlatıyorlardı.

Yegoruşka bir süre sessizce dinledi; bu hüzünlü, ezik şarkıdan dolayı havanın daha boğucu, daha sıcak, daha durgun bir hale geldiğini düşündü. Şarkının etkisini azaltmak için o da bir türkü tutturdu ve ayaklarını patır patır vurararak kargılığa doğru koştu. Kamışlara varınca şarkıyı kimin söylediğini birden görüverdi. Köyün kıyısındaki evlerden birinin yanında kısa eteklikli, uzun bacaklı, balıkçıl gibi dizlerini kırmış bir kadın elindeki kalburla bir şey eliyor; kalburun altından çıkan toz, boz bir şerit gibi tepeden aşağıya süzülüyordu. Şarkıyı o kadının söylediği kesindi. Kadından birkaç adım ilerde, sırtında iç gömleğinden başka bir şey olmayan, başı kabak, ayakları çıplak bir oğlan çocuğu büyülenmiş gibi dikilmekteydi. Onun, gözlerini Yegoruşka'nın al gömleğinden ayırmadan bakması, şarkıdan daha çok gömleğin çarpıcı renginden etkilendiğini gösteriyordu.

Şarkı sona erince Yegoruşka da, yapacak başka bir işi olmadığı için sallana sallana arabanın yanına gitti, yeniden pınarın suyuyla oynamaya başladı.

Derken baygın şarkı aynı eziklikle bir daha duyuldu. Köyün yakınında kalburuyla iş gören kıvrık bacaklı kadın olmalıydı gene. Yegoruşka'nın içine bir bezginlik, bir can sıkıntısı çöktü, baldıran boruyla oynamayı bırakarak başını köyden yana çevirdi. Fakat çevirmesiyle birlikte karşılaştığı görüntüden ürpermesi bir oldu.

Kayalardan birinin üstünde, demin şarkı söyleyen kadının yanında gördüğü, sırtında iç gömleğinden başka bir şey bulunmayan, iri fırlak karınlı, incecik bacaklı, şişik yüzlü çocuk az ilerde çakılmış gibi dikiliyordu. Küçük oğlan, sanki karşısında başka dünyadan gelen insanlar varmış gibi, Yegoruşka'nın al gömleğine, arabaya, arabanın dibinde uyuyanlara ağzı bir karış açık, gözlerini kırpmaksızın, yüzünde korku ve şaşkınlığın donukluğuyla aval aval bakıyordu. Yegoruşka'nın kırmızı gömleği, arabanın altında uyuyan insanlar onun için ne kadar ilgi çekici şeylerdi, kimbilir! Çocuk, belki de onu köyden beri çekip getiren şeyin gömleğin kırmızısı ile yabancı insanlara karşı duyduğu merak olduğunu bilmiyordu bile. Şimdi korkmadan buralara nasıl geldiğine kendisi de şaşıyor olmalıydı. Yegoruşka ile karşılıklı birbirlerine baktılar; sonunda ikisi de bundan sıkılmaya, utanmaya başladılar. Uzun bir sessizlikten sonra Yegoruşka dayanamadı, sordu:

— Adın ne senin?

Küçüğün yanakları daha bir şişti, sırtını kayaya yapıştırdı, gözlerini belertti, dudaklarını oynattı, ağzından kısık, kalın bir ses çıktı:

— Tit...

Çocukların arasında bundan başka bir konuşma geçmedi. Küçük oğlan bir süre daha sessizce bekledikten sonra gözlerini Yegoruşka'dan ayırmaksızın bir ayağını arkaya, yukarı doğru kaldırdı, topuğuyla arkasındaki kayada bir çıkıntı aradı, aradığı şeyi bulup yoklayarak ayağını oraya bastı, yükseldi; sanki Yegoruşka'nın onu dövmesinden korkuyormuş gibi, bakışları hep onda, öbür ayağını arkaya kaldırıp biraz daha yükseldi, böylece kayadan kayaya tırmanarak geldiği gibi gizemli bir biçimde tepenin ardında gözden silinip gitti.

Köylü çocuk tepeye böyle arka arka tırma-

nırken Yegoruşka da oturduğu yerde bacaklarını kucaklamış, başını dizlerinin üstüne koymuştu. Kızgın güneş ensesini, omuzlarını, sırtını yakıyordu. Hüzünlü şarkı bir kesilip, bir yeniden başlıyordu. Pınarın tekdüze şırıltısı hep aynıydı. Yemlerini geveleyen atlardan aynı kıtırtılar, pofurtular duyuluyordu. Zaman, büyük bir durgunluk içinde donmuş kalmış gibiydi; sabahtan beri sanki koskoca bir yüzyıl geçmişti. Yoksa Tanrı Yegoruşka'nın, atların, arabanın, arabanın altında uyuyanların bu durgunluk içinde katılaşmalarını, yöredeki yayvan tepeler gibi taşlaşıp kalmalarını mi istiyordu?

Yegoruşka başını kaldırdı, ağırlaşan göz kapaklarını aralayarak ilerlere baktı. O zamana değin kıpırtısız duran mor enginlikler salınmaya, gökyüzüyle birlikte yavaş yavaş uzaklaşmaya başladı ansızın. Güneşten kavrulan kangal dikenleri, sararmaya yüz tutmuş kamışlar da onlarla birlikte sürükleniyordu. Yegoruşka hiçbir çaba harcamadığı halde kendisine de onların ardına takıldığını hissetti. Karşı konulmaz bir güç onu zorla çekip götürüyor, kavurucu sıcak ile bezdirici şarkı da onu bırakmaksızın arkasından geliyordu. Yegoruşka başını eğdi, gözlerini yumdu...

Önce Deniska uyandı. Uyurken bir şey ısırmış olmalı ki birden hopladı, elini omzuna götürüp hatır hatır kaşınmaya başladı.

— Tüh, mendebur hayvan! Tanrı cezanı versin, e mi? diye sövüyordu bir yandan da.

Sonra kalkıp pınara yanaştı, kana kana su içtikten sonra ellerini, yüzünü yıkadı. Onun yıkanırken atlar gibi pofurdaması, su şıpırtıları Yegoruşka'yı da uykusundan uyandırdı. Çocuk, Deniska'nın iri çillerle, su damlalarıyla kaplı, mermeri andıran ıslak yüzüne bakarak;

— Ne zaman gideceğiz? diye sordu.

Deniska başını kaldırıp güneşin yüksekliğine

baktı.

— Çok geçmez gideriz herhalde...

Yüzünü gömleğinin eteğine sildikten sonra birden ciddileşti, sanki önemli bir şey yapıyormuş gibi tek ayağının üstünde sıçrayarak;

— Hadi, kargılığa kadar kim daha çabuk sekecek? dedi.

Yegoruşka sıcaktan, ansızın bastıran uykudan bitkin düşmüştü; gene de Deniska'nın arkasından sekmeye başladı. Deniska arabacılıkla geçimini sağlayan, yakında evlenmeyi tasarlayan, yirmi yaşlarında kocaman bir herifti ama çocukluğu bir türlü elden bırakmıyordu. Uçurtma uçurmaya, kavga etmeye bayılırdı. Efendilerinin azıcık bir yerlere uzaklaşmaları ya da uyumaları, onun tek ayak üstünde sıçrama, taş fırlatma cinsinden bir oyuna dalması için yeter de artardı bile. Deniska'nın küçüklerle böyle kendinden geçercesine oynadığını görenler, «Vay sırık vay!» demekten alamazlardı kendilerini. Çocuklar ise aralarına koca bir herifin karışmış olmasına hiç aldırmazlar, onunla kendi arkadaşlarıymış gibi oynarlardı: Ne olacak, varsın oynasın, yeter ki dövüşmesin de!.. Küçük köpekler de aralarına karışan şakacı, iri bir köpekle dalaşmakta yadırganacak bir şey görmezler.

Deniska tek ayak üstünde sekme yarışında Yegoruşka'yı geçmiş, bundan da son derece memnun kalmıştı. Bunun üzerine Yegoruşka'ya göz kırparak, her uzaklığa tek ayak üzerine gidip gelebileceğini, isterse onunla birlikte yolun ötesine dek sekebileceklerini söyledi. O kadar büyük mesafeye sekmeyi göze alamayan Yegoruşka onun bu önerisini geri çevirdi; çok yorgundu, bacaklarının gücü kesilmişti.

Tam o sırada Deniska, Kuzmiçov onu döverken ya da sopasını vurmak için kaldırdığı sırada yaptığı gibi, yüzü ansızın ciddileşerek tek

dizi üstüne çöktü; gözlerini bir noktaya dikip yavaşça eğildi; yüzünde ürkmüş, biraz da kızmış bir adamın gerginliği ile, çukurlaştırdığı avcunu havaya kaldırıp ileri atılarak bir küme otun üstüne boylu boyunca kapaklandı.

— Yakaladım! dedi büyük iş başarmış bir adamın coşkusuyla.

Kalktığı zaman avcunun içinde kocaman bir ot çekirgesi tutuyordu. Deniska ile Yegoruşka, çekirgenin pek hoşlanacağını düşünerek geniş, yeşil sırtını sıvazladılar, bıyıklarına dokundular. Sonra Deniska kan eme eme şişmiş semiz bir sinek yakaladı, yemesi için bunu çekirgenin ağzına yaklaştırdı. Çekirge, sanki Deniska ile çoktandır tanışıyormuş gibi, umursamaz bir tavırla, kıskaca benzeyen çenelerini oynattı, sineğin karnını tuttuğu gibi kopardı. Çekirgeyi saldılar, özgürlüğüne kavuşan hayvan pembe kırmalarını açtı, az ilerdeki bir ot kümesine konarak cırlamaya başladı. Sineği bıraktıkları zaman beriki örselenen kanatlarını düzeltti, karınsız kalmasına aldırmaksızın, atların yanma doğru uçtu gitti.

Arabanın altından derin bir iç çekiş işitildi: Kuzmiçov uyanmıştı. Adam gözlerini açınca ilk yaptığı hareket, başını kaldırıp uzaklara tasayla bakmak oldu. Onun böyle Deniska'yı, Yegoruşka'yı görmeksizin gözlerini uzaklara çevirmesi uyanır uyanmaz gene Varlamov'u, yün piyasasını düşündüğünü gösteriyordu. Vaktin hayli ilerlediğini anlayınca telaşa kapıldı.

— Hadi peder Kristofor, kalkın artık, gitme zamanı geldi! Herkes işini-gücünü düşünürken biz uyumuş kalmışız. Deniska, atları koş çabuk!

Peder Kristofor, uyurken yüzünde donup kalan aynı gülümsemeyle uyandı. Yüzü uyku sırasında kırışıp pörsümüş, sanki yarı yarıya küçülmüştü. Elini-yüzünü yıkayıp giyindikten sonra hiç telaş etmeden cebinden küçük dua

kitabını çıkardı, yüzünü doğuya döndü, fısır fısır bir şeyler okuyup istavroz çıkarmaya başladı. Bu sırada Kuzmiçov telaştan ne yapacağını bilemiyordu.

— Hadi, peder Kristofor! Geç kalıyoruz! Bakın, atlar da hazır. Siz de tam zamanını buldunuz!..

— Hemen, şimdi. Kofizma duasını da okuyayım. Bugün kitabın yüzünü açmadık...

— Kofizmanız da eksik kalaydı...

— İvan İvanıç, beni niçin her gün yaptığım bir şeyden alıkoyuyorsunuz? Olur mu hiç?

— Tanrı bağışlayıcıdır. Bu seferlik kusuruna bakmaz. Ne olacak...

Peder Kristofor çeyrek saat daha yüzü doğuya dönük, kıpırdamadan dua okudu. Bu sırada Kuzmiçov dokuz doğuruyor; peder Kristofor'a arkadan kin dolu bakışlarla, yiyecekmiş gibi bakıyordu. Peder Kristofor duasını bitirip derin derin içini çekerek istavroz çıkarmaya, ötekilerin de istavroz çıkarması için yüksek sesle;

— Alliluya! Alliluya! Alliluya! diye bağırmaya başlayınca iyice deliye döndü.

En sonunda peder gülümsedi, gökyüzüne sevinçle baktı, dua kitabını cebine sokarak;

— Fini![1] dedi.

Bir dakika sonra yeniden yola koyuldular. Sanki ileriye değil de geriye gidiyor gibiydiler, çünkü sabahki geçtikleri aynı şeyler uzanıyordu gözleri önünde. Mor tepeler gene ard arda sıralanıyor, bir türlü sonu gelmek bilmiyordu. Yabani ot kümeleri, iri taşlar, biçilmiş tarlalar aynı sırayla birbirini izliyor; daha önce gördükleri saksağanlar tarlalara inip inip kalkıyor, gene tek çaylak gökyüzünde dönüp duruyordu. Gittikçe ısınan, sessizleşen hava daha durgun bir hal alıyordu sanki, güneşin sıcaklığına kar-

(1) Bitti. (Latince).

şı koyamayan doğa, sessizlik içinde donup kalmış gibiydi. Ne ufak bir esinti, ne küçük bir çıtırtı, ne de kıpırdayan bir bulutçuk...

Fakat işte güneşin batıya doğru yöneldiği bir sırada bozkır, yayvan tepeler, durgun gökyüzü; artık üzerlerindeki baskıya dayanamayıp baş kaldırmaya, bu katlanılmaz baskıyı kaldırıp atmaya niyetlenmiş gibi kıpırdanmaya başladılar. Tepelerin arkasından ansızın bir bulut sıyrıldı; bu kül rengi, boz, katmer katmer bulut, «Ben hazırım!» dercesine bozkırla bakıştı, suratını iyice astı. Durgun havada bir kımıldanma oldu, birdenbire çıkan bir yel hışırdayarak, ıslık çalarak bozkırda şöyle bir dolandı. Kurumaya yüz tutmuş otlar, geçen yıldan kalma kangallar kıpır kıpır ettiler, rüzgarın ıslığına hışırtıyla karşılık verdiler. Yoldan kalkan bir toz bulutu helezon gibi kıvrıldı, bozkırda koşturmaya başladı, ardından samanları, böcekleri, kuş tüylerini sürükleyerekten kıvrılan bir direk olup gökyüzüne yükseldi, güneşin yüzünü kararttı. Bozkırın dört bir yanında hoplayan, zıplayan kevenler arasında bir kovalamacadır gidiyordu. Top kevenlerden biri hortumun burgacına kapılarak döne döne yükseldi, yükseldi; ta yukarlarda kara bir nokta olup gözden silindi. Bunun peşinden ikincisi, sonra üçüncüsü havalandı. Yegoruşka iki kevenin mavi yüksekliklerde nasıl çarpıştıklarını, düello yapıyorlarmış gibi nasıl birbirine girip girip ayrıldıklarını seyretti bir süre.

Tam yolun kıyısından bir toy havalandı. Kanatları, kuyruğu güneşte parlayan kuş, suyun içinden gelirken pırıl pırıl oynayan bir balıkçı zokasına benziyor; suyun üzerinde uçarken kanatları bıyıklarıyla karışan, dört bir yanından bıyıkları çıkıyormuş gibi görünen bir su kelebeğini andırıyordu. Küçük bir böcek gibi gökyüzünde kımıldayan, kımıldadıkça kanatların-

da güneşin yansımasıyla alaca bulaca gözüken toy kuşu, dik bir çizgi boyunca yücelere yükseldi; orada kıvrılıp duran toz bulutundan ürkmüş olacak ki, yana doğru kaydı, böylece gökyüzünde ard arda parlayıp sönmesi sürdü gitti...

İşte, kargaşadan kaygılanan bir çalıkuşu neye uğradığını anlayamadığı için otların arasından fırladı bir anda; öbür kuşlar gibi rüzgara karşı değil, rüzgarın önünden uçmaya başladı. Çalıkuşu rüzgara karşı uçtukça tüyleri havaya kalkıyor, kabaran tüyleriyle irileşerek öfkeli, korku verici bir görünüm alıyordu. Bozkırdan başka bir yere gitmeyen, tüm yaşamlarını bozkırda geçiren saksağanlar ise hiçbir şeyi umursamadan rahatça uçuyorlar ya da kalın gagalarıyla sert toprağı eşeliyorlardı.

Tepelerin ardında gök boğuk boğuk gürledi. ortalığa serin bir hava yayıldı. Keyfe gelen Deniska neşeli bir ıslık tutturdu, atları kırbaçladı. Peder Kristofor ile Kuzmiçov elleriyle şapkalarını tutarak bulutun yükseldiği tepelere baktılar. Yağmur biraz serpiştirse iyi olacaktı.

Bozkır biraz daha dayansa, üstün gelmek için biraz daha dirense istediğini elde ederdi. Ne yazık ki görünmeyen bir güç yavaş yavaş rüzgarı bastırdı, havayı dinginleştirdi, toz bulutlarını yatıştırdı, az sonra hiçbir şey olmamış gibi ortalığa bir sessizlik çöktü. Bulut bir yerlere gizlendi, yanık rengi tepeler somurtkanlaştı, hava durgunlaştı. Yalnızca rahatları kaçan kuşları uzaklarda ağlaşıyor, başlarına gelenlerden dolayı için için sızlanıyorlardı.

Sonra çabucak akşam oldu.

III

Akşamın alacakaranlığında tek katlı, damının sacı pas tutmuş, pencereleri karanlık, büyük bir ev gözüktü. Evin çevresinde avlu cinsin-

den bir şey yoktu, fakat burası nedense han olarak adlandırılmıştı, bozkırın ortasında yalnız başına dikilip duruyordu. Evin biraz gerisinde alçak çitli, bakımsız bir vişne bahçesi göze çarpıyordu. Karanlık pencerelerin dibinde sırayla dizili ayçiçekleri iri başlarını önlerine eğmiş, yarı karanlıkta uykulu uykulu dikiliyorlardı. Yakınlarda, herhalde takırtısıyla tavşanları ürkütsün diye kurulmuş ufak bir değirmen vardı. Evin yöresinde bozkırdan başka bir şey görülmüyor, değirmenin takırtısından başka bir ses işitilmiyordu.

Briçka giriş kapısının önünde durur durmaz biri kadın, biri erkek iki kişinin sevinç çığlıkları yükseldi evin içinden. Bunun ardından bir kapı cızırdadı, elleriyle birlikte eteğini de sallayan uzun boylu, zayıf bir adam bir anda arabanın yanında bitiverdi. Bu solgun benizli, biçimli sakalı çini mürekkebiyle boyanmış gibi kapkara, yaşı da hayli ilerlemiş adam, hanın sahibi Moisey Moiseyiç'ti. Sırtına eski bir redingot geçirmişti; redingot adamın dar omuzlarında askıdaymış gibi duruyor, yaşlı han sahibi sevinçten ya da korkudan ellerini çırparken eteklerinin ilerisi birden kanat gibi havaya kalkıyordu. Redingotun altına geniş paçalı, beyaz bir pantolon; kırmızı çiçekleri uzaktan dev tahtakurularına benzeyen kadife bir yelek giymişti.

Moisey Moiseyiç gelenleri tanıyınca, bir an, yüreğini dolduran duyguların coşkusuna dayanamayarak yerinde dondu kaldı, sonra ellerini sevinçle şaklattı, inledi. Redingotun etekleri havalanıp sallandı, yaşlı adamın sırtı yay gibi büküldü, arabayla gelenleri görmesi onun için çok hoş, çok tatlı bir şeymiş gibi, solgun yüzü sevinç gülümsemesiyle kırış kırış oldu. Kıvranan, gelenlerin önünde eğilip kalkan gövdesiyle yolcuların arabadan inmesine engel oluyor, soluğu

tıkanarak bir oraya bir buraya koşturuyor, bir yandan da ince sesiyle şarkı söylüyormuş gibi;

— Ah, aman Tanrım, aman Tanrım! Benim için ne mutlu bir gün bu! Ah, şimdi ben ne yapacağım? İvan İvanıç! Aziz Kristofor! Ah, gözüm kör olsun, az kaldı görmüyordum, arabanın önünde güzel bir de beyzade oturuyormuş! Ah, nedir benim başıma gelenler! Yerimde kıvranıp duruyorum da konukları içeri buyur etmek aklıma gelmiyor!.. Buyursunlar, yalvarırım efendim! Lütfen! Bütün eşyalarını taşırım ben. Hadi, girin içeri! Ah, hey Tanrım! diyordu.

Moisey Moiseyiç arabanın içini didik didik ederek yolcuların tüm öteberisini dışarı çıkardı, sonra sanki boğulmak üzereymiş de yardıma çağırıyormuş gibi bağırmaya başladı:

— Hey, Salamon! Nerdesin Salamon?

Evden de bir kadın sesi yükseldi:

— Salamon! Salamon!

Dış kapı cızırdadı; kızıl, sert, kıvırcık saçlarının tam orta yerinden kafası dazlaklaşmış, orta boylu, iri gaga burunlu genç bir Yahudi eşikte gözüktü. Genç Yahudi kendisini kısa boylu, tüyleri yolunmuş bir kuş gibi güdük gösteren, değirmi etekli, kısa kollu, eskiyip tiftimiş dar bir ceket; paçaları kısa ve dar, şayak bir pantolon giymişti. Moisey Moiseyiç'in çağırdığı Salamon buydu işte. Han sahibinin öz kardeşi. Salamon yeni gelenlere tek söz söylemeksizin, hatta selam bile vermeden, yalnızca kendi kendine tuhaf tuhaf gülümseyerek arabaya yaklaştı. Moisey Moiseyiç, kardeşinin kendisine inanmayacağından korkuyormuş gibi bir tavırla;

— İvan İvanıç ile aziz Kristofor onurlandırdılar bizi, dedi. Ay, ay, olağanüstü bir şey bu! Böyle iyi insanlar tutsunlar da ansızın hanımıza geliversinler! Hadi, Salamon, al eşyaları! Değerli konuklarım, içeri buyurun!

Biraz sonra Kuzmiçov, peder Kristofor ve Yegoruska iç karartıcı, geniş, hemen hemen boş bir odada külüstür bir meşe masanın çevresinde toplanmışlardı. Odada bundan başka da masa yoktu; zaten koca odada bu masayla birlikte muşabası yırtık, geniş bir sedirden ve üç sandalyeden başka eşya gözükmüyordu. Hoş sandalyelere de sandalye denemezdi ya! Ömrünü çoktan tüketmiş muşambaları, çocuk kızağı gibi geriye yatık arkalıklarıyla birer sandalye kalıntısıydı bunlar. Sandalyeleri yapan marangozun, arkalıkları böyle insafsızca geriye eğmekte ne gibi bir rahatlık gözettiğini anlamak olanaksızdı. İnsan bunların böyle olmasında bir marangozdan çok, güç gösterisi yaparken sandalyelerin arkalıklarını büken, sonra düzelteyim derken daha da çok büken pehlivan yapılı bir yolcunun suçlu olduğunu düşünüyordu ister istemez. Oda yarı karanlıktı. Duvarlar zamanla kurşuni bir renk almış, tavan kararmış, kornişler eskimişti. Döşemede boylu boyunca çatlaklar uzanıyor, şurasında burasında nasıl açıldığı bilinmeyen kara kara delikler göze çarpıyordu. (Aynı pehlivan ökçesiyle açmış olamaz mıydı bu delikleri?) Geniş odaya bir değil, tam on lamba asılsa herhalde gene loşluktan kurtulamazdı. Pencerelerde olsun, duvarlarda olsun süse benzer tek nesne yoktu. Bununla birlikte duvarlardan birine, ağaç çerçevesi kararmış, tepesinde iki başlı kartal resmi bulunan bir han yönetmeliği ile başka bir duvarda da gene böyle bir çerçevede, altına «İnsanlığın vurdumduymazlığı» diye yazılmış taş basması bir resim asılıydı. İnsanlar neye karşı ve niçin vurdumduymazdılar, orası pek anlaşılmıyordu, çünkü resim zamanla silikleşmiş, sinekler tarafından cömertçe kirletilmişti. Odanın içi sasımış, ekşimsi bir kokuyla doluydu.

Konuklarının önünde iki kat yere eğilen, sük-

lüm püklüm dolaşan, ellerini çırpan, sevinç çığlıkları atan, kırıtan Moisey Moiseyiç bu hareketleri konukseverliğin bir gereği olarak yaptığına inanıyordu herhalde. Adam böyle önlerinde kıvranıp dururken Kuzmiçov sordu:

— Yün yüklü arabalar geçti mi buradan?

— Evet, kafilelerden biri bu sabah geçti. Başka bir kafile de sizin önünüzden kalktı gitti. Öğle dinlenmesini handa yaptılar.

— Şey... Varlamov'u merak ediyorum en çok. Gelenler arasında o da var mıydı?

— Yoktu, İvan İvanıç! Kahyası Grigori Yegoriç dün sabah geldi hana. Varlamov'un belki de bugün Malakov'un çiftliğine uğrayacağını söylüyordu.

— Çok güzel. İlk yapacağımız iş, önce öndeki yün arabalarına yetişmek. Sonra da ver elini Malakov'un çiftliği!..

İvan İvanıç'ın söylediklerinden büyük bir korkuya kapılan Moisey Moiseyiç ellerini çırpmaya başladı.

— Tanrı korusun, İvan İvanıç! Gece yarısı hanı bırakıp da nerelere gidiyorsunuz? Akşam yemeğinizi yersiniz, geceyi birlikte geçiririz, yarın sabah da erkenden gideceğiniz yere gidersiniz.

— Bağışlayın, Moisey Moiseyiç, hiç vaktimiz yok. Çeyrek saat kadar dinlendikten sonra yola diziliriz. İster istemez geceyi Malakov'da geçireceğiz.

Moisley Moiseyiç bir çığlık attı.

— Çeyrek saat mi? Tanrı'dan korkun, İvan İvanıç! Şapkalarınızı saklatıp, kapıları kilitleteceksiniz bana. Bari bir şeyler yiyip çay içseydiniz!

Peder Kristofor içini çekti, açıklı bir sesle;

— Çay içmekle yolumuzdan geri kalmayız herhalde, dedi. Bir çay molası verelim bari.

İvan İvanıç da razı olmuş görünüyordu.

— Hadi, getirin çayı öyleyse.

Moisey Moiseyiç canlandı, sevinçle ah çekti. Soğuk sudan yeni çıkmış gibi titreyerek kapıya seğirtti. Salamon'u çağırdığı zamanki yabani sesiyle bir daha bağırdı:

— Roza! Roza! Semaveri hazırla!

Bir dakika sonra kapı açıldı, elinde büyük bir tepsiyle Salamon girdi içeriye. Tepsiyi masaya koyarken gözlerini başka tarafa kaçırıyor, yolcularla ilk karşılaştığı zamanki gibi garip garip gülümsüyordu. Odanın tek lambası altında delikanlının yüzü daha belirgindi, birçok duyguyu açığa vuran bu tuhaf gülümseyişin başlıca özelliği karşısındakileri küçümsemesiydi. Sanki aklından gülünç, budalaca şeyler geçiyor, karşısındaki adamın hareketlerine dayanamıyor, onu hor görüyor, alayla iğnelemek, gülmekten katılmak için uygun bir fırsat kolluyor gibiydi. Uzun burnu, kalın dudakları, iri iri açılmış sinsi gözleri kahkaha atmak için gerilmişti sanki.

Kuzmiçov, Salamon'un yüzüne bakmca kendini tutamadı, güldü.

— Salamon, bu yaz bizim N. panayırına çıfıtları temsil etmek için neden gelmedin?

Yegoruşka çok iyi anımsıyordu: İki yıl önce Salamon N. kasabası panayırında bir barakada Yahudi yaşayışından sahneler anlatmış, bunda da büyük başarı kazanmıştı. Bu olayın anımsatılması Salamon'un hoşuna gitmemiş olmalıydı, çünkü suratını buruşturarak soruyu yanıtsız bıraktı, biraz sonra da gidip semaveri getirdi.

Masadaki işini bitirince yana çekildi, ellerini göğsünde çaprazlayıp bir ayağını ileri atarak durdu, alaylı bakışlarını peder Kristofor'a dikti. Duruşunda böbürlenen, hor gören, meydan okuyan, aynı zamanda son derece zavallı, gülünç bir hal vardı. Onun orada cakalı cakalı dikilişi;

güdük ceketi, kısa pantolonu, karikatürümsü burnu ve tüyleri yolunmuş kuş görünüşüyle birleşince gülünçlüğü daha bir göze çarpıyordu.

Moisey Moiseyiç içeriden bir tabure getirip masanın biraz ilerisine oturdu, sözde konuklarının gönlünü hoş tutmak için konuşmaya başladı:

— Afiyet olsun. Çayınızı afiyetle için. Öyle az bulunan konuklarsınız ki, sizler gibisini her zaman ağırlayamam. Aziz Kristofor'u görmeyeli beş yıl olmuştur herhalde... Şey, biriniz çıkıp da bu beyzadenin kim olduğunu söylemeyecek misiniz?

Kuzmiçov;

— Yeğenimdir. Kız kardeşim Olga İvanovna'nın oğlu, dedi.

— Nereye götürüyorsunuz onu?

— Okumaya. Gimnaziyaya girecek.

Moisey Moiseyiç, nezaket gereği, şaşırmış gibi bir tavır takındı, başını anlamlı anlamlı salladı. Tehdit edercesine parmağını semavere doğru kaldırarak;

— Oh, iyi iyi! Gimnaziyayı bitirince hepimizin saygı duyacağı bir beyefendi olursun, inşallah. Akıllı, zengin, onurlu kişiler çıkar gimnaziyadan. Anneciğin de sevinir. Çok iyi! Çok iyi!

Sustu, dizlerini sıvazladı, saygılı, yarı şakacı bir tavırla konuşmasını sürdürdü:

— Aziz Kristofor, kusuruma bakmazsınız, piskoposluğa bir mektup döşenip, tüccarların ekmeğini ellerinden aldığınızı yazacağım. «Aziz peder, diyeceğim, parasını çoğaltmak için yün satma işine el atmıştır.»

— Ya, öyle. Geçkin yaşımızda bu da geldi başımıza. Papaz sınıfından tüccar sınıfına kaydolacağım nerdeyse. Evde oturup Tanrı'ya dua etmek varken savaş arabasına kurulan firavun gibi ekmek kavgasına çıktık. İşin yoksa uğraş,

didin...

— Boşuna uğraşacak değilsiniz ya, para kazanacaksınız.

— Öyle mi sanıyorsun? Para yerine birisi burnumuzun dibine yumruğunu dayamasın da... Satacağım mal benim değil ki, güveyim Mihaylo'nun.

— Peki, neden kendisi gitmiyor yününü satmaya?

— Neden olacak, ağzında daha annesinin sütü kokuyor da ondan... Yünü almasına almış ama satmaya gelince beceremeyeceği ortaya çıktı. Dedik ya, anne kuzusu, toy delikanlı. Üstelik çok da akılsız... Para kazanmak, gösteriş yapmak için götürdü tüm parasını yüne yatırdı; ondan sonra yünü satmak için sağa-sola ne kadar koşturduysa eli boşa çıktı, kimse ona ödediği fiyatı bile vermedi. Bir yıl kadar böyle sürttükten sonra geldi bana: «Ee, babacığım, ne olur yünü siz satın. Ben bu işlerden anlamıyorum.» Yemin ederim, tıpkı böyle söyledi. İşi düşünce «babacığı» oluyoruz, oysa eskiden yüzümüze bakmıyordu. İşi düşmese yeryüzünde bir babacığı olduğunu bile unutup gidecekti. Hoş, babacığı da işe yarar bir adam olsa bari! İvan İvanıç yardım etmese benim kıvıracağım şey değil bunlar. Bütün kaçıp koşmamız onlar için...

— Öyle öyle, çocuklar için kaçıp koşuyoruz. Benim de altı çocuğum var. Birini okut, öbürünün hastalığıyla uğraş, bir başkasını kucağında taşı. Büyüyünce zahmetleri azalsa bari! Yalnız bu zamanda olmuyor bunlar, kutsal kitapta da aynı şeyleri yazıyor. Yakup Peygamber çocukları olunca ağladı, çocuklar büyüyünce daha çok ağladı.

Peder Kristofor önündeki çay bardağına düşünceli düşünceli baktı.

— Doğru söylüyorsun. Tanrı'nın bildiğini kulundan niçin saklayayım, artık son günlerimi

yaşıyor sayılırım. Tanrı bu yaşa gelmeyi herkese nasip etsin... Kızlarımı iyi insanlarla evlendirdim, oğullarımı adam ettim; şimdi ise unumu elemiş, eleğimi asmışım, kuşlar gibi özgürüm. İstersem canımın istediği yerde gezer dolaşırım. Kocakarıyla son günlerimizi huzur içinde yaşıyor, yiyor, içiyor, uyuyor, torunlarımla avunuyor, Yaratan'a dua ediyorum. Bundan başka ne gibi bir isteğim olabilir? Yaşam boyu sıkıntı yüzü görmedim, hiçbir şeyden yakınacak değilim. Karşıma yüce çar çıksa da; «Dile benden ne dilersen?» diye sorsa nasıl bir istekte bulunabilirim? Çok şükür, her şeyim var, hiçbir dileğim olamaz. Kasabamızda benden daha mutlu bir insan arasanız bulamazsınız. Yalnız bir şey var ki, ona üzülüyorum. Bu da günahımın çok olması. Doğrusunu isterseniz, günahsız olan yalnız Tanrı'dır... Öyle değil mi?

— Doğrusu öyle...

— Eh, yaş dolayısıyla dişler döküldü, bel ağrıları, nefes darlığı, ne ararsan hepsi var... Beden güçsüz düştüğü için sık sık hastalanıyorum. Desenize ki, nüfus kağıdın iyice eskidi, artık senden hayır gelmez! Orası öyle, seksenindeyim... Bundan ötesini isteyip yüz yaşımı bulacak değilim ya. Haddini bilmeli insan...

Peder Kristofor ansızın bir şey anımsamış gibi kıkırdadı, ağzındaki çayı bardağa püskürdü, gülmesi öksürmeye dönüştü. Moisey Moiseyiç de nezaketen gülmeye, öksürmeye başlamıştı.

Peder Kristofor;

— Anlatayım da siz de gülün! dedi. Büyük oğlum birkaç günlüğüne kalmak için bize gelmişti. Kendisi doktordur, hükümet tabipliği yapar. Neyse... Ona dedim ki; «Bak oğlum, bende nefes darlığı, şu, bu, ne hastalık ararsan bulursun. Hazır gelmişken babanı bir güzel gözden geçir, gerekli tedaviyi yap. Oğlan beni hemen soydu, şurama-burama tak tak vurdu, karnıma

bastı, aklınıza ne gelirse hepsini yaptı. Sonra bana ne dese beğenirsiniz? «Babacığım, seni sıkıştırılmış havayla tedavi etmekten başka yol yok!»

Peder Kristofor kahkahayla gülmeye başladı. Gülerken oturamadığı için ayağa kalktı, sonra da sarsıla sarsıla, gözlerinden yaşlar gelesiye kadar güldü. Kahkahalar arasında bir yandan elini-kolunu sallıyor, bir yandan da konuşmaya çalışıyordu:

— İşittiniz mi oğlumun sözlerini? Basınçlı havayla tedavi edilmeliymişim! Tanrı müstahakını versin sıkıştırılmış havasının! O nasıl şeymiş!

Kristofor'un ayağa kalkması üzerine Moisey Moiseyiç de kalkmış, karnını tuta tuta, fino köpeğinin havlamasını andırır bir gülüş koyvermişti. Kahkahalar arasında peder Kristofor hep aynı şeyi söylüyordu:

— Sıkıştırılmış hava verecekmiş bana! Tanrı müstahakını versin senin sıkıştırılmış havanın! Kah-kah-kah!..

Pederin kahkahaları durmak bilmeyince Moisey Moisey de sesini iki nota yükseltti, onun gibi sarsıla sarsıla kahkaha atmaya başladı. Bu sırada az kaldı ayağı kayıp düşüyordu.

—. Oh, aman aman, çok güldürdünüz aziz peder! Bırakın da biraz dinleneyim! Gülmekten kasıklarım patlayacak!

Moisey Moiseyiç kahkahalar arasında bir yandan konuşmaya çalışıyor, bir yandan da kuşkuyla Salamon'a bakıyordu. Beriki başlangıçtaki duruşunu hiç bozmamıştı, yüzündeki garip gülümseme donup kalmış gibiydi. Gülümsemesine, meydan okuyan bakışlarına bakılırsa çevresindeki insanları küçümsediği, onlardan nefret ettiği açıkça belliydi. Fakat onun bu tavırları tüyü yolunmuş duruşuyla öylesine çelişkiliydi ki, Yegoruşka, bir an onun maskaralık etmek, konukları eğlendirmek için böyle tuhaf

tavırlar takındığını düşündü.

Konuşmadan ardı ardına altı bardak çay içen Kuzmiçov altıncı bardaktan sonra önünü temizledi, arabanın altında yatarken başının altına koyduğu torbayı aldı, bağını çözdü, ters çevirip içindekileri masanın üstüne silkeledi. Torbadan masaya banknot desteleri saçıldı.

— Hadi, peder Kristofor, vaktimiz varken yüne vereceğimiz parayı sayıp ayıralım.

Moisey Moiseyiç paraları görünce utanarak kalktı, başkalarının gizlerini öğrenmekten kaçınan terbiyeli bir insan tavrıyla ayak uçlarına basarak, kollarını iki yana açıp kendini dengeleyerek odadan sessizce çıktı gitti. Salamon yerinde kalmıştı.

Peder Kristofor:

— Bir rublelik destelerde kaç banknot var? diye sordu.

— Elli... Üç rublelikler doksanlar, yirmi beş ve yüz rublelikler biner ruble olarak destelenmiştir. Varlamov için yedi bin sekiz yüz ruble sayın. Ben de Guseviç'in parasını ayıracağım. Sakın yanlış saymayın!

Yegoruşka bunca parayı bir arada hiç görmemişti. Masadaki para pek çok olmalıydı, çünkü peder Kristofor'un Varlamov için ayırdığı para geriye kalan yığınla karşılaştırılınca küçücük kalıyordu. Belki başka bir zaman olsa bu kadar parayla kaç simit, pasta, haşhaşlı çörek alabileceğini düşünürdü. Fakat şimdi paralara şaşkınlık duymadan, kayıtsızca bakıyor; para yığınından burnuna çalman gaz yağı ve çürük elma kokusundan başka bir şey hissetmiyordu. Arabayla yaptığı sarsıcı yolculuktan sonra yorulmuş, bitkin düşmüştü; bıraksalar bir güzel uyurdu. Başı önüne düşüyor, göz kapakları yapışıyor, düşünceleri iplik iplik birbirine dolaşıyordu. Elinden gelse büyük bir istekle başını masanın üstüne koyar, masada, lambanın ay-

dınlığında kıpır kıpır oynayan parmakları görmemek için gözlerini kapar, gevşeyen, karışan düşüncelerinin daha da karışmasına raz olurdu. Uyumamaya çalıştıkça lambanın alevi, çay bardakları, para sayan parmaklar çatallaşıyor; odayı dolduran çürük elma kokusu daha pis, daha dayanılmaz bir hal alıyordu.

Peder Kristofor gülümseyerek;

— Ah, para, para! dedi. Başımızın belası! Güveyim Mihaylo şimdi tatlı tatlı uyuyor, düşünde kendisine böyle bir yığın para getireceğimi görüyordur.

— Bana kalırsa Mihaylo Timofeyeviç ciğeri beş para etmezin biri. Kafası böyle şeylere hiç çalışmıyor. Oysa siz onun gibi değilsiniz, alışveriş işlerine aklınız eriyor. Daha önce de söylediğim gibi, yününüzü bana bırakıp geri dönmek isterseniz, aldığınız fiyattan yarım ruble fazlasını seve seve veririm. Bunu da size karşı duyduğum saygıdan ötürü yapıyorum...

Peder Kristofor içini çekti.

— Teşekkür ederim, İvan İvanıç. Bizim iyiliğimizi düşündüğünüzü anlıyorum. Ama siz de biliyorsunuz ki, mal benim değil, bu konuda bir şey söyleyemem...

Moisey Moiseyiç gene parmak uçlarına basarak usul usul içeri girdi, terbiyelilik gereği para yığınına bakmamaya çalışarak Yegoruşka'ya sokuldu, arkasından gömleğini yavaşça çekti.

— Gel, beyzadem, içeri gidelim. Sana öyle güzel bir ayı göstereceğim ki, bayılacaksın! Kızgın mı kızgın, korkunç bir ayı bu! Uuuh!

Masada pinekleyen Yegoruşka kalktı, ayıya bakmak için Moisey Moiseyiç'in arkasından yürüdü. Gözleri henüz karanlığa iyice alışmamıştı ki, sasımış, ekşimsi bir kokunun burun direğini sızlattığı ufak bir odaya girdiğini anladı. Bu koku büyük odaya, evin her yerine buradan yayılıyor olmalıydı. Küçük odanın yarısı, yağ-

dalı bir yorgan örtülmüş büyük bir karyolayla, öbür yarısı ise, komodinle ve sarı kolalı etekliklerden başlayıp çocuk pantolonları, askılarıyla biten bir paçavra yığınıyla doldurulmuştu. Komodinin üstünde bir yağ kandili yanıyordu.

Yegoruşka sözü edilen korkunç ayı yerine, ontarisinin benekleri kırmızı, saçları dağınık, iri yarı, çok şişman bir Yahudi kadınıyla karşılaştı. Kadın, komodin ile karyola arasındaki dar boşlukta güçlükle kımıldanıyor, dişi ağrıyormuş gibi uzun iniltiler, ahlar koyveriyordu. Yeguruşka'yı görünce ağlamaklı bir yüz takındı, uzun uzun içini çekti, daha nerede bulunduğunu iyice kestiremeyen çocuğun ağzına bal sürülmüş bir ekmek dilimi tıktı.

— Ye, çocuğum, ye. Burada annesizsin, seni doyuracak kimseciğin yok.

Yegoruşka evden ayrılmadan önce tıka basa yediği akide şekerleri ve haşhaşlı çöreklerden sonra, yarı yarıya bal mumu, arı kanatlarıyla karışık balda fazla bir tat bulamadıysa da istemeye istemeye yedi. O, ekmek dilimini çiğnerken Moisey Moiseyiç ile karısı bakıyorlar, ah çekiyorlardı.

— Böyle nereye gidiyorsun, çocuğum?

— Okumaya.

— Annenin kaç çocuğu var?

— Yalnız ben. Başka yok.

Kadın ahlarla, oflarla başını yukarı kaldırdı.

— Zavallı anne! Zavallı anne! Kimbilir ne üzülüyor, ne ağlıyordur! Bir yıl sonra biz de Naum'umuzu okumaya götüreceğiz. Ah, ah!

Moisey Moiseyiç içini çekti, solgun yüzünün derisi sinirli sinirli gerildi.

— Ah Naum, ah Naum! Öyle de cılız ki!

Yağdalı yorgan kımıldadı, altından, ipince boyun üzerinde, kıvırcık saçlı bir çocuk başı göründü; parıldayan bir çift kara göz merakla

Yegoruşka'nın yüzüne dikildi. Moisey Moiseyiç ile karısı ahlara, oflara ara vermeksizin komodine yaklaştılar, aralarında Yahudice bir şeyler konuşmaya başladılar. Moisey Moiseyiç kalın sesle, alçaktan alçaktan konuşuyordu; onun konuşması genellikle ardı arkası kesilmeyen «gal gal»larla sürüp gidiyordu. Karısı ise ona tiz hindi sesiyle karşılık veriyor, «tu tu» çeşidinden bir şeyler çıkarıyordu. Onlar böyle karşılıklı danışadursunlar, kirli yorganın altından incecik boyunlu ikinci bir kıvırcık baş, sonra üçüncüsü, dördüncüsü gözüktü. Yegoruşka'nın zengin bir hayal gücü olsaydı, yorganın altında yüz başlı bir devin yattığını düşünebilirdi.

— Gal gal gal, diyordu Moisey Moiseyiç.

— Tut tu tu, diye karşılık veriyordu karısı da.

Bu uzun süreli danışma, kadının ahlar, oflarla komodine yanaşması, oradan aldığı yeşil bir çaputu çözüp, içinden yürek biçiminde, çavdar unundan yapılmış, iri bir çörek çıkarmasıyla son buldu. Kadın çöreği Yegoruşka'ya verirken;

— Al, çocuğum, dedi. Şimdi anneciğinin yanında değilsin, sana tatlı şeyler verecek kimsen yok.

Yegoruşka çöreği cebine soktu, geri geri yürüyerek odadan dışarı çıktı; artık, ev sahiplerinin içinde yaşadığı sasımış, ekşi havayı daha fazla soluyacak gücü kalmamıştı. Büyük odaya dönünce sedire rahatça oturdu, kafasına üşüşen düşünceleri kendi haline bıraktı.

Kuzmiçov para saymayı yeni bitirmiş, desteleri gerisin geriye torbaya dolduruyordu. Hareketlerine bakılırsa paralara karşı son derece umursamazdı, çünkü kağıt süprüntüsü tıkıştırıyormuş gibi banknot destelerini alıp alıp sokuyordu kirli torbaya.

Peder Kristofor, Salamon'la konuşmaya dalmıştı. Tam esnediği sırada ağzında istavroz çı-

kararak sordu:

— Söyle bakalım, Hazreti Süleyman, işler nasıl gidiyor?

Salamon yanıt vermeden önce sanki işlediği bir suçu ima ediyorlarmış gibi kuşkulu kuşkulu baktı.

— Hangi işlerden söz ediyorsunuz?

— Genel olarak canım? Neler yaptığını, nasıl vakit geçirdiğini soruyorum.

Salamon omuz silkti, yanıt vereceği yerde o da bir soru sordu:

— Ne mi yapıyorum? Herkes ne yapıyorsa... Görüyorsunuz, uşaklık ediyorum. Ağabeyimin uşağıyım ben. Ağabeyim han yolcularının, yolcular Varlamov'un uşağıdır; eğer on milyonum olsaydı Varlamov da benim uşağım olurdu.

— Dur hele! Varlamov senin nereden uşağın oluyormuş?

— Bunu anlamayacak ne var? Fazladan birkaç metelik kazanmak için pis bir çıfıtın elini öpmeyecek bey ya da milyoner yoktur da ondan. Şimdi ben pis bir çıfıtım, dilenciyim; herkes suratıma köpeğe bakar gibi bakıyor. Ama cebim para dolu olsaydı o Varlamov dediğiniz adam, Moisey'in sizin önünüzde yaptığı gibi, kıvır kıvır dönerdi önümde.

Peder Kristofor ile Kuzmiçov bakıştılar. Salamon'un ne demek istediğini anlamamışlardı. Kuzmiçov sert bakışlarını Salamon'un yüzüne dikerek sordu:

— Nasıl olur da senin gibi bir aptal, Varlamov'la kendini bir tutar?

Salamon da karşısındakileri dik dik süzdü.

— Merak etmeyin, kendimi Varlamov'la bir tutacak denli aptal değilim. Kendisi soyca Rus' tur ama ruhça pis bir çıfıttan farkı yoktur. Adamın varı-yoğu para, tek düşüncesi kazanç nasıl sağlanır... Oysa ben paralarımı sobada yakıverdim. Ne para pul isterim, ne toprak, ne

koyun, ne de önümden geçerlerken benden çekinip şapka çıkarmalarını... Demek oluyor ki, sizin Varlamov'unuzdan daha akıllıyım ve insana daha çok benziyorum.

Aradan bir süre dah geçince Yegoruşka, uykusunun ortasında, Salamon'un nefretten tıkanmış kısık, boğuk sesiyle, peltek peltek, Yahudilerden, Yahudi yaşamından söz ettiğini işitti. Önceleri temiz bir Rusça'yla konuşuyordu, ama kendisini anlattığı öykülerin havasına kaptırdıkça, panayırlardaki Yahudi taklitçilerin bozuk şivesiyle konuşmaya başladı.

Onun konuşması peder Kristofor'un hoşuna gitmediği için;

— Dur bir dakika, dedi. Madem dinini beğenmiyorsun, hemen değiştir. Dinle alay etmek günahtır, dinini küçümseyen en aşağılık adamdır.

Bu sefer Salamon pederin sözünü kabaca kesti.

— Benim ne demek istediğimi anlamıyorsunuz ki! Ben ne diyorum, siz ne anlıyorsiniz!...

Peder Kristofor içini çekti.

— Anladığım kadarıyla sen aptalın birisin. Sana elimden geldiğince öğüt vermeye çalışıyorum, sen gene kendi bildiğini okuyorsun. Yaşlı bir kişi olduğum için yavaş yavaş konuşuyorum. Ya sen ne yapıyorsun! Gulu gulu gulu diye üstüme yürüyorsun. Tuhaf adamsın doğrusu...

O sırada Moiseyiç içeri girdi. Adam önce Salamon'a, sonra konuklara baktı, yüzünün derisi yeniden sinirli sinirli titredi. Bir ara uyanan Yegoruşka başını kaldırıp çevresine bakındı. Salamon'un ona dönük yüzüne vuran ölgün lamba ışığı uzun burnunun gölgesini sol yanağına düşürmüştü. Genç Yahudi'nin yarı gölgeli yüzündeki küçümseyen gülümseme gözlerinin alaycı, ışıl ışıl bakışları, cakalı tavırları, bü-

tün bunların yanında tüyü yolunmuş kuş görünüşü Yegoruşka'nın uykulu gözlerinde çatallaşarak birbirine karıştı. Salamon o anda bir panayır maskarası değildi artık, çocukların düşlerine giren cinlere benziyordu.

Peder Kristofor gülümseyerek konuşmasını sürdürdü:

— Sizinki iyice aklını oynatmış, Moisey Moiseyiç. Tanrı yardımcınız olsun. En iyisi bunu evlendirin, ya da bir işe yerleştirin. İnsana benzer bir yanı kalmamış.

Kuzmiçov öfkeyle somurtuyordu. Moiseyiç kardeşine, konuklara bir daha baktıktan sonra kardeşine sertçe çıkıştı:

— Salamon, çık dışarı. Çık diyorum sana!

Bu çıkışmanın ardından Yahudice bir şeyler daha ekledi. Salamon giderken kesik kesik gülümsüyordu.

Moisey Moiseyiç yüzünde bir korkuyla peder Kristofor'a döndü:

— Ne oldu? Bir şey mi geçti aranızda?

Ona yanıtı Kuzmiçov verdi:

— Kim olduğunu unutuyor, kaba herif! Kendisini bir şey sanıyor!

Moisey Moiseyiç telaşa kapıldı, ellerini korkuyla çırpmaya başladı.

— Böyle olacağını biliyordum. Ah, aman Tanrım, aman Tanrım! Siz onun kusuruna bakmayın, kızmayın ona, ne olur! Kardeşimin patavatsızlığını hoş görün! Nedir benim çektiklerim bu heriften! Öz kardeşimdir ama üzüntüsünden başka bir şeyini görmedim. Zaten biliyorsunuz, biraz şeydir...

Moisey Moisey böyle diyerek parmağını alnının önünde çevirdi.

— Akıldan noksandır yani... Mahvetti kendini. Onu ne yapacağımı bilemiyorum. Kimseyle bağdaşmıyor, kimseyi sevip saymıyor, kimseden korkmuyor. Herkesle alay ettiğini, neler saç-

maladığını, herkese «sen» dediğini kendiniz gördünüz. İnanmayacaksınız, bir gün hana Varlamov gelmişti; Salamon onun yanında neler yumurtladıysa, adam kamçısını hem bana, hem terbiyesiz kardeşime yapıştırdı. Peki, ama neden bana? Benim ne suçum vardı? Tanrı onun aklını başından aldıysa, bunda benim suçum ne?..

Aradan beş-on dakika geçmişti, Moisey Moisey hâlâ sızlanıyor, kardeşini çekiştiriyordu:

— Geceleri uyku tünek bilmez, hep düşünür, düşünür... Ne düşündüğünü Tanrı'dan başka kimse bilmez. Gece yarısı yanına gidersin, kızar, alaylı alaylı güler. Benden de hoşlanmaz. Bari sevdiği, istediği bir şey olsa! Nerdee?.. Babacığım ölürken ona da, bana da altı biner ruble bıraktıydı. Ben kendime bir han aldım, evlendim, çoluk çocuğa karıştım. Ama bizimkisi paraları sobaya attı. Yazık değil mi? Para yakılır mı hiç? Madem senin işine yaramıyormuş, ver bana! Parayı yakmak da ne oluyor?

O sırada odanın kapısı cızırdadı, döşemenin tahtası birinin adımlarından titredi. Yarı uyku arasında hafif bir rüzgarın yüzünü okşadığını hissetti Yegoruşka. Sanki kocaman kanatlarını açarak uçan kara bir kuşun gelip yanına konduğunu sandı, birden gözlerini açtı. Dayısı, para torbası elinde, gitmeye hazır, sedirin yanında duruyordu. Peder Kristofor geniş kenarlı silindirini elinde tutarken selam verircesine eğiliyor; yüzüne pek yaraşan o yumuşak, sevecen gülüşle değil, saygılı, zoraki bir gülümsemeyle sırıtıyordu. Moisey Moisey ise, sanki üç parçaya bölünmüş de bedeninin dağılıp üç parça halinde yere düşmesini önlemek için kollarıyla dengeyi sağlamaya çalışıyor gibiydi. Odaya geri gelmiş bulunan Salamon'dan başka herkes gergin bir bekleyiş içersindeydi. Genç Yahudi her zamanki gibi umursamazdı; bir köşe-

de kollarını çaprazlamış dururken, yüzünde aynı küçümseyen, çarpık gülümseme vardı.

Peder Kristofor'u da, Kuzmiçov'u da gözü görmeyen, üçe bölünüp parçalanmamak için kollarıyla dengeyi sağlamaya çalışan Moisey Moiseyiç yılışık bir gülücükler;

— Bizi bağışlayın, hanımefendi, size göre odamız yok, diye inledi. Basit insanlarız biz, hanımız temiz değildir.

Yegoruşka gözlerini oğuşturdu. Odanın ortasında hasır şapkalı, siyah giysili, tombul ve güzel bir kadın, gerçek bir hanımefendi duruyordu. Kadının yüz çizgilerini iyice incelemeye fırsat bulamayan Yegoruşka'nın aklına nedense gündüzleyin tepede gördüğü, tek başına duran, ince, uzun kavak ağacı geldi.

Kadın;

— Bugün buradan Varlamov geçti mi? diye sordu.

Moisey Moiseyiç yılıştı, saygıyla eğildi.

— Hanımefendi hazretleri, gelmediler bugün.

— Eğer yarın uğrayacak olursa beni görmesini söyleyiniz. Olur mu?

Yegoruşka hiç beklemediği bir sırada, yüzünden bir karış ötede, ansızın, siyah kadife kaşlar, iri iri bal rengi gözler, tombul yanaklar ve bu yanaklar güneş ışığı saçarcasına tatlı tatlı gülümserken çukurlaşan bir çift gamze gördü. Mis gibi bir koku geldi burnuna.

— Ne şeker çocuk, dedi yabancı kadın. Kimin oğlu bu? Kazimir Mihayloviç, bakın, ne olağanüstü bir şey! Ne de güzel uyuyor? Aman, tatlım benim!

Kadın eğilerek Yegoruşka'nın yanağına bir öpücük kondurdu, Yegoruşka, uyuyormuş süsü vererek gözlerini yumdu, gülümsedi. O sırada kapı yeniden gıcırdadı, telaşlı ayak sesleri duyuldu, birileri girip çıktı.

Birisi, herhalde Deniska olacak, gelip Yego-

ruşka'yı ayağa kaldırdı, elinden tutup dışarı doğru çekti. Yegoruşka sendeleyerek yürürken gözlerini araladı, kendisini öpen siyah giysili kadını bir daha gördü. Kadın odanın ortasında dikilirken Yegoruşka'ya bakıyor, başını dostça sallıyordu. Yegoruşka kapıya iyice yaklaştığı sırada kadının yanında, şapkasını başına sımsıkı geçirmiş, tozluklu, yakışıklı, dolgun vücutlu, esmer bir adam gördü. Güzel kadının yol arkadaşı olmalıydı bu.

Avludan «durrr» diye sesler geliyordu.

Adımını eşikten dışarı atarken Yegoruşka, avluda, bir çift yağız atın çektiği lüks bir kupa arabasının durduğunu gördü. Üniformalı, eli kamçılı bir uşak oturuyordu sürücü yerinde. Handan ayrılan peder Kristofor'u, Kuzmiçov'u, Yegoruşka'yı yalnız Salamon uğurlamaya çıktı. Genç adamın yüzü kahkaha atmak üzereymiş gibi gergin duruyordu. Konuklar gittikten sonra arkalarından rahatça alay etmek için bir an önce çekip gitmelerini gözlüyordu sanki.

Briçkaya binerlerken peder Kristofor saygıyla fısıldadı:

— Kontes Dranitskaya!

Kontesle karşılaşmalarının etkisi ne derece büyük olmalıydı ki, Deniska bile, araba üç versta yol aldıktan, han yerine gerilerde sönük bir ışık kaldıktan sonra doru atlara kırbacını sallayıp neşeyle haykırmayı göze alabildi.

IV

Salamon'un adam yerine koymadığı, kontes Dranitskaya'nın bile arayıp sorduğu bu gizemli, bu ele geçmez Variamov kimdi acaba? Arabanın önüne, Deniska'nın yanıbaşına oturan Yegoruşka her şeyden önce bunu düşündü. Hakkında çok şeyler işittiği, adı sık sık anılan bu adamı bir kerecik görmemişti, ama onu göz-

lerinin önünde birçok kez canlandırmaya çalışmıştı. Onunla ilgili olarak bildiği şeyler; 200-300 dönümlük arazisi ile yüz bin başa yakın koyunu ve pek çok parası olduğu, durmadan dolaştığı için arandığı zaman kolay kolay bulunamadığıydı.

Yegoruşka evde dayısından kontes Dranitskaya hakkında da çok şeyler öğrenmişti. Onun da 200-300 dönümlük arazisi, koyun sürüleri, tavlası ve çok parası vardı. Fakat o, Varlamov gibi durmadan dolaşmaz; onu arayanların kolayca bulacakları, işi gereği birçok kez onu görmeye giden İvan İvanıç'ın övgüyle sözünü ettiği, bir eşi daha bulunmaz çiftliğinden pek dışarı çıkmazdı. Anlatılanlara bakılırsa, duvarlarında Leh kralların portreleri asılı bulunan, kontesin konağının büyük salonunda sivri kaya biçiminde bir saat varmış. Kayanın üzerinde gözleri pırlanta kakmalı, altından bir at duruyormuş; ata ise, saat çaldıkça elindeki kılıcı sağa-sola sallayan, altından bir süvari binmekteymiş. İşte bu zengin kontes, yılda iki kez, il sınırları içindeki tüm toprak ağalarını, bütün devlet memurlarını çağırdığı, bu arada Varlamov'un da katıldığı görkemli balolar verirmiş. Konuklara gümüş semaverlerde çay kaynatılır, kışın ortasında bulunup getirilen ahududu, çilek cinsinden eşsiz yiyecekler sunulur, baloya gelenler gece-gündüz çalan müzik eşliğinde danseder, eğlenirlermiş.

Yegoruşka kontesin yüzünü, tatlı gülümsemesini anımsadı: «Ne güzel kadın!» diye düşündü.

Kuzmiçov'un da aklında hep kontes olmalıydı, çünkü araba iki versta daha yol aldıktan sonra;

— Şu Kazimir Mihoyloviç, kadını soyup soğana çeviriyor, dedi. Anımsar mısınız, birkaç yıl önce kontesten yün almıştım. İşte, yalnız bu

alış-verişten üç bin ruble kazancım oldu.

Peder Kristofor;

— Bir Polonyalı'dan başka ne beklenir? karşılığını verdi.

— Derdi yok kadının. Genç olduğu için çok toy. Kafasında kavak yelleri esiyor.

Yegoruşka'nın düşünceleri hep Varlamov'la, kontes Dranitskaya ile, özellikle bu ikincisiyle doluydu. Uykulu zihni olağan şeyler üzerinde durmak istemiyor, aklına böyle şeyler gelince dumanlanıp karışıyordu. O anda kafasını kurcalayan düşünceler, kendiliğinden geliverip, kafasını silkeleyince de duman iz bırakmadan dağılan, masalımsı, düşünsü konularla ilgiliydi; O sırada çevresinde gördüğü şeyler de olağanüstü özellikler taşıyordu. Sağ yanda, ürküntü verici, akıl almaz gizler saklıyormuş gibi yükselen, kara kara tepeler vardı. Sol yanda, ufkun üstündeki gökyüzü şeridi boylu boyunca kırmızı renge bürünmüştü; bu kızıllığın uzaklarda çıkan bir yangından mı, yoksa doğmaya hazırlanan aydan mı yansıdığını anlamak güçtü. Enginler sanki gündüzmüş gibi gözüküyordu, fakat akşam pusunun gölgelediği hafif morluklar kaybolmuş, bütün bozkır, Moisey Moiseyiç'in çocuklarının yorgan altına saklanmaları gibi, loş bir sis altına gizlenmişti.

Temmuz gecelerinde bıldırcınlar, çalıkuşları ötmez, orman vadilerinde bülbüller şakımaz, türlü çiçekler kalmaz, ama bozkır gene de güzeldir, yaşam doludur. Güneş batar batmaz gündüzki eziyetler unutulmuş, boğucu sıcağın çektirdikleri bağışlanmış gibi, ince bir sis doğayı kaplar, engin bozkır geniş göğsüyle hafif hafif solur. Karanlıkta pörsümüşlüğü gözükmeyen otlar arasından gündüzleyin işitilmeyen şakrak, gür sesli bir şamata yükselir. Çıtırtılar, ıslıklar, cırıltılar, bozkır basları, tenorları, sopranoları birbirine karışır; akışına kendinizi kap-

tırıp iyi şeyle anımsayacağınız, hüzünlenip duygulanacağınız kesintisiz, tekdüze bir curcuna oluşur. Bu tekdüze curcuna, ninni gibi uyutur insanı; gidersiniz, gidersiniz, gözlerinize uyku ağırlığının çöktüğünü hissedersiniz; bir ara, ansızın, uyumamış bir kuşun kesik kesik çığlıkları ya da şaşkınlığa kapılan birinin «Aaaa!» diye bağırmasını andıran belirsiz bir ses çalınır kulağınıza; sonra uyku yavaş yavaş göz kapaklarınızı kavuşturur. Çalılıkların bulunduğu dere büklerinin yanından geçerken, bozkırda yaşayanların «splyuk» adını verdikleri bir kuş «Splyu! Splyu! Splyu!»[1] diye seslenir; bir başkası sanki kahkahayla güler, ardından kaprisli bir ağlayış tutturur. Baykuştur bu. Bu yaratıkların kime seslendiklerini, onları kimin dinlediğini Tanrı bilir; fakat ağlayışlarında, çığlıklarında insana hüzün veren bir sızlanış vardır. Dört bir yanda kurumuş ot, geç açmış körpe çiçek kokar; bu kokular keskin, iç bayıltıcı derecede tatlı, kimi zaman da taptazedir.

Sis arasından her şey görülür, fakat cisimlerin biçim ve renkleri tam olarak seçilemez. Gidersiniz, gidersiniz, birden yolun kıyısında keşişe benzeyen bir karaltının dimdik ayakta durduğunu görürsünüz. Sakın yol kesen bir haydut olmasın bu? Siz ilerledikçe karaltı da yaklaşır büyür, arabanızla aynı hizaya gelir; o zaman haydut sandığınız şeyin yol kıyısında dikilen bir çalı ya da kaya parçası olduğunu anlarsınız. Böyle kımıltısız, birilerini gözleyen karaltılar tepelerde dururlar, tümseklerde saklanırlar, yabani onların arasına gizlenirler; bunların hepsi de insana benzer, kuşku uyandırır.

Ay doğunca gece solgun, donuk bir aydınlığa bürünür, sis ortadan kalkmış gibidir. Hava say-

(1) Splyu: uyuyorum. Bu ses benzerliğinden dolayı böyle bağıran kuşlara «splyuk» adı verilmiş. (Ç.N.)

dam, taze ve ılıktır. Her yer açıkça gözükür, hatta yol kenarındaki ot saplarını bile seçmek olanaklıdır. Ta uzaklardan kayaları, taşları, çalıları, hayvan kafataslarını görürsünüz. Kara giysili keşişe benzeyen karaltılar gecenin parlak fonunda daha belirgin, buna karşılık daha somurtkandır. Tekdüze böcek curcunası arasında uykusu kaçan, sayıklayan kuş sesleri, birilerinin şaşkın «Aaa»ları daha açık-seçik işitilir. Düzlük yerlerde, gökyüzündeki bulutlar benzeri geniş gölgeler dolaşır. Bu gölgeler uzaklarda üst üste yığılıp yükselerek bulanık, düşsel biçimlere girer... Bunlara baktıkça korku basar insanın yüreğini. Başınızı kaldırıp üzerinde tek bulutçuk, ufacık bir leke bile bulunmayan, sayısız yıldızların serpiştirildiği donuk yeşil gökyüzüne bakarsınız ve ılık havanın niçin durgun, doğanın niçin kımıltısız, kulağı kirişte bekler durduğunu anlarsınız: Yeriyle, göğüyle tüm doğa büyük bir korku içindedir, bir an olsun yaşamdan kopmak istememektedir. Gökyüzünün erişilmez derinliği, uçsuz-bucaksızlığı konusunda yalnız engin denizlerde, bir de gece ay ışıklı bozkırlarda fikir sahibi olunabilir. Böyle zamanlarda gökyüzü ürkütü vericidir, güzeldir, okşayıcıdır, insanı büyüleyerek kendine çeker, okşaması baş döndürür.

Saatlerce ilerlersiniz... Yolunuza suskun, yaşlı bir tepe; kimin, ne zaman diktiğine akıl erdiremediğiniz bir kilometre taşı çıkar. Bir gece kuşu ansızın «pırr» diye havalanır; ürpertiyle birlikte hatırınıza bozkır söylenceleri, bir zamanlar yollarda dinlediğiniz öyküler, çocukluğunuzda köylü dadınızın anlattığı masallar, o anda hayal gücünüzle canlandırabileceğiniz her şey gelir. İşte o zaman böceklerin curcunasında, kuşku verici karaltı ve tümseklerde, mavi gökyüzünde, hülyalı ay ışığında, gece kuşunun ansızın uçuşunda, görüp işitebildiğiniz her şeyde

gençliğin, güzelliğin görkemini, doğadaki canlıların gelişip serpilme özlemini, yaşama karşı duydukları doyumsuz tutkuyu ta derinden sezersiniz; anayurdun bu katı yürekli ama güzel parçasına, bozkıra karşı içinizde bir yakınlık duyarsınız, gece kuşuyla birlikte sizin de havalanıp uçasınız gelir. Güzelliğin görkeminde, doğanın bu coşkulu mutluluğunda bozkırın gene de bir şeylerin özlemini çektiğini, bir tedirginlik duyduğunu hissedersiniz.

Bozkır, yalnızlığının bilincinde gibidir, sanki zenginliği, ilham gücü kimsenin işine yaramadığı, kimse şarkılarda bu niteliklerini yüceltmediği için kendini boş yere harcadığına inanmaktadır. Böceklerin canlı curcunası arasında onun özlemle yanan umutsuz çağrısını işitirsiniz; «Bir ozan, ne olur bir ozan!» diye seslenir gibidir.

— Dubrrr! Selam Panteley! İşler iyi gidiyor mu?

— Çok şükür, İvan İvanıç.

— Hey çocuklar, Varlamov'u görmediniz mi?

— Hayır, raslamadık ona.

Yegoruşka uyandı, gözlerini açtı. Brişka yolun ortasında duruyordu. İlerde, sağda ard arda dizilmiş uzun bir araba kervanı gözüküyor, birtakım adamlar arabaların yöresinde gidip geliyorlardı. Üzerlerinde büyük yün denkleri bulunduğundan arabaların hepsi de son derece yüksek ve kabarık, atlar ise ufacık ufacık, kısa bacaklı görünüyordu.

Kuzmiçov;

— Anlaşıldığına göre doğruca Malakov'a gideceğiz, dedi. Hancı çıfıt, Varlamov'un Malakov'da geceleyeceğini söylüyordu. Sizlere iyi yolculuklar dileyelim. Hoşça kalın, ağalar!

Birkaç arabacı birden karşılık verdi:

— Güle güle, İvan İvanıç!

Kuzmiçov birden canlandı.

— Ha, çocuklar, bizim küçüğü de alır mısınız yanınıza? Yollarda bizimle boşuna yorulmasın. Panteley, denklerden birine oturtuver şunu! Sizinle birlikte yavaş yavaş gitsin. Biz arkanızdan yetişiriz. Yegor, hadi git! Korkma, bir şey olmaz.

Yegoruşka arabanın önünden indi. Yaklaştığı arabaların yanında birkaç el onu sımsıkı yakaladı, yukarı doğru kaldırdı; çiğden hafifçe ıslanmış, yumuşacık, kocaman bir şeyin üstüne oturttu. Çocuk kendini birden göğe yaklaşmış, yerden ise uzaklaşmış hissetti.

Deniska aşağıdan, uzaktan gelen bir sesle bağırıyordu:

— Hey, paltonu unuttun. Alsan a şunu da!

Çıkınıyla birlikte fırlatılan palto yanına düştü. O anda uyumaktan başka bir şey düşünmeyen Yegoruşka çıkını hemen başının altına koydu, paltoyla örtündü, bacaklarını boylu boyunca uzattı, çiğin verdiğin serinlikten ürperip büzüşerek keyifle gülümsedi.

Aşağıdan Deniska'nın şöyle bağırdığı duyuluyordu:

— Bakın arkadaşlar, bizim delikanlıyı gücendireyim demeyin!

Kuzmiçov da;

— Eh, hoşça kalın ağalar! dedi. Yolunuz açık olsun. Göreyim sizi, oğlana iyi bakın!

— Gözünüz arkada kalmasın, İvan İvanıç!

Deniska atları hayladı, köhne briçka gıcırtılar koparırak yürüdü. Fakat yoldan değil de yana doğru gittiler. Yegoruşka büyük bir sessizlik içinde, dayısının arabasının uzaklaştığını, arkaya bağlı kovanın gittikçe azalan tıngırtılar çıkardığını işitiyordu.

Duran araba kervanının önünden de biri bağırdı:

— Kiryuha, hadi, sür arabayı!

En öndeki araba gıcırtılar koyverdi, onun ardından ikincisi, üçüncüsü... Yegoruşka, tepesinde uzandığı arabanın gıcırdayarak sarsıldığını hissetti. Bütün kervan yola koyulmuştu. Yegoruşka balyaları saran sicime tutundu, bir daha keyifle gülümsedi, cebindeki çöreği düzeltti, evde, yatağında uyuyormuş gibi rahat bir uykuya daldı.

Gözlerini açtığı zaman güneş doğuyordu. Tepelerden biri güneşin önüne gerilmiş, yeryüzünü aydınlığa boğmaya hazırlanan ışıkları tutmaya çalışıyor gibiydi. Ama dört bir yana ışık püsküren güneş uzun ışınlarını sağa-sola uzatıyor, ufku parlak yaldızıyla boyuyordu. Bir gün önce güneşi hep ensesinde hisseden Yegoruşka, onun bugün solundan doğduğunu görünce onun doğuş yerini niçin değiştirdiğini anlayamadı. Zaten çevresindeki görüntü de değişmişti. Tepecikler yok olmuş, göz alabildiğine uzanan, tekdüze yanık rengiyle insanın içine sıkıntı veren, dümdüz bir ova bu yayvan tepelerin yerini almıştı. Şurada-burada ufak tümsekçikler göze çarpıyor, bunların üstlerinde ise bir gün önceki saksağanlar uçuyordu. İşte uzakta bir köyün çan kulesi ile beyaz beyaz evleri gözüktü. Pazar günü dolayısıyla evlerinde oturan Ukraynalılar tatilde bol bol yiyecekleri yemekleri pişiriyor olmalıydılar. Bu, her evin bacasından çıkan, sonra köyün üstünde saydam bir örtü gibi toplanan boz dumanlardan anlaşılıyordu. Evlerin arasındaki boşluklardan bakılınca kilisenin arkasından göğümsü bir ırmağın geçtiği, ırmak ufka doğru yaklaştıkça puslar içinde gözden silindiği görülüyordu. Bütün bunlar arasında bir gün önceki görüntülere en az benzerliği olan şey yoldu. Burada bozkırın bağrından geçen yol, genişliği, düzgünlüğü, bozkırı boydan boya aşısıyla masal kahramanlarının geçtikleri yolları andırıyordu. Gerçekten de 30-

40 sajen[1] genişliğindeki, arabaların gide-gele çökerttiği, tozla kaplı, koyu renkli yoldan bir zamanlar İlya Murcomets, Haydut Solovey gibi devlerin, masal kahramanlarının gelip geçmediğini, küheylan atların bu yolları iri nallarıyla ezmediğini düşünmemek zordu. Yegoruşka eğilip aşağıya baktı ve kutsal tarihteki resimlerde gördüğü arabalar cinsinden altı tane heybetli savaş arabasını hemen yanında yürüyor olarak düşündü. Her bir arabaya altışar yabanıl at koşulmuştu; dev tekerlerden çıkan tozlar göklere yükseliyor, atların yanında, ancak düşlerde raslanabilecek türden, masalsı adamlar geniş adımlarla yürüyorlardı. Eğer destanlarda yaşayan bu kahramanlar, atları ve arabalarıyla birlikte bugün de var olsalardı, bu engin bozkırda, bu geniş yola öylesine yaraşırlardı ki!

Yolun sağında iki telli telgraf direkleri dizilmişti. Direkler gitgide küçülerek köyün yöresindeki yeşillikler, evcikler yakınında gözden yitiyor; sonra yeniden ortaya çıkarak toprağa saplanmış minicik kurşun kalemler biçiminde mor enginliklere doğru uzayıp gidiyordu. Tellerde sıralanmış atmacalar, bozdoğanlar, kargalar yoldan geçip giden araba kervanına kayıtsızca bakıyorlardı.

Arabalardan sonuncusunda yatan Yegoruşka'nın bütün arabaları görmesi böylece kolaylaşmış oluyordu. Yirmi kadar araba vardı kervanda, her üç arabaya bir sürücü verilmişti. Yegoruşka'nın bindiği sonuncusunun başında peder Kristofor gibi kısa boylu, sıska, fakat güneş yanığı yüzünün tasalı, sert anlatımıyla ona hiç benzemeyen, sakallı bir ihtiyar vardı. Bu ihtiyarcık belki de aslında ciddi, sert yüzlü biri değildi, ama kızarmış göz kapakları, uzun sivri burnu istese de istemese de yüzüne ciddi şey-

(1) Sajen: 2,13 m. (Ç.N.)

ler düşünmeye alışkın, sert bir adam anlatımı veriyordu. Bu ihtiyar da başına peder Kristofor'unki gibi geniş kenarlı, fakat soylu kişilerin giydiği cinsten değil de, halktan tiplerin giydiği cinsten keçe bir silindir, silindirden çok kesik koniye benzeyen bir şapka geçirmişti. Ayakları çıplaktı. Arabasının başında giderken birçok kez donma tehlikesiyle karşılaştığı soğuk kış günlerinden kalma bir alışkanlıktan dolayı yürürken ellerini kalçalarına, ayaklarını da yere vuruyordu. İhtiyar, Yegoruşka'nın uyandığını farkedince soğuktan titreyen sesiyle şunları söyledi:

— E, delikanlım, uyandın mı? İvan İvanıç'm oğlu mu oluyorsun?

— Hayır, yeğeniyim.

— Demek yeğeni oluyorsun... Ben de çizmelerimi çıkardım da, yalınayak zıplayıp duruyorum işte... Ayaklarım hastalıklı, bir zamanlar üşütmüştüm, onun için çizmesiz daha rahat yürünüyor. Ayaklarım rahat ediyor, delikanlım... Çizmesiz iyi... Yeğenisin demek ki... İyi adamdır, tanırım. Tanrı ömürler versin... Bir kötülüğünü görmedim... Dayından, İvan İvanıç' tan söz ediyorum... Malakov'a gitmesi gerekiyormuş ...Tanrım, sen bizleri esirge!..

Yaşlı adam sanki hava çok soğukmuş da soluk almada güçlük çekiyormuş gibi, sözlerine ara vererek, ağzını fazla açmadan konuşuyordu. Belki de dudaklarının uyuşmasından olacak, dudak ünsüzlerini (sessizlerini) tam çıkaramıyor, bir söylediğini bir daha söyleyerek kekeliyormuş izlenimi veriyordu.

İki araba ilerde uzun kızıl paltolu, kasketli, ayaklarında kısa konçlu çizmeler bulunan, eli kırbaçlı bir adam yürümekteydi. Yaşı kırk ya var, ya yoktu, ilk bakışta fazla yaşlı göstermiyordu. Adam bir ara geriye dönünce, Yegoruşka, seyrek keçi sakallı, sağ gözünün altında sün-

ger gibi bir şişlik bulunan, uzun, kırmızı bir yüz gördü. Bu çirkin şişten başka adamın hemen göze çarpıveren bir özelliği daha vardı: Kırbacı sol eliyle tutuyor, sağ elini ise, sanki koro yönetiyormuş gibi, sağa-sola sallayıp duruyordu. Kimi zaman kırbacı koltuğunun altına kıstırıyor, o zaman da iki kolunu birden sallamaya başlayarak, kendi kendine bir şeyler mırıldanıyordu.

Onu izleyen arabacı, tahta gibi düz sırtı, fazlaca düşük omuzları ile sivri, uzun bir insan görüntüsü veriyordu. Sanki askerlik eğitimi yapıyormuş ya da oklava yutmuş gibi dik yürüyor, sallanmayan kolları iki yanında sopa gibi sarkıyordu. Onun böyle gövdesini dik tutup, dizlerini kırmadan, adımlarını elinden geldiğince geniş atarak yürüdüğünü görenler, adamcağızı tahtadan yapılmış oyuncak bir askere benzetebilirdi. Yegoruşka'nın yakınındaki yaşlı sürücü ile gözünün altı urlu arabacı iki adım atarlarken beriki yalnızca tek adım atıyor; bundan ötürü onlara göre daha yavaş yürüyerek geride kalmış izlenimi veriyordu. Yüzü çenesinin altından bir sargıyla bağlanmıştı, başında keşiş külahı cinsinden bir şapka vardı. Bol şalvarının üstüne kırk yamalı bir Ukraynalı gömleği giymiş, ayaklarına da dolak sarmıştı.

Yegoruşka daha ilerki arabacıları seçemiyordu. Yüzükoyun yatıp denkte bulduğu bir deliğe parmağını soktu, eline geçen yün parçasını kıvırarak ip yaptı. Arabanın dibinde yürüyen ihtiyar, yüzünün duruşundan sanıldığı gibi sert biri çıkmadı; ağzını bir kez açmıştı ya, artık kapatmak bilmiyordu. Ayaklarını hep yere vurarak yürürken;

— Ee, nereye gidiyorsun bakalım? diye sordu.

— Okumaya gidiyorum.

— Okumaya mı? Eh, hadi bakalım, Meryem Ana yardımcın olsun. Öyle ya, bir akıl iyi, iki

akıl daha iyi. Tanrı kullarından kimine tek akıl, kimine iki, kimine de üç tane birden verir... Hem de üç tane birden... Bunlardan biri doğarken aldığın akıl, biri okumaktan, biri de yaşarken görüp kazandığın akıl... İşte yavrum, üç aklı birden kazanana ne mutlu! Böyle insanlara değil yaşamak, ölmek bile kolay gelir. Ya, ölmek bile... Nasıl olsa bir gün hepimiz öleceğiz...

İhtiyar alnını kaşıdı, başını kaldırıp kızarmış gözlerle Yegoruşka'ya baktı.

— Slavyanoserbsk kasabası ağalarından Maksim Nikolayiç bıldır oğlunu okumaya götürdüydü. Delikanlının kafası bilim almaya yeterli mi, orasını bilmem ama iyi çocuktur doğrusu... Ne yalan söyleyeyim, bir kötülüğünü görmedim. Ailece iyi insanlardır hepsi de. Ya işte, bu delikanlıyı okusun diye kente gönderdiler. Demek oluyor ki, Slavyanoserbsk'te bilim verecek okul yokmuş, o yüzden kente göndermişler. İyidir, iyidir. Gitti de kötü mü yaptı? Kasabada küçük rütbeler için basit okul varmış oğlanın yüksek öğrenim almasını istiyorlarmış. Olur ya, yoktur öyle bir okul orada... Adın neydi bakalım?

— Yegoruşka.

— Yegori de sen şuna. Doğum günün nisanın yirmi üçü, aziz Yegori Pobedonosets'in adını vermişler sana[1]. Benim adım da Panteley... Panteley Zaharov Holodov... Holodovlardanız... Belki bilirsin, Kursk diye büyük bir kent vardır, işte bu kentin Tim köyünde doğmuşum. Kardeşlerim esnaf sınıfına kaydoldular, kente yerleşip kendi zanaatlarıyla uğraşıyorlar. Bense köyde kaldım. Yedi yıl önce gidip gördüm orasını. Eve gittiğimi söylemek istiyorum. Ken-

(1) Takvimin her günü bir ya da birkaç Hristiyan azizinin doğum günü sayılmıştır. (Ç.N.)

dim köyde de oturdum, kentte de... Anla sen canım, Tim'e gittiğimi söylüyorum. Şükür Tanrı'ya o zaman hepsinin sağlığı yerindeydi. Şimdi nasıllar, bilmem... Belki ölenler olmuştur. Artık ölmek zamanı çoktan geldi, hepsi de yaşlı-başlı insanlar. Aralarında benden büyükleri bile var. Ölüm sanıldığı gibi kötü değildir, gelgelelim tövbesiz ölmemeli insan. Tövbesiz ölümden kötüsü yoktur. Tövbesiz ölüm yalnız şeytanı kıvandırır. Eğer Tanrı katının sana yasak kılınmaması için tövde edip ölmek istersen azize Varvara'ya duanı eksik etme. Bağışlayıcıdır, inananları korur. Herkes tövbe edip yalvarsın diye Tanrı ona yüce katında yer verdi.

Yegoruşka'nın, kendisini işitip işitmediğinden en ufak bir kuşkuya düşmeyen Panteley mırıldanıp duruyordu. Sesini yükseltip alçaltmaksızın sürdürdüğü bu tekdüze, ölgün konuşmasıyla kısa zamanda çok şey anlatmıştı. Anlattıklarının hepsi de, aralarında en ufak bağlantı bulunmayan, Yegoruşka'ya ise hiç de ilgi çekici gelmeyen şeylerdi. Adamcağız belki de susarak geçirdiği bir geceden sonra yüksek sesle düşünüp, böylece düşüncelerinin yerlerinde durup durmadıklarını yoklamak istiyor olabilirdi. Tövbe konusunu bitirince Slavyanoserbsk'li bilmem hangi toprak ağası Maksim Nikolayeviç'e yeniden döndü:

— Ya, delikanlıyı alıp götürdüler okumaya. Götürdüler de iyi ettiler...

İlerde yürüyen arabacılardan biri kırlara doğru koştu, yere eğilerek kırbacını vurmaya başladı. Bu, 30 yaşlarında, geniş omuzlu, uzun boylu, sarı kıvırcık saçlı, görünüşe bakılırsa son derece sağlıklı, güçlü-kuvvetli bir adamdı. Kırbacıyla birlikte kolunun inip inip kalkmasından, gövdesinin duruşuyla anlattığı öfkeden, kırbacını vurduğu şeyin canlı bir yaratık olduğu anlaşılabilirdi. Adamın yanına; sırtında

yeleği, etekleri dışarı çıkmış gömleği ile, alçak boylu, tıknaz, kopkoyu tahta sakallı bir arabacı daha koştu geldi. Oraya varınca öksürüklü tok sesiyle bir kahkaha attı.

— Amanın çocuklar, Dımov bir yılan öldürmüş. Bakın, boylu boyunca sermiş yere!

Sesinden, gülüşünden zeka durumu konusunda yargıya varabileceğimiz kişiler vardır. İşte kara sakallı da bu talihlilerden biriydi: Sesinden, gülüşünden süzme bir aptal olduğu anlaşılıyordu. Sarı saçlı Dımov kırbacıyla vurmaktan vazgeçti, yerden ipe benzer bir şey takıp aldı, kahkahalar arasında bunu arabalara doğru fırlattı.

Arabacılardan biri bir çığlık attı.

— Yazık be! Zehirli değil, kara yılan bu!

Yüzü çenesinin altından bağlı, oklava yutmuş yürüyüşlü adam koşar adımlarla ölü yılanın yanına vardı, ona baktı, sopa biçimindeki kollarını sallamaya, boğuk boğuk çıkan, ağlamaklı sesiyle bağırmaya başladı:

— Tüh, Tanrı'nın cezası! Neden öldürdün yılancağızı? Sana ne yaptı, mendebur herif? Vah vah, acımadan kıyıverdi yılancığın canına! Seni de böyle birinin geberttiğini görmeyecek miyim?

— Kara yılanı öldürmemeli, diye söylendi Panteley de durgun bir sesle. Olmaz... Engerek değildir ki... Gerçi görünüşü yılandır ama zararsız yaratıktır. İnsanları sever kara yılanlar...

Herhalde Dımov ile kara sakallı sürücü yaptıklarından dolayı utanmışlardı, çünkü suçlu suçlu gülerek, arkadaşların yakınmalarına karşılık vermeden, arabalara doğru tembel tembel yürüdüler. Sonuncu araba yılanın öldürüldüğü yerle aynı hizaya gelince, yılanın başucunda dikilen, yüzün çenesinin altından bağlı adam Panteley'e döndü, ağlamaklı bir sesle sordu:

— Dede, söylesene, bu adam ne diye öldürdü

yılancağızı?

Yegoruşka, iyice yaklaşınca farketmişti: Adamın ufak ufak donuk gözleri, solmaktan kül rengi almış, hastalıklı bir yüzü, kızarıp şişmiş bir çenesi vardı.

Panteley'le yan yana yürüyerek sorusunu üsteledi:

— Neden öldürdü kara yılanı, söyler misin, dede?

— Neden olacak, budalanın elleri kaşınmıştır da ondan. Bilirsin, hiç rahat durmaz. Kara yılanın öldürülmeyeceğini herkes bilir. Ama vız gelir Dımov'a. Böylesi az bulunur yeryüzünde, eline geçeni öldürür. Ama Kiryuha da hayvancağızı onun elinden almamakla iyi etmedi. Onun engel olmasını beklerdim. Üstelik kah-kah-kah, kih-kih-kih! Vasya, sen canını sıkma! Bunda üzülecek bir şey yok. Onlar bir yaratığın canına kıydılar, Tanrı cezasını verir böylelerinin. Dımov yaramazın tekidir, Kiryuha ise kafasızlığından uyar ona... Aldırma sen o haylazlara! Aklı kıt insanlar anlamaz öyle şeylerden... Tanrı kusurlarını bağışlasın. Bak, Yemelyan onlara benziyor mu? Kendisine zarar vermeyene dokunmuyor. Ben böylesine iyi insan derim. Çünkü iyi terbiye görmüştür, öbürleri gibi akılsızca işler yapmaz. Yemelyan demişler ona, kimsenin girdisine çıktısına karışmaz.

Görünmez koroyu yöneten, gözünün altı urlu, kızıl paltolu arabacı, adının söylendiğini işitince durdu; Panteley ile Vasya kendi hizasına gelene dek bekledi, sonra onlarla birlikte yürüdü.

— Konuşmanız ne üzerineydi? diye sordu, kısık, çatallaşmış bir sesle.

— Bizim Vasya, diyorum, boşu boşuna canını sıkıyor. Canını sıkmamasını söylüyordum ona... Of, hasta ayaklarım, ağrılı bacaklarım! Of-of!.. Kutsal pazar günü gene karıncalanıp duruyor.

— Yürümekten olacak, dedi Vasya.

— Hayır, delikanlım, hayır, yürümekten değil. Yürüdüğüm zaman tüy gibiyim, ama yatıp ısınınca sızlamaya başlar. Yürüdükçe açılıyor, bir şeyciği kalmıyor.

Kızıl paltolu Yemelyan, Panteley ile Vasya'nın arasında yürürken, sanki şarkı söylemeye hazırlanıyormuş gibi kollarını sallamaya başladı, ama bir süre sonra kollarını sallamaktan vazgeçerek;

— Ah, güzel bir sesim olaydı! dedi. Alnımın karayazısı! Bir zamanlar vardı ama kalmadı şimdi. Marinovski Bey'in nikahında üç sesli koroyla okuduğumuz «Yarabbi, esirge bizi» ilahisini unutamıyorum, gece sabaha dek hatırımdan çıkmadı, şimdi bile ağzımı açsam söyleyiverecekmişim gibime geliyor. Oysa yapamam artık, o güzel ses çoktan gitti...

Aklına bir şey gelmiş olmalı ki, bir süre sustu, konuşmasını sürdürdü:

— Kiliselerde 15 yıl ilahicilik yaptım, koskoca Lugansk fabrikasında benimki gibi güzel sesi kimsede bulamazdınız. Gelgelelim üç yıl önce Donets ırmağında yıkandığım bir gün boğazımı üşüttüm, o günden beri temiz ses çıkaramıyorum. İşçi kolunu yitirince ne duruma düşerse, işte ben de aynı durumdayım.

— Doğrudur, dedi Panteley içini çekerek.

— Artık benden hayır gelmez; ben bunu bilir, bunu söylerim.

Bu konuşmalar sırasında Vasya'nın gözü arabanın tepesindeki Yegoruşka'ya takıldı; o anda gözleri ıslandı, minicik minicik kaldı. Utanmış gibi yeniyle yüzünü örterek;

— Aa, beyzadem de bizimle birlikte mi gidiyor? dedi. Aman, arabanın tepesine ne güzel de kurulmuş! Sen hep bizimle kal, olmaz mı? Kervancılık eder, yün taşırsın.

Bir beyzade ile arabacının aynı kişide birleş-

mesi düşüncesi ona çok tuhaf, aynı zamanda zekice bir buluş olarak görünmeli ki, adam kıkır kıkır güldü, bu düşünceyi geliştirmek için büyük bir istek duydu. Onun ardından Yemelyan da başını kaldırıp baktı Yegoruşka'ya, fakat bu, soğuk, kısa bir bakıştı. Herhalde o anda gömüldüğü kendi düşünceleri içinde çırpınıp duruyordu. Vasya olmasa arabada kimin bulunduğunu görmez, görse bile aldırmazdı. Aradan beş dakika geçmeden kolunun birini yeniden sallamaya başladı, bütün gece hatırından çıkmayan «Yarabbi, esirge bizi» ilahisini bir zamanlar ne denli güzel okuduklarını yol arkadaşlarına anlatırken kamçısını koltuğunun altına aldı, bu sefer iki kolunu birden salladı.

Araba kervanı yol kıyısındaki bir köyün bir versta ilerisindeki tapıncaklı bir kuyu başında mola verdi. En başta koşan kara sakallı Kiryuha kuyunun üstüne yüzükoyun kapandı; karanlık deliğe tapıncağın ucundaki kovayla birlikte kıllı başını, omuzlarını, gövdesinin yarısını soktu. Dışarda yalnızca sırtı, kısa bacakları, uçları yere zor dokunan ayakları kalmıştı. Adam kuyunun derinliklerinde kendi başının yansımasını görünce pek hoşuna gitti, aptalca, tok bir kahkaha koyverdi; kuyunun yankısı aynı kahkahalara karşılık verdi. Kova elinde kalktığında yüzü, boynu al bezler gibi kızarmıştı. Su içmeye ilk koşan Dımov oldu. Ağzını kovadan ikide bir ayırarak, Kiryuha'ya gülünç şeyler anlatıp kahkahayla gülerek içti içti; sonra geriye döndü, tüm bozkıra bağıra bağıra, ağza alınmayacak çirkin küfürler savurdu. Yegoruşka bu küfürlerin ne anlama geldiğini bilmiyordu, fakat bunların kötü şeyler olduğunu da anlamıyor değildi. Akrabalarının, yakından tanıdığı kişilerin bu sözlere karşı duydukları tiksintiyi bilir, nedenini anlamadan o da aynı tiksintiyi paylaşırdı. Böyle çirkin sözleri bağıra bağıra söyle-

ine yetkisini yalnız sarhoşlarla kopukların taşıdığını düşünmeye alışmıştı artık. Kara yılanın öldürülme olayını anımsadı, Dımov'un sövgülü kahkahalarını dinledi ve bu adama karşı nefret çeşidinden bir duygu beslemeye başladı. Terslik bu ya, tam o sırada Dımov da, su içmek için arabadan inen Yegoruşka'yı gördü; bir kahkaha atarak bağırmaya başladı:

— Amanın, çocuklar, bakın! Bizim moruk geceleyin bir çocuk doğurmuş!

Onun ardından Kiryuha tok sesiyle güldü, ama fazla gülemeden öksürüğe tutuldu. Onların peşinden bir üçüncüsü kahkahayı bastı. Yegoruşka'nın yüzü kıpkırmızı kesti. Dımov'un kötü bir insan olduğuna iyice inanmıştı şimdi.

Kıvırcık sarı saçlı, şapkasız, mintanının önü açık, son derece güçlü görünen, yakışıklı Dımov'un her hareketinden bir kabadayının, değerini bilen bir yiğidin cakası okunuyordu. Konuşurken omuzlarını oynatıyor, ellerini kalçalarına koyuyor, sesini herkesten çok yükseltiyor, kahkahalarla gülüyor, bir eliyle ağır bir şey kaldıracakmış da bununla tüm dünyayı şaşkına döndürecekmiş gibi tavırlar takınıyordu. Arsız bakışları yoldan arabalara, arabalardan gökyüzüne kayıyor; hiçbir yerde uzunboylu kalamadığı ve yapacak başka bir işi olmadığı için sataşacak, alay edecek, öldürecek birini ararcasına şuna-buna takılıyordu. Dımov belli ki hiçbir şeyden korkmuyor, kendine hiçbir şeyi dert etmiyor, hele Yegoruşka'nın, onun hakkında neler düşündüğüyle hiç mi hiç ilgilenmiyordu. Peki, Yegoruşka neler düşünüyordu o sırada? Adamın sarı saçlarından, aydınlık, güleç yüzünden, kendisine güvenen, cakalı duruşundan tüm yüreğiyle nefret ediyor; kahkahalarını tiksintiyle, korkuyla dinliyor; ondan öç almak için neler söylemesi gerektiğini tasarlıyordu. Kuyuya yanaşan sonuncu arabacı Panteley'di. Yaşlı adam

cebinden yeşil bir kandil çömleği çıkardı, bunu bir bezle güzelce sildi, kovadan suyla doldurdu ve tepesine dikti. Sonra çömleğe biraz daha su doldurdu, beze özenle sardı, gerisin geriye cebine soktu.

Yegoruşka bu işe çok şaşırmıştı.

— Dede, suyu niçin kandil çömleğiyle içiyorsun? diye sordu.

— Kimi doğrudan doğruya kovadan içer, kimi de kandille alır içer. Her yiğidin bir yoğurt yiyişi vardır, derler... Eğer canın kovadan içmek istiyorsa sağlıkla iç, sana kimse karışmaz...

Vasya kimsenin beklemediği bir anda, sevinçli, ağlamaklı bir sesle bağırdı:

— Oy, iki gözüm benim, anacığım, canım, canımın içi!

Uzaklara çevirdiği gözleri yaşarmıştı, gülümsüyordu. Yüzü, daha önce Yegoruşka'ya bakarken büründüğü aynı anlatıma bürünmüştü.

— Kime söylüyorsun bu sözleri? diye sordu Kiryuha.

— Tilkiye... Köpek enciği gibi yatmış, kendi kendine oynuyor.

Arabacılar gözlerini uzaklara çevirdiler, Kiryuha'nın gördüğü tilkiyi aramaya başladılar, fakat kimse ona benzer bir yaratığa raslamadı. Yalnızca Vasya donuk bakışlı, kül rengi, minicik gözleriyle bir şeyler görüyor; bu görüntüden dolayı da sevincinden kabına sığamıyordu. Yegoruşka daha sonra durumu öğrendi: Vasya'nın şaşılası keskin gözleri vardı. O denli uzaklardaki şeyleri görüyordu ki, boza bulanmış, yanık rengi bozkır onun için her zaman yaşam dolu, meraklı şeylerle kaynaşan bir yerdi. Bir tilkiyi, bir tavşanı, gökteki bir akbabayı, insanlardan kaçan başka bir hayvanı görmesi için uzaklara şöyle bir bakıvermesi yeterdi. Kaçan tavşanı ya da gökte süzülen akbabayı görmek zor değildir, bozkırda yolculuk yapan herkes

böyle şeyleri görebilir, fakat kaçmadıkları, saklanmadıkları, kaygıyla sağa-sola bakmadıkları zaman yaban hayvanlarını kendi yuva yaşamları içinde görmek pek kolay olmaz. Oysa Vasya neler neler görmezdi ki bozkırın ortasında! Oynaşan tilkiler mi, patileriyle yüzlerini yıkayan tavşanlar mı, kanatlarını düzelten akbabalar mı, kondukları yeri eşeleyip duran toy kuşları mı?.. Gözünün bu keskinliği sayesinde Vasya'nın, herkesin gördüğünden ayrı, kendine özgü başka bir dünyası, kimsenin erişemediği, o bakıp sevinirken de kıskanmaktan kendilerini alamadıkları, güzelin güzeli bir dünyası vardı.

Araba kervanı yeniden yola koyulduğunda köy kilisesinin çanı öğle ayinini vuruyordu.

V

Kervan ırmak kıyısındaki bir köyün yanına konakladı. Güneş bir gün önceki gibi cayır cayır yakıyordu; hava durgun, sıkıntılıydı. Kıyıda birkaç tane salkımsöğüt vardı, fakat bunların gölgesi toprağa değil, suya düştüğü için boşa gidiyordu. Arabaların altındaki gölge ise bunaltıcı, o derece de iç kapayıcıydı. İçinde gökyüzü yansıdığı için masmavi görünen suyun yüzeyi «gel bana!» dercesine insanı kendine kendine çağırıyordu.

Yegoruşka'nın daha önce farketmediği, yürürken paçaları bayrak gibi sallanan bol bir şalvar ile uzun bir mintan giymiş, 18 yaşlarında bir Ukraynalı olan Styopka çabuk çabuk soyundu, ırmağın dik kıyısından aşağı doğru koştu ve kendini suyun içine atıverdi. Su yüzüne çıktıktan sonra birkaç kez daha batıp çıktı, sonra sırt üstü yüzmeye başladı, zevkten gözlerini yumdu. Sudan gıdıklanıyormuş, bir yerleri ağrıyormuş, serin suda yüzmek tuhafına gidiyor-

muş gibi gülümsüyor, yüzünü buruşturuyordu.

Boğucu, bunaltıcı sıcaktan kaçıp kurtulamadığımız böyle bir günde su şıpırtısı, serin suda yıkanan birinin hızlı soluk alışları kulağa hoş gelen, güzel bir müzik etkisi yapar insana. Styopka'ya bakarak Dımov ile Kiryuha da çabuk çabuk soyundular. Daha ırmağa dalmadan, suyun tadını duyarcasına çınlatıcı kahkahalar atarak ırmağa atıldılar. Durgun akan, ağırbaşlı ırmak onların pofurdamalarına, şıpırtılarına karşılık veriyordu. Kiryuha öksürüyor, gülüyor, kendisini boğmak isteyen biri varmış gibi bağırıyordu. Dımov ise arkadaşını kovalıyor, ayaklarından yakalamaya çalışıyordu.

— Heeeey! Yakalayın, tutun şunu!..

Kiryuha her ne kadar keyifli kahkahalar atıyorsa da yüzünün anlatımı karadakinin aynısıydı. Birisi gizlice arkasından yaklaşmış da baltanın dövdüsünü kafasına indirivermiş gibi aptalca, şaşkın bir görünüşü vardı. Yegoruşka da soyundu, ötekiler gibi kıyıya inmedi, sarp yarın tepesinden geriye çekilerek hızla koştu, bir buçuk metre yukardan suya atladı. Bu atlayışla biraz daha yükselerek havada bir yay çizdi, suyun ta derinlerine gömüldüyse de dibini bulamadı. Dokunuşu serin, hoş bir güç onu suyun altından kaptığı gibi gerisin geriye yukarıya, suyun yüzüne çıkardı. Yüze çıkınca derin bir soluk verdi, beyaz kabarcıklar arasında gözlerini açtı. Gözlerini açmasıyla kamaşması bir oldu: Tam başının yanında güneş yansıyordu suda. Parıltılı, kör edici kıvılcımlardan sonra gökkuşakları, kara kara benekler doldurdu gözlerini. Bunun üzerine yeniden dibe daldı, suyun içinde gözlerini bir daha açtı, ay ışıklı gecelerdeki gökyüzüne benzeyen, bulanık yeşil bir yoğunlukla karşılaştı. Gene aynı güç, dibe varmasına fırsat vermeden, Yegoruşka serinliği bedeninde doya doya duymadan onu yukarı itti.

Yegoruşka su yüzüne çıkınca derin bir soluk aldı; soluklanmasıyla birlikte göğsü, karnının içi rahatlayıp serinledi. Bundan sonra sudan alınabilecek çeşitli zevklere kaptırdı kendini: Sırt üstü yattı, suyun içinde debelendi, takla attı, suyu ağzına doldurup püskürdü; yoruluncaya, bıkıncaya kadar karın üstü, yan, sırt üstü yatarak, diklemesine durarak yüzdü yüzdü... Irmağın karşı yakası silme kamışlarla örtülüydü, kamış yaprakları güneşte pırıl pırıldı, salkım salkım kamış çiçekleri suya sarkmıştı. Bir ara kamışlar karıştı, titreyen yaprakların arasından hışırtılar yükseldi. Styopka ile Kiryuha yengeç yakalıyorlardı.

Kiryuha böbürlenerek;

— Yengeç, yengeç! Bakın çocuklar, yengeç diye bağırdı.

Gerçekten de elinde bir yengeç tutuyordu.

Bunun üzerine Yegoruşka da kamışlı kıyıya yüzdü, dibe dalarak kamış kökleri arasını araştırmaya koyuldu. Cıvık, kaygan gömüğü (çamuru) elleriyle didiklerken sivri, iğrenç bir şey, belki de bir yengece dokundu, fakat bu sırada biri ayağından yakaladı, yukarı çekti. Yutkunarak, öksürerek gözlerini açtığında Yegoruşka sataşkan Dımov'un sırıtan, ıslak yüzüyle karşılaştı. Dımov yavaş yavaş soluyor, yaramazlığı elden bırakmayacağı gözlerinden okunuyordu. Bir eliyle Yegoruşka'nın bacağından sımsıkı yapışmıştı. Öbür elini, boynundan da yakalamak için kaldırmıştı ki, Yegoruşka bu güçlü-kuvvetli adamın kendisini boğacağından korkarak tiksintiyle, nefretle çırpındı, iğrenç herifin kollarının arasından sıyrıldı.

— Aptal, suratına patlatırsam! diye haykırdı olanca gücüyle.

Sonra, bunun öfkesini anlatmada yetersiz kaldığını görerek biraz düşündü;

— Namussuz! İt oğlu it! diye bağırdı.

Dımov, sanki bu küfürler kendisine değilmiş gibi, Yegoruşka'ya aldırmadan Kiryuha'ya doğru yüzdü. Bir yandan da;

— Heeey, çocuklar! Gelin balık avlayalım. Hadi balık avına! diye bağırıyordu.

Kiryuha da ona katıldı:

— Durmayın hadi! Burada çok balık vardır...

Dımov ırmaktaki genç Ukraynalıya seslendi:

— Styopka! Çabuk köye git! Köylülerden bir ağ iste!...

— Vermezler!

— Niçin vermesinler? Sen iste hele! İsa Peygamber adına de! Biz de burada garibiz!

— Peki, isteyeyim!

Styopka sudan çıktı, çabuk çabuk giyindi, başı çıplak, bol şalvarının paçalarını savura savura köye doğru koştu.

Dımov'la çatışmasından sonra ırmak Yegoruşka için tüm çekiciliğini yitirmişti. O da dışarı çıktı, giyinmeye başladı. Panteley ile Vasya ayaklarını sarkıtarak dik sahilde oturuyorlar, yüzenlere bakıyorlardı. Yemelyan hemen kıyıda diz boyu suya girmiş, düşmemek için bir eliyle kenardaki otlara tutunurken bir eliyle de gövdesini ovuyordu. Kupkuru kürek kemikleri ve gözünün altındaki şişle, besbelli sudan korktuğu için öne abanmış dururken çok gülünç bir görünüşü vardı. Yüzünün anlatımı ciddi, sertti; bir zamanlar Donets'te üşütüp sesini aldığı için, azarlıyormuş gibi suya öfkeli öfkeli bakıyordu.

Yegoruşka;

— Neden yıkanmıyorsun? diye sordu Vasya'ya.

— Hiç... Sevmiyorum da ondan...

— Çenen niçin şişti? Bu yüzden mi yıkanmıyorsun?

— Hastalıklıdır çenem, beyzadem. Kibrit fabrikasında çalışırken hastalandı. Doktor çene-

min şişeceğini söylediydi, dediği gibi de çıktı. Orasının havası sağlığa zararlıymış, çoğu kişiye dokunurmuş. Benden başka üç kişinin daha çenesi şişti. Hele birisinin çenesi büsbütün sakat kaldı.

Aradan fazla bir zaman geçmedi, elinde bir ağla Styopka köyden döndü geldi. Dımov ile Kiryuha suda uzun süre kalmaktan dolayı mosmor kestikleri, sesleri de kısıldığı halde balık avlama işine dört elle sarıldılar; kamışlığın dibinden ayrılarak derin yerlere gittiler. Burada su Dımov'un gırtlağına geliyor, kısa boylu Kiryuha'yı ise boyluyordu. Kiryuha ağı çekerken yutkuna yutkuna, kabarcıklar çıkarta çıkarta ilerliyor; Dımov'un ayakları ağa dolaşıyor, köklere takılıyordu. İki delikanlının su içinde debelenmesinden, cıbıldamasından dolayı yaptıkları iş balık avından başka her şeye benziyordu.

Kiryuha kısık kısık bağırırken;

— Burası çok derin! Bu suda balık avlanmaz! dedi.

Gergin ağa gereken durumu vermek için suyun içinde dolanan Dımov öbür uçtan bağırdı:

— Dikkat et ulan! Sımsıkı tut şu mereti!

Onların böyle boşuna çırpındıklarını gören Panteley oturduğu yerden seslendi:

Orada balık filan yakalayamazsınız! Balıkları ürkütmekten başka bir iş yapmıyorsunuz, budalalar! Sola doğru gidin. Orada sığ yerler var.

Bir ara ağın üstünde iri bir balığın pırıldadığı görüldü. Hep birden derin bir ah çektiler, Dımov balığın sıçrayıp kaybolduğu yere yumruğunu savurdu, yüzü üzüntüden buruştu. Ayağa fırlayan Panteley tepinerek haykırdı:

Tüh, aptallar! Koca bir balığı kaçırdınız!

Sola doğru gide gide Dımov ile Keryuha sığ yerlere vardılar, gerçek balık avı orada başladı. Bu arada arabalardan da 300 metre kadar

uzaklaşmışlardı. İki kişi ağı sığ yerden kamışlığa doğru ağır ağır çekerek, bir yandan da balıkları ürkütüp ağın içine sürmek için suyu şamarlayaraktan, kamışları hışırdataraktan ilerlediler. Kamışların yanına yaklaşınca geriye döndüler, yeniden sığ yere vardıkları zaman da ağı kıyıya çektiler. İçinden bir şey çıkmadığını görünce düş kırıklığı içinde tekrar kamışlara doğru yürüdüler. Böyle dizlerini yukarı kaldıra kaldıra giderlerken aralarında konuşuyorlar, fakat ne konuştukları kıyıdan işitilmiyordu. Güneş sırtlarını iyice kızdırmış, ısırgan sinekler başlarına üşüşmüştü. Başlangıçta serin sudan mosmor kesen tenleri şimdi kıpkırmızıydı. Mintanını omzuna kadar sıvayan Styopka eteğinin bir ucunu dişiyle tutarak, elinde kova, ağ çekenlerin peşinden yürüyor, eğer ağdan balık çıkarsa güneşte parlayan balığı havaya kaldırıp kıyıdakilere gösteriyordu.

— Hey, bakın ne iri bir balık! Kovada bunun gibi beş tane daha var!

Ağı kenara çektikten sonra Dımov, Kiryuha ve Styopka'nın her seferinde çamuru didik didik ettikleri, kovaya bir şeyler fırlattıkları, ağdan çıkardıkları bir nesneyi bazan elden ele gezdirerek ilgiyle inceledikleri, sonra onu da kovaya attıkları görülüyordu.

Kıyıdan;

— Hey, nedir o çıkardığınız? diye bağırıyorlardı.

Buna Kiryuha karşılık veriyor, fakat onun ne dediği pek anlaşılmıyordu. En sonunda Styopka sudan çıktı, mintanını boşlamayı unutup kovayı iki eliyle birden tutarak arabalara doğru koştu. Güçlükle soluk alırken şöyle bağırıyordu:

— Arkadaşlar, bu kova doldu, başkasını verin!

Yegoruşka kovaya bir göz attı: İçerisi balıkla doluydu. Genç bir çapakbalığı çirkin suratını

sudan dışarı çıkarıyor, onun yanında yengeçler, küçük balıklar kaynaşıyordu. Yegoruşka olini suya daldırdı, karıştırdı; çapakbalığı avcunun içinden kaydı, onun yerine yukarıya bir sudak ile çayır sazanı çıktı. Vasya da yaklaşıp baktı kovaya, bakar bakmaz gözleri ıslandı. Tilkiyi gördüğü zamanki gibi yüzüne sevecen bir yumuşaklık yayıldı. Az sonra kovanın içinden bir şey çıkardı, bunu ağzına atıp çiğnemeye başladı. Dişlerinin arasından kıtır kıtır sesler geliyordu.

Styopka şaşırarak bağırmaya başladı:

— Amanın kardeşlerim! Vasya kayabalığını çiğ çiğ yiyor! Tüh sana, e mi!

Vasya hiç istifini bozmadı, çiğ balığı çiğnerken;

— Yok canım! Bu, kayabalığı değil, kilbalığı, dedi.

Ağzından balığın ezilmiş kuyruğunu çıkardı, sevgiyle baktıktan sonra yeniden ağzına soktu. O böyle balığı çiğneyip çıtır çıtır sesler çıkarırken, Yegoruşka, insandan başka bir yaratıkla karşı karşıya bulunduğunu düşündü. Şişik çenesi, donuk bakışlı, olağanüstü keskin gözleri, ağzına tıkıştırdığı balık kuyruğu, çiğ balığı çiğnerken yüzünün aldığı yumuşaklık onu insandan çok bir hayvana benzetiyordu. Vasya'nın yanında dikilmekten Yegoruşka'nın canı sıkılmıştı. Zaten balık avı da son bulmuştu. Arabaların yanında tembel tembel biraz gezindi, başka yapacak bir şey bulamadığı için köye doğru yollandı.

Kilisedeydi şimdi. Bir köylünün kenevir kokan sırtına alnını dayamış, mimberde okunan ilahiyi dinliyordu kımıldamadan. Öğle ayini bitmek üzereydi. Yegoruşka kilise şarkısından bir şey anlamıyor, o yüzden kayıtsız duruyordu. Az önceki ırmak eğlencesinden dolayı ıslak kızıl saçlarından Yemelyan'ı hemen tanıdı. Ensesi

tostoparlak, saçlar hayli yukardan kesilmişti; şakakları da öyle, gereğinden fazla kısaydı. Kırmızı kulakları iki aslanağzı yaprağı gibi yanlara açılmıştı, yerlerini pek yadırgamış görünüyorlardı. Yusyuvarlak ensesine, kepçe kulaklarına bakarken Yegoruşka Yemelyan'ın çok mutsuz bir insan olduğunu düşündü. Yürürken kollarını sallamasını, hırıltılı sesini, ırmakta yıkanırken ürkek ürkek otlara tutunuşunu gözünün önüne getirince ona karşı sonsuz bir acıma duydu, içinden ona okşayıcı şeyler söylemek geldi. Adamı yeniden çekerek;

— Yemelyan, ben de buradayım, dedi.

Kilise korosunda tenor ya da bas sesle ilahi söyleyenler, özellikle bir kerecik olsun koroyu yönetme mutluluğuna erişenler çocuklara sert sert bakma, gerektiğinde de azarlama alışkanlığını edinirler. Koro şarkıcılığından ayrıldıktan sonra bile bu alışkanlıkları sürer gider. Yemelyan da yüzünü Yegoruşka'ya çevirip kaşlarının altından sert sert baktı;

— Kilisede şımarıklık edilmez! dedi.

Yegoruşka orada fazla kalmadı, kalabalık arasından ilerleyerek aziz tasvirlerinin bulunduğu köşeye ulaştı. Burada ilginç insanlar çarptı gözüne. Herkesten önde, yere serili halının sağında bir bay ile bir bayan dikiliyorlardı. Her ikisinin arkasında birer boş sandalye vardı. Üstünde yeni ütülenmiş keten bir giysi bulunan bay, selamveren bir asker gibi dimdik, tıraşlı, mavimsi görünen çenesini yukarı kaldırıyordu. Dik yakasında, mavimsi çenesinde, tepesindeki ufacık dazlağında, elindeki bastonda son derece kibirli bir hava vardı. Adamın kurumlanması o denli aşırıydı ki, boynu geriye doğru iyice gerilmişti. Çenesini arkaya itip boynunu gerişinden kafasının her an kopup havaya fırlayıvereceğini sanırdınız. Beyaz ipek şallı, tombul, yaşlıca bayan ise başını yana eğmiş; san-

ki az önce birine bir iyilikte bulunmuş da, berikinin teşekkür etmesi üzerine, «Ah, teşekküre ne gerek var? Ben böyle şeyleri sevmem!» demek istiyormuş gibi bakıyordu. Halıyı dört bir yandan Ukraynalı köylüler kuşatmıştı.

Yegoruşka, aziz tasvirleri bölmesine yaklaştı, tanıdığı azizlerin resimlerinin önünde eğilmeye başladı. Her azizin önünde telaş etmeden yere değin eğiliyor, doğrulmadan önce arkada duranlara şöyle bir göz gezdiriyor, sonra kalkıp resmi öpüyordu. Alnının soğuk taş döşemeye değmesi çok hoşa gidici bir şeydi. Elinde uzun mum maşasıyla kilise bekçisi mumları söndürmek için mihraptan çıkınca Yegoruşka ayağa fırladı, ona doğru seğirterek sordu:

— Ekmek-şarap ayini tamamlandı mı? Şaraplı ekmek dağıtıldı mı?

Bekçi somurttu.

— Hayır, hayır! Böyle bir günde şaraplı ekmek dağıtılmaz.

Nikah töreni sona ermişti. Yegoruşka ağırdan alarak kiliseden çıktı, köyün çarşısını gezmeye gitti. Eskiden de birçok köy görmüş, çarşılar gezmiş, çeşit çeşit insan tanımıştı; o yüzden burada karşılaştığı şeyler pek ilgisini çekmiyordu. İş olsun diye, kapısının önünde geniş, kırmızı kumaş parçası asılı bir dükkanın kapısından içeri girdi. İçerisi geniş, yarı karanlıktı; dükkan iki bölümden oluşuyordu. Bölümlerden birinde tuhafiye ve bakkaliye malları satılıyordu. Öbürüne katran fıçıları dizilmişti; tavandan hamutlar, koşum kayışları sarkıyordu. Her iki bölüme de hoş bir katran ve meşin kokusu sinmişti. Dükkanı serinletmek için yerleri sulamışlardı; bu işi yapan kişi düş gücü zengin, aynı zamanda özgür düşünceli biri olmalıydı, çünkü taban baştan başa nakışlarla, büyü işaretleriyle süslüydü. Görünüşe bakılırsa kuzeyli bir Rus olan, ablak suratlı, değirmi sakallı, şişko

dükkan sahibi, göbeğini tezgahın arkasındaki yazı masasına dayamış, ayakta dikiliyordu. Adamın elinde kıtlama içtiği bir bardak çay vardı. Çayı yudumlarken ofluyor, derin derin içini çekiyordu. Yüzünden büyük bir vurdumduymazlık okunmakla birlikte her iç çekişiyle; «Sen biraz dur hele! Ben de senin gözünü patlatmazsam!» der gibiydi.

Yegoruşka adamın çalımına aldırmaksızın;

— Bana bir kapiklik ayçiçeği verir misiniz? dedi.

Dükkancı kaşlarını kaldırdı, tezgahın arkasından çıktı, Yegoruşka'nın cebine bir kapiklik ayçiçeği doldurdu. Ölçek görevini boş bir pomat kutusu yapmıştı. Yegoruşka'nın canı dükkandan çıkıp gitmek istemiyordu. Çörek dolu gözlere uzun uzun baktı, bir şeyler düşündü, yıllarca beklemekten üzerlerine toz çöken, ufak Vyazemsk çöreklerini göstererek;

— Bunlar kaça? diye sordu.

— Çifti bir kapik.

Yegoruşka bir gün önce Yahudi kadının armağan ettiği çöreği cebinden çıkardı.

Peki, böyleleri sizde kaça?

Dükkancı çöreği eline aldı, evirdi-çevirdi, bir kaşını kaldırarak;

Böyleleri mi? diye sordu.

Sonra öbür kaşını da kaldırdı, böyle bir süre daha düşündü, sonra yanıt verdi:

— Çifti üç kapiktir.

Ortalığa bir sessizlik çöktü. Kırmızı bakır çaydanlıktan kendine bir çay daha dolduran dükkan sahibi, göbeğini yeniden masaya dayadıktan sonra;

— Kimin oğlusunuz? diye sordu.

— İvan İvanıç'ın yeğeniyim ben.

— Hangi İvan İvanıç. Her yerde İvan İvanıç dolu...

Dükkancı içini çekti, Yegoruşka'nın başının

üstünden kapıya bir göz attı, kısa bir sessizlikten sonra;

— Çay ister misiniz? dedi.

Yegoruşka çay içmek için büyük bir istek duymuyordu.

— Eh, içebilirim...

Adam ona da bir bardak çay doldurdu, bir topak şekeri dişleriyle parçalayarak çay tabağına koydu. Kırma sandalyelerden birine oturan Yegoruşka çayını içmeye başladı. Şimdi de badem şekerlerinin ederini sormak istiyordu. Sözü tam bu konuya getirmek üzereydi ki, içeriye bir müşteri girdi, bardağını bir kenara iten dükkancı adama doğru koştu. Onlar müşteriyle birlikte keskin keskin katran kokan bölüme gittiler, konuşmaya başladılar. Müşteri işini bilen, inatçının biri olmalıydı, çünkü eder konusunda bir türlü pazarlığa yanaşmıyor, «olmaz» anlamında başını sallarken kapıya doğru geri geri yürüyordu. Sonunda dükkancıyla bir anlaşmaya vardılar, beriki büyük bir çuvala yulaf doldurmaya başladı.

Müşteri bir yandan mırın kırın ediyordu:

— Siz buna da yulaf mı diyorsunuz? Yulaf değil, harman elentisi bu. Tavukların önüne atsanız onlar bile güler. Hayır, ben Bondarenko'nun dükkanına gideceğim.

Yegoruşka ırmak kıyısına döndüğü zaman suya yakın yerde ateş yakmışlardı. Arabacılar yemek hazırlığı yapıyorlardı. Styopka elinde büyük bir kevgirle dumanlar içinde dikiliyor, durmadan önündeki kazanı karıştırıyordu. Biraz ötede de Kiryuha ile Vasya vardı; balık ayıklayan bu ikisinin gözleri dumandan kızarmıştı. Yerde, çamura, yosunlara bulanmış, üzerinde balıkların parladığı, yengeçlerin oynaştığı ıslak ağ duruyordu.

Biraz önce kiliseden dönen Yemelyan gelip Panteley'in yanına dikilmişti. Adam bir yandan

koro yönetir gibi kollarını sallıyor, bir yandan da zor işitilir, hırıltılı sesiyle «Senin için Tanrım...» ilahisini okuyordu. Dımov atların yanındaydı.

Balık ayıklamayı bitiren Kiryuha ile Vasya temizledikleri balıkları, canlı yengeçleri bir kovaya doldurdular bol suyla çalkaladılar, sonra hepsini birden kazandaki kaynar suya boca ettiler.

Kevgirle köpükleri toplayan Styopka;

— Yağ da koyayım mı? diye sordu.

Kiryuha;

— Ne diye boşuna yağ harcayacaksın? dedi. Balık kendi suyunu bırakır.

Kazanı ateşten çekmeden önce Styopka suya üç avuç dolusu darı ile bir avuç tuz attı. Kazanı karıştırıp biraz bekledikten sonra çorbanın tadına baktı, dudaklarını şapırdattı, kevgiri yaladı, yaptığı işten kıvançlı, boğazını temizledi. Balık çorbası yenmeye hazır demekti bu.

Panteley dışında arabacılar kazanın çevresini kuşattılar, kaşıklarını daldırıp daldırıp çıkarmaya başladılar.

Panteley kazanın başındakilere çıkıştı:

— Hey, delikanlıma da bir kaşık vermek yok mu? Belki onun da karnı acıkmıştır.

Kiryuha içini çekerek;

— Bizim azığımız köylücedir, belki beğenmez, dedi.

— Yemeğin köylücesi mi olurmuş? Canı çeken oturur yer.

Eline bir kaşık tutuşturulan Yegoruşka kazanın başına öbürleri gibi çökmedi; ayakta durup bir çukura bakar gibi kazana bakarak, kaşıklamaya başladı. Yemekten taze balık kokusu yayılıyor, arasıra darılar arasından pullar çıkıyordu. Yengeçleri kaşıkla çekip çıkarmak zor olduğundan, arabacılar doğrudan doğruya ellerini çorbaya daldırıp alıyorlardı. Çorbanın

suyuna yalnız ellerini değil, yenlerini bile sokmuş bulunan Vasya bu konuda özellikle becerikliydi! Çorba gene de Yegoruşka'ya pek lezzetli geldi, perhiz günleri annesinin pişirdiği yengeç çorbasını anımsattı. Panteley kazandan uzak bir yerde oturuyor, kendi kendine ekmek geveliyordu.

Yemelyan dayanamadı, sordu:

— Dede, çorbadan sen niye yemiyorsun?

— İğğğ! Yengeçten iğrenirim ben!

Yaşlı adam gerçekten de tiksintiyle yüzünü geriye çevirdi.

Yemek yenirken havadan-sudan konuşuluyordu. Yegoruşka arabacıların bu konuşmalarından, aralarında yaş ve huy ayrımı olmakla birlikte, onları birbirlerine yaklaştıran bir şeylerin varlığını hemen sezdi: Hepsi de çok iyi geçmişleri olan, buna karşılık geçirmekte oldukları günlerden hiç hoşnut kalmayan kimselerdi. Geçmiş günler hakkında her biri coşkuyla konuşuyor, ama içinde bulundukları güne gelince ağızlarını bıçak açmıyordu. Öyledir her zaman, Rus insanı yaşamayı değil, anımsamayı sever. Yegoruşka daha bu gerçeği bilmiyor; çorba kazanı başına toplanmış bu insanların hepsinin de birilerince incitildiklerine, dünyaya küstürüldüklerine inanıyordu. Panteley, geçmiş zamanlarda, henüz demiryolu yokken at arabalarıyla Moskova'ya, Nijin'e yük taşıdıklarını, kazandıkları bol parayı koyacak yer bulamadıklarını anlatıyordu. O zamanın tüccarları bir başkaymış, balık bile daha bol, her şey ucuzmuş. Ya şimdi? Son zamanlarda yollar kısalmış, tüccarlar pintileşmiş, halk yoksullaşmış, tahıl pahalanmış, her şey ufalıp küçülmüştü. Yemelyan da dertliydi. Bir zamanlar Lugansk fabrikasında kilise şarkıcılığı yaptığını, ama şimdi o güzel sesten, notaya bakıp şarkı okumadan eser kalmadığını söyledi. Şimdi bir köy-

lü parçasına dönmüş; geçimi ise, onu arabaların başına koyup yollayan, yoldan döndükten sonra da kazancının yarısını elinden alan ağabeyinin insafına kalmıştı. Vasya eskiden bir kibrit fabrikasında çalışıyor, çok da iyi kazanıyormuş. Kiryuha iyi insanların yanında arabacılık yapmış, yörede üçlü at koşulu arabaları onun gibi süren başka bir arabacı daha yokmuş. Varlıklı bir köylünün oğlu olan Dımov ise günlerini zevk, eğlence içinde geçirmiş, gezmiş-tozmuş, üzüntü nedir tanımamış. Fakat sert yapılı bir adam olan babası, çocuk 20 yaşını doldurunca, daha fazla aylak dolaşmasından korkmuş; oğlunun bir baltaya sap olmasını istediğinden, kimsiz-kimsesiz çocuklar gibi arabacıların yanına katıvermiş. Ötekilerin arasında konuşmayan yalnız Styopka'ydı, ancak onun yüzünün duruşundan da eski yaşamının şimdikine göre bin kat iyi olduğu anlaşılabilirdi.

Aklına babası gelen Dımov somurtarak yemeği bıraktı, çatık kaşlarının altından arkadaşlarını teker teker süzdü, arsız bakışlarını Yegoruşka'nın üzerinde durdurdu.

Hoy, şapkanı çıkarsana sen! dedi. Gavur musun yoksa? Yemek yerken şapka giymek nerede görülmüş? Bir de efendi olmaya niyetleniyor!

Yegoruşka tek söz bile söylemeden şapkasını çıkardı. Artık ne yediği çorbanın tadı kalmıştı, ne de Panteley ile Vasya'nın ona arka çıkmalarını işitiyordu. Onu gücendiren kabadayıya karşı içinde kabardıkça kabaran bir kin vardı şimdi. İlk fırsatta bu küstah adamdan hıncını çıkaracaktı.

Yemekten sonra arabacılar arabaların yanına gidip altlarındaki gölgelik yerlere yuvarlandılar.

Yegoruşka, Panteley'in yanına yaklaştı.

— Dede, ne zaman gideceğiz?

— Ulu Tanrı ne zaman izin verirse biz de o zaman gideriz, delikanlım. Şimdi yola çıkılmaz, sıcaktır... Oh, ulu Tanrım, sen bizi esirge! Meryem Ana koru bizi!.. Hadi, sen de yat, oğul!

Çok geçmeden arabaların altından horultular yükseldi. Yegoruska yeniden köye gitmeyi düşündüyse de uyuyanların arasında biraz daha oyalandı, sonda kendisi de ihtiyarın yanına kıvrıldı.

VI

Kervan gün boyu ırmak kıyısından ayrılmadı, ancak güneş batarken yola koyuldu.

Yegoruşka gene dengin üstünde yatarken araba cızırdıyor, iki yana ağır ağır ırgalanıyordu. Panteley arabanın yanındaydı gene. Yaşlı adam yürürken ayaklarını yere, ellerini de kalçalarına vuruyor, bir yandan da kendi kendine mırıldanıyordu. Havada bir gün önceki müzik, bozkırın tekdüze curcunası vardı.

Yegoruşka arabanın tepesinde sırt üstü yattı, ellerini başının altına koydu, gökyüzünü seyre koyuldu. Akşam kızıllığı yavaş yavaş azalıyor, koruyucu melekler ufku dört bir yandan yaldızlı kanatlarıyla örterken, gece yatısı için yerlerini alıyorlardı. Olaysız geçen bir gündüzden sonra beklenen, istenen gece bastırmıştı; melekler göklerdeki evlerinde rahatça oturabilirlerdi... Yegoruşka havanın yavaş yavaş kararığını, karanlıkla birlikte bozkıra sis çöktüğünü, yıldızların birbiri ardından gökyüzünde parladığını gördü.

Uçsuz-bucaksız gökten gözlerinizi ayırmadan bakarken, her nedense düşüncelerinizde, duygularınızda yalnız olduğunuz bilinci uyanır. Kendinizi umarsızlık içinde yalnız, en yakınınız saydığınız kimselerden uzak, çok uzak bulursunuz. Koca evrende değersiz bir varlık ola-

rak görürsünüz kendinizi. Binlerce yıldır gökyüzünden bakan yıldızlar, insanın kısacık yaşamını umursamayan, bilinmeyenlerle dolu gökyüzü ve karanlık, siz onlarla göz göze gelip anlamlarını çözmeye çalıştıkça suskunluklarıyla içinizi ezerler. İşte o anda mezarda bizleri bekleyen yalnızlık aklınıza gelir; yaşam gerçeği tüm korkunçluğu, umarsızlığıyla beyninizde çakar.

Yegoruşka gömütlükte, vişne ağaçları altında sonsuz uykusuna yatan ninesini düşündü. Gözlerini bakır beşliklerle kapayıp tabuta koyduklarını, sonra tabutun kapağını örtüp gömüte indirdiklerini anımsadı. Toprak keseklerinin tabutun kapağından çıkardığı tok sesler kulaklarında çınladı. Karanlık dar tabut içinde herkesin tek başına bırakıp gittiği zavallı ninesi gözünün önüne geldi. Ninesinin, birdenbire uyanıp nerede olduğunu anlayamadığını, açmaları için kapağa vurduğunu, onu kurtarmalarını isteyerek yalvardığını, sonunda korkudan bitkin düşüp yeniden öldüğünü canlandırdı zihninde. Daha sonra annesini, peder Kristofor'u, kontes Dranitskaya'yı, Salamon'u ölü olarak düşledi, fakat kendisini evden uzaklarda, karanlık bir gömütte yalnız başına bırakılmış, güçsüz ve ölü olarak hayal etmeye ne denli çalıştıysa da başaramadı. Kendisinin ölebileceğine inanmıyor, hiçbir zaman ölmeyecekmiş gibi bir duyguya kapılıyordu...

Öte yandan ölme vakti çoktan gelmiş bulunan Panteley arabanın yanında, ayaklarını yere vurarak yürüyor, bir yandan da düşüncelerinin yerlerinde durup durmadıklarını yokluyordu:

— Bir kötülüklerini görmedim, iyi efendilerdir doğrusu. Delikanlıyı okumaya gönderdiler, ama oğlan iyi okuyor mu, orasını bilmem artık... Slavyanoserbsk'te yüksek bilim öğre-

nilecek okul yokmuş, yokmuş ya... Onun için kente göndermişler delikanlıyı... Oğlan da iyi oğlandır ha!.. Büyüsün, adam olsun, anasına-babasına yardım eder... Sen de öyle, Yegori, şimdi daha küçüksün, büyüyünce anana-babana bakacaksın. Ulu Tanrı'nın buyruğudur bu... Ananı-babanı sayacaksın. Benim de çocuklarım vardı, yandılar ...Karım da yandı, çocuklarım da... Ya işte, böyle... Noel gecesi yangın çıkmış. Yoktum ben evde, Aryol'a gitmiştim. Keşke gitmez olaydım. Yangını görür görmez Marya sokağa fırlamış, sonra çocukların içerde kaldıklarını anımsayınca gerisin geriye içeriye koşmuş. Hepsi birlikte yanmışlar, hiçbiri kurtulamamış... Ya işte... Ertesi gün kemiklerinden başka bir şey bulamamışlar...

Gece yarısı olmalıydı; arabacılar, Yegoruşka gene ufak bir ateşin çevresinde oturmaktaydılar. Kuru yabani otlar çatır çatır yanarken Kiryuha ile Vasya dereye su getirmeye gittiler. Az sonra karanlıkta gözden kaybolan iki kişinin konuşmaları, kovalarını suya daldırışları duyulduğuna göre dere pek uzakta değildi. O koyu karanlıkta ateş, durmadan kıpırdayan koca bir kırmızı leke gibiydi. Gökte her ne kadar ay ışıldıyorsa da, kırmızı lekenin ötesinde her şey ışık geçirmez bir karanlığın içine gömülmüştü. Alevler arabacıların gözünü kamaştırdığından yolun bir bölümünün dışında hiçbir şey gözükmüyordu. Yün balyaları yüklü arabalar, ayakta dikilen atlar yarı karanlıkta yüce dağları andırıyordu. Ateşin 20 adım ötesinde, yol ile tarla sınırı arasında, yana yatmış bir mezar haçı vardı. Ateş yakılmadan önce uzaklar daha iyi gözüktüğü için Yegoruşka bu eğik haçın orada durduğunu görmüştü.

Dolu kovalarla geriye dönünce Kiryuha ile Vasya kazanı taşıra taşıra doldurdular, ateşin üstüne oturttular. Elinde kenarları kertik ker-

tik olmuş bir kaşık, Styopka kazanın yanında, dumanlar içindeki yerini aldı; suya düşünceli düşünceli bakarak köpüğün çıkmasını beklemeye başladı. Yan yana oturan Panteley ile Yemelyan da büyük bir suskunluk içinde düşüncelere dalmışlardı. Dımov, yumruklarını başına destek yapmış, yüzünkoyun yatıyor, ateşe bakıyordu. O böyle uzanmış yatarken ayakta dikilen Styopka'nın gölgesi onun üzerinde sıçrıyor, güzel yüzü bazan loşluğa bürünürken bazan da aydınlanıp parlayıveriyordu. Kiryuha ile Vasya yakınlarda dolaşıyorlar, ateşe atmak için kuru ot, kayınağacı kabuğu topluyorlardı. Ellerini ceplerine sokan Yegoruşka, Panteley'in yanında durmuştu. Ateşe dalıp gitmişti gözleri, ateşin kuru otları yutu-yutuvermesi görülecek şeydi...

Yorgunluk gideren arabacıların hepsinin duruşları da düşünceliydi. Arada bir başlarını çevirip, üzerinde kırmızı beneklerin oynaştığı tahta haça çabuk çabuk bakıyorlardı. Karanlıktaki bu tek mezarın hüzünlü, hülyalı, son derece şiirsel bir görünüşü vardı. Gecenin sessizliği içinde suskunluğu, bu suskunluk içinde ise toprak altında yatan, tanımadıkları kişinin ruhunun varlığı tam anlamıyla seziliyordu. Acaba bu ruh, bozkırın ortasında huzurlu muydu? Ayışıklı gecelerde yalnız başına sıkılmıyor muydu? Bozkır daha bir hüzünlü, keder verici, düşünceliydi gömütün yanında. Otlar daha bir üzüntülü görünüyor, çekirgelerin çıtırtıları daha neşesiz geliyordu insana. Yoldan geçerken bu tek başına kalmış ruhu düşünmeyen, gömüt çok gerilerde kalıp sisle örtülünceye dek dönüp dönüp arkasına bakmayan tek yolcu çıkmamıştır herhalde...

— Dede, neden dikmişler bu haçı? diye sordu Yegoruşka.

Panteley ilkin haça baktı, sonra gözlerini Dı-

mov'a çevirerek sordu:

— Hey, Mikola, tırpancıların tüccarları çevirip öldürdükleri yer burası mı?

Dımov isteksiz isteksiz dirseklerine dayanıp doğruldu, mezara bir göz atarak;

— Ta kendisi, dedi.

Ortalığa bir sessizlik çöktü. Bir tutam kuru ot alan Kiryuha otları çıtırdata çıtırdata topak yaptı, bunu kazanın altına soktu. Ateş canlandı, alevler yükseldi, alevle birlikte yükselen bir yumak duman Styopka'nın üstüne sıvandı. Haçın gölgeleri uzayarak yarı karanlıktaki arabalara doğru koştu.

Dımov başladığı sözü sürdürmek isterken bir yandan da isteksiz görünüyordu.

— Evet, öldürdükleri yer burası. İki tüccar, biri baba, biri oğul, kutsal tasvirler, aziz resimleri satmaya çıkmışlar. İlerde, şimdi İgnat Fomiç'in işlettiği bir han vardır, geceleyin orada konaklamışlar. Baba içkiyi biraz fazla kaçırmış anlaşılan, parasının çokluğuyla öğünmeye başlamış. Bilmez misiniz, tüccar milleti öğünmeyi sever... Sanki herkesten üstün olduklarını ortaya koyacaklar da ellerine bir şey geçecek!.. Her neyse, o gece handa buralara ekin biçmeye gelen tırpancılar da varmış. Tüccarın öğündüğünü duyunca kulaklarını dikmişler...

Panteley için çekti.

— Sen büyüksün Tanrım! Bizleri koru, Meryem Ana!

— Ertesi gün, gün ucuyla birlikte tüccarlar yola koyulmuşlar, tırpancılar da onların peşinden... «Efendim, birlikte yolculuk yapalım, zaman çabuk geçer, hem tehlikeleri de azaltmış oluruz. Kuş uçmaz, kervan geçmez yerler burası.» demişler. Aziz tasvirleri zedelenmesin diye tüccarlar yavaş yol alıyorlarmış, bu da tırpancıların işine yaramış...

Dımov dizlerinin üstüne oturdu, gerindi esne-

yerek anlatmasını sürdürdü:

— Ya işte... Başlangıçta güzel güzel konuşmuşlar, ahbaplık etmişler. Ama buraya gelince ırgatlar ansızın tırpanlarını kaldırıp baba-oğula saldırmışlar. Oğlan yiğit bir delikanlıymış, tırpanlardan birini kaptığı gibi o da ötekilere veryansın etmiş. Ne var ki sekiz kişiymiş tırpancılar, sonunda tüccarları delik-deşik etmişler, kesmedikleri yerlerini bırakmamışlar. İkisinin de işini bitirince sürükleye sürükleye götürmüşler, yaşlı tüccarı buraya, oğlunu da yolun öbür yanına gömmüşler. Şu haçın karşısında bir haç daha vardır. Sağlam kalmış mıdır, bilmem ama karanlıkta görülmez...

Kiryuha gözlerini karanlığa dikti.

— Sağlam, duruyor yerinde...

— Tüccarların fazla parası çıkmamış, dedi Dımov.

Onu Panteley de onayladı:

—Doğru, çok paraları yokmuş. Topu topu yüz ruble çıkmış üstlerinden.

— Sonra tırpancılardan da üç kişi ölmüş. Genç tüccar onları iyice hırpalamış meğer. Yaralılardan üçü çok kan kaybetmişler. Birinin kolu kopmuş, anlatılanlara bakılırsa dört versta kadar gittikten sonra Kurikov köyü yakınlarında bir tümsekte bulmuşlar. Çömelip başını dizlerine dayamış, onu oturduğu yerde düşünüyor sanmışlar. Bir de bakmışlar ki, canı yok, ölmüş adam...

Panteley;

— Kanlı izlerden bulmuşlar onu, dedi.

Hepsi birden dönüp haça baktılar, ortalığa bir sessizlik çöktü. Bir yerlerden, belki de dere kıyısından bir kuşun hüzünlü çığlığı yükseldi: «Splyu, splyu, splyu!..»

Yemelyan;

— Dünyada kötü insan çok! dedi.

Ürkmüş bir yüzle ateşe doğru sokulan Pan-

teley;

— Evet, çoktur, pek çoktur, diye onayladı onu. Böyleleriyle her yerde karşılaşmışımdır... Öte yandan iyilerini, anasından temiz süt emmişleri de gördüm. İnsanların günaha girmişleri daha çoktur yeryüzünde... Göklerin Kraliçesi, Meryem Anamız esirgesin, korusun bizleri... Hiç unutmam, 30 yıl, belki daha da önceydi; Moşçansky'tan bir tüccar binmişti arabama. İyi bir adamdı doğrusu, yörenin varlıklı, tanınmış tüccarlarındandı. Bir kötülüğünü görmedim, neme gerek, iyi insandı. İşte bu tüccarla yola çıktık, hayli gittikten sonra hanlardan birinde konakladık. Rusya'da hanlar buradakiler gibi değildir[1]. Hanların ahır gibi üstleri kapalıdır orada, zengin çiftliklerinin ambarını andırır biraz. Yalnız, ambarların tavanı yüksekçe olur. İşte böyle bir hana indik, ikimizin de keyfine diyecek yok, doğrusu... Tüccar odasında, ben atların yanında; gel keyfim gel! Neyse vakit ilerledi, yatma zamanı geldi. Tanrı'ya gereken duamı yaptım, yatmadan önce avluyu şöyle bir dolaşayım, dedim. Şimdiki gibi kapkaranlık bir gece bastırmış, göz gözü görmüyor. Usul usul yürüdüm, sözün gelişi şu arabalara kadar gittim, gitmedim. Bir de baktım: İlerisi ateş yakmışlar gibi aydınlık. Olur şey değil! Gecenin bu saatinde kim ateş yakabilir? Herhalde han sahibi çoktan yatmıştı, tüccarla benden başka yolcu da yoktu. Beni bir kuşkudur aldı... İyice sokuldum, aydınlığın nereden geldiğini görmek istedim. Aman Tanrım, sen bizi koru, Göklerin Kraliçesi!.. Bir de ne göreyim: Hanın altındaki parmaklıklı bir pencereden gelmiyor mu ışık?

(1) Yolculuk Ukrayna'da, Çehov'un doğup büyüdüğü bölgeye yakın yerlerde geçmektedir. Rusya olarak adlandırılan yerler, Ukrayna'nın kuzeylndedir. (Ç.N.)

Yere yattım usulca, başımı uzatıp baktım. Nasıl baktıysam bütün tüylerim ayağa kalktı, buz gibi oldum...

Gürültü etmemeye çalışarak ateşe bir tutam ot attı, otun çıtırtıları, cızırtıları geçinceye dek bekledikten sonra anlatmasını sürdürdü:

— İçeriye baktım: genişçe, isli, karanlık bir bodrum. Fıçının üstüne bir fener konulmuş. Demek, ışık bu fenerden geliyormuş... Odanın ortasında kırmızı gömlekli on kadar adam duruyor; kollarını sıvamışlar, ellerindeki bıçakları biliyorlar. Ya, demek böyle! Tam da çetenin kucağına düşmüşüz!.. Bu durumda ne yapmak gerekir? Hemen tüccarın yattığı odaya koştum, yavaşçacık uyandırdım. «Böyle böyle... Sakın korkayım deme, efendim, ama haydutların eline düştüğümüzü de bil...» Beti benzi attı adamcağızın. «Dur, Panteley, ne yapacağız şimdi? diye sordu. Yanımda öksüzlerin hakkı, pek çok para var. Canımdan korktuğum yok, Tanrı verdi, Tanrı alır, ama benim tüm korkum öksüzler için kazandığım paralar...» Tüccar bana güveniyor ya, benim elimden ne gelir? Bütün kapılar kapalı, dışarı kaçacak tek delik yok. Avlu yalnız duvarlarla çevrilmiş olsaydı kolaydı, duvarın üstünden aşmaya çalışırdık. Ama avlunun üstü kapalı. Tüccara dedim ki: «Efendim, sen yüreğini berk tut. Korkuya kapılmadan, yerini değiştirmeden dua et Yaradan'a. Belki Ulu Tanrı öksüzleri yerindirmek istemez. Burada kal, hiç renk verme. Ben elimden geleni yapmaya çalışacağım.» İşte böyle dedim tüccara. Oturup dua ettim, Tanrı bana akıl verdi. Usulcacık arabaya çıktım, oradan da yukarı tırmandım. Kimsecikler duymasın diye yavaş yavaş tavandaki samanları çekmeye başladım. Ellerimle çektim, çektim, bir adam sığacak genişliğe bir delik açtım. Oradan çıktım dışarıya, çatıya demek istiyorum yani.

Çatıdan aşağı atladım, var gücümle koşmaya başladım. Koştum, koştum, koştum... Az kaldı düşüp bayılıyordum. Bir solukta beş versta, belki de daha çok koşmuşum. Tanrı'ya şükür, bir de bakıyorum: bir köy... Koşa koşa evlerden birine yaklaştım. «Açın kapıyı Ortodokslar! diye bağırdım. Bir Hristiyan'ın canını kurtarın!» Herkesi ayağa kaldırdım. Köylüler toplandılar, yollara döküldüler. Kimisinde sicim, kimisinde sopa, kimisinde dirgen... Hanın kapısını kırdık, oradan doğruca bodruma. Haydutlar bıçaklarını iyice bilemişler, tüccarı kesmeye hazırlanıyorlarmış. Köylüler tümünü de yaka-paça topladılar, muhtara teslim ettiler. Tüccar öyle sevindi ki, yardıma gelenlere yüz ruble bağışladı. Bana da beş altın verdi. Unutmamak için adımı deftere yazdı. Sonra o bodrumda birçok insan kemiği bulmuşlar. Kemik, kemik... Doldurmuşlar her yeri. Demek oluyor ki, hana gelenleri soyuyorlar, sonra kimse öğrenmesin diye öldürüp gömüyorlarmış... İşte böyle, haydutları Moşçank'a götürdüler, cellatlar cezalarını verdi.

Panteley öyküsünü bitirince dinleyenlere baktı. Onlar da çıt çıkarmadan gözlerini ihtiyara dikmişlerdi. Su durmadan kaynıyor, Styopka bir yandan köpüğünü alıyordu.

Kiryuha sesini yükseltmekten korkarak;

— Yağ hazır mı? diye sordu.

— Bekle bir dakika. Hemen getiririm.

Onun yokluğunda yeni bir şey anlatmasını istemediği için, gözlerini Panteley'den ayırmayan Styopka arabalara doğru koştu, ufak tahta bir çanakla birlikte çabucak geriye döndü. Çanağın içinde domuz yağı vardı.

Panteley gene alçak sesle, gözlerini kırpmadan anlatmaya başladı:

— Başka bir seferinde gene bir tüccar almıştım arabama. Dün olmuş gibi anımsarım, adı

Piyotr Grigoryiç'ti. İyi adamdı, doğrusu. Aynı biçimde, onunla da bir hana indik. O gene odasında, ben de atların başında. Karı-koca han sahipleri iyi insanlara benziyorlardı, yanaşmaları da öyle. Her şey iyi, güzel de, benim içim rahat değil. Gene içime bir kurt düştü. Böyle yerlerde sen gel de huylanma! Kapılar açık, giren-çıkan pek çok ama gene de korkuyorum, içim rahat etmiyor... Aradan zaman geçti, yolcular yatıp uyudular. Vakit hayli ilerledi, neredeyse sabah olacak. Arabada tek başıma yatıyorum, baykuş gibi gözlerimi kırpmıyorum... Derken, amanın yavrularım, «tap tap, tap» diye sesler işitmeyeyim mi yattığım yerden? Birinin arabaya yaklaştığını anladım. Başımı çıkarıp baktım: Üstünde gecelikten başka bir şey bulunmayan bir kadın dikiliyor karşımda. «Ne var, ne istiyorsun, kadın?» diye soruyorum. Seninkisi zangır zangır titriyor, bet beniz atmış. «Çabuk kalk!» diyor. «Canına kurban. Tüccar tehlikede, han sahipleri onun için hiç de iyi şeyler düşünmüyorlar. Adamın, karısıyla fiskos ettiklerini kendi kulaklarımla işittim.» Ya, işte... Yüreğim boşuna sızlayıp durmamış, boşuna işkilenmemişim... «Peki, sen kimsin?» diye soruyorum. «Ben mi? Ben onların aşçısıyım.» diyor. Bunun üzerine doğruca tüccarın yanına vardım, onu usulca uyandırdım. «Böyle böyle, Piyotr Grigoryiç, durumun hiç de iç açıcı değil. Bak, efendim, sen hemen kalk yataktan. Uykunu sonra alırsın. Vakit varken buradan uzaklaşıp gidelim.» dedim. Tüccar kalktı, giyinmeye başladı. Tam o sırada kapı ardına kadar açıldı. Ee, gözünüz aydın... Aman Ana Kraliçem, bu gözlerim neler görüyor? Odaya han sahibi karı - koca ile üç tane de yanaşma girmezler mi? Demek, körolasılar uşakları da kandırmışlar... «Parası çoktur, tüccarı öldürür, parasını paylaşırız» demişlerdir. Beşinin de ellerinde uzun

birer bıçak... Han sahibi adam kapıyı arkadan kilitledikten sonra; «Ee, hadi bakalım, ecel saatiniz geldi, çabuk duanızı yapın! dedi. Eğer bağırmaya kalkarsanız dua etmenize de izin vermem.» Bağırıp da ne olacaktı sanki? Üstelik korkudan soluğumuz kesilmiş, bu durumda bağıracak güç kalır mı insanda? Tüccar ağlamaya, yalvarmaya başladı: «Ey, Ortodokslar! Siz, dedi, parama göz dikip beni öldürmeyi tasarladınız. Aklınıza koyduğunuzu yapmanıza engel olamam. Ben yolcu hanlarında öldürülen ne ilk tüccarım, ne de son... Benim gibi kaç tüccar kardeşim can vermiştir bu yerlerde! Ama arabacımın bunda suçu ne? Benim param yüzünden ona ne diye eziyet çektiriyor, kesmeye kalkıyorsunuz?» Tüccarın bu acıklı konuşması karşısında han sahibi ne dese beğenirsiniz? «Eğer arabacıyı kesmezsek yarın mahkemede ilk tanıklığı o yapar. Onun için diri bırakamayız. Zaten bizim için pek fark etmez; ha bir kişi öldürmüşüz, ha iki kişi... On günah işlesen de bir tövbe yeterli. Siz şimdi konuşmayı bırakın da duanızı bitirin. Boşuna vakit yitirtiyorsunuz bize.» Tüccarla yan yana durarak, gözlerimizden yaşlar aka aka Ulu Tanrı'ya yakarmaya başladık. Tüccarın aklından çocukları çıkmıyordu. Bense daha gençtim, yaşamaya doyamamıştım. Azizlerin resimlerine bakıyor, öyle acı acı ağlıyorduk ki, düşündükçe şimdi bile gözlerim yaşarıyor. Han sahibi ile karısı bize acımaya başladılar nerdeyse. Dediler ki; «Ey, Tanrı'nın garip kulları! Yarın öbür dünyada yakamıza yapışmayın, Tanrı katında bizler için kötü dua etmeyin! Size bu işi yapıyorsak, geçim zorluğu yüzünden yaptığımızı bilin! Bundan başka çıkış yolumuz yok.» Tanrı'ya yalvardık, yakardık, ağladık, sızladık, ama sonunda Yüce Tanrım dualarımızı işitti, acıdı bize... Han sahibi tüccarın sakalından yakalayıp tam bıçağı boğa-

zına çalacağı sırada biri avlu penceresine kütküt vurmaya başlamasın mı! Tüccarla ben şaşkınlıktan donakaldık. Han sahibinin iki eli yanına düştü. Dışardan pencereye vuruyorlar, bir yandan da bağırıyorlardı: «Piyotr Grigoryiç! Piyotr Grigoryiç! Hadi, çabuk hazırlan, gidiyoruz!..» Tüccarı almak için adamlarının geldiğini sanan han sahipleri hemen oradan tabanları yağladılar, biz de doğruca avluya koştuk, oradan arabaya atladığımız gibi artık bizi koydunsa bul!..

Dımov;

— Pencereye vuran kimmiş? diye sordu.

— Pencereye vuran mı? Kim olacak! Meleklerden ya da ermişlerden biri... Çünkü avludan dışarı çıktığımızda kimseyi göremedik. Tanrı'nın hikmeti, bize yardıma göndermiştir...

Panteley bunun gibi daha birçok öykü anlattı dinleyenlere. Öykülerinin hepsinde de «uzun bıçaklar» başlıca rolü oynuyor, hepsinden de bir uydurma kokusu geliyordu. Bu öyküleri başkalarından mı işitmişti, yoksa bir zamanlar kendisi uydurup belleği zayıfladıkça gerçeklerle uydurduklarını karıştırmaya mı başlamıştı, orası pek belli değildi. Ancak, hangisi doğru olursa olsun, insanın tuhafına giden bir şey vardı: Yaşlı adam gerek yolda giderken, gerekse dinlenirken bir şeyler anlatma isteği duyduğu zaman yaşadıklarını değil de, uyduruk olayları anlatmayı açıkça yeğliyordu. Her işittiğini geçer akçe sayan saf Yegoruşka, Panteley'in anlattıklarına hemen inanıyor, fakat gün görmüş, bütün Rusya'yı gezmiş, birçok olay yaşamış, bu arada çoluğunu çocuğunu yangında yitirmiş bir adamın sanki bütün bunlar onun başından geçmemiş gibi kendi yaşantısıyla ilgili konulara gelince susmasına, uyduruk şeyleri bol bol anlatırken o konulara aldırış etmemesine şaşıp kalıyordu.

Pişirdikleri lapayı yerken hepsi susuyor, az önce dinledikleri öyküleri düşünüyorlardı. Yaşam korku vericidir, mucizelerle doludur; o nedenle Rusların ülkesinde anlatacağınız öykü ne denli korkulu olursa olsun, öykülerinizi haydut yuvalarıyla, uzun bıçaklarla, mucizelerle ne denli çok süslerseniz süsleyin, anlatacağınız öyküler dinleyiciler üzerinde olmuş şeyler etkisi bırakır, belki yalnız okumuş-yazmış kişiler size inanmadıklarını gösterircesine yan yan bakarlar, fakat onlar bile karşı çıkmaz, susmayı yeğlerler. Yolun kıyısındaki haç, karanlığa gömülmüş yün denkleri, görünmeyen koyu enginlikler, ateşin başında toplanmış insanların karanlık gelecekleri topu birden alınınca öylesine ürküntü verici, mucizeli görünüyordu ki, uydurma olayların, masalların korku vericiliği bunların yanında soluklaşıyor, gerçek gibi gözüküyordu.

Arabacılar kaşıklarını aynı kazana daldırıp çıkarıyorlar, yalnız Panteley lapasını bir köşede tek başına tahta çanağından yiyordu. Panteley'in kaşığı da ötekilerinki gibi değildi; selvi ağacından yapılmış, üzerine haç resmi işlenmişti. Yegoruşka yaşlı adamın kaşığını görünce hatırına su içtiği kandil çömleği geldi. Styopka'ya sokularak usulca sordu:

— Dede niçin ayrı yiyor yemeğini?

Styopka ile Vasya bir ayıptan, gizli kalmış bir suçtan söz ediyorlarmış gibi birbirlerine bakarak fısıltıyla:

— Eski tarikattandır da ondan, karşılığını verdiler.

Hepsi de susuyor, düşünüyorlardı. Anlatılan korkulu öykülerden sonra olağan şeylerden söz etmek gelmiyordu içlerinden. Bu koyu sessizlik ortasında Vasya birdenbire doğruldu, donuk gözlerini bir noktaya dikerek kulak kabarttı.

— Ne var? Bir şey mi oldu? diye sordu Dımov.

— Bize doğru biri geliyor uzaktan.

— Hani, nerede?

— Bak, işte orada. Belli belirsiz parlıyor.

Vasya'nın baktığı yönde koyu karanlıktan başka bir şey gözükmüyordu, hepsi birden kulak kesildiler, hiçbir ses de yoktu.

Dımov;

— Yoldan mı geliyor? diye sordu.

— Yoo, tarladan. Bize doğru yaklaşıyor.

Bir dakika kadar sessizlik içinde geçti. Dımov;

— Belki tüccarlardan biri hortlamıştır da tarlada dolaşıyordur, dedi.

Başlarını haça döndürüp ürkek ürkek baktılar, sonra gözlerini birbirlerine çevirip gülüştüler. Duydukları korkudan dolayı utanmışlardı.

İşte ayak sesleri işitildi, birisi hızlı hızlı yürüyordu onlara doğru.

Vasya;

— Elinde de bir şey var, dedi.

Yürüyen kişinin ayakları altında otların hışırdadığı, çıtırdadığı duyulmaya başladı, fakat ateşin aydınlattığı bölgenin dışında tek canlı varlık gözükmüyordu. Sonunda ayak sesleri iyice yaklaştı, birisi öksürdü, sanki ateşin titreyen aydınlığı birdenbire genişleyerek arabacıların gözlerindeki sis perdesi düşüverdi: Önlerinde koskoca bir adam duruyordu.

Ateşin aydınlığı mı adamın yüzünde bir ışık oyunu yapmıştı, yoksa ona bakanlar önce bu yüzü mü dikkatle incelemişlerdi, orası pek belli değil, fakat her şeyden önce adamın yüzündeki gülümsemenin etkileyiciliği hepsinin dikkatini çekti. Uykusundan yeni uyandırılmış bir çocuğun gülücüklerine benzeyen, bakar bakmaz insanın içini ısıtan, bütün yüze yayılmış, hoş bir gülümsemeydi bu. Görür görmez bu gülücüğe gülümsemeyle karşılık vermek gelirdi içinizden.

Adama daha yakından bakınca olağanüstü bir özelliği bulunmayan, 30 yaşlarında, çirkince biri olduğu göze çarpıyordu. Uzun boylu, uzun burunlu, uzun bacaklı, uzun kollu bir Ukraynalıydı bu; kısa olan yalnız boynuydu, bu da ona kamburumsu bir görünüş veriyordu. Yakası işlemeli, tertemiz, beyaz bir mintan, beyaz bir şalvar, beyaz çizmeler giymişti. Beyazlar içindeki yabancı çevresine ışık saçıyor gibiydi. İlk bakışta ne olduğu anlaşılmayan, iri, beyaz bir şey tutuyordu elinde, sırtında uzun namlulu tüfeği vardı.

Karanlıktan ışık harmanının ortasına çıkınca mıhlanmışcasına durdu; «Bakın ben ne güzel gülümsüyorum!» dercesine, yarım dakika kadar arabacıları gözden geçirdi, sonra ateşin yanına yürüyerek;

— Afiyet şeker olsun ağalar! dedi.

Şaşkınlıktan ağızlarını bir karış açan arabacılar adına Panteley karşılık verdi:

— Hoş geldiniz. Buyurun...

Yabancı elinde tuttuğu şeyi ateşin yanına bıraktı —ölü bir toydu bu— oturanları bir daha selamladı.

Arabacılar toyun başına toplandılar. Dımov;

— Aman ne büyük bir kuş bu? Neyle vurdunuz? dedi.

— Kurşunla... Saçma ulaşmaz o yüksekliğe... Satın almak ister misiniz? Yirmi kapiğe bırakırım size.

— Toyu ne yapalım biz? Ancak kızartması işe yarar. Haşlaması yapılmaz bunun, diş geçmez etine.

— Çok yazık... Şuradaki çiftliğe götürebilseydim efendiler en azından 50 kapik verirlerdi. Ama uzak, 15 verstadan aşağı değil.

Yabancı adam oturdu, tüfeğini çıkarıp yanına koydu. Yüzü yorgun, uykulu görünüyor, durmadan gülümsüyor, ateşe bakarken gözle-

rini kısıyordu. Gülümsemesine bakarak zihninden hep iyi şeyler geçtiği düşünülebilirdi. Ona da bir kaşık verdiler, yemek yiyenlere o da katıldı.

Dımov;

— Kimlerden oluyorsun, arkadaş? diye sordu.

Adam soruyu işitmemişti, çünkü Dımov'a yanıt vermedi, hatta dönüp bakmadı bile. Durmadan gülümseyen yabancı, lapanın tadını dahi almıyor olmalıydı; kaşığı bazan dolu, bazan boş, ağzına getirip götürmesinden anlaşılıyordu bu. Ağzını tembel tembel, makine gibi oynatmasından, sarhoş değilse bile, kafasında sersemletici düşüncelerin dolaştığı kestirilebilirdi.

Dımov;

— Sana soruyorum; kimsin, kimlerdensin? diye sordu bir daha.

Yabancı irkildi.

— Ben mi? Adım Konstantin Zvonık, Rovnılıyım. Köyümüz dört versta ilerdedir.

Yeni tanıştığı bu insanlara başka köylülere benzemediğini göstermek istercesine;

— Kovanlarımız var, domuz yetiştirir satarız, dedi böbürlenen bir tavırla.

— Ananla-babanla birlikte mi yaşıyorsun, yoksa ayrı mısın?

— Şimdi ayrı yaşıyorum. Bu ay Petrov yortusunun ardından evlendim. Evlenince ayrıldım anadan-babadan. Evleneli bugün tam 18 gün oluyor.

— Eh, iyi bir iş yapmışsın oğul, dedi Panteley. Evlenmek iyidir. Ulu Tanrı da böyle buyurmuştur.

Kiryuha gülmeye başladı.

— Kah-kah-kah! Genç karısı evde tek başına uyuyor, seninkisi dağ-bayır dolaşıyor. Böylesi de görülmüş mü?

Konstantin, en nazik yerinden çimdiklemiş gibi irkildi, sonra güldü, yüzü utançtan kıpkır-

mızı kesildi. Ağzına soktuğu kaşığı gerisin geriye çıkarıp çevresindekileri şaşkınlıkla, sevinçle süzerek;

— Ama karım yok ki evde! dedi. Yok, gitti... İki günlüğüne anasının evine gönderdim. İnanmıyor musunuz yoksa? Sanki hiç evlenmemiş gibiyim şimdi. Vallahi doğru söylüyorum.

Nasıl olup da durumunu anlamadıklarına şaşarcasına ellerini çırpıtı, başını iki yana salladı. Bütün düşüncelerini açığa vurmak istiyor, fakat yüzünü aydınlatan sevinç buna engel oluyor gibiydi. Oturduğu yer batmışcasına kalkıp başka bir yere oturdu, güldü, ellerini bir daha çırptı. Bir yandan, içini dolduran hoş düşünceleri çevresindekilere açmaktan utanıyor, bir yandan da yüreğindeki sevinci paylaşmak için karşı konulmaz bir istek duyuyordu.

Öfkelenmiş gibi bir tavırla tüfeğini alıp başka bir yere koyduktan sonra;

— Demidova köyüne, annesinin yanına gitti, dedi. Yarın dönecek. Öğle yemeğine kalmaz dönerim, dediydi.

— Karını çok mu özledin? diye sordu Dımov.

— Özlenmez olur mu? Evleneli daha dün bir, bugün iki... Evlenir evlenmez anasının evine koştu. Benim için cehennem azabı canım! Yalan söylüyorsam gözüm çıksın! Ah, ne güzel, ne cana yakın, ne güler yüzlü, ne neşeli kadındır, karıcığım! Kısacası bir yudum su... Yanımda durduğu sürece başım fırıl fırıl dönüyor, ayrılıp gittiği zaman da böyle serseri serseri bozkırda dolaşıyorum. Ta öğle vakti çıkmıştım evden, gözüme uyku girmiyor.

Gözlerini uykulu uykulu oğuşturdu, ateşe baktı, gülümsedi.

Panteley;

— Karını seviyorsun, demek ki, dedi.

Konstantin, yaşlı adamın söylediklerini işitmemişti.

— Ah, ne şeker, ne tatlı şeydir o! Üstelik çok da akıllı, düşünceli bir kadındır. Koskoca eyalette onun gibisini arasan bir daha bulamazsın. Ama gitti işte. Ama o da özlüyordur beni. Ben malımı bilmez miyim? Öğleye döneceğini söylediydi, döneceğini adım gibi biliyorum.

Oturuşunu değiştirdi, sesini bir ton inceltip daha da yükselterek;

— Fakat siz şu işe bakın! dedi. Şimdi onun da beni sevdiğini, özlediğini biliyorum. Ama, ne haber, başlangıçta bana varmak istememişti!..

Kiryuha, genç evlinin yemek yemeden oturduğunu görünce;

— Hadi, yesen e, yahu! dedi.

Beriki onun ne söylediğini işitmemişti.

— Ya işte, varmak istememişti bana. Üç yıl peşinde dolaştım. Kalaçik panayırında görmüştüm onu, görür görmez ölesiye vuruldum. Bir uçurumun tepesine çık, at kendini aşağıya daha iyi. Ben Rovni'danım, o Demidovo'dan; aramızda tam 25 versta uzaklık var. Elimden bir şey gelmiyor ki! Dünür gönderiyorum; Nuh diyor, peygamber demiyor. Ah, o ne kurnaz, ne şeytandı öyle! Durmadan çeşit çeşit öteberiler, küpeler, çörekler, kilo kilo balları gönderiyorum; istemem oğlu istemem! Sen gel de rahat oturabilirsen otur! Aklıma neler gelmiyordu neler?.. Her şeyden önce ben böyle bir kıza eş olabilir miydim? Bir düşünsen e, kız gencecik, üstelik güzel mi güzel, civelek!.. Oysa benim yaşım ilerlemiş, nerdeyse otuzuna yaklaşmışım. Güzellik dersen, işte karşınızda gördüğünüz adam! Yuvarlacık bir sakal yerine çivi gibi sivri bir tutam kıl! Pürüzsüz yüz yerine de şişler içinde bir surat! Böyle bir adam o kıza denk düşer mi? Geriye kala kala zenginliğimiz kalıyor. Ama kızın ailesi Vahramenkolar dersen, onların da bizden aşağı kalır yanları yok. Üç

çift mandayla çift sürerler, iki de yanaşma tutarlar. Ya işte, ağalar, için için yanmaya başladım ben. Yemeden-içmeden kesildim, gözlerime uyku girmez oldu. Kafam da öyle bozuk ki, Tanrı düşmanımın başına vermesin Onu görmeden duramıyorum. Gelgelelim ben burada, kız da ta Demidovo'da. Eğer yalan söylüyorsam gözüm çıksın, onu görmek için haftada üç-dört kez Demidova'ya yol teptiğimi bilirim. Zaman geldi, ayrılığa dayanamaz oldum, kıza daha da yaklaşmak için Demidovo'ya yanaşmalığa girmeye razı oldum. Bende hayır kalmamıştı artık. Anam büyücülere mi göstermedi beni, babam öfkesinden sopa mı çekmedi!.. Babamın en azından on kez dayağını yemişimdir. Ya işte, üç yıl şeytan azabı çektim. Sonunda baktım, olmayacak; «Lanet olsun! Kente gideyim de bir yere arabacılığa girerim.» dedim. Bu karar üzerine onu görmek için Paskalya yortusunda son bir kez Demidovo'ya gittim. Demek ki yazgımız yazılmış.

Başını arkaya attı, sanki birini az önce kurnazca kandırmış da, bu iş çok hoşuna gitmiş gibi neşeli bir gülücükle, kıkır kıkır gülmeye başladı.

— Baktım, köyün delikanlılarıyla birlikte ırmak kıyısında dolaşıp duruyor. Bu duruma çok canım sıkıldı... Onu bir kenara çektim, iki saat dil döktüm. Neler söylemedim, neler! Birdenbire hoşlandı benden, üç yıl yüzüme bakmayan kız şıp diye sevmeye başladı.

Dımov;

— Neler söyledin ona? diye sordu.

— Neler söylediğimi ben nereden bileyim! Güldür güldür akan bir çeşme gibi döküldü sözler ağzımdan. Şimdi bir tekini söyle, desen söyleyemem. Ya işte, böyle oldu... Şimdi de güzel kuşum anasını görmeye gitti. Ben de onsuz kalınca kırlara düştüm. Evde oturunca sıkıntı-

dan patlıyorum, durmadan dolaşıyorum gördüğünüz gibi...

Ayaklarını beceriksizce altından çekip oracığa uzandı, sonra yeniden toparlanıp oturdu, başını ellerinin üstüne koydu. Arabacılar onun hem aşık, hem mutlu, özlemden yanıp kavrulurken bile mutlu bir adam olduğunu şimdi çok iyi anlamışlardı. Gülümsemesi, bakışları, her hareketi özlemden, mutluluktan bitkin düştüğünü gösteriyordu. Adam diken, üstündeydi; nasıl oturacağını, ellerini nereye koyacağını, yüreğini dolduran duyguların onu yiyip bitirmesini önlemek için ne yapacağını bilmiyor gibiydi. Karanlıkta karşısına çıkan yabancı insanlara içini döktükten sonra biraz rahatlamış, ateşe gözlerini dikerek hayallere dalmıştı şimdi...

Aralarında mutlu bir adam gören arabacıların içlerine bir sıkıntı çöktü, aynı mutluluğu kendileri de duymak isteğiyle kara kara düşünmeye başladılar. Dımov ayağa kalktı, ateşin ilerisinde ağır ağır yürüdü, Yürürken kürek kemiklerinin oynayışından onun da böyle bir mutluluğu ne denli özlediği anlaşılıyordu. Böyle biraz dolaştıktan sonra Konstantin'in yüzüne baktı, gelip eski yerine turdu.

Ateş sönmeye yüz tutmuştu. Artık alevler göz kırpmıyor, ortadaki kırmızı leke gittikçe daralıyor, donuklaşıyordu... Ateş sönükleştikçe ay ışıklı gece de gitgide parlaklaşıyordu. Ateşin ilerisindeki yol, arabaların okları, üstlerindeki denkler yemlerini geveleyen atlar açıkça seçilmeye başlamıştı; yolun karşı yanındaki gömüt haçı belli belirsiz gözüküyordu.

Dımov elini yanağına dayadı, ağır ağır acıklı bir türkü tutturdu. Uykulu uykulu gülümseyen Konstantin de ince sesiyle ona katıldı. Türkü yarım dakika sürdü sürmedi, ondan sonra ikisi de sustular. Yemelyan silkindi, dirseklerini sağa-sola salladı, parmaklarını kımıldattı, yalva-

ran bir sesle;

— Ağalar, gelin dini bir şarkı söyleyelim, dedi.

Elini göğsüne koymuştu, gözlerinde yaşlar parlıyordu.

— Ne olur, arkadaşlar, hep birlikte bir ilahi okuyalım.

Konstantin;

— Ben ilahi okuyamam, karşılığını verdi, öbürleri de buna benzer sözler söylediler. Bunun üzerine Yemelyan ilahisini tek başına söylemek zorunda kaldı.

Adamcağız iki elini birden sallayarak başını önüne eğdi, ağzını açtı, fakat boğazından hırıltılı, kısık bir sesten başka bir şey çıkmadı. O da ilahisini ellerinin, başının, gözlerinin, hatta gözünün altındaki urun yardımıyla okumaya başladı; bütün gücünü kullanarak, kendini hırpalayarak boğazında tıkanıp kalan sesi çıkarmaya çalıştı. Ne var ki, o böyle kendini zorladıkça, temiz bir nota çıkarmaya uğraştıkça hırıltılı sesi daha bir ölgünleşti, soluğu iyice kesildi.

Öbürleri gibi Yegoruşka'nın üzerine de bir uyku ağırlığı çökmüştü. Çocuk, baştan beri bindiği arabanın yanına gitti, denklerin üstüne tırmandı, hemen oracığa kıvrıldı. Uyumadan önce gökyüzüne bakarken Konstantin'i, karısını düşünüyordu. İnsanlar için evleniyorlar, kadınlar şu dünyada ne işe yarıyordu? Yegoruşka kendi kendine yanıtlayamayacağı bu gibi sorular yöneltirken bir yandan da gönül okşayıcı, şenşakrak, güzel bir kadının bir erkeği rahat ettirebileceğini, onu yaşam boyu mutlu kılacağını düşünüyordu. Bu düşünceler arasında her nedense hatırına kontes Dranitskaya geldi, böyle bir kadınla yaşamaktan bir erkeğin her zaman hoşlanacağını hayal etti. Eğer ayıplamasalar onunla seve seve evlenirdi. Kontesin kara

kaşlarını, gözlerini, hanın önünde bekleyen kupa arabasını, evindeki süvarili atını gözlerinin önüne getirmeye çalıştı... Sessiz, ılık gece Yegoruşka'nın üzerine eğilmiş, kulağına bir şeyler fısıldıyor gibiydi. Çocuk, o güzel kadının gelip üzerine eğildiğini, ona gülerek baktığını, öpmek istediğini düşledi...

Ateşin yerinde gittikçe küçülen kırmızı iki benekten bir şey kalmamıştı. Yarı karanlıkta kımıldamadan oturan arabacılar ile onların yanındaki Konstantin, eskiye göre daha iri, birer koyu gölge gibi gözüküyordu. Şimdi her iki haç da aynı derecede belirginleşmişti. Ana yol boyunca, hayli uzaklarda kırmızı bir ateş parlıyordu. Birileri yemek pişiriyor olmalıydılar.

Kiryuha ansızın, «Anayurdumuz Rusya bütün dünyada en öndedir» diye vahşi bir sesle türkü söylemeye başladı, ama hemen ardından öksürüğe tutularak türküyü yarıda kesti. Bozkırın yankısı Kiryuha'nın sesine katıldı, uzaklara doğru yuvarlana yuvarlana gitti. Sanki aptallığın ta kendisi ağır tekerlekli arabasıyla bozkırda yürüyormuş gibiydi.

Panteley;

— Yola çıkma zamanı geldi. Haydi, kalkın bakalım, yiğitlerim! dedi.

Arabacılar koşumlarından çözdükleri atları yeniden koşarlarken Konstantin onların yanında dolanıyor, karısının hayaliyle mutluluktan kabına sığamıyordu.

Kervan hareket edince arkalarından bağırdı:

— Güle güle, ağalar! İkramınızdan dolayı teşekkür ederim! Ben de şu ateşin başına gideyim bari. Köye yürüyecek gücüm yok.

Çok geçmeden yarı karanlıkta gözden silindi; onun, mutluluğunu başka insanlara aktarmak için ateşe doğru yürürken çıkardığı ayak sesleri uzun süre çınladı.

Yegoruşka ertesi gün gözlerini açtığında sa-

bahın erken bir saatiydi, henüz güneş bile doğmamıştı. Arabalar sırayla duruyorlardı. Kurşuni, ucuz bir kumaştan giysisi olan, beyaz şapkalı, Kazak kanı bir ata binmiş bir adam en baştaki arabanın yanında Dımov ve Kiryuha ile konuşuyordu. Araba kervanından iki versta kadar uzakta, alçak tavanlı uzun uzun ambarlar, damları kiremit döşeli küçücük evler vardı. Bu evciklerin önlerinde bir tane ağaç bile görülmediği gibi çevrelerinde avluları da yoktu.

Yegoruşka;

— Burası ne köyüdür, dede? diye sordu.

Panteley;

— Ermeni çiftlikleridir burası, karşılığını verdi. Ermeniler yaşar burada, delikanlım. Kötü bir ulus sayılmazlar, bir zararlarını görmedim..

Kurşuni giysili adam Dımov ve Kiryuha ile konuşmasını bitirince çiftliklere doğru baktı.

Serin sabah havasında büzüşen Panteley içini çekti, o da gözlerini çitflik yönüne çevirdi.

— Nasıl iş bu, anlayamadım. Adam bir kağıt getirmeleri için çiftliklere adam gönderdi, daha gelen-giden yok... Bir de Styopka'yı mı göndermeli, ne yapmalı?

Yegoruşka;

— Bu adam kim, dede? diye sordu.

— Varlamov.

Aman Tanrım! Yegoruşka yattığı yerden doğruldu, dizlerinin üstüne oturdu, adamın beyaz kasketine gözlerini dikti. İşleri tıkırında bütün insanların uyuduğu böyle bir saatte kötü Kazak beygirinin sırtında köylülere laf anlatmaya çalışan, bu kocaman çizmeli, kısacık boylu, kurşuniye bürünmüş adamın, kontes Dranitskaya' dan daha çok parası olduğu halde «durmadan gezen», işi için herkesin arayıp sorduğu, ama kolay kolay ele geçiremediği Varlamov olabileceğini düşünmek gerçekten zordu.

Gözlerini çiftliklerden ayırmadan bakan Pan-

teley;

— Kötü bir adam değildir, ne yalan söyleyeyim, bir zararını görmedim, dedi. Tanrı sağlık versin, özü-sözü doğru bir kişi şu Semyon Aleksandriç Varlamov. Dünya işte böylelerinin yüzü suyu hürmetine ayakta duruyor. Görüyorsunuz, daha horozlar ötmeden ayağa fırlamış. Başkaları onun yerinde olsa ya yatar uyur, ya da konuklarıyla vur patlasın, çal oynasın eğlenir. Seninkisi öyle biri değildir. Yaz demez, kış demez, gece-gündüz bozkırda dolaşır; hep işini kovalar. Onun gibisi az bulunur, yaman adamdır doğrusu...

Durmadan çiftliklerden yana bakan Varlamov bir şeyler mırıldanıyor, sabırsızlanan aygırcık altında kıpır kıpır oynuyordu.

Panteley şapkasını çıkararak bağırdı:

— Semyon Aleksandriç, emir buyurursanız çiftliğe bir de bizim Styopka'yı gönderelim. Yemelyan, çağır şu Styopka'yı da buraya gelsin.

Bakın işte, çiftliklerden bu yana doğru bir atlı çıktı. Adam atının üstünde iyice yana yatmıştı; atının üstünde çeşitli hünerler gösterip atak biniciliğiyle herkesi şaşırtmak istercesine, kırbacını başının üstünde sallayıp sallayıp atına yapıştırıyor, arabalara doğru hızla geliyordu.

Panteley;

— Çiftliklere gönderdiği ulağa benziyor, dedi. Bir değil, yüz ulağı vardır onun, her yere haberci koşturur.

Binici en baştaki arabayla aynı hizaya gelince atını durdurdu, şapkasını çıkardıktan sonra Varlamov'a bir defter uzattı. Varlamov defterin içinden birkaç kağıt çıkardı, bunları okudu.

— Peki, İvançuk'un gönderdiği pusula nerede?

Atlı, defteri geriye aldı, içindeki kağıtlara göz gezdirdi, omuz silkti, kendi kendine homurdandı. Kendinin bu işte bir suçu olmadığını,

izin verilirse çiftliklere bir daha gidebileceğini söylüyor olmalıydı. Binicisi birdenbire ağırlaşmış gibi Kazak aygırı kıpırdandı; Varlamov öfkelenmiş, elini kolunu sallamaya başlamıştı. Kırbacını ulağına vurmak için kaldırırken;

— Defol karşımdan! diye bağırdı.

Sonra Kazak aygırını geriye çevirdi, kervan boyunca ağır ağır sürerek elindeki defteri incelemeye koyuldu. Sonuncu arabaya yaklaştığında Yegoruşka gözlerini dört açtı, yaşlı adama bütün dikkatiyle bakmaya başladı. Ufacık sakalına kır düşmüş, yüzü güneş yanığı, basitin basiti bir adamdı bu. Çiğden ıslanmış, kızarık, tipik Rus yüzü mavi damarcıklarla örtülüydü. İvan İvanıç'ın yüzü gibi onunkinde de işten başka bir şey düşünmeyen, titiz bir adamın kuruluğu, katılığı okunuyordu. Gene de onunla İvan İvanıç arasında belirgin bir ayrım göze çarpıyordu. Kuzmiçov dayının yüzünde hep iş düşünen bir adamın kuruluğu yanında; «Aman Varlamov'u kaçırmayayım, piyasa yüksekken yetişeyim, herkesten geri kalmayayım!» diyen bir adamın kaygısı vardı. Oysa Varlamov' un ne yüzünde, ne tavırlarında küçük adamlara özgü böyle bir tasanın izine raslanabilirdi. Çünkü piyasayı bu adam yaratır, kendisi kimsenin peşinde koşmaz, kimseye bağımlı olmazdı. Her ne kadar görünüşünde bir ortahallilik varsa da, bütün davranışlarında, elinde kırbacını tutuşunda bile bir güçlülük, içli-dışlı yaşadığı bozkıra kesinkes egemen oluşunun bilinci okunuyordu. Yegoruşka'nın yanından geçerken başını çevirip ona bakmadı bile. Yalnız aygırcık çocuğu iltifatından yoksun bırakmak istemedi; iri, aptal gözlerini çevirerek bön bön baktı. Varlamov yakınına gelince Panteley eğilip selam verdi. Yaşlı adam bunu farketti, gözlerini incelediği kağıtlardan ayırmaksızın;

— Meyhaba, ihtiyay! dedi peltek diliyle.

Varlamov'un, ulağı ile azarlarcasına konuşması, vurmak için kırbacını kaldırması arabacılar üstünde iyi bir etki bırakmamıştı. O nedenle hepsinin suratları bir karış asıktı. Güçlü efendisinin öfkesi karşısında afalayan ulak şimdi atının dizginlerini bırakmış, öndeki arabanın yanında başı açık dolaşıyor, ağzını bıçak açmıyordu. Günün böyle bir olayla başlamış olmasına bir türlü inanamıyor gibiydi.

Panteley kendi kendine konuşuyordu:

— Çok sert bir adamdır. Siz onun ne denli sert olduğunu görmediniz daha. Serttir ama iyidir, durup dururken kimseyi incitmez. Zararı yok, iyi adamdır.

Kağıtların hepsini de inceleyip bitiren Varlamov defteri katlayıp cebine soktu. Kazak aygırı, sanki sahibinin düşüncelerini anlamış gibi kıpırdandı, herhangi bir uyarı beklemeksizin ileri fırladı, geniş yolda hızla koşmaya başladı.

VII

Arabacılar ancak geceleyin mola verdiler, arabalar durur durmaz lapa pişirmeye başladılar. Bu konaklamada da başından beri belirsiz bir sıkıntı vardı hepsinin içinde. Hava boğucu derecede sıcaktı, durmadan su içtikleri halde bir türlü kanmak bilmiyorlardı. Kızıl hastalığına yakalanmış gibi kıpkırmızı somurtkan bir ay yükseldi gökyüzünde. Yıldızlar da somurtuyorlardı. Bir gece öncesine göre sis daha koyu, enginler daha bulanıktı. Sanki doğa, karşılaşacağı acı bir olayın şimdiden üzüntüsünü çekiyor gibiydi.

Ateşin çevresinde bir gün önceki kıpırtı, can kulağıyla dinlenen konuşmalar yoktu. Hepsinin de canları sıkılıyor, bezgin bezgin, büyük bir isteksizlikle konuşuyorlardı. Bacaklarının sızla-

dığını söyleyen Panteley durmadan ağrılardan yakınıyor, sözü döndürüp dolaştırıp ölüme getiriyordu.

Yüzükoyun yatmış bulunan Dımov susuyordu hep, ağzında bir saman çöpü gevelemekteydi. Yüzünde, sanki saman çöpünden kötü bir koku geliyormuş gibi tiksinen, bıkkın bir anlatım vardı. Vasya hasta çenesinin zonklamasından yakınıyor; bunun, havanın bozacağı anlamına geldiğini söylüyordu. Kollarını sallamayı çoktan bırakan Yemelyan, gözleri ateşe çakılı, asık suratla kıpırdamadan duruyordu. Yegoruşka'nın da içi sıkkındı. Arabaların yavaş yavaş gidişinden yorulmuş, gündüzün sarı sıcağından başına ağrı girmişti.

Lapa piştiği sırada Dımov canının sıkıntısından ne yapacağını iyice şaşırdı, sataşacak birini aramaya başladı. İlk kurban da Yemelyan oldu. Yemek yemeye hazırlanan adama öfkeyle bakarak;

— Yayıldı oturdu, ağalar ağası! dedi. Kaşığını herkesten önce banmazsa içi rahat etmez! Aç gözlü, ne olacak! Kaşığını kaptığı gibi kazanın başına çöreklenir. İlahi söylermiş kiliselerde! İşitenler de bir şey sanırlar! Senin gibi ilahicilerin bin tanesi yollara dökülmüş, gelenden-geçenden bağış dileniyor.

Yemelyan da öfkeli gözlerini Dımov'a çevirdi.

— Suçum yokken niye sataşıyorsun bana?

— Kazana herkesten önce yanaşma sen de! Kendini bir şey mi sanıyorsun?

Yemelyan hırıltılı sesiyle;

— Aptalın birisin sen! Bunu bilir, bunu söylerim, dedi.

Daha önceki örneklere bakarak bu gibi konuşmaların nasıl sonuçlanacağını bilen Panteley ile Vasya araya girerek Dımov'a boş yere sağa-sola çatmamasını, ağzını bozmamasını söylediler.

Ama kavgacı Dımov yatışmak bilmiyordu. Karşısındakini küçük gören, alaycı bir gülüşle;

— Hıh! İlahiciymiş! dedi. İlahiyi senin kadar herkes söyler! Git, kiliselerden birinin sahanlığına oturuver, ondan sonra da elini açıp, «Ne olur, Hazreti İsa adına bir sadaka!» diye bağırmaya başla! İşte senin yapacağın bu! Ah sizler yok musunuz ya!..

Yemelyan sesini kesmişti. Bu suskunluk Dımov üzerinde kışkırtıcı bir etki yaptı. Eski ilahiciyi; daha büyük bir nefretle süzerek;

— Sana ilişmek istemiyorum, yoksa kendini bir şey sanmanın ne demek olduğunu gösterirdim! dedi.

Ama bu sefer de Yemelyan parladı.

— Ne sataşıp duruyorsun, yezit? Ben sana dokunuyor muyum?

Dımov birden diklendi. Gözleri kan çanağına dönmüştü.

— Ha, ne dedin bana, ne dedin?! Ben yezidim, öyle mi? Al öyleyse! Git de ara!

Dımov böyle diyerek Yemelyan'ın lapa yediği kaşığı elinden kaptığı gibi uzaklara fırlattı.

Kiryuha, Vasya, Styopka, yerlerinden kalktılar, kaşığı aramak için koştular. Yemelyan ise yalvarırcasına, sanki «Ne olur bir şeyler yap!» dercesine Panteley'e baktı. Bu arada yüzü ufaldi ufaldı, buruştu, gözleri kırpış kırpış etti, eski ilahici küçük bir çocuk gibi ağlamaya başladı.

Çoktandır Dımov'a karşı tiksinti duyan Yegoruşka havanın birdenbire, dayanılmaz derecede boğuculaştığını, ateşten gelen sıcaklığın yüzünü cayır cayır yaktığını hissetti. Karanlığa, arabaların yanına kaçıp gitmek istiyor, fakat nefret ettiği kabadayının sıkıntıdan patlayan, öfkeli bakışları onu kendine doğru çekiyordu. Yegoruşka, içinde ona son derece incitici bir şey söyleme isteği kabararak Dımov'a doğru yürüdü, soluğu tıkanırcasına şöyle haykırdı:

— Çok aşağılık bir adamsın! Seni gözlerim görmesin! Anladın mı!

Bu sözlerden sonra arabaların yanına kaçması gerekirken yerinden bile kıpırdayamadı, bağırmasını sürdürdü:

— Cehennemde yanacaksın! Bu yaptıklarını İvan İvanıç'a söyleyeceğim! Yemelyan'ı gücendiremezsin! Pis herif!

Dımov çocuğu umursamazca güldü.

— Şimdi de sen mi çıktın? Bak şu domuz yavrusunun söylediklerine! Ağzı süt kokar ama kocaman adamı terslemeye kalkar! Şimdi kulağını bir çekersem!

Yegoruşka soluğunun tıkandığını hissetti —böyle bir şey ilk kez başına geliyordu—, bütün bedeni zangır zangır titremeye başladı, ayaklarını yere vurarak tiz bir sesle haykırdı:

— Dövün onu! Dövün onu!

Gözlerinden yaşlar fışkırdı, söylediği sözlerden utandı, sendeleyerek arabalara doğru koştu. Haykırışının ne gibi bir etki bıraktığını görmemişti. Dengin üstünde yatarak ağlarken kollarını, bacaklarını sallıyor; bir yandan da «Anne! Anneciğim!» diye fısıldıyordu.

Bütün bu insanlar, ateşin çevresindeki gölgeler, kara kara denkler, uzaklarda her saniye çakan şimşekler şimdi gözlerinin önünde yabanıl, korkunç bir görünüm almıştı. Umutsuzluk içinde, büyük bir ürküntüye kapılarak, nasıl olup da bilmediği bu yerlere, bu korkunç köylülerin arasına düştüğünü soruyordu kendi kendine. Dayısı, peder Kristofor nerelerdeydiler? Niçin hâlâ gelmiyorlardı? Yoksa unutmuşlar mıydı onu? Yegoruşka unutulduğu, kendi yazgısıyla baş başa bırakıldığı düşüncesinden öylesine büyük bir ürperti duydu ki, birkaç kez denklerin üstünden atlayıp ardına bakmadan oradan kaçmaya, gerisin geriye geldiği yerlere gitmeye niyetlendiği halde yolda karşısına çıkmasından korktuğu somurtkan haçlar, enginler-

de sık sık çakan şimşekler onu niyetinden alıkoydu. Yattığı yerde «Anne! Anneciğim!» diye fısıldarken biraz yeğnileşiyor gibiydi.

Arabacılar da buna benzer bir korkuya kapılmış olmalıydılar. Çünkü Yegoruşka ateşin yanından kaçtıktan sonra ilkin sessizlik içinde oturdular, sonra kendi aralarında kısılmış bir sesle o'nun gelmekte olduğunu, hemen hazırlanıp o'ndan kaçmak gerektiğini konuşmaya başladılar. Akşam yemeklerini çarçabuk yiyip bitirdiler, yaktıkları kır ateşini söndürdüler. Bir felaketin gelmekte olduğunu sezdikleri aralarındaki isteksiz, kesik kesik konuşmalardan anlaşılabilirdi.

Arabalar yola çıkmadan önce Dımov, Panteley'e yaklaştı ,alçak sesle;

— Neydi çocuğun adı? diye sordu.

— Yegori.

Dımov bir ayağını Yegoruşka'nın bindiği arabanın tekerine bastı, denkleri sıkı sıkı sardı sicimlere tutunarak yükseldi. Yegoruşka tiksindiği kabadayının yüzünü, kıvırcık saçlarını ansızın karşısında görüverince irkildi. Bu yüz solgun, yorgun, ciddiydi, ama öfke izi taşımıyordu.

Dımov usulca;

—Hey, Yera[1], hadi vur! Döv beni! dedi.

Çocuk adamın yüzüne şaşkınlıkla baktı, tam o sırada bir şimşek çaktı.

Dımov bir daha;

— Bakma sen ona! Vur! dedi.

Ondan sonra da Yegoruşka'nın vurmasını ya da kendisiyle konuşmasını beklemeden aşağıya atladı;

— Of! Sıkıntıdan patlayacağım! diye bağırdı.

Bir bacağından öbürünün üstüne yıkıla yıkı-

(1) Yera, Yegoruşka aslı Georgi olan, Yegor, Yegori olarak halk arasında kullanılan adın çocuklar, yakın arkadaşlar arasında söylenen biçimi (Ç.N.)

la, kürek kemiklerini oynata oynata kervan boyunca tembel tembel yürüdü; ağlamaklı, hem de sıkkın bir sesle üsteledi:

— Of! Sıkıntıdan patlayacağım!

Yemelyan'ın yanından geçerken;

— Yemelyan, kusura kalma, e mi! dedi. Sen benim kusuruma bakma! Bizler mahvolmuş insanlarız. Bizimkine de yaşama mı denir?

Sağ yanda bir şimşek çaktı, sanki aynada yansımış gibi hemen uzaklarda da başka biri parladı.

Panteley arabanın yanından yukarıya kara, büyük bir şey uzattı.

— Yegori, al şunu!

— Nedir o, dede?

— Hasır. Birazdan yağmur yağacak, örtünürsün.

Yegoruşka doğruldu, çevresine bakındı. Enginler göze çarpacak derecede kararmıştı, solgun bir ışık uzaklarda ard arda yanıp yanıp sönüyordu. Koyu karanlık, sanki ağırlığı olan bir cisim gibi hep sağa doğru kaymaktaydı.

Yegoruşka;

— Dede, fırtına mı çıkacak? diye sordu.

Panteley çocuğun ne dediğini işitmedi, ayaklarını yere vurarak, şarkı söyler gibi;

— Ah, hasta bacaklarım! Ağrılı bacaklarım! diye sızlandı.

Birisi gökyüzünde bir kibrit çakmışcasına, fosforlu, soluk bir ışık parlayıp söndü. Çok uzaklarda bir yerde saç dam üzerinde yürüyorlarmış gibi yukardan gürültüler geldi. Damda gezinenler yalınayak olmalıydılar, çünkü saç boğuk boğuk gümbürdüyordu.

Kiryuha;

— Fırtına geliyor! diye bağırdı.

Ufkun sağ yarısında öylesine parlak bir şimşek çaktı ki, bozkırın bir bölümü, gökyüzünün karanlıkla örtülen yerleri pırıl pırıl aydınlandı.

Korkunç bir bulut hiç acele etmeden, büyük bir kütle halinde göğün üstüne çöküyordu. Bulutun dört bir yanından kocaman kocaman saçaklar sarkmıştı. Aynı saçaklar birbirine dolanıp sarmalayarak ufkun sağından, solundan uzanmışlardı. Bulutun bu salkım saçak, yırtık pırtık görünüşü bu koca kütleye sarhoş bir dilenci görünümü veriyordu. Gökyüzü kulaklarda patlayan, tok bir sesle homurdanıyordu. Yegoruşka istavroz çıkardı, paltosunu çabuk çabuk giyinmeye başladı.

Öndeki arabalardan birinin yanından Dımov' un öfkeyle can sıkıntısı karışık homurtuları işitildi:

— Of, of! Çok canım sıkılıyor! Of!

Rüzgar hiç beklenmedik bir anda, öylesine güçlü esti ki, az kaldı Yegoruşka'nın sımsıkı tuttuğu hasır ile elindeki çıkını çekip alıyordu. Hasır savrularak çocuğun bir yanına kaydı; orada dengin üstüne, bir ucuyla da Yegoruşka'nın yüzüne hızlı hızlı çarpmaya başladı. Rüzgar kıvrıla kıvrıla bozkırda koştu, önünde otları, kuru yaprakları hışırdatarak sürükledi. Bu hışırtıda bir an ne gök gürültüsü işitilebildi, ne de tekerleklerin gıcırtısı. İçerisinde toz bulutları, yağmur ve toprak kokusu getiren bu şiddetli rüzgar ta kara buludun yanından esip gelmişti sanki. Ay ışığı puslandı, kirli bir renk aldı, yıldızlar daha somurtkan bir havaya büründüler, toz bulutları ile bunların yere düşen gölgeleri gerilere doğru koşturdular. Pek olasıdır ki, kasırga ilerde bir yerde kıvrılarak, yerden toz, kuru ot, tüyleri tüsleri sürükleyerek ta göklere yükseliyordu. Kara bulutun yöresinde top kevenler uçuşuyordu herhalde. Top kevenler orada ta yükseklerde kimbilir nasıl korkuyorlardı! Fakat göz kapaklarını yapıştıran tozdan topraktan dolayı şimşeklerin parıltısından başka hiçbir şey görünmüyordu.

Yağmurun üstüne boşanmak üzere olduğunu düşünen Yegoruşka diz çöküp oturdu, hasırı üzerine çekti.

Uzaklardan biri bağırıyordu:

— Panteleeey! Beni duyuyor musun!

Panteley arabanın yanından ezik, dağılan bir sesle karşılı kverdi:

— Heeey! Sesin pek iyi işitilmiyooor!

Gökyüzü hırçın bir sesle gümbürdedi; ilkin sağdan-soldan, sonra gerilere doğru patır patır patlayarak kervanın önlerinde sessizliğe gömüldü.

İstavroz üstüne istavroz çıkaran Yegoruşka fısır fısır dua okuyordu:

— Tanrım! Tanrım! Tanrım, sen bizi koru! Bizi esirge aziz Savaof! Yerler, gökler senin şanınla dolsun.

Gökteki koyuluk ağzını açtı, dışarıya beyaz bir ışık püskürdü. Bunun ardından gökyüzü gümbür gümbür gümbürdedi. Gök gürültüsünün kesilmesiyle birlikte şimşek bir daha öylesine geniş bir alanda çaktı ki, Yegoruşka üstüne çektiği hasırın aralığından ta uzaklara doğru giden yolun tümünü, bütün arabacılar, hatta Kiryuha'nın sırtındaki gömleğe varıncaya kadar her şeyi açıkça gördü. Kara saçaklar yerden yukarı doğru uzanmıştı; iri iri parmaklı, biçimsiz, kaba saba bir kol aya doğru yaklaşıyordu. Korkuya kapılan Yegoruşka gözlerini sımsıkı yumdu.

Artık çevresinde olup biten hiçbir şeye aldırmayacak, her şey geçip gidinceye dek bekleyecekti.

Yağmur nedense bir türlü boşanmamıştı. Yegoruşka kara bulutun geçip gittiği umuduyla hasırın aralığından bir daha baktı: Ürkütücü bir karalık vardı dışarda; ne Panteley'i, ne üstünde yattığı yün dengini, ne de ellerini görebildi. Bunun üzerine az önce ayın bulunduğu ye-

re gözlerini çevirdi; orada da arabanın yakınındaki gibi karanlık vardı. Şimşekler karanlıkta üst üste, göz kamaştırıcı bir parlaklıkla çakıyor: her çakışta insanın gözüne ağrı giriyordu.

Yegoruşka;

— Panteley dedeee! diye bağırdı.

Yanıt yoktu. Güçlü bir rüzgar hasırı son kez savurdu, sonra da hızla uzaklaşıp gitti. Düzgün, gürültüsüz bir şakırtı duyuldu bunun ardından. İri, soğuk bir damla Yegoruşka'nın dizine düştü, bir başkası elinin üstünden yuvarlandı. Çocuk, dizlerinin açıkta kaldığını farketti, fakat bu sırada gökyüzünden bir şeyler döküldü, bu dökülen şeyler yolun üstünde, oklarda, yün denklerinde tıpırdadı. Yağmurdu bu. Yağmur ile hasır her konuda birbirlerini çok iyi anlıyorlarmış gibi, iki saksağanın çirkin sesiyle, çabuk çabuk, neşeli bir konuşmaya tutuştular.

Yegoruşka dizlerinin üstünde duruyordu, daha doğrusu çizmelerinin boğazlarına oturmuştu. Yağmur hasıra hızlı hızlı çarpınca, birdenbire ıslaklaşan dizlerini örtmek için gövdesini ileriye verdi. Artık dizlerini gövdesiyle örtmüştü, ama bir dakika bile geçmeden, sırtından aşağı doğru, baldırlarında dondurucu, ürpertici bir ıslaklık duydu. Eski duruşuna geçti, dizlerini ister istemez yağmurun altında bıraktı; bu arada «Nasıl edip de karanlıkta gözükmeyen hasırı düzeltmeli?» diye düşünüyordu. Fakat ürpertici yaşlık kollarına yayılmıştı. Yakasından, kol uçlarından içeri yağmur suları giriyordu. Az sonra kürek kemikleri soğuktan sızlamaya başladı. Bir daha kıpırdanmamaya, yağmur geçip gidinceye dek hareketsiz oturmaya karar verdi. Bir yandan da;

— Tanrım! Tanrım! Tanrım! diye fısıldıyordu

Ansızın, tam başının üstünde kulak sağırlaştırıcı bir çatırtı koptu. Yegoruşka öne kapaklandı, tepesinde parçalanan şeyin ensesine, sırtına

dökülmesini beklerken soluğunu tuttu. Elinde olmaksızın gözlerini açtı ve ellerinde, ıslak yenlerinde, hasırdan aşağı akan selciklerde, dengin üstünde, arabanın dört bir yanında göz kamaştırıcı-batıcı bir ışığın üst üste beş kez çakıp söndüğünü gördü. Bunun ardından yeni bir çatırtı, önceki kadar güçlü ve korkunç bir çatırtı daha koptu. Artık gök gürlemiyor, gümbürdemiyor; kırılan kuru ağaç çatırtısına benzer, gevrek çatırtılar çıkarıyordu.

— Tırrrak! Tak-tak-tak-tak-tak!

Tok zıngırtılar takır takır ediyor, gökte yuvarlanıp gidiyor, bir yerlerde tökezliyor, öndeki arabaların dolaylarında ya da gerilerde öfkeli, kesik kesik «tırrak»larla birleşiyordu.

Başlangıçta şimşekler yalnızca korkunçtu, ama takırtılarla karışınca tüyler ürpertici bir hal aldı. Büyülü parıltılarıyla gözkapaklarından içeri sızıyor, insanın bedeninde soğuk bir yel olup geziniyordu. Bu şimşekleri görmemek için ne yapmalıydı? Yegoruşka başını geriye çevirdi; arkadan birinin onu gözetlemesinden korkarak, dört ayak olup dengin üstünde emekleyerek, ıslak, kaygan dengin üstünden yuvarlanmamaya çalışarak olduğu yerde geriye döndü.

Başka bir çatırtı «Tırrak-tak-tak!» diyerek başının üstünden geçti, arabaların altına düştü ve «Tırrrak!» diye patladı.

Gözleri gene elinde olmadan açıldı. Yegoruşka yeni bir tehlikeyle karşı karşıya gelmişti: Arabanın yakınında, omuzlarında uzun uzun kargıları bulunan üç dev yürüyordu. Şimşek kargıların sivri uçlarında parladı, devleri tüm irilikleriyle aydınlattı. Bunlar, ağır ağır yürüyen, başları önlerine düşmüş, yüzleri örtülü, kocaman kocaman üç insandı sanki. Üzgün, umutsuz, düşüncelere dalmış görünüyorlardı. Belki de arabalara bir zarar vermek için gelmemişlerdi buraya, gene de yakınlarında ürkütücü bir şey

vardı.

Yegoruşka çarçabuk ileriye eski durduğu yöne döndü, bütün bedeni zangır zangır titreyerek bağırdı:

— Dede! Panteley dede!

Gökten ona başka bir yanıt geldi: «Tırrrrraktak-tak!»

Arabacıların yerlerinde durup durmadıklarına bakmak için Yegoruşka gözlerini araladı. O anda da şimşek iki yerde birden çakarak ta uzaklara dek bütün yolu, arabaları, sürücülerini aydınlattı. Yoldan derecikler akıyor, kabarcıklar hopluyordu. Panteley hemen arabanın yanındaydı,tümsek şapkası, omuzları ufak bir hasırla örtlüydü. Gök gürültülerinden sağırlaşmış, şimşeklerden körleşmiş gibi, yüzünde ne bir korku izi vardı, ne de en ufak bir tasa...

— Dede! Devler geliyor

Yegoruşka durmadan bağırdığı, ağladığı halde ne yazık ki, dede onu işitmedi. Daha ilerden de Yemelyan yürüyordu. Başından ayaklarına doğru sarkan kocaman bir hasırla örtünmüştü. Bu duruşuyla üçgen biçimindeki bir cismi andırıyordu. Başına hiçbir şey örtmemiş bulunan Vasya her zamanki gibi, dizlerini kırmadan, ayaklarını fazla yukarı kaldırmadan, oklava yutmuş görünüşüyle dimdik yürüyordu gene. Şimşek çaktığı anda kervan hareket etmiyormuş, arabacılar durdukları yerde donup kalmışlar, Vasya'nın kalkık bacağı havada öylece taşlaşmış gibiydi.

Yegoruşka dedeye bir daha seslendi. Ondan bir karşılık alamayınca kımıldamadan oturdu, çevresinde olanların sonunun gelmesinden umudunu kesti. Gök gürültüsünün bir an gelip onu öldüreceğinden, ister istemez gözlerini açıp devleri gene göreceğinden artık kuşkusu kalmamıştı. İstavroz çıkarmıyor, dedeye seslenmiyor, annesini düşünmüyordu; fırtınanın hiç ke-

silmeyeceği inancı içinde ve iliklerine işleyen soğuktan dolayı oturduğu yerde katılıp kalmıştı.

Derken birdenbire kulağına sesler çalındı. Panteley dede aşağıdan;

— Yegori, uyuyor musun, delikanlım? Hadi, in aşağı? diye bağırıyordu.

Çocuktan ses çıkmayınca bir daha bağırdı:

— Hey, sağır mısın, çocuk? Durma, hadi, in artık!

Yabancı bir erkek, tok sesiyle;

— Ne fırtına ya! dedikten sonra bir bardak iyi cins votka içmiş gibi keyifli keyifli haykırdı.

Yegoruşka canlanarak gözlerini açtı. Arabanın yanında Panteley, üçgen görünüşlü Yemelyan ile üç dev duruyordu. Ama devlerin boyları onları ilk gördüğü zamankine göre çok kısalmıştı. Yegoruşka bu devlere dikkatle bakınca, omuzlarında kargı değil, dirgen tutan basit birer köylü olduklarını gördü. Panteley ile üçgen Yemelyan'ın arasında basık bir köy evinin aydınlık penceresi göze çarpıyordu. Anlaşılan, araba kervanı bir köyün içinde konaklamıştı. Yegoruşka hasırı üzerinden attı, yanındaki çıkını aldı, arabadan aşağı sıyrıldı indi. Gök gene eskisi gibi gevrek çatırtılar çıkartıyor, üst üste şimşekler çakıyordu, ama aydınlanmış bir pencerenin önünde konuşan insanlar gördükten sonra Yegoruşka'nın tüm korkusu dağılmıştı.

Panteley;

— Fırtına iyidir, kimseye bir zararı dokunmaz, dedi. Ayacıklarım yağmurdan biraz ıslandı ama zararı yok... Ee, arabadan indin mi, Yegori? Hadi, gir içeriye...

Yemelyan hırıltılı sesiyle dua okuyordu:

— Tanrım sen bizi koru! Tanrım sen bizi koru! Bir yerlere yıldırım düşmüştür muhakkak. (Devlerden birine döndü) Buralı mısınız, arkadaş?

— Yoo, Glinovoloyuz. Glinovo köyündeniz biz. Plater ağanın yanında çalışırız.

— Harman mı sürüyorsunuz?

— İş çok şimdi... Önce harmanı kaldıracağız. Ne çok şimşek çaktı! Üst üste, üst üste durmadan parlıyor! Çoktandır böylesi bir fırtına olmamıştı.

Yegoruşka arabadayken gördüğü basık köy evine girdi. Onu orada sivri çeneli, kambur, cılız mı cılız, yaşlı bir kadın karşıladı. Kadın elinde bir yağ kandili tutuyor, gözlerini kısıyor, durmadan içini çekiyordu. Yegoruşka'ya;

— Ulu Tanrı öyle bir fırtına gönderdi ki dedi. Bizimkiler bozkırda geçiriyorlar geceyi. Kimbilir ne güçlüklerle karşılaşmışlardır! Çok ıslanmışsın, yavrum. Hadi, soyun, soyun!

Soğuktan ürperen, zangır zangır titreyen Yegoruşka ıslak paltosunu sırtından çıkarıp attı. Sonra kollarını açıp bacaklarını aralayarak odanın ortasında durdu, uzun süre bu duruşunu bozmadı. Çünkü en ufak kıpırdanma, iliklerine işleyen ıslaklığı, soğuğu ürpererek yeniden duymasına neden oluyordu.

Yenleri, gömleğinin sırtı sırılsıklamdı; pantolon paçaları bacaklarına yapışıyor, başından sular sızıyordu.

Yaşlı kadın;

— Ne diye bacaklarını ayırmış duruyorsun, yavrum? dedi. Gel de otur şuraya.

Yegoruşka gene bacaklarını ayıra ayıra masaya yaklaştı; orada, sedirde yatan birinin başının yanına oturdu. Baş kımıldandı, burnundan fısıltılar çıkardı, ağzı geviş getiriyormuş gibi oynadı, sonra sakinleşti. Pösteki bir gocukla örtülmüş bir tümseklik kafadan başlayıp sedir boyunca ayaklara doğru uzanıyordu. Uyuyan bir kadındı bu.

Yaşlı kadın içini çeke çeke dışarı çıktı, az sonra elinde bir dilim kavun, bir dilim de kar-

puzla geriye döndü. Esneyerek;

— Al, ye bunları, iki gözüm, dedi. Evde yiyecek başka bir şey kalmamış.

Çekmecenin gözünü karıştırdı, hanlarda haydutların tüccarları kestikleri cinsten uzun, sivri bir bıçak çıkarıp verdi.

Yegoruşka sıtmalı gibi tir tir titreyerek bir dilim karpuzla bir dilim kavunu esmer ekmekle birlikte yemeye başladı; bundan dolayı üşümesi daha da çoğaldı.

Yegoruşka verilen şeyleri soğuktan zangırdayarak yerken kadın sızlanıyordu:

— Tüh, tüh! Bizimkiler geceyi nasıl geçiriyorlar acaba? Tanrı'nın öfkesi tuttu. Tasvir kutusuna mum diksem iyi olacak. Nereye koymuş mumları Stepanida? Ye, çocuğum, ye sen. Bana bakma...

Yaşlı kadın esnedi, sağ elini geriye attı, sol omzunun arkasını kaşıdı.

— Saat iki midir, nedir? Nerdeyse kalkıp işe koyulmak zamanı. Bizimkiler de bozkırda geçiriyorlar geceyi. İyice ıslanmışlardır şimdi...

Yegoruşka;

— Nine, uyumak istiyorum, dedi.

Yaşlı kadın bir ah daha çekti, esnedi.

— Uyu, yavrum, uyu... Sen bizi esirge İsa Hazretleri!.. Uzandığım yerde uyuyakalmışım. Bir de baktım, birisi kapıya tık tık vuruyor. Hemen toparlanıp kalktık. O ne fırtınaydı öyle? Ulu Tanrı ne fırtınalar verirmiş? Bir mum yakmalı aziz resimlerinin önüne. Ama mumu da bulamıyorum ki!..

Kendi kendine söylenerek sedirden bir çul (pek olasıdır ki kendi döşeği) aldı, fırının yanındaki çividen iki pösteki gocuk çıkardı, bunlarla Yegoruşka'ya yatak yapmaya başladı. Bu arada durmadan söyleniyordu:

— Fırtına da kesilmedi gitti. Tanrı korusun,

şimdi bir yangın çıkacak olsa kimse söndüremez. Bizimkiler bozkırdan dönemediler, orada kaldılar bütün gece... Yat, yavrum sen, uyumana bak... İsa korusun seni. Bakıyorum, kavununu bitirmemişsin. İçleri götürmeyeceğim, kalkınca yersin.

Yaşlı kadının sonu gelmez ahları, esnemeleri, sedirde uyuyan kadının düzenli soluk alışları, odanın alacakaranlığı, yağmurun dışarda tekdüze tıpırtısı insanın uykusunu getiriyordu. Yegoruşka, ninenin yanında soyunmaktan utandığı için çizmelerini çıkardıktan sonra gösterilen yere uzandı, koyun postu gocuğa sarındı.

Bir dakika bile geçmeden Panteley'in fısıldayan sesi duyuldu:

— Bizim delikanlı uyudu mu?

Nine de fısıltıyla karşılık verdi:

— Yattı, yattı. Şimdi yattı... Ulu Tanrı'nın öfkesi geçmedi daha. Durmadan gürlüyor, bir türlü sonu gelmiyor.

Panteley ile nine Yegoruşka'nın ayakucunda yan yana oturuyorlar, konuşmaları ikide bir esnemelerle, iç çekmelerle kesilerek, dişsiz ağızlarının şapırtısıyla fiskos ediyorlardı. Yegoruşka'nın üşümesi geçmemişti hâlâ. Üzerine ağır, kalın bir pösteki gocuk örtüldüğü halde kolları, bacakları titriyor, bütün iç organları zonkluyordu. Gocuğun altına girince üstündeki ıslak giysileri çıkarmıştı, fakat bütün bedeninin sarsılması gene de geçmedi. Üşümesi gitgide artıyordu.

Panteley arabaların başında nöbet sırasını geşirip geldiğinde Yegoruşka hâlâ zangır zangır titriyor, gözlerine uyku girmiyordu. Sanki bir şey başına, göğsüne basarak ağırlık yapıyor, onu bu ağırlığın altında eziyor gibiydi. Yegoruşka onu ezen şeyin ne olduğunu anlayamadı bir türlü; bu, ihtiyarların bitmeyen fiskosu muydu, yoksa koyun postunun ağır kokusu mu? Ye-

diği karpuz ile kavundan ağzının içinde hoş olmayan bir demir tadı kalmıştı. Bütün bunların üstüne bir de pireler ısırıyordu.

Yegoruşka;

— Dede, üşüyorum, dediği zaman kendi sesini tanıyamadı.

Yaşlı kadın uzaktan gelen sesiyle;

— Uyu, yavrum, uyu, dedi.

Çırpı bacaklı Tit usul usul yatağına yaklaştı, ona ellerini salladı, sonra büyüdü büyüdü, başı tavana vardı, ondan sonra da yel değirmenine döndü. Peder Kristofor, arabadaki giysileriyle değil de, resmi papaz giysisi ve elinde kutsal su serpme püskülü ile değirmenin çevresini dolandı, dönen kanatlarına kutsal su serpti, değirmen birden bire durdu. Düş görmeye, sayıklamaya başladığını anlayan Yegoruşka gözlerini açtı.

— Dede! Su ver! diye inledi.

Ama dededen karşılık gelmedi. Yatağın içi dayanılmaz derecede sıcak, o yüzden de rahatsızdı. Yegoruşka kalkıp giyindi, odadan dışarı çıktı. Sabah olmuştu artık. Hava gene bulutlu olmakla birlikte yağmur yağmıyordu. Yegoruşka titreye titreye, ıslak paltosuna sarınarak, çamurlu avludan yürümeye başladı. Bir yandan da evin çevresindeki sessizliğe kulak kabartıyordu. O sırada kapısı yarı aralık, çatışı sazla örtülü bir ahır çarptı gözüne. Kapıda durup içeriye baktı, sonra eşikten adımını attı, karanlık bir köşedeki tezek yığınının üstüne oturdu.

Ağırlaşan kafasının içinde düşünceler birbirine karışıyordu. Demir tadından dolayı ağzının içi kurumuş, bir tuhaf olmuştu. Yegoruşka şapkasını çıkarıp gözden geçirdi, üstündeki tavus teleğini sıvazladı, bu şapkayı almak için annesiyle birlikte çarşıya gidişlerini anımsadı. Sonra elini cebine soktu, oradan kahverengi, yapışkan bir macun topağı çıkardı. Nasıl girmişti bu macun topağı cebine? Tamam, şimdi anımsı-

yordu, Yahudi kadının verdiği çörekti bu. Zavallıcık, nasıl da ıslanıp ezilmişti!

Sonra paltosunu gözden geçirmeye başladı. Pardesü biçiminde dikilmiş, iri kemik düğmeleri olan, kurşuni bir paltoydu bu. Evin girişinde değil, bütün yeni ve değerli giyecekler gibi yatak odasında, annesinin entarisiyle yan yana asılı dururdu. Bayramdan bayrama, bir de önemli günlerde giyilmesine izin verilirdi. Yegoruşka paltosunu o durumda görünce içinden bir acıma duygusu geçti. Hem kendisi, hem paltosu yazgılarıyla baş başa bırakılmışlardı. Çocukcağız eve bir daha dönemeyeceğini düşününce acıklı bir ağlama tutturdu, bu sırada az kaldı tezek yığınından aşağı yuvarlanıyordu.

O sırada, kılları tokayla toplanmış gibi suratına tutam tutam yapışmış, yağmurdan sırılsıklam, iri, beyaz bir köpek ahırdan içeri girdi; gözlerini merakla Yegoruşka'ya dikti. Hayvancağız havlamak mı, yoksa havlamamak mı gerektiğine karar veremiyormuş gibi duruyordu. Sonunda havlamamak gerektiğinde karar kılarak, çekine çekine Yegoruşkaya sokuldu, onun uzattığı macunu yedi, sonra geldiği gibi sessizce çıkıp gitti.

Sokakta birinin şöyle bağırdığı duyuluyordu:

— Varlamov'undur bunlar!

Ağlaması son bulan Yegoruşka ahırdan çıktı, sokaktaki bir su birikintisinin çevresini dolanarak ağır ağır yürüdü. Arabalar avlu kapısının önüne sıra sıra dizilmişti. Ayakkabıları çamura batmış, ıslanmış, güz sinekleri gibi uyuşuk, uykulu arabacılar ortalıkta dolaşıyor ya da okların üstünde oturuyordu. Yegoruşka yolculukta tanıdığı bu adamlara baktı ve «Köylü olmak ne berbat, ne can sıkıcı bir şey!» diye düşündü. Sonra Panteley'in yanına gitti, onun yanına, okun üstüne oturdu. Elleri ceplerindeydi.

— Dede, üşüyorum, dedi titreyerek.

Panteley gevşek gevşek esnedi.

— Zararı yok, delikanlım. Yolculuğumuzun bitmesine az bir şey kaldı...

Kervan vakit geçirmeden yola koyuldu, çünkü o gün hava sıcak değildi. Yegoruşka gene dengin üstüne yatmıştı. Az sonra doğan güneş ıslak giysisini, yün denklerini, yaş toprağı çabucak kuruttuğu halde onu ısıtamıyor, bu yüzden tir tir titriyordu. Bir ara gözlerini kapadığında gene ince bacaklı Tit'i, yel değirmenini gördü. İç bulantısıyla birlikte bütün bedenine çöken ağırlıktan kurtulmak için olanca gücünü kullandığı zaman bu görüntüler uzaklaşıyor, fakat bunların ardından gözleri öfkeden kızarmış, yumrukları sıkılı, sataşkan Dımov karşısına dikilerek; «Of, canım sıkılıyor!» sözleriyle gene başını ağrıtmaya başlıyordu. Onun ardından Varlamov görünüyordu Kazak aygırının sırtında, sonra da elinde bir toy tutan, mutluluktan ağzı kulaklarında Konstantin... Ne bıkkınlık verici, ne can sıkıcı adamlardı bunlar?

Aradan hayli zaman geçmiş, akşam yaklaşmıştı. Yegoruşka su istemek için başını doğrulttuğunda araba kervanı geniş bir nehir üzerindeki köprüde durmaktaydı. Aşağıda kara kara dumanlar görünüyordu, kara dumanlar arasında ise yedeğinde mavna çeken bir çatana... Daha ilerlerde, nehrin ötesinde kiliselerle, evlerle tıklım tıklım dolu koskoca bir dağ vardı. Bu alacalı bulacalı dağın eteğinde, yük vagonlarının yanında bir lokomotif yürüyordu.

Yegoruşka o güne değin ne vapur, ne lokomotif, ne de bunlara benzer şeyler görmüştü, fakat şimdi bunlarla karşılaşınca en ufak bir korku ya da şaşkınlık duymadığı gibi, ne olduklarıyla da fazla ilgilenmedi. O anda tüm duyduğu şey içinin bulanması, başının dönmesiydi. Kusmamak için karnını dengin kenarına dayadı, oraya öylece yattı. Çocuğun bu durumunu gö-

ren Panteley şaşkınlık, can sıkıntısı anlamında başını iki yana sallayarak bağırdı:

— Tüh, bizim delikanlı hastalanmış! Karnını mı üşüttü, ne etti, yavrucak!.. Elin memleketinde ne yapacak şimdi? Kötü oğlanın durumu...

VIII

Kervan iskelenin az ilerisinde, büyük bir hanın avlusunda durdu. Arabadan sarkan Yegoruşka arkadan tanıdık birinin sesini duydu. Birisi onun inmesine yardım ederken;

— Biz dün akşamdan beri buradayız, sizin yolunuzu gözlüyorduk, dedi. Yolda arkanızdan yetişmek istedik, sonra başka işler çıktı, oralara gitmek zorunda kaldık... Vay-vay-vay, paltonu da nasıl buruşturmuşsun! Dayıcığından azar işiteceksin!

Yegoruşka onunla konuşan adamın mermer yüzüne baktı, bunun Deniska olduğunu anımsadı.

— Dayıcığınla peder Kristofor oteldeler. Ben ayrıldığımda çay içiyorlardı. Hadi, gidelim.

Deniska böyle diyerek Yegoruşka'yı, N. kasabası yardım kurumunun binasına benzeyen, karanlık, iç sıkıcı, iki katlı, büyük bir yapıya götürdü. Geniş girişi, karanlık merdivenleri, uzun dar koridoru geçtikten sonra Yegoruşka ile Deniska ,içerisinde gerçekten İvan İvanıç ve peder Kristofor'un çay içtikleri küçücük bir odaya girdiler. Çocuğu görünce iki ihtiyar çok şaşırdılar, yüzlerinde sevinç izleri belirdi.

Peder Kristofor;

— Oo, Yegor Nikolayeviç? Bay Lomonosov! diye bağırdı.

Dayısı da;

— Hoş gelmişler, benim kişizadem! dedi.

Yegoruşka paltosunu çıkardı, dayısının, pe-

der Kristofor'un ellerini öptü, onlarla birlikte çay içmeye oturdu. Yegoruşka'nın önüne bir bardak çay koyan peder Kristofor, her zamanki gibi yüzünden sevinç parıltısı saçarak çocuğu soru yağmuruna tuttu:

— Eee, yolculuk nasıl geçti baklım, puer bone? Çok yoruldun, değil mi? Tanrı kimseye arabayla ya da manda sırtında yolculuk kısmet etmesin! Gidersin gidersin, dört bir yanda ucu-bucağı bulunmaz, dümdüz bozkır, uzanır. Böylesine, yolculuk değil püsküllü bela derler... Ne o, çay içmiyor musun? Hadi, iç, iç! Sen kervanla ağır ağır gelirken biz kente daha önce ulaştık, senin işlerini yoluna koyduk. Çok şükür, yünümüzü de tüccar Çerepahin'e satıverdik. Tanrım herkese böylesini nasip eylesin, az kazancımız olmadı bu işten...

Yegoruşka'nın içinde, yakınlık duyduğu bu iki insanın yanında büyük bir dert yanma isteği uyandı. Peder Kristofor durmadan konuşurken o hiçbirini dinlemiyor, yakınmalarına önce nereden başlayacağını düşünüyordu. Ne var ki peder Kristofor'un o sırada kulakları tırmalayan, rahatsız eden sesi düşüncelerini toplamasını zorlaştırıyor, kafasının içini karmakarışık ediyordu. Çay sofrasında beş dakika bile oturmadan kalktı, odadaki divana giderek uzandı.

Peder Kristofor şaşırmıştı.

— Al sana işte! Çayını niçin içmedin, çocuğum?

Sızlanmalarına nereden başlayacağına bir türlü karar veremeyen Yegoruşka alnını duvara dayadı, hüngür hüngür ağlamaya başladı.

Oturduğu yerden kalkarak divanın yanına gelen peder Kristofor;

— O da nesi? Sana ne oldu, Georgi? Niçin ağlıyorsun? dedi aynı şaşkınlık içinde.

Yegoruşka;

— Ben... ben hastayım, diyebildi.

Peder Kristofor daha da şaşırdı.

— Ne, hasta mı? İşte bu olmadı, çocuğum! İnsan yolculuk sırasında hastalanır mı? Yaptığın işi hiç beğenmedim, doğrusu...

Elini Yegoruşka'nın alnına koydu, yanağına dokundu.

— Evet, alnın cayır cayır yanıyor. Yolda ya üşütmüş olacaksın, ya da yaramaz bir şey yedin. Dua et Ulu Tanrı'ya, yavrum...

İvan İvanıç da çok şaşırmıştı.

— Kinin mi versek, ne yapsak? dedi.

— Hayır, sıcak bir şeyler yesin daha iyi... Georgi, sana çorba getirteyim mi? Çorba içer misin?

Yegoruşka hıçkırarak;

— İste... istemiyorum diye karşılık verdi.

— Üşüyor musun yavrum? Yoksa bir yerin mi ağrıyor?

— Önce üşüyordum, şimdi... şimdi ateşim var. Her yerim ağrıyooor.

İvan İvanıç da divanın yanına geldi, elini Yegoruşka'nın alnına değdi, şaşkın şaşkın homurdanarak sofraya döndü.

Peder Kristofor, Yegoruşka'ya;

— Yapacağın ilk iş, yatıp güzelce bir uyku çekmek, dedi. İyice uykunu al bakalım, ne olacak!..

Yegoruşka'nın soyunmasına yardım etti, başının altına yastık koydu, üzerine yorgan, yorganın üstünden de İvan İvanıç'ın paltosunu örttü, sonra da ayak uçlarına basa basa çay masasına döndü. Yegoruşka uyumak için gözlerini yumdu, fakat yumar yummaz kendisini otelde değil de, bozkırdaki yolda, ateşin başında gördü. Yemelyan kollarını sallıyor, kızarık gözlü Dımov ise yüzükoyun yerde yatarken ona alaycı gözlerle bakıyordu.

— Dövün onu! Dövün onu! diye bağırdı Ye-

goruşka.

Peder Kristofor;

— Çocukcağız sayıklıyor, dedi fısıltıyla.

İvan İvanıç ise içini çekti.

— Hiç yoktan başımıza iş çıktı. Şimdi bir de hastalıkla uğraşacağız, dedi.

— Çocuğun sırtına sirke sürelim, yağla oğalım. Yarına bir şeyi kalmaz, kalkar ayağa.

Yegoruşka korkulu düşlerden kurtulmak için gözlerini açtı, ışığa bakmaya başladı. Peder Kristofor ile İvan İvanıç çaylarını içmişler, aralarında fısıl fısıl bir şeyler konuşuyorlardı. Birincisinin yüzünde, yün alışverişinden iyi kazanç sağladığını unutmayan bir adamın mutlu gülümsemesi vardı. Ancak, eve varır varmaz büyük ailesini başına toplayıp, onlara kurnaz kurnaz göz kırptıktan sonra neşeli bir kahkaha atmak düşüncesi ona para kazanmanın kendisinden daha büyük bir mutluluk veriyordu. İlkin yünü alış ederinden (fiyatından) daha ucuza sattığını söyleyerek hepsini kandıracak, sonra da güveyi Mihail'e kabarık cüzdanı verip; «Al, bakalım! Gör, iş nasıl yapılırmış!» diyecekti. Kuzmiçov hiç kıvançlı görünmüyordu. Yüzünde eskisi gibi, yalnız iş düşünen bir adamın katıldığından, tasadan başka bir şey yoktu.

Alçak sesle;

— Tüccar Çerepahin'in böyle yüksek eder vereceğini nereden bilecektim? dedi. Bilseydim 300 pudluk[1] yünü kasabadayken Makarov'a satar mıydım? Ne büyük şanssızlık! Piyasanın böyle yükseleceğini kim bilebilirdi?

Beyaz mintanlı bir adam çay içtikleri semaveri kaldırdı, aziz tasvirinin önündeki kandili yaktı. Peder Kristofor adamın kulağına eğilerek bir şeyler fısıldadı, beriki, «Anlıyorum.» anla-

(1) Pud: 16 kg. (Ç.N.)

mında başını salladı, komployа hazırlananların gizemli tavrını takınarak dışarı çıktı. Az sonra elinde lazımlıkla geriye döndü. İvan İvanıç yatağını döşemeye serdi, birkaç kez esnedi, isteksiz isteksiz dua etti, sonra soyunup yattı.

Peder Kristofor;

— Yarın katedralde dua etmeye niyetliyim, dedi. Katedral anahtarcısı (korucusu) tanıdığımdır. Öğle ayininden sonra da piskoposu ziyaret etmek istiyordum ama kendileri hastaymış...

Esnedi, lambayı söndürdü. Odayı şimdi yalnız kandil ışığı aydınlatıyordu. Peder Kristofor bir yandan soyunurken, bir yandan da konuşuyordu:

— Hastalık dolayısıyla kimseyi kabul etmiyormuş. Bu durumda aziz piskoposu görmeden gideceğiz...

Peder kaftanını çıkarınca Yegoruşka önünde gene Robinson Cruzoe'yu gördü. Robinson şimdiki kapta bir şeyler karıştırarak ona yaklaştı.

— Lomonosov, uyuyor musun? Hadi, kalk! Sırtına sirke sürüp yağla oğayım biraz. Çok iyi gelir. Sen de duanı eksik etme...

Yegoruşka doğruldu, yatağın içinde oturdu. Peter Kristofor çocuğun iç gömleğini çıkardıktan sonra, sanki gıdıklanan kendisiymiş gibi ezilip büzülerek, sık sık soluyarak göğsünü, sırtını oğmaya başladı. Bir yandan da dua okuyordu:

— Babasının ve oğlunun ve kutsal ruhun adıyla... Yat şimdi çocuğum. Sırt üstü yat. Ha şöyle... Yarına bir şeyciğin kalmaz. Yalnız, bir daha günah işleme! Ateş gibi de yanıyorsun. Korkarım o fırtınada yoldaydınız?

— Evet, yoldaydık.

— Hastalık durup dururken gelecek değil ya, her şeyin bir nedeni var. Babasının ve oğlunun ve kutsal ruhun adıyla... Hastalanmayıp da ne

yapacaktın? Yağmurda kalmışsın...

Yegoruşka'yı güzelce oğduktan sonra iç gömleğini yeniden giydirdi, üzerini sımsıkı örttü, üstünde istavroz çıkardı. Yegoruşka onu daha sonra dua ederken gördü. Yaşlı adam pek çok dua biliyor olmalıydı, çünkü kutsal tasvirin önünde dikilirken fısıl fısıl dua okumasının sonu gelmeyecekmiş gibi görünüyordu. En sonunda dualarını bitirdi, pencerelere, kapıya, İvan İvanıç'a dönüp istavroz çıkardı, başının altına yastık almaksızın küçük bir divana uzandı, üstüne kaftanını örttü.

Koridorda saat 10'u vurdu. Yegoruşka sabaha kadar daha bir sürü zaman kaldığını düşünürken can sıkıntısıyla başını divanın arkalığına daydı. Bulanık, eziyet verici kabuslardan kurtulmaya çalışmıyordu artık... Fakat sabah umduğundan da erken geldi.

Alnı divanın arkalığına dayalı, kısa bir süre yatmış gibiydi sanki. Gözlerini açtığında eğik güneş ışınları her iki pencereden birden içeri girerek odayı aydınlığa boğmuştu. Peder Kristofor ile İvan İvanıç gitmişlerdi. Oda derli-toplu, cıvıl cıvıl güneşle doluydu, fakat bu aydınlık huzur veriyordu insana. Ayrıca havasına peder Kristofor'un kuru peygamberçiçeği ve selvi kokusu sinmişti. (Evde peygamberçiçeklerinden kutsal su serpme püskülleri ve tasvir kutularına süsler yaptığı için pederin bütün giysilerinden çevreye bu koku yayılırdı.) Yegoruşka başının altındaki, peder Kristofor'un kendisi kullanmayıp ona verdiği yastığa, pencereden yere düşen eğik ışınlara, divanın dibinde duran, yeni boyanmış çizmelerine baktı, güldü. O anda arabada, dengin üstünde bulunmayışına, çevresindeki tüm eşyanın kuruluğuna, tavanda şimşeklerin çakmayıp göğün gürlemeyişine hem şaşıyor, hem de seviniyordu.

Divandan aşağı atlayıp giyinmeye başladı.

Kendini çok iyi hissediyordu; bir gün önceki hastalıktan bacaklarında, boynunda az bir kesiklik kalmıştı. Sirkeyle, yağla oğulması beklenen etkiyi göstermişti, demek ki... Bir gün önce belli belirsiz gördüğü çatana, lokomotif, geniş nehir aklına geldiği için, bunları yeniden seyretmek niyetiyle, bir an önce giyinip çıkmaya can atıyordu. Elini-yüzünü yıkayıp silindikten sonra tam kırmızı gömleğini giyeceği sırada kapının kilidi şıkırdadı; yelken bezi kaftanının üstünden giydiği, kahverengi ipekten papaz cüppesi, bastonu, silindir şapkası ile peder Kristofor eşikte gözüktü. Peder gülümseyerek, yüzünden ışık saçarak (kiliseden yeni çıkmış ihtiyarların hepsi de yüzlerinden böyle ışık saçarlar), masaya bir paskalya çöreği ile bir paket bıraktı, duasını okudu.

— Görüyorum ki, Tanrı lütfunu göndermiş... Nasıl, iyileştin mi?

Yegoruşka pederin elini öptü.

— İyiyim şimdi...

— Şükür Yaradan'a... Ben de öğle ayininden dönüyorum. Tanıdığım anahtarcıyı buldum, beni çay içmeye çağırdı ama istemedim gitmeyi. Kimseyi erkenden rahatsız etmekten hoşlanmam. Tanrım ondan razı olsun!

Cübbesini çıkardıktan sonra göğsünü sıvazladı, hiç acele etmeden masanın üstündeki paketi açtı. Yegoruşka bir dilim tuzlu balık sırtı, içerisinde taneli havyar bulunan bir teneke kutu, bir francala gördü.

— Balıkçı dükkanının önünden geçerken aliverdim bunları. Başka zaman olsa bunca masrafa girmezdim. Otelde hastamızın yattığını düşündüm de... Böyle zamanlarda yapılan masraftan kimseye zarar gelmez. Çok iyi bir havyardır bu, mersin balığı yumurtasından yapılmıştır.

O sırada beyaz mintanlı adam bir semaver

ile çay takımı getirdi. Peder Kristofor bir dilim ekmeğe havyar sürdü, Yegoruşka'ya uzattı.

— Al, ye şu ekmeği. Şimdi bol bol ye, iç, gez, sonra zamanı gelince okursun. Okula girince çok çalışacaksın ki, sonunda bir yararı olsun. Ezberlenmek mi isteniyor, ezberle; bir şeyi ezberlemeden, özünün kavranıp anlatılması mı isteniyor, o zaman da özünü kavrayıp kendi sözlerinle anlatmaya çalış. Bilimlerin hepsine aynı önemi ver, hepsini de en iyi derecede öğrenecek gibi çaba göster. Kimileri çok iyi matematik bilir, ama «Pyotr Mogila kimdir?» diye sorunca aval aval bakar. Kimileri de Pyotr Mogila'yı tanır da aydan, güneşten haberi yoktur. Bana kalırsa sen her şeyden anlayacak biçimde okumalısın. Latince, Fransızca, Almanca... coğrafya, tarih, ilahiyat, felsefe, matematik... hiçbirini küçümsemeden çalış, öğren. Acele etmeden, sindire sindire, dua ederek öğrendin mi, okulunu bitirince bir göreve girersin. Bütün bilimleri özümsediğin zaman her işte kolaylıkla karşılaşırsın. Sen yalnız oku, çalış; bir gün gelir, emeklerinin karşılığını devşirirsin. Ulu Tanrı hangi mesleği seçeceğini gösterir sana. Doktor mu olacaksın, yargıç mı, mühendis mi, zamanında belli olur.

Ufak bir ekmek dilimine havyar sürüp ağzına attı.

— Havarilerden aziz Pavel türlü türlü, tuhaf bilimlere önem vermemizi öğütler. Büyücülük, üfürükçülük yapmak, Saul gibi gaipten ruh çağırmak ya da ne kendine, ne de başkalarına bir yararı dokunmayan bilimlerle uğraşmak insana yakışmaz. Böyle bilimlerle uğraşacaksan hiç uğraşma daha iyi. Tanrı'nın sana «Öğren!» dediğini öğren, aklını başına devşir, yeter bu sana... Aziz havariler her dili konuşurlardı. Sen de yabancı dil öğren. Ulu Vasili matematik ve felsefe öğrenmişti, onları sen de öğren. Aziz

Nestor tarih yazardı. Sen de tarih öğren ve yaz. Kendine onları örnek al...

Tabağa döktüğü çayı yavaş yavaş yudumladı, bıyığını sildi, başını iki yana döndürdü.

— Ya, işte böyle çocuğum... Ben eski usule göre okudum, üstelik şimdi öğrendiklerimin çoğunu unuttum. Gene de yaşayışım başkalarına göre değişiktir. Hem de öylesine değişik ki! Söz gelimi bir yerde, büyük bir topluluk arasında, yemekte ya da bir toplantıda Latince birkaç söz, tarihten ya da felsefeden ilginç birkaç tümce söylersin, bu hem herkesin hoşuna gider, hem de kendin hoşnut kalırsın. Diyelim ki, kentte ceza mahkemesi kurulmuş, jüri toplanmış, tanıklara kutsal yemin ettirmek gerekiyor. Başka papazlar olsa sıkılırlar, yaptırmaktan çekinirler. Ama ben bu işi güzelce kıvırdıktan başka yargıçlarla, savcılarla, avukatlarla ahbaplık ederim; bilgin bir kişi olarak onlarla birlikte çay içer, şakalaşır, güler, bilmediklerimi de onlardan sorarım. Hoşlanırlar böyle şeylerden. İşte böyle, oğlum... Bilmek aydınlık, bilmemek ise karanlıktır. Oku, oku; durmadan oku! Biliyorsun zor bir iştir benim sana söylediğim, böyle zamanda çok da para ister. Sana gelince, anneciğin dul kaldı, dul-yetim aylığıyla geçinmek zorundasınız. Gene de... şey...

Peder ürkek ürkek kapıya baktı, sesini alçaltarak ekledi:

— İvan İvanıç yardım eder sana. Destek olur... Kendi çocukları olmadığına göre yardım etmeyip de ne yapacak? O konuda hiç merak etme.

Yüzünü ciddileştirdi, alçak sesle konuşmasını sürdürdü:

— Ama, bak Georgi, Tanrı sana uzun ömürler versin, zamanı gelince sen de ne anneni unutursun ne de İvan İvanıç'ı. Anneleri saymak Ulu Tanrı'nın buyruğudur. İvan İvanıç velini-

metindir, böyle olduğuna göre senin baban yerine geçer, onu da sayman gerekir. Bir gün okuyup adam olursan, Tanrı göstermeye, senden daha geridedirler, bilgisizdirler diye insanları yüksümeye kalkarsan, vay senin haline, vay senin haline!

Peder Kristofor ellerini yukarı kaldırdı, ince sesiyle;

— Vay sana ki vay, vay! diye üsteledi.

Peder Kristofor konuşmaya dalmış, böyle durumlarda denildiği gibi, konuşmanın tam tadına varmaya başlamıştı. Ama o sırada kapı açıldı, İvan İvanıç içeri girdi. İvan dayı çabuk çabuk selamlaştıktan sonra masaya oturdu, büyük bir acelesi varmış gibi, hızlı hızlı çayını içmeye başladı. Yudumlar arasında da;

— Bütün işleri bitirdim, dedi. Kasabaya hemen dönebilirdik, gelgelelim daha Yegoruşka'yla işlerimiz var. Onu yerleştirmemiz gerek. Kız kardeşim buralarda bir yerde arkadaşı Nastasya Petrovna'nın oturduğunu söylüyordu. Belki de şunu yanına alıverir.

Cüzdanının içini karıştırdı, buruşuk bir kağıt parçası bulup çıkardı.

— «Malaya Nijnaya Sokağı, kendi evinde oturur Nastasya Petrovna Toskunova'ya». Hemen gidip arasak iyi olacak. İş-güç bitmiyor ki!..

Çaylarını bitirince İvan İvanıç ile Yegoruşka birlikte çıktılar. Handan dışarı adımlarını attıklarında İvan İvanıç hâlâ söyleniyordu:

— İş-güç, durmadan iş-güç! At sineği gibi yapıştın üzerime! «Okuyacağım!» diye tutturdun, Tanrı sana akıl-düşünce versin! Okuyunca temelli baştan çıkacaksın, ama işkenceyi hep biz çekeceğiz!

Han avlusundan geçerlerken Yegoruşka birlikte yolculuk yaptığı arabaları da göremedi, arabacıları da. Sabah erkenden iskeleye gitmiş olmalıydılar. Avlunun uzak bir köşesinde çok

yakından tanıdığı köhne briçkaya gözleri takıldı. Briçkanın yanına bağlanmış doru atlar yulaflarını geveliyorlardı. Yegoruşka; «Elveda, arabacık!» diye geçirdi içinden.

İlkin sonu gelmez gibi görünen bir bulvardan yokuş yukarı tırmandılar, sonra çarşının ortasından geçtiler. Burada İvan İvanıç bir polisten Nijnaya Sokağı'nın bulunduğu yeri sordu. Polis gülmeye başladı.

— Ohoo! Daha çok yürüyeceksiniz. Ta oradaki çayırlığı geçin bakalım!

Yolda karşılarına sık sık faytonlar çıkıyordu, fakat dayısı faytona binmek gibi bir lükse ancak bayramlarda, kimi özel durumlarda izin verirdi.

Dayısı ile Yegoruşka önce parke taş döşenmiş yollardan, sonra yalnız yaya kaldırımı bulunan toprak sokaklardan, yürüdüler. Bacakları ile dilleri bu iki kişiyi Malaya Nijnaya Sokağı'na ulaştırdığı zaman ikisinin de yüzleri kızarmıştı. Şapkalarını çıkarıp terlerini sildiler.

İvan İvanıç bir kapının önünde iskemlesinde oturan yaşlı bir adama sordu:

— Lütfen söyler misiniz, Nastasya Petrovna Toskunova'nın evi buralarda neredediir?

Yaşlı adam biraz düşündü.

— Buralarda Toskunova diye birisi yok. Sakın Timoşenko olmasın?

— Hayır, Toskunova...

— Öyleyse Toskunova yok.

Onlar biraz uzaklaşınca yaşlı adam arkalarından seslendi:

— Boşu boşuna aramayın. Yok diyorsam yoktur.

İvan İvanıç bu sefer aynı soruyu, tablasında ayçiçeği ve armut satan yaşlı bir kadına sordu:

— Bakar mısın, teyze! Nastasya Petrovna Toskunova'yı arıyoruz. Evi buralarda neredediir? Kendi evinde oturur.

Kadın ona şaşkın bir yüzle baktıktan sonra güldü.

— Nastasya Petrovna şimdi kendi evinde oturmuyor ki! Kızını kocaya verip evi de güveyine bırakalı sekiz yıl oluyor. Şimdi güveyi oturuyor onun evinde.

Kocaman kocaman açılmış gözleri; «Aptallar, nasıl olup da böyle basit şeyleri bilmezsiniz?» dercesine gülümsüyordu.

— Peki, şimdi nerede oturuyor?

Kadın çok şaşırmış gibi ellerini çırptı.

— Ah, Tanrım, bu da sorulur mu? Kirada şimdi. Evini güveyine bırakalı tam sekiz yıl oldu. Siz neler söylüyorsunuz?

Kadıncağız İvan İvanıç'ın da; «Ya öyle mi? Bak işte bunu bilmiyordum?» demesini beklediyse de, beriki hiç istifini bozmadı.

— Ya kirada oturduğu yer neresi?

Satıcı kadın kollarını çemredi, çıplak kollarını uzatıp iki kişinin gidecekleri yeri tarif ederken bir yandan da ince, kulak çınlatan bir sesle bağırıyordu:

— Dosdoğru gidin, gidin, gidin... Böylece kırmızı bir evceğize varıp onu da geçince sol kolda bir ara sokak göreceksiniz. Bu ara sokağa sapın, soldan üçüncü kapı aradığınız evdir.

İvan İvanıç ile Yegoruşka kırmızı evciğe vardılar, soldaki ara sokağa saptılar, üçüncü kapıya yöneldiler. Yöneldikleri kurşuniye boyanmış, köhne kapının her iki yanında koca koca çatlakları bulunan, kurşuni renkte bir tahta çit uzanıyordu. Tahta çitin kapıya göre sağda kalan bölümü ileri doğru abanmış; «Ha yıkıldım, ha yıkılacağım.» diye korku veriyordu insana; soldaki bölüm ise geriye, avluya doğru yatmıştı. İki bölümün arasında dik durmaya çalışan kapı, ileriye mi, yoksa geriye mi eğilmesi gerektiği konusunda kararsızlık geçiriyor gibiydi. İvan İvanıç kapıyı açtı, kangal dikenleri, kelot-

ları bürümüş geniş avlu çıktı önlerine. Dış kapıdan yüz adım kadar ilerde kırmızı kapılı, yeşil pancurlu bir evceğiz vardı. Kollarını sıvamış, eteğini toplamış şişman bir kadın avlunun ortasında duruyor; yere bir şeyler saçarken, tablacı kadınınki gibi ince, çınlatıcı bir sesle bağırıyordu:

— Gel bili-bili-bili!..

Kadının arkasında sivri kulaklı, kızıl tüylü bir köpek durmaktaydı. Köpek konukları görür görmez kapıya koştu, tenor sesiyle havlamaya başladı. (Bütün kızıl tüylü köpekler tenorla havlarlar.)

Kadın, gözlerini elleriyle siperleyerek bağırdı:

— Kimi arıyorsunuz?

İvan İvanıç sopasını kızıl tüylü köpeğe salladı.

— İyi günler! Söyler misiniz, Nastasya Petrovna Taskunova burada mı oturuyor?

— Evet, burada oturuyor. Ne yapacaksınız onu?

İvan İvanıç ile Yegoruşka kadına doğru yaklaştılar. Bu sırada kadın onları kuşkuyla süzüyordu.

— Niçin arıyorsunuz, söyler misiniz?

— Nastasya Petrovna siz misiniz yoksa?

— Ee, benim. Ne olacak?

— Çok iyi... Şey, anımsar mısınız, bilmem. Eski arkadaşınız Olga İvanovna Knyazyeva selam gönderdi size. Bu da onun oğlu. Belki unutmuşsunuzdur, ben de kardeşi İvan İvanıç'ım... Bizim N. kasabasından olduğunuzu biliriz biz. Kasabamızda doğdunuz, kasabamızda büyüdünüz...

Ortalığa bir sessizlik çöktü. Şişman kadın gözlerine inanamıyormuş, birden neye uğradığını şaşırmış gibi İvan İvanıç'a anlamsız, bön gözlerle baktı baktı; sonra ansızın canlanarak ellerini çırpmaya başladı. Böyle iki elini birden

bırakınca eteğindeki yulaflar yere saçıldı, gözlerinden yaşlar boşandı, kulak çınlatan bir çığlık attı.

— Olga İvanovna'nın oğlu mu? Ah, iki gözüm benim, ciğerim! Aman, bana da neler oluyor? Aptal gibi dikiliyorum! Ah, benim meleğim, canım!..

Yegoruşka'yı kucakladı, çocuğun yüzünü gözyaşlarıyla ıslatarak öptü öptü. Sonra ellerini oğuşturmaya başladı.

— Amanın Tanrım, Olga'nın oğluymuş! Güvercinim benim! Ne sevimli, ne tatlı bir çocuk! Tıpkı da annesi! Hık demiş, burnundan düşmüş! Ee, avlunun ortasında ne dikilip duruyorsunuz? Hadi, içeri buyursanız a!..

Şişman kadın eve doğru hızlı hızlı yürürken bir yandan ağlıyor, bir yandan da durmadan konuşuyordu. İki konuğu da arkasına düşmüştü.

Üçü birden aziz tasvirleriyle, çiçek saksılarıyla bezenmiş, küçük havasız bir odaya girdikleri zaman kadın durmadan konuşuyordu:

— Ortalık da toplanmadı daha! A, Meryem Ana!.. Kızım Vasilisa! Çabuk gel de pancurları aç!.. Oliçka'nın böyle cici bir oğlancığı olduğunu bilmiyordum. Demek böyle!..

Şişman kadın konuklarına biraz alışıp sessizleşince İvan İvanıç onunla yalnız başına konuşmak istediğini bildirerek bir köşeye çekti Bunun üzerine Yegoruşka başka bir odaya gitti. Burada ilkin bir dikiş makinesi çarptı gözüne. Pencerenin önünde, içinde sığırcık bulunan bir kafes asılıydı. Odanın şurasında-burasında en azından öteki odadaki kadar çok aziz tasvirleri, çiçek saksıları vardı. Makinenin yanında Tit gibi tombul yanaklı, ak-pak basma entarili, yüzü güneş yanığı, küçük bir kız çocuğu kıpırdanmadan duruyordu. Gözlerini Yegoruşka'nın gözlerine dikip kirpiklerini kırpmadan bakan ço-

cukcağız bu karşılaşmadan dolayı son derece rahatsız olmalıydı. Yegoruşka da ona baktı, uzun bir sessizlikten sonra sordu:

— Adın ne senin?

Küçük kızın dudakları hafifçe kıpırdandı, yüzü ağlamaklı oldu, titrek bir sesle;

— Atka, dedi.

«Katka» demekti bu.

Öbür odadan İvan İvanıç'ın fısıl fısıl konuşması geliyordu:

— Sizde kalacak. Eğer kabul ederseniz ayda 10 ruble öderiz. Lütfen kabul edin. Sessiz, şımartılmamış bir çocuktur.

Nastasya Petrovna ağlamaklı ağlamaklı içini çekiyordu.

— Size ben şimdi ne söyleyeyim, bilmem ki... On ruble iyi para, ne var ki, elin çocuğunun sorumluluğunu almak kolay değil. Ansızın hastalanıverir, başka bir şey olur.

Az sonra Yegoruşka'yı öbür odaya çağırdıklarında İvan İvanıç ayağa kalkmış;

— Eh, öyleyse hoşça kalın, diyordu. Ha, şey, iyi oldu da aklıma geldi. Çocuğu geriye götürmeyeceğim, şimdi de sizde kalsın. (Yegoruşka'ya döndü.) Yegor, kalırsın, değil mi? Hadi, kal, kal. Sakın yaramazlık etme, Nastasya Petrovna'nın sözünden çıkma. Hoşça kalın. Yarın gene görüşürüz...

İvan İvanıç böyle diyerek çıktı gitti. Nastasya Petrovna, Yegoruşka'yı bir daha kucakladı, «Meleğim!» diyerek öptü, okşadı. Ondan sonra da ağlamaklı bir yüzle sofra hazırlamaya koştu.

Yegoruşka yeni tanıştığı şişman kadınla sofrada yan yana otururken onun sonu gelmez sorularına yanıt yetiştirmeye çalışıyor, önüne konulan sıcak, yağlı lahana çorbasını içiyordu.

Akşamleyin dikiş masasının başında Nastasya Petrovna ile karşı karşıya, başını ellerinin

arasına alarak otururken gene onun konuşmalarını dinlemekteydi. Kadın, ağlamaları gülmelerine karışarak annesiyle birlikte geçen gençlik günlerini, evliliğini, çocuklarını anlatıyordu Yegoruşka'ya. Ocakta bir cırcır böceği cırlıyor, lambanın fitili belli belirsiz cızırdıyordu. Alçak sesle konuşan kadın heyecandan ikide birde yüksüğünü düşürüyor, yüksüğü almak için masanın altına giren torunu Katka orada Yegoruşka'nın ayaklarını seyre koyulduğundan olacak, masanın altına girdikten sonra bir türlü çıkmak bilmiyordu.

Zavallı Yegoruşka dinliyor, dinliyor, uyukluyor, şişman kadının yüzünü, kıllı et benini, yüzündeki göz yaşı izlerini seyrediyordu. O anda duyduğu hüzün sonsuzdu. Yatma zamanı gelince yatağını sandığın üstüne serdiler, eğer canı bir şey yemek isterse gece koridora çıkıp, pencerenin önündeki üstü örtülü tabakta duran piliç kızartmasını yiyebileceğini söylediler.

Ertesi gün sabahtan İvan İvanıç ile peder Kristofor vedalaşmaya geldiler. Onların gelişine çok sevinen Nastasya Petrovna semaver kaynatmak için koştuğu sırada İvan İvnıç ellerini sallamaya başladı.

— Yok, yok, şimdi çayla, şekerle vakit harcamayalım! Biz hemen gideceğiz.

Vedalaşmadan önce oturdular, bir dakika kadar kimseden ses çıkmadı. Bu sırada baktı. Sessizlik bitmeden İvan İvanıç ayağa kalktı.

— Eh, demek artık kalıyorsun, dedi.

Yüzündeki iş adamı kuruluğu bir anda silindi, bunun yerine hafif bir kızarıklıkla üzüntülü bir gülümseme yayıldı.

— Bak, yeğenim, oku işte... Anneni unutma Nastasya Petrovna'nın sözünü dinle. Eğer iyi okursan seni her bakımdan destekleyeceğim aklından çıkarma.

Cebinden para kesesini çıkardı, Yegoruşka'

ya sırtını dönerek karıştırdı karıştırdı, içinden bir 10 kapiklik bularak bunu Yegoruşka'nın avcuna sıkıştırdı. Peder Kristofor içini çekti, hiç acele etmeden Yegoruşka'yı kutsadı.

— Babasının ve oğlunun ve kutsal ruhun adıyla... Oku, oğlum, çok çalış... Bir daha görüşmeden ölecek olursam beni hayırla an. Al, ben de sana bir 10 kapiklik; kabul et bunu.

Yegoruşka papazın elini öptü, ağladı. İçinde bu ihtiyarla, bir daha görüşmeyecekmiş gibi bir duygu vardı. İvan İvanıç odada bir ölü varmış gibi sesini alçaltarak;

— Nastasya Petrovna, gimnaziyaya dilekçeyi verdim, dedi. 7 ağustosta çocuğun giriş sınavı var. Size zahmet oraya götürüverirsiniz. Eh, esen kalınız. Sen de hoşça kal, Yegor. Allaha ısmarladık!..

Nastasya Petrovna onlar giderken arkalarından;

— Bir çayımı içseydiniz, diye inledi.

Gözlerini bürüyen yaşlar arasından Yegoruşka dayısıyla peder Kristofor'un çıkıp gittiklerini bile görmedi. Bir an toparlanarak pencereye atıldıysa da avludan da çıkmışlardı. Az önce havlayıp duran kızıl tüylü köpek borcunu ödemişlerin rahatlığıyla geriye dönüyordu. Niçin yaptığını bilmeden Yegoruşka yerinden fırladı, odadan dışarı koşarak kendini sokak kapısına attı. O hızla sokağa çıktığı zaman İvan İvaniç ile peder Kristofor, birincisi çengelli sopasını, ikincisi ise bastonunu sallayarak dönemeci yeni kıvrılıyorlardı. Yegoruşka o ana kadar bu insanlarla birlikte yaşadığı her şeyin bir duman gibi birdenbire yok olduğunu anladı. Geriye dönerek umarsızlık içinde bir iskemleye çöktü, kendisi için o andan sonra başlamış bulunan, yeni, bilmediği yaşamı acı göz yaşlarıyla selamladı.

Nasıl bir yaşam olacaktı bu?

KÖYLÜLER

Moskova'daki «Slavyanski Bazar» otelinin garsonlarından Nikolay Çikildeyev bir gün hastalanıverdi. Bacakları ikide bir uyuşuyordu, bu yüzden yürüyüşü bile değişmişti. Bir keresinde koridorda tökezleyerek tepside götürdüğü bezelyeli jambon tabağıyla birlikte yere kapaklandı. İşinden ayrılmak zorunda kaldı en sonunda. Ellerinde-avuçlarında bulunanı tedaviye harcadıkları için, evde yemeye bile paraları yoktu. Hele bir de işsizgüçsüz kalınca, köydeki baba evine dönmekten başka çıkar yol kalmıyordu. İnsan kendi evinde daha ucuza geçinir, hastalığını daha kolay atlatabilirdi. Boşuna dememişler, «Evin duvarı yardım eder,» diye.

Köyü Jukovo'ya akşam üstü vardılar. Çocukluk anılarında baba evi aydınlık, rahat, huzur dolu bir yer olarak canlanırdı, ama bu küçük köy evini ilk görüşte birden irkildi. Çünkü içerisi karanlık, iç daraltıcı, pisti. Yanında getirdiği karısı Olga ile kızı Saşa, köy evinin nerdeyse yarısını dolduran, isten, kirden, sinek pisliklerinden koyulaşmış kocaman ocağı[1] görünce, şaşakaldılar. Evin içinde sinekten geçilmiyordu. Ocak yana doğru eğilmişti, duvarlardaki yatay tahtalar[2] ise çarpık çurpuktu. Evi ha çöktü, ha

(1) Köy evlerinde hem yemek-ekmek pişirmeye, hem de ısıtmaya yarayan, duvara bitişik büyük ocak, fırın. (Ç.N.)

(2) Köy evleri yalnız kütüklerden yapılmıştı. (Ç.N.)

çökecek sanırdınız. Aziz tasvirlerinin bulunduğu ön köşeye gazete kesintileri, şişe etiketleri yapıştırılmıştı; tablo yerine geçiyordu bunlar. Her köşeden yoksulluk akıyordu.

Büyüklerden kimse yoktu evde, ekin biçmeye gitmişlerdi. Ocağın üstünde[1] sekiz yaşlarında, beyaz saçlı, üstü-başı kir içinde, kayıtsız bir kız çocuğu oturuyordu; çocuk içeri girenlere bakmamıştı bile. Yerde bir kedi ocak demirine sürtünüyordu.

Saşa;

— Pisi pisi! Gel, pisi pisi! diye çağırdı kediyi.

Ocağın üstündeki kız:

— Kedinin kulakları işitmez, sağırdır, dedi.

— Neden?

— Hiç. Dövdüler de...

Nikolay ile Olga buradaki yaşamın nasıl bir şey olduğunu hemen anladılar, ama bunu birbirlerine söylemediler. Çıkınlarını sessizce yere bırakarak sokağa çıktılar. Evleri uçtan üçüncüydü; en yoksul, en eski görüneni de oydu. İkincisi, ondan daha iyi sayılmazdı; en uçta duranın ise damı saçla kaplıydı, pencerelerinde perde vardı. Çevresinde çit bulunmayan bu ev, konağı andırıyordu, altında bir meyhane açılmıştı. Evler bir sıra üzerine gidiyordu; avlulardan gözüken söğüt, üvez, mürver ağaçları köye durgun, düşünceli, hoş bir görünüm veriyordu.

Köy bahçelerinin ötesinde ırmağa doğru inen yar öylesine sarptı ki, killi toprağın şurasından - burasından iri kayalar fırlamıştı. Çanakçıların açtığı çukurlarla bu kayalar arasından aşağı doğru kıvrım kıvrım bir keçi yolu iniyordu; kırmızı, sarılı çanak-çömlek kırıkları dökülmüştü

(1) Çocuklar, yaşlılar, hastalar soğuk havalarda üstünde geniş yeri olan ocağın üstünde yatarlar. (Ç.N.)

öbek öbek yol boyunca. Aşağıda ise köy sürüsünün dolaştığı, açık yeşil renkli, yeni biçilmiş, geniş, düz bir çayırlık uzanıyordu. Oya gibi girintiler-çıkıntılar arasından büklüm büklüm akan ırmak, köyden bir versta uzaktaydı. Irmağın arkasında gene geniş bir çayır, çayırda otlayan davarlar, beyaz kaz sürüleri, daha ilerde ise tıpkı bu sahildeki gibi dik bir yar vardı. Yarın üstünde, yamaçta, beş kubbeli kilisesi olan büyücek bir köy, kıyısında bey konağı bulunuyordu.

Kiliseyi görünce istavroz çıkaran Olga;

— Sizin burası çok güzel! dedi. Ne genişlik, şuna bakın!

Tam bu sırada çanlar akşam duası için çalmaya başladı. (Günlerden cumartesiydi.) Aşağıdan kovalarla su getiren iki küçük kız çocuğu, çan seslerini dinlemek için dönüp kiliseye baktılar.

Nikolay dalgın dalgın;

— İşte tam bu saatte Slavyanski Bazar'da akşam yemeği verilir, dedi.

Yarın kıyısında oturan Nikolay ile Olga, güneşin batışını seyrediyorlardı. Altın kırmızısı güneş ırmakta, kilisenin pencerelerinde, anlatılamayacak duruluktaki yumuşak, durgun havada yansıyordu. Moskova'da böyle bir hava olamazdı. Güneş batınca köyün meleyen, böğüren, hayvan sürüleri köye döndü, öbür yakadaki kazlar uçarak ırmağı geçtiler. Ondan sonra da bütün sesler kesilerek akşam karanlığı hızla inmeye başladı.

Bu arada Nikolay'ın annesiyle babası dönmüşlerdi; aynı boyda, dişsiz, zayıf, kamburlaşmış iki ihtiyardı bunlar. Irmağın karşı yakasındaki bey çiftliğinde çalışan iki gelin Marya ile Fiyokla da onlardan sonra döndüler. Nikolay'ın Kiryak ağabeyinin karısı olan Marya'nın altı, askere giden Denis'in karısı Fiyokla'nın ise iki

çocuğu vardı. Nikolay eve girer girmez kerevetlerin üzerinde, beşiklerde, köşede-bucakta debelenen, bu büyüklü küçüklü aile bireylerini; annesinin, babasının, yengelerinin kara çavdar ekmeğini suya banıp yiyişlerini görünce, buraya boşu boşuna, hem de parasız-pulsuz, hasta hasta, üstelik yanına ailesini de alarak, gereksiz yere gelmiş olduğunu anladı.

Hepsiyle hoş-beşten sonra:

— Kiryak nerde? diye sordu.

— Bir tüccarın ormanında bekçilik yapıyor, dedi babası. İyidir, hoştur ama, içkiyi biraz fazla kaçırıyor.

Annesi ağlamaklı oldu hemen.

— Kiryak hayırsız çıktı, oğlum. Bizim erkeklerimiz hep böyle; eve getirmek şöyle dursun, evden götürüyorlar. Niçin günahımızı saklayalım; Kiryak da içiyor, babası da!.. Meyhanenin yolunu iyi öğrenmişler. Gökler Kraliçesi'nin öfkesi üzerimize olacak.

Konukların onuruna semaveri yaktılar. Çaya balık kokusu sinmişti, şeker topağı ısırılmış gibi kertik kertik, üstelik kül rengiydi; ekmeğin kap kaçağın üzerinden hamam böcekleri koşuşuyordu. İçilen çaydan, şekerden; masa başında durmadan hastalık, yoksulluk üstüne konuşmalardan iğreniyordu insan. Daha birer bardak çay bile içmemişlerdi ki, dışardan bir sarhoşun, yüksek perdeden, çektirerek;

— Ma-arya-a-a! diye bağırdığı duyuldu.

— Kiryak geliyor, sanırsam. İti an, sopayı yanına koy, dedi yaşlı baba.

Herkes sustu. Biraz sonra aynı kaba, uzun haykırış, sanki yerin altından geliyormuş gibi, bir daha duyuldu:

— Ma-arya-a-a!

Büyük gelin Marya'da bet beniz atmıştı, hemen kalkıp bir köşeye sindi. Bu geniş omuzlu, güçlü kuvvetli, çirkin kadının yüzünde korku

belirtileri görmek insanı şaşırtıyordu. Ocağın üstünde oturan o küçük, vurdumduymaz kız da bir ağıt koyverdi.

Eltisi gibi geniş omuzlu, güçlü kuvvetli, ama güzel olan öteki gelin Fiyokla kıza bağırdı:

— Sana da ne oluyor? Geberesi! Korkma, seni yemez!

Nikolay'ın daha sonra babasından öğrendiğine göre, Marya koruda kocasıyla birlikte oturmaktan korkuyormuş. Kiryak içer içer eve gelir, bir sürü gürültü patırtıdan sonra karısını kıyasıya dövermiş.

— Ma-arya-a!

Son haykırış, ta kapının arkasından geldi.

Marya'nın eli-ayağı kesildi, sanki onu buz gibi bir suya sokuyorlarmış gibi, sık sık soluk alarak;

—Koruyun beni, Tanrı aşkına! Aman, elinizi ayağınızı öpeyim, tutun şunu! demeye başladı.

Kulübede bulunan bütün çocuklar ağlamaya başladılar, onları görünce Saşa da başladı ağlamaya. Bir sarhoş öksürüğü işitildi, arkasından uzun boylu, kara sakallı bir köylü girdi içeriye; lâmbanın ölgün ışığında, kışlık şapkasının altından yüzü seçilemediği için korkunç bir görünüşü vardı. Kiryak'tı gelen. Karısına yaklaşarak gerinip yüzüne bir yumruk indirdi. Beriki yumruğun etkisiyle gık demeden olduğu yere çöktü, burnundan o anda kan boşandı.

Ocağın üstüne tırmanan ihtiyar, oradan;

— Ayıp, ayıp, konukların yanında çok ayıp! dedi. Günah senin yaptığın!

Yaşlı anne ikibüklüm oturduğu yerde düşüncelere dalmıştı, Fiyokla beşik sallıyordu... Ne kadar korkunç olduğunu görüp buna pek sevinen Kiryak daha da korkunç görünmek için karısını kolundan yakaladı, kapıya doğru sürüklemeye, öküz gibi böğürmeye başladı. Ama bu sırada, yeni gelenleri farkederek birden durdu. Karısının kolunu da bıraktı.

— Aa, geldiniz demek!. Sevgili kardeşim ve ailesi...

Kan çanağı, baygın gözlerini belirterek aziz resimlerinin önünde sendeleye sendeleye haç çıkardı.

— Kardeşimle ailesi baba evine gelmişler... Moskova'dan, öyle ya! Kentlerin anası, başkentler başkenti Moskova'dan... Özür dilerim...

Hemen orada semaverin başına kuruldu, kimseden çıt çıkmazken o çay tabağından[1] höpürdete höpürdete çay içmeye koyuldu... On bardak kadar içmiş olacaktı; ondan sonra da hemencecik sıraya devrildi, horlamaya başladı.

Yatma zamanı gelince, hasta olduğu için Nikolay'ı babasının yanına, ocağın üstüne yatırdılar, Saşa yere kıvrıldı, Olga ise kadınlarla birlikte samanlığa gitti.

Marya ile yan yana samanların üzerine kıvrılan Olga;

— Ya, böyle, elticiğim! dedi. Üzüntünü gözyaşıyla silemezsin! Sabredeceksin, işte o kadar... Kutsal Kitapta bile yazılıdır: «*Sağ yanağına vurulursa, sol yanağını uzat*» diye... Sen de öyle yapacaksın.

Sonra şarkı söyler gibi, ama yavaş bir sesle Moskova'dan, oradaki yaşantısından, mobilyalı odalarda hizmetçilik yaptığından anlatmaya başladı.

— Moskova'da yüksek yüksek taş evler, yüzlerce, binlerce kilise var, elticiğim. Evlerde oturan hanımları, beyleri görsen aklın durur; hepsi de güzel, hepsi de kibar...

Marya değil Moskova'ya, ilçe merkezine bile gitmemişti. Okuması-yazması yoktu, hiçbir duayı, «*Babamız*» duasını bile bilmiyordu. Gerek o, gerekse az ötede oturarak onları dinleyen Fi-

(1) Büyük bardaktan içilen çay soğusun diye. (Ç.N.)

yokla son derece bilgisizdiler, bir şeyden anladıkları yoktu. Kocalarını sevmiyorlardı ikisi de. Marya'nın Kiryak'tan ödü patlardı, onunla başbaşa kaldıkları zamanlar tir tir titrer, kocasından yayılan votka, tütün kokusundan midesi bulanırdı. Fiyokla'ya kocasını özleyip özlemediğini sordu Olga. Fiyokla canı sıkılarak:

— Bırakın canım şunu! dedi.

Biraz daha konuştuktan sonra sustular.

Hava serindi, samanlığın yakınlarında bağıra bağıra öten bir horoz uyumalarına engel oluyordu. Mavimtrak sabah aydınlığı bütün yarıklardan içeri sızdığı sırada Fiyokla usulca yerinden kalktı, dışarı çıktı; onun çıplak ayaklarıyla koşa koşa uzaklaştığı işitiliyordu.

II

Kalktıkları zaman Olga, yanına Marya'yı da alarak kiliseye gitti. Keçi yolundan çayırlığa inerlerken sevinçlerine diyecek yoktu ikisinin de. Olga'nın hoşuna giden bu enginlikti, Marya ise eltisinde candan bir insan bulduğu için seviniyordu. Güneş yeni doğmuştu. Uykulu bir atmaca çayırların üstünden süzülerek geçti, ırmak somurtkandı, şurada-burada sis vardı. Güneş karşı yamaca kuşak gibi düşmüştü; kilise pırıl pırıl yanıyor, bey evinin bahçesinde kargalar kulak yırtarcasına bağırıyorlardı.

Marya anlatmasını sürdürdü:

— Kaynatamın zararı yok, ama nine çok huysuzdur, dırdırı hiç eksik olmaz. Kendi unumuz bahara kadar yetti, şimdi bakkaldan alıyoruz. İşte buna kızıyor, «Çok yiyorsunuz,» diyor.

— Aman elticiğim! Sabırdır en iyisi. Öyle yazmıyor mu: «*Zahmet çekenler, yük altında ezilenler bana koşun*» diye.

Olga'nın ağırbaşlı bir konuşması vardı, sözcükleri şarkı söyler gibi uzatıyordu. Yürüyüşü ise hacı kadınların yürüyüşü gibi telâşlı ve ça-

buktu. Zangoçların ilâhi söylemelerine benzeterek, bağıra bağıra İncil okurdu her gün. Okuduklarının hepsini anlamamakla[1] birlikte, kutsal sözleri söylerken gözleri yaşarırdı. Bu sözler ona çok dokunuyor, içi eziliyordu. Tanrı'ya, Meryem Ana'ya, azizlere inanıyordu; Alman olsun, Çingene olsun, Yahudi olsun, hiç kimse, hiç kimse gücendirilmemeliydi ona göre... Hattâ hayvanlara eziyet edenlerin bile öbür dünyada çekeceği vardı. Bütün bunların Kutsal Kitap'ta böyle yazılı olduğuna inanır, onun için anlamadığı sözcükleri söylerken bile yüzünün anlatımı yumuşak, aydınlık, acımaklı olurdu.

— Nerelisiniz? diye sordu ona Marya.

— Vladimir'liyim. Ama Moskova'ya yerleşeli çok oldu, sekiz yaşındaydım o zaman.

Irmağa yaklaşmışlardı. Karşı yakada tam suyun kıyısında bir kadın duruyor, soyunuyordu.

— Bu bizim Fiyokla! dedi Marya. Karşıkı bey konağına, kâhyalara gidip gelmiş. Ağzı bozuğun, sürtüğün biridir.

Kara kaşlı, kara gözlü, kız gibi de genç ve diri görünen Fiyokla, çözülmüş saçlarıyla öylece atladı suya; ayaklarını vurmaya başladı, dört bir yana dalgalar yayıldı.

— Hem öyle bir sürtük ki!

Sallanan tahta bir köprü yapmışlardı ırmağın üzerinde, tam köprünün altındaki temiz, duru suda iri kafalı balıklar oynaşıyordu. Irmağa bakan yemyeşil funda yapraklarında ışıl ışıl çiğ damlaları vardı. Ilık ılık bir esinti çarpıyordu insanın yüzüne. Ne hoş, ne tatlı bir sabah! Ah şu yoksulluk, nereye kaçarsan kaç elinden kurtulamayacağın, baş belâsı, korkunç yoksulluk olmasa, bu dünyada yaşamak gerçekten çok güzel olacaktı! Geriye dönüp Jukovo'ya şöyle bir bakmak, orada bir gün öncesinin izlerini canlı bir biçimde görmek için yetiyor da artı-

(1) İncil'in dili eski İslâvca olduğu için (Ç.N.)

yordu bile... Dört bir yanı sarmış olan gecenin mutluluk büyüsü güneşle birlikte çözülüp gitmişti.

Kiliseye vardılar. Marya kapıda durdu. İçeri girmeyi göze alamıyordu. Hattâ oturmaya bile cesaret edemedi. Ayin için çanlar saat dokuza doğru çaldığı halde[1] hep öyle ayakta bekledi.

İncil okunmaya başlandığı sırada içeri giren bey ailesine yol açmak için herkes şöyle bir kımıldandı. Başlarında geniş kenarlı şapkalar, beyaz giysili iki genç kız ile denizciler gibi giydirilmiş pembe yanaklı, tombalak bir oğlan çocuğu kalabalık arasından geçtiler. Gelenleri görünce Olga'nın yüreği hopladı: Bunların okumuş, kibar, güzel insanlar olduklarına karar verdi hemen. Marya ise onlara ürkmüş bir hayvan gibi sertçe, yaban yaban baktı. Sanki bu gelenler birer canavardı, yana çekilmezse onu tepeleyip geçebilirlerdi.

Zangoç yüksek sesle bir şeyler okuyacak olsa, «Ma-arya-a-a!» haykırışları geliyordu kulağına hep, her seferinde de zangır zangır titriyordu.

III

Konukların gelişi köyde hemen duyulmuştu, âyin bittikten sonra eve dolan dolanaydı. Gelenlerin arasında Leonıçevler, Matveyiçevler, Moskova'da çalışan akrabalarını sormak isteyen İlyiçovlar vardı. Okuma-yazma öğrenen Jukovo'lu çocuklar Moskova'ya götürülür, orada ya garson ya da komi olarak işe yerleştirilirlerdi. (Tıpkı karşı yaka köylülerinin yalnız ekmekçi olmaları gibi). Daha köleliğin kaldırılmadığı tarihlerde[2], şimdi adı efsaneleşen JJukovo'lu bir köylü, Luka İvanıç, Moskova kulüplerinden bi-

(1) Ayin sırasında herkes ayağa kalkar. (Ç.N.)
(2) 1861'den önce (Ç.N.)

rine büfeci girmiş, zamanla birkaç hemşerisini de yanına yardımcı olarak almıştı. Bu gençler yerlerini sağlamlaştırdıkça başka yakınlarını, hemşehrilerini Moskova'ya çağırmaya başladılar; gelenleri meyhanelere, lokantalara yerleştirdiler. O günden beri de Jukovo köyü çevre halkında yalnız Hamskaya[1] ya da Holuyevka[2] adlarıyla bilinir oldu.

İşte Nikolay da öyle, daha on bir yaşındayken Moskova'ya gönderilmiş, Matveyiçevlerin İvan Makarıç tarafından —«Ermitaj» bahçeli lokantasında başgarsondu o sırada— bir yere konmuştu. Şimdi Nikolay Matveyiçevlerle konuşurken, öğüt verici bir tavırla;

— İvan Makarıç bana çok büyük bir iyilik yaptı, diyordu Onun sayesinde adam oldum, bu yüzden ona gece-gündüz dua ederim.

İvan Makarıç'ın kızkardeşi olan uzun boylu, yaşlı bir kadın, ağlamaklı sesiyle;

— Aman kurban olduğum, çok zamandır onlardan haber alamadık, dedi.

— Kışın Omon'da çalışıyordu, bu yaz ise kentin dışındaki bahçeli lokantalara gitmiş diye işittik... Epey yaşlanmış, bir görseniz! Eskiden yaz günleri on rubleye para demezdi, şimdi ise işler her yerde durdu, onun için zavallının canı burnundadır.

Genciyle yaşlısıyla kadınlar, Nikolay'ın keçe çizmeli ayaklarına, solgun yüzüne bakıyorlar, ah-vahlar arasında;

— Senden çalışma geçmiş artık, Nikolay Osipıç. Nerde o eski günler, nerde! diyorlardı.

Saşa'yı pek beğenmişlerdi. Kızcağız on yaşını doldurduğu halde henüz cılız, ufak tefek bir şeydi; görenler ona en çok yedisinde derlerdi. Uzun, soluk entariler giyen, saçları biçimsiz ke-

(1) Hödükler köyü (Ç.N.)
(2) Uşaklar köyü. (Ç.N.)

silmiş, güneş yanığı öbür kız çocukları arasında iri siyah gözlü, saçı kurdeleli, bembeyaz tenli Saşa; kırlardan yakalanıp eve getirilen bir hayvan yavrusu kadar tuhaf görünüyordu.

Olga, kızına sevgi dolu gözlerle bakarak;

— Benim kızım okumasını da bilir, dedi.

Köşeden bir İncil bulup kızın eline tutuşturdu.

— Haydi oku, yavrum! Oku da bütün Ortadokslar dinlesin!

Meşin kaplı, kenarları çentik çentik, eski, ağır bir kitaptı bu; insan onu eline alınca içeriye keşişler girmiş gibi bir koku yayılıyordu. Saşa kaşlarını kaldırdı, yüksek sesle, ilâhî söyler gibi okumaya başladı:

— *«Ve bir Melek, Yusuf'un yanına geldi. Ve ona dedi: kalk Bebek'i ve Anne'sini al»...*

Olga da kızıyla birlikte:

— *Bebek'i ve Anne'sini al,* diye tekrarladı; heyecandan yüzü kıpkırmızıydı.

— *«Ve Mısır'a koş. Orada kalacaksın, ne zaman ki...»*

Buraya gelince Olga kendini tutamadı, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Ona bakarak Marya, Marya'nın peşinden de İvan Makarıç'ın kızkardeşi ağıdı koyverdiler. İhtiyar baba öksürdü, torununa bir şeyler vermek için köşe bucak arandı, ama eli boş çıktığı için canı epey sıkıldı. İncil okuma son bulunca konuklar evlerine dağıldılar; hepsi de çok duygulanmıştı, Olga'dan, kızı Saşa'dan memnundular.

Kutsal gün olması dolayısıyle bütün aile pazarları çalışmaz günü evde geçirirdi. Kocası tarafından olsun nine diye çağrılan ihtiyar ana, her şeyi kendisi yapmaya çalışıyordu. Ocağı o yakıyor, semavere ateş koyuyor, üstelik yarım günlüğüne tarlaya gidiyordu; ondan sonra da çalışa çalışa yorgun düşürdüler, diye herkesin burnundan getiriyordu. En çok kızdığı şey, ev-

de birinin yemeği biraz fazla yemesi, kocasının ya da gelinlerinin eli boş oturmasıydı. Bir gün, meyhanecinin kazları arkadan bostana girdi haberi üzerine uzun sopasını kapmasıyla, kendisi gibi cılız, susuzluktan kavrulmuş lahanalarını kurtarmak için, çığlık çığlığa kazları bahçeden dışarı atması bir oluyor; başka bir gün civcivlerine çaylak uğradı sanarak ağız dolusu küfürle çaylağın üzerine saldırıyordu. Vır vır etmediği gün yoktu denilebilir. Nine'nin hele çığlık çığlığa bağırdığı zamanlar, yoldan geçenler, «Ne oluyor?» diye durup bakarlardı.

Kocasıyla geçinemiyordu hiç, onun adı «tembel herif»ti, «moruk»tu, ipsiz sapsız, güvenilmez bir köylü bozuntusuydu kocası. Eğer kendisinin dürtmesi olmasa, elini bir işe sürmez, sabahtan akşama kadar ocağın üstünde oturup çene çalardı. Gerçekten de öyle, ihtiyar, oğluna birtakım düşmanlarından anlatır da anlatır, komşularından gördüğü aşağsamalardan yakınırdı, çok can sıkıcıydı onu dinlemek. İki elini böğrüne dayar;

— Ne anlatıyordum? derdi. Ha... Haç dikme yortusunun haftasındaydı... Kuru otun pud'unu otuz kapikten satmak için biriyle anlaştık, otu getirmeye gidiyorum. İyi, hoş, değil mi? Kimseye de bir zararım yok! Sabahleyin otu arabaya doldurdum, götürüyorum... Aa, bir de ne göreyim! Muhtar Antip Sedelnikov meyhaneden çıkmış, o gün ters tarafından mı kalktı, nedir, «Sen bu otu nereye götürüyorsun?» diye kulağıma bir tokat yapıştırmaz mı!..

Akşamcılığından dolayı Kiryak'ın başı ağrıdan kurtulamıyordu, kardeşine karşı hiç yüzü yoktu. Ağrıyan başını silkeleyerek;

— Görün işte, votka insana ne yapıyor! Ah Kurban olduğum! diyordu. Ne olur, kardeşciğim ve sen bacı, İsa aşkına kusurumu bağışlayın! Bu huyumu ben de beğenmiyorum.

Pazar dolayısıyle meyhanedeñ ringa balığı almışlar, balık kafalarından çorba pişirmişlerdi. Öğle vakti herkes önce çay içmeye oturdu, nerdeyse burunlarından gelinceye dek çay içtiler, ondan sonra da sofraya çorba getirildi. Hepsi aynı toprak çanaktan içiyordu. Ringalar ise nine tarafından saklanmıştı.

Akşam üzeri çanakçılardan biri yardaki çömlek fırınını yaktı. Aşağıdaki çayırlıkta kızlar hora teptiler, şarkı söylediler. Akordeonlar çalıyordu. Karşı yakada da aynı biçimde bir çömlek fırını yanıyor, kızlar şarkı söylüyorlardı. Uzaktan gelen sesler öyle uyumlu, öyle hoştu ki! Köyün erkekleri meyhanenin içinde ve önünde gürültü patırtı ediyorlar, her biri başka havadan şarkı söylüyorlardı. Onların sövgülerini işittikçe Olga'nın dizlerinin bağı çözülüyor;

— Ah, başıma gelenler! diye söyleniyordu.

Olga'nın asıl şaştığı şey, küfürlerin ardı arası kesilmemesi, ayrıca bir ayağı mezarda olan yaşlıların ağızlarını en fazla bozmaları, en yüksek perdeden bağırıp çağırmalarıydı. Çocuklar olsun, genç kızlar olsun bu küfürleri işitince yüzleri bile kızarmıyordu; böyle şeylere ta beşikten alıştıkları belliydi.

Vakit gece yarısını geçmiş, her iki yakadaki fırınlar sönmüş, ama çayırdaki, meyhanedeki şamata bir türlü dinmemişti. İhtiyarla Kiryak, ikisi de bulut gibi sarhoş, kolkola, birbirini ite kaka samanlığa yaklaştılar. İçerde Olga ile Marya uyuyorlardı.

— Bırak canım! diyordu ihtiyar. Sana ne zararı dokunuyor? Haydi git yoluna!..

— Ma-arya-a-a! diye bağırdı Kiryak.

— Bırak dedik ya sana! Günah vallahi... Uysal bir kadıncağız.

Samanlığın önünde bir süre durdular, sonra bırakıp gittiler. İhtiyar kulak tırmalayıcı, tiz sesiyle bir şarkı tutturmuştu:

— *«Kır çiçe-eklerini-i-i severi-im!*
Kırla-arda-a koş-ar hopla-arım!»

Ondan sonra yere tükürdü, yakası açılmadık bir küfür savurarak eve girdi.

IV

O gün ninesi, Saşa'yı bostanın başına bekçi koymuştu, meyhanecinin kazları içeri girerse kovalayacaktı. Sıcak bir ağustos günüydü. Meyhanecinin kazları aralarında mırıl mırıl konuşarak meyhanenin önünde yulaf toplamak işiyle oyalanmasalar, arkadan aşıp bostana girerlerdi yüzde yüz. Yalnızca erkek kaz ikide bir başını havaya dikiyor, «Nine sopasıyla geliyor mu?» diye o yana bakıyordu. Bir de öteki kazlar vardı, ta karşı yakada çayırlara dizi dizi olmuş, yayılıyorlardı, ama gene de ırmaktan aşıp gelebilirlerdi. Saşa biraz durdu, kazların gelmediğini görüp canı da sıkılmaya başlayınca, bostanı bıraktığı gibi soluğu yarda aldı.

Orada Marya'nın en büyük kızı Motka'yı gördü; iri bir kayanın tepesinde durmuş, kımıldanmadan kiliseye bakıyordu. Marya on üç çocuk doğurmuştu, ama bunların ancak altısı hayattaydı; en büyüğü sekiz yaşında olan çocukların hepsi de kızdı. Uzun entarili, yalınayak, tam güneşin altında dikilen Motka, sarı sıcağın cayır cayır yakmasına aldırmadan taşlaşmış gibi duruyordu. Saşa da gelip onun yanına dikildi, kiliseye bakarak;

— Kilisede Tanrı yaşar, dedi. Biz insanların evinde lâmbalar, mumlar yanar. Tanrı'nın evinde ise kırmızılı, yeşilli, mavili kandiller... Tanrı geceleyin kilisenin içinde gezinir, yanında da Meryem Ana'mızla Aziz Nikola vardır. Tuk, tuk, tuk diye sesler çıkar, kilise bekçisinin ödü patlar korkudan. Ya işte böyle, kardeşciğim... Kıyamet günü bütün kiliseler göğe çekilecek.

Motka sesini kalınlaştırıp heceleri uzatarak:

—Çan-la-rıy-la bir-lik-te mi? diye sordu.

—Çanlarıyla birlikte, yaa... Kıyamet günü iyi insanlar cennete gidecekler, kötüler ise ateşte çatır çatır yanacaklar, ya kardeşciğim! Ulu Tanrı annemle Marya'ya: «Siz kimseyi incitmediğiniz için sağ yana, cennete.» Kiryak'la nineme ise: «Siz de sola, cehenneme!» diyecek. Perhizde et yiyenler de ateşe atılacak.

Böyle dedikten sonra başını kaldırıp gökyüzüne baktı, gözlerini kocaman kocaman açtı.

— Gözünü kırpmadan göğe bak Motka, orada melekleri göreceksin.

Motka başını kaldırıp göğe baktı, böylece sessiz bir dakika geçti.

— Görüyor musun?

— Görmüyorum, diye karşılık verdi Motka kart sesiyle.

— Ben görüyorum. Küçük küçük sivrisinekler gibi gökte uçuşuyorlar, hem kanatları da var, pır pır ediyorlar.

Motka bir süre düşündü, sonra:

— Ninem de yanacak mı? diye sordu.

— Yanacak ya...

Kayanın dibinden ovaya kadar, yumuşak, düzgün bir yamaç iniyordu. Yamacı örten yemyeşil, ipek gibi otlara dokunmak ya da üzerinde yuvarlanmak geliyordu insanın içinden. Saşa da öyle yaptı, aşağıya kadar yuvarlandı. Ciddi, asık bir yüzü olan Motka durur mu hiç? Derin derin soluk alarak o da yuvarlandı Saşa'nın ardından, ama entarisi de omuzuna kadar yırtıldı. Saşa'nın keyfine diyecek yoktu.

— Aman ne hoş! diye bağırdı.

Bir daha yuvarlanmak için yukarı çıkmaya başladılar, ama bu sırada tanıdıkları bir sesin cıyak cıyak bağırmasıyla kendilerine geldiler. Elinde sopasıyla kazları kovalayan ninenin sesiydi bu. Bir deri bir kemik, dişsiz, kambur ni-

ne, ağarmış kısa saçları rüzgârda uçuşarak koşarken durmadan bağırıyordu:

— Bütün lahanalarımı didiklemişler, sizi gözü çıkası, pis murdar hayvanlar! Ayaklarınız kırılsın da yürüyemez olun, e mi!..

O sırada kızları gördü, elindeki sopayı atıp yerden bir çırpı alarak Saşa'ya vurmaya başladı. Bir yandan da boynuz gibi kuru, sert parmaklarıyla kızcağızın boynunu kavramıştı. Saşa hem korkudan, hem de canı yandığı için bağırıyordu. Bir ara erkek kaz başını havaya dikip paytak paytak yürüyerek ihtiyar kadına yaklaştı, kendi dilinden bir şeyler tısladı. İşini bitirip sürüsünün yanına döndüğü zaman, bütün dişi kazlar bu hareketini beğenmişcesine «ga-ga-ga» diye selamladılar erkeklerini. Nine sonra Saşa'yı bırakıp Motka'yı dövmeye başladı, bu arada entari de iyice yırtıldı. Saşa büyük bir umutsuzluk içinde, ağlaya ağlaya dert yanmaya gitti eve, onun arkasından da Motka. Kart sesiyle ağlıyordu Motka, gözyaşlarını silmediği için yüzü suyla yıkanmış gibi ıslaktı.

Küçükler böyle ağlayarak içeri girince Olga ne yapacağını şaşırdı.

— Aman başıma gelenler! Söyleyin ne oldu?

Saşa anlatmaya koyuldu, ama çok geçmeden nine cırlak sesiyle söve-saya peşlerinden geldi, Fiyokla öfkeyle diklendi, evin içinde bir patırdıdır koptu.

Sinirinden beti benzi atan Olga kızının başına bakarak, yavaşça;

— Hadi canım bir şey yok! dedi. Kızılır mı hiç, babaanneniz sizin! Bir şeyciğin yok, hadi!

Bu ardı arası bitmeyen bağırmalardan, açlıktan, pislikten, votka kokusundan canına tak eden, yoksulluğa diş bileyip duran, karısının, kızının karşısında annesi babası adına utanan Nikolay, bacaklarını ocağın üzerinden sarkıttı, öfkeden titreyen, ağlamaklı bir sesle annesine;

— Çocuğu dövemezsiniz! dedi. Dövmeye hiç hakkınız yok!

Oradan Fiyokla atıldı; sesi sert, kin doluydu:

— Sen yat yattığın yerde, bacakları kopası herif! Sizin gibi asalakları başımıza bela gönderdi şeytan!

Saşa, Motka ve içerdeki kızların hepsi korkudan ocağın bir köşesine, Nikolay'ın arkasına sinmişlerdi; konuşulanları çıt çıkarmadan dinlerken küçücük yürekleri küt küt atıyordu. Bir ailede çoktandır yatağa düşmüş, umutsuz bir hasta varsa, bütün yakınlarının içten içe, gizlice onun ölümünü istedikleri bazı zor dakikalar olur. Ama çocuklar, yalnız çocuklar yakınlarının ölmesinden korkarlar, ölümü düşündükçe ürküntüye kapılırlar. İşte şimdi de öyle, yüzlerinde derin bir üzüntü, solukları kesilmişcesine Nikolay'a bakan kızlar, onun çok geçmeden öleceğini düşündükçe içlerinden ağlamak, ona okşayıcı, acıklı sözler söylemek geliyordu.

Nikolay, Olga'ya sokulmuştu, daha doğrusu sığınmıştı. Titreyen yavaş sesiyle;

— Olya[1], sevgilim, daha fazla dayanamayacağım buraya, diyordu. Bütün gücüm tükendi. Tanrı aşkına, İsa peygamber aşkına yaz kardeşin Klavdiya Abramovna'ya bir mektup; nesi var, nesi yok satsın, rehine koysun, bize buradan kurtulacak parayı göndersin. Ah, Ulu Tanrım, Moskova'yı bir kez daha görebilecek miyim? Düşlerime olsun girmeyecek mi ana kentim?

Akşam karanlığıyla birlikte evin içine öyle bir sıkıntı çöktü ki, insanın canı konuşmak istemiyordu. Vırvırcı nine çavdar ekmeği kabuklarını çanakta ıslattıktan sonra onları damaklarıyla uzun süre emdi. Marya ineği sağarak bakraç dolusu sütü getirip sedirin üstüne bırak-

(1) Olga'nın küçüklük adı. (Ç.N.)

tı. Nine kalktı, sütü testilere gene acele etmeden, yavaş yavaş boşalttı. Meryem Ana perhizi dolayısıyla kimse içmeyeceği[2] için, sütün olduğu gibi kalacağından memnun bir durumu vardı. Yalnız Fiyokla'nın bebeğinin tabağına, o da korka korka, birazcık süt koydu. Nineyle Marya, testileri ufak kilere götürmek için dışarı çıkar çıkmaz Motka yerinde şöyle bir silkindi, ocağın üstünden aşağıya inerek, içi ekmek kabuğu dolu tahta çanağa bebeğin tabağından biraz süt döktü.

Nine geriye döndü, tekrar ekmek kabuklarını emmeye başladı. Saşa ile Motka, perhizini bozdurdukları babaannelerinin cehenneme gideceğinden pek memnun, ocağın üstünden gözlerini ona dikmiş, bakıyorlardı. Ve bu avuntuyla uyumaya başladılar. Saşa korkunç bir ceza sahnesi canlandırıyordu zihninde: Çömlek fırınına benzer kocaman bir ocak yanıyordu, boynuzları öküz boynuzlarını andıran bir şeytan, elinde uzun sopasıyla ninenin kazları kovaladığı gibi, onu bu ocağın içine sokmaya çalışıyordu.

V

Meryem Ana perhizinin gecesi saat on bir sıralarında çayırda dolaşan kızlarla delikanlılar bir çığlık koparark köye doğru koşmaya başladılar. Yukarda yarın kıyısında oturanlar, ilkin ne olduğunu anlamadılar. Aşağıdan;

— Yangın! Yangın var! Köy yanıyor! diye tüyler ürpertici haykırışlar geliyordu.

Yukarda oturanlar bir de dönüp baktılar ki, ne görsünler! Kenar evlerden birinin samanla örtülü çatısından kıvrım kıvrım direk boyu alevler yükseliyor, sağa sola fıskiye gibi kıvılcımlar saçılıyordu. Bir anda bütün çatıyı parlak

(2) Hristiyan perhizlerinde et, hayvansal besinler yenmez. (Ç.N.)

alevler sardı, ateşin çıkardığı çatırtılar bütün köye yayıldı.

Ayın parıltısı sönmüş, köyü titrek kırmızı bir aydınlık kaplamıştı; yerde koyu gölgeler dolaşıyor, ortalık yanık kokuyordu. Koşuşanlar, zangır zangır titremekten konuşamıyorlar, birbirlerini itip kakıyorlar, yerlere düşüyorlar, gözleri parlak ışıktan kamaştığı için, birbirlerini görüp tanıyamıyorlardı. Korkunç bir görünümdü bu. İnsanı en çok ürperten şey de, alevlerin üstündeki duman bulutu arasında güvercinleri uçuşması; yangından haberleri olmadığı için, meyhanedekilerin bir şey yokmuş gibi akordeon çalıp şarkı söylemeleriydi.

Kalabalığın arasından biri, kart sesiyle haykırdı:

— Semyon dayı yanıyor!

Yangın uzakta, ta köyün öbür ucunda olduğu halde Marya, kendi kulübelerinin önünde dört dönüyor, ellerini çırparak, dişleri birbirine vurarak ağlayıp duruyordu. Nikolay keçe çizmeleriyle dışarı çıkmış, çocuklar don-gömlek dışarı fırlamışlardı. Köy kolcusunun evinin önündeki dökme demir levhaya çabuk çabuk vurmaya başladılar: Dan-dan-dan... Ardı arası kesilmeyen bu dan-dan'lardan insanın tüyleri ürperiyor, içi eziliyordu. Yaşlı kadınlar ellerinde aziz resimleri tutuyorlardı. Ahırlardan hayvanlar, danalar, sığırlar sokağa sürülüyor, sandıklar, pöstekiler, tekneler dışarı atılıyordu. Çifte savurup atları yaraladığı için yılkıya sokulmayan yağız bir aygır serbest bırakılınca, kişneyerek, çifte atarak köyü baştanbaşa iki kere dolaştı, sonra bir arabanın yanında zınk diye durarak arka ayaklarıyla onu tekmelemeye başladı.

Karşı yakadaki kilisenin çanları da çalıyordu.

Yanan evin çevresi öyle sıcak, öyle aydınlıktı ki, yerdeki en ufak otlar seçiliyordu. Dışarı çıkarılan sandıklardan birinin üzerinde uzun bu-

runlu, kızıl saçlı Semyon dayı oturuyordu; sırtında ceketi, başında ise kulaklarına kadar geçirdiği kasketi vardı. Semyon'un karısı kendinden geçmiş, yüzükoyun yerde yatarken inliyordu. Kısa boyu, geniş sakalıyla masallardaki cücelere benzeyen, en az seksenlik bir ihtiyar, bu köylü olmadığı halde ister istemez yangın olayına katıldığı için, başı şapkasız, elinde bir çıkınla dolanıp duruyor; dazlak başı alevlerden pırıl pırıl yanıyordu. Esmer yüzü, siyah saçlarıyla çingenelere benzeyen muhtar Antip Sedelnikov, elinde bir balta, her nedense birbiri ardından pencereleri kırdı, sonra öndeki tahta sahanlığı parçalamaya başladı.

— Kadınlar, su getirin! Verin makineyi! Haydi çabuk olun! diye bağırıyordu.

Az önce meyhanede kafa çeken köylüler, yangın tulumbasını sırtlamışlar, getiriyorlardı. Hepsi de sarhoş, gözleri yaşlı, çaresizlikten şaşkın, tökezleyip tökezleyip düşüyorlardı.

Kendisi de sarhoş olan muhtar, durmadan bağırıyordu:

— Kızlar, siz de su getirin! Elinizi çabuk tutun!

Kadınlar, kızlar yarın dibindeki pınara koşuyor, ellerindeki dolu kovaları, güğümleri tulumbaya boşaltıp boşaltıp geri gidiyorlardı. Su taşıyanlar arasında Olga, Marya, Saşa, Motka da vardı. Kadınlar, erkek çocukları tulumbanın kollarına bastıkça hortumdan püsküren su fışırdıyordu. Muhtar hortumu bir kapıya, bir pencerelere çeviriyor; hortumun ağzına parmağını koyunca fışırtı daha da artıyordu.

Sağdan-soldan beğeni sözleri duyuluyordu:

— Aferin Antip! Göster kendini!

— Daha çabuk çekin! Haydi Ortodokslar, bu felâket günü canınızı dişinize takmalısınız!

Erkekler yana çekilmişler, ellerini bir işe sürmeden alevleri seyrediyorlardı. Hangi işe sarı-

lacaklarını bilmedikleri gibi, sarılsalar bile ellerinden bir iş gelmezdi. Oysa yangına yakın yerlerde ekin ve kuru ot yığınları, samanlıklar, çalı çırpı kümeleri öbek öbek sıralanmıştı. Her ikisi de çakırkeyif olan baba Osip'le oğul Kiryak da ayakta dikilenler arasındaydı. Baba Osip bir işe yaramazlığını haklı göstermek ister gibi yerde yatan kadına;

— Bacım, dövünüp durma artık, dedi. Ev nasıl olsa sigortalı, daha ne üzülüyorsun?

Semyon evin nasıl tutuştuğunu önüne gelene anlatıyordu:

— Şu elinde çıkın olan ihtiyarı görüyorsunuz ya, bir zamanlar rahmetli general Jukov'un evinde ahçılık yapmış. İşte bu ihtiyar akşamleyin bizim evin kapısını çaldı, «Bir geceliğine konuğunuz olayım,» dedi, aldık adamı içeriye. Ee, birer bardak çay içilmez mi?.. Bizim kadın semaveri yaktı, şeytan dürtmüş olacak, onu da götürüp ön odaya koymuş. Semaverden çıkan kıvılcımlar damdaki samanları tutuşturmuş, ondan sonra da bu işler başımıza geldi. Canımızı zor kurtardık. İhtiyarın da şapkası yandı, ödenecek günahı varmış adamın.

Demir levhaya biteviye vuruyorlar, karşı kiliseden aralıksız çan sesleri geliyordu. Sokaktaki kırmızı koyunlarla dumanlar arasında uçuşan pembe güvercinlere korkulu gözlerle bakan Olga, soluk soluğa, bir aşağı bir yukarı gidip geliyordu. Çan sesleri sanki beyninde zonkluyordu; bu yangın hiçbir zaman sönmeyecekmiş, Saşa kaybolmuş gibi bir duygu vardı içinde. Evin çatısı gürültüyle çöküverince artık bütün köyün yangından kurtulamayacağı korkusuyla dizlerinin bağı çözüldü, kovaları bırakarak o da yarın kıyısına oturuverdi. Yanında, önünde başka kadınlar da oturuyorlar, ölüye ağlar gibi gözyaşı döküyorlardı.

İşte karşıdan iki araba göründü; bunlar, yan-

gın tulumbası getiren çiftlik kâhyalarıyla ırgatlarıydı. Düğmeleri çözük beyaz bir ceket giymiş, çok genç bir öğrenci de atının üzerinde onlarla birlikteydi. Baltalar takırdadı, yanmakta olan çatıya bir merdiven dayandı, beş kişi birden yukarı tırmandılar; en başta da yüzü alevlerden kıpkırmızı kesilen öğrenci vardı. Keskin, kısık sesiyle bağırıp çağırıyor, yangın söndürmek pek alışık olduğu bir işmiş gibi pozlar takınıyordu. Evin kirişlerini birbirinden ayırdılar; ahırı, çitleri, eve yakın yığınları uzaklara taşıdılar.

Kalabalığın arasından haykırışlar yükseliyordu:

— Yıktırmayın şunlara evi! Ne olur durdurun!

Kiryak kararlı bir tavırla evi yıkmaya gelenleri durdurma istercesine eve yöneldi, ama ırgatlardan birinin onu geri döndürmesiyle ensesine bir şaplak indirmesi bir oldu. Kahkahalar yükseldi, ırgat bir daha patlattı; bunun üzerine Kiryak yüzükoyun kapaklanarak emekleye emekleye kalabalığın arasına karıştı.

Öğrencinin kızkardeşi olmaları gereken iki güzel kız geldi karşı yakadan. Bunlar biraz uzakta durdular, yangını seyretmeye başladılar. Birbirinden ayrılmış olan kütükler yanmıyordu ama, tütüyordu; hortum elinde çalışan öğrenci fışkıran suyu bazan kütüklere, bazan erkeklere, bazan da su taşıyan kadınlara çeviriyordu.

Kızlar ona çıkışırcasına, heyecanlı sesleriyle;

— Jorj! Jorj! diye bağırıyorlardı.

Yangın söndürülmüştü. Ancak herkes evine dağılmaya başladığı zaman, ortalığın ağardığını, yüzlerin daha solgun, daha bir esmerleşmiş olduğunu farkettiler. Sabahın erken saatinde, gökyüzünde son yıldızlar da sönünce insana hep böyle gelir... Evlerine dağırırlarken köylüler gülüşüyorlar, generalin ahçısıyla yanan şapkasın-

dan dolayı alay ediyorlardı. Yangını şakaya almak isteyen bir halleri vardı, hattâ yangının bu kadar çabuk bitmesine üzülüyor gibiydiler.

Olga, öğrenciye;

— Efendim, yangını kolayca söndürdünüz, dedi. Sizi bizim Moskova'ya çağırmalı, bilseniz orada her gün ne yangınlar çıkar!

Kızlardan biri Olga'ya;

— Moskovalı mısınız yoksa? diye sordu.

— Evet hanımefendi. Kocam «Slavyanski Bazar»da çalışırdı.

Üşüyerek yanına sokulan Saşa'yı gösterdi:

— Bu da kızım, efendim. Moskova'da doğdu.

Kızlar, öğrenciye Fransızca bir şeyler söylediler, o da çıkarıp Saşa'ya bir yirmi kapiklik verdi. Bunu gören ihtiyar Osip'in yüzünde bir umut ışığı parladı.

— Beyefendi hazretleri, Tanrı'ya şükür rüzgar çıkmadı, yoksa bir saatte yanar kül olurduk, diye başladı konuşmaya.

Sonra sesini alçaltarak, utana-sıkıla ekledi:

— Beyefendi hazretleri, saygıdeğer hanımlar, tan vakti hava soğuk... birkaç kapik lütfederseniz yarım şişecik içki alırdım kendime...

İhtiyara bir şey vermediler, o da boğazını temizleyerek evine yollandı. Olga yarın kıyısında durdu; iki arabanın geçitten karşıya geçişini, efendilerin çayırda yürümelerini bir süre seyretti. Karşıda bir araba onları bekliyordu. Olga eve gelir gelmez kocasına olanları heyecanla anlatmaya başladı.

— Ne iyi, ne güzel insanlardı; bir görmeliydin! Hele kızları görsen, melek sanırdın.

Fiyokla öfkeyle, uykulu uykulu;

— Canları cehenneme! diye bağırdı.

VI

Marya kendisini mutsuz bir kadın sayıyor, onun için de ölmek istiyordu. Oysa tam Fiyok-

la'nın zevkine göreydi bu yaşantı; hem de yoksulluğuyla, pisliğiyle, sonu gelmeyen dırdırıyla... Önüne konulanı seçmeden yer, nerede rasgelirse orada uyur, kirli suları hemen eşikten evin önüne döker, döktükten sonra da çıplak ayaklarıyla basar geçerdi. Salt bu yaşantıdan tiksindikleri için, daha ilk günden tersine gitmişti Olga ile Nikolay. İçi kinle kaynayarak;

—Eh, Moskovalı efendiler, bakalım burada ne yiyip ne içeceksiniz! demişti.

Eylül başlarında bir sabah Fiyokla aşağıdan iki kova su getirdi. Dirilik fışkıran güzel yüzü soğuktan al al olmuştu. Bu sırada Marya ile Olga masada çay içiyorlardı.

Fiyokla alaylı alaylı;

— Çayınız, şekeriniz hiç eksik olmaz, dedi.

Kovaları yere bıraktıktan sonra ekledi:

— Başımıza hanımefendi kesildiniz. Her sabah çay içmek modası çıkardınız şimdi de.

Olga'ya hırslı gözlerle baktı.

— Dikkat edin, çay içmekten bir gün patlayıverirsiniz sonra! Moskova'da gezmekten şişmiş şişmiş, et tulumuna dönmüşsünüz...

Böyle diyerek gerindi, omuz sırığıyla[1] Olga'nın sırtına öyle bir vuruş vurdu ki, iki elti yalnız ellerini çırparak;

— Oy anacığım! diye bağırdılar.

Sonra Fiyokla ırmağa çamaşır yıkamaya gitti, yol boyunca durmadan küfredişi ta evden duyuluyordu.

Gündüz sona erdi, uzun süren bir sonbahar akşamı başladı. Evde herkes ipek sarıyordu, aralarında bulunmayan Fiyokla ırmağın karşısına geçmişti. İpeği yakınlarındaki bir fabrikadan alıyorlar, bütün aile çalışarak haftada yirmi kapik kadar kazanıyorlardı.

(1) İki ucunda kovalarla su getirdiği. (Ç.N.)

Yaşlı baba, elinde ipek yumağı;

— Beylerin zamanında[1] yaşamak daha kolaydı, dedi. Çalışmak için de, yiyip içmek, uyumak için de vaktimiz olurdu. Öğleyin de lahana çorbasıyla lapa yerdik, akşam yemeğinde de... Hıyar, lahana dersen, ye yiyebildiğin kadar. Sonra disiplin denen bir şey vardı, herkes haddini bilirdi.

İs çıkararak ölgün yanan küçük bir lamba aydınlatıyordu içerisini. Biri lambanın önüne durup da kocaman gölgesi bütün odayı kapladı mı, parlak ay ışığı görünüyordu dışardan. İhtiyar ağır ağır eski günleri anlatıyordu. Özgürlükten önce, şimdi yoksulluk ve sıkıntı içerisinde yaşadıkları bu yerlerde av köpekleriyle, zağaralarla, tazılarla avcılar dolaşırmış. Sürek avı sırasında köylülere votka ısmarlanır, Moskova sokaklarından, genç beyler için tıka-basa av hayvanı dolu arabalar geçer, kötü insanlar kırbaçla dövülüp Tver iline sürülür, iyilere ise ödül verilirmiş. Nine de anlattı birkaç şey. Eski günleri hiç unutmamıştı. Tanrı korkusu olan iyi yürekli bir hanımefendisi varmış, kocası içkicinin, ahlak düşkününün biriymiş, kızları ise herbiri kendi başına bir kocaya varmışlar. Biri bir sarhoşa düşmüş, biri esnafın biriyle evlenmiş, üçüncüyü ise gizlice kaçırmışlar. (O zamanlar genç kız olan nine kaçırmaya yardım etmiş.) Çok geçmeden kızlar da anneleri gibi üzüntüden ölmüşler. Bunları anımsadıkça ninenin gözlerinden yaşlar geliyordu.

Bu sırada kapı çalındı, irkildiler birden.

— Osip dayı, bir geceliğine alın içeri!

Kapı açıldı; şapkası yanan general Jukov'un ufak tefek ahçısı girdi içeriye. İçeri girince bir yere çöktü, konuşulanları bir süre dinledikten sonra o da anılarını anlattı. Ayaklarını aşağıya

(1) Toprak köleliği kaldırılmadan önce. (Ç.N.)

sarkıtarak ocağın üzerinde oturan Nikolay, ihtiyarın anlattıklarını dinliyor, durmadan beylerin devrinde ne yemekler pişirdiğini soruyordu. Köfteler mi yoktu, ızgaralar mı, çeşit çeşit çorbalar, yemek terbiyeleri mi, neler neler?.. Her şeyi çok iyi anımsayan ahçı artık bugün yapılmayan yemeklerden de söz etti. Örneğin, öküz gözünden hazırlanan bir yemek vardı ki, adına, «Sabahleyin uyanınca» derlerdi.

— Mareşal usulü pirzola yapar mıydınız? diye sordu Nikolay.

— Hayır.

Nikolay küçük görürcesine başını salladı.

— Siz de ahçılıktan ne anlarmışsınız ya!

Ocağın üstünde kimisi oturan, kimisi yatan kızlar konuşulanları gözlerini kırpmadan dinliyorlardı. Yukarda o kadar çoktular ki, onları bulutlar arasında oturan kanatlı meleklere benzetirdiniz. Anlatılanlar pek hoşlarına gidiyordu. Kimi vakit heyecandan, kimi vakit de korkudan göğüs geçiriyorlar, titriyorlar, sapsarı kesiliyorlardı. Anlattıkları herkesinkinden güzel olan nineyi soluk almadan, kımıldanmaktan korkarak dinlemişlerdi.

Sonra uykuya yattılar. Anlatılanlardan heyecanlanan, anıları depreşen ihtiyarlar, gençliğin hoş bir dönem olduğunu düşünüyorlardı. Gençlik gidiyor, onun yerine canlı, sıcacık, buruk anılar kalıyordu. Pek uzaklarda olmayan ölümün yüzü ise ne kadar soğuktu! En iyisi, onu hiç düşünmemeliydi. Lamba sönmüştü. Odadaki karanlık, ay ışığında iyice belli olan iki ufak pencere, sessizlik, beşiğin gıcırtısı nedense hep ölümü, yaşamın bir daha dönmemek üzere geçmiş olduğunu fısıldıyordu. Biraz dalar, kendinizden geçersiniz; birisi şöyle omuzunuza dokunacak olsa ya da yüzünüze üflese, uykunuz hemen uçar gider, bedeniniz kurşun gibi ağırdır. Kafanıza ölümle ilgili düşünceler üşüşür he-

men. Öbür yana döner, ölümü düşünmemeye çalışırsınız; bu kez de pahalanan un, yem türlü gereksinmelerle ilgili, o her zamanki can sıkıcı, bezdirici düşünceler doluşur zihninize. Biraz sonra gene ölüm, bir daha dönmemecesine geçip giden yaşam gelir aklınıza.

Ahçı;

— Oh, Ulu Tanrım! diyerek içini çekti.

Biri yavaşça pencereyi tıklattı. Fiyokla dönmüş olacaktı. Dualar mırıldanarak, esneye esneye Olga kalktı yerinden, kapıyı açtı, ön odanın kapısının sürgüsünü çekti. Ama içeri giren olmadı, yalnız soğuk bir hava esti, içeriye ay ışığı doldu. Açık kapıdan sessiz, bomboş sokak, gökte yüzer gibi giden aydede göründü.

— Kim o? diye sordu Olga.

— Benim, ben...

Kapının yanında duvara yapışan Fiyokla çırılçıplaktı. Soğuktan tir tir titriyor, dişleri birbirine çarpıyordu; parlak ay ışığında sapsarı, güzel, tuhaf bir görünüşü vardı. Bedenindeki gölgelerle teninin pırıltısı daha bir göze çarpıyor, kara kaşlarıyla körpe diri memeleri özellikle açık seçik belli oluyordu.

— Karşı yakadaki çapkınlar beni böyle soyup salıverdiler. Eve anadan doğma çıplak geldim. Hadi, giyecek bir şeyler getir...

Yavaş yavaş titremeye başlayan Olga alçak sesle:

— İçeriye girsene! dedi.

— İhtiyarların görmesini istemem.

Gerçekten de nine kımıldanarak bir şeyler homurdandı. Dede ise; «Kim var orada?» diye seslendi. Olga etekliğiyle gömleğini getirip Fiyokla'ya giydirdi; kapılardan ses çıkarmamaya çalışarak usulca içeri girdiler.

Gelenin kim olduğunu anlayan nine, kızgın kızgın söylendi;

— Sen misin sürtük karı?.. Sen böyle dolaş

her gece. Bir gün boyunun devrildiğini göremeyecek miyim?

Fiyokla'yı sarıp sarmalayan Olga;

— Aldırma elticiğim, sen ona aldırma! diyordu.

Ortalık yeniden sessizleşti. Bu odada şöyle tadıyla uyku uyuyan olmazdı, herbirinin rahatını kaçıran, uykusunu bölen bir derdi vardı. İhtiyarın sırt ağrıları, ninenin tedirginliği, siniri, Marya'nın korkusu, çocukların uyuzu, açlığı... Şimdi de öyle, huzursuz bir uyku içindeydiler; bir o yana, bir bu yana dönüyorlar, sayıklıyorlar, kalkıp kalkıp su içiyorlardı.

Fiyokla birden zırlamaya başladı kart sesiyle, ama hemen kendini tuttu. Şimdi arada bir hıçkırıyordu, sonra gittikçe sessiz, derinden ağlayarak yatıştı. Zaman zaman karşı kilise saatinin gongu işitiliyordu, ama tuhaf bir gonktu bu; önce beşi vuruyordu, sonra da üçü.

— Oh Ulu Tanrım! diyerek ahçı bir kez daha içini çekti.

Pencereye bakınca ortalığı hâlâ ayın mı aydınlattığı, yoksa artık sabah mı olduğu anlaşılmıyordu. Marya kalkmış dışarı çıkmıştı, onun ineği sağışı, «Dur meret!» diye söylenişi duyuluyordu. Nine de çıktı dışarıya. İçerisi karanlıktı hâlâ, ama eşyalar seçilmeye başlamıştı.

Bütün gece gözünü kırpmayan Nikolay, ocağın üstünden indi. Yeşil sandıktan, frakını çıkarıp giyindi, pencereye yaklaşarak yerlerini düzeltti, kuyruklarını bir süre elledi, gülümsedi. Sonra gene özenle soyundu, frakını çıkarıp sandığa koydu, yerine yattı.

Marya işini bitirince ocağı tutuşturmaya koyuldu. Henüz uykusu iyice açılmamış olacak ki, sendeleyip duruyordu. Geceleyin ya düş görmüş, ya da dün anlatılanlar aklına gelmişti, çünkü ocağın önünde tatlı tatlı gerinerek;

— Hayır, özgürlük[1] daha iyi! dedi.

Beyefendi gelmişti. (Kasaba polis âmirinin adı böyleydi köyde.) Onun niçin, ne zaman geleceği bir hafta öncesinden bilinirdi. Jukovo'da yalnız kırk ev bulunmasına karşın devlete, çiftçiler birliğine ödenmeyen vergilerin toplamı iki bin rubleyi geçiyordu.

Polis amiri meyhaneye indi, orada iki bardak çay «aldı», ondan sonra da yürüye yürüye, önünde vergi yükümlülerinin bekleştiği muhtarın evine yollandı. Daha otuz küsur yaşlarında bir adam olan muhtar Antip Sedelnikov köylülere karşı sert davranır, her zaman yöneticilerin yanını tutardı; oysa kendisi zengin değildi, vergilerini bile zamanında ödeyemezdi. Anlaşılan, muhtar olması, sertlikten başka türlü tutturamadığı bir nüfuzunun bulunması hoşuna gidiyordu. Toplantılarda ondan çekinirler, sözünü dinlerlerdi. İster sokakta olsun, ister meyhanede, sarhoşların üzerlerine atılıp ellerini kıskıvrak arkaya bağlayarak hapse attığı görülmüştür. Hatta bir gün Osip'in yerine toplantıya gelirken küfretti diye nineye kızdı da, onu günlerce hapiste tuttu. Kentte hiç yaşamadığı, bir tek kitap dahi okumadığı halde, nerden öğrenmişse bir sürü akıllıca laflar öğrenmişti; bunları konuşmalarında kullanmayı sever, onu bütünüyle anlamasalar bile, köylüler onu bu yüzden sayarlardı.

Osip, elinde kendi vergi defteri, muhtarın kulübesine girdiği zaman, külrengi bir ceket giymiş olan, uzun kırçıl favorili, zayıf, yaşlı polis amiri ön köşedeki masada bir şeyler yazmaktaydı. Odanın içi tertemizdi, dergilerden kesilerek yapıştırılan resimlerden dolayı duvarlar cicili bicili görünüyordu; aziz tasvirlerinin ya-

(1) Köleliğin kaldırılışı. (Ç.N.)

nında, en göze çarpan yerde ise eski Bulgar beyi Battenberg'in resmi asılıydı. Antip Sedelnikov kollarını çapraz yapmış, masanın yanında dikiliyordu.

Sıra Osip'e gelince muhtar;

— Beyefendi hazretleri, bu şahsın 119 ruble borcu toplandı, dedi. Paskalya'dan beri topu topu bir ruble vergi ödedi.

Polis amiri gözlerini kaldırıp Osip'e baktı.

— Niçin ödemiyorsunuz, kardeşciğim

Osip heyecanlandı birden.

— Lütfedip beni dinlerseniz, efendim, hepsini anlatacağım. Geçen yaz Lutoretski çiftliğinin ağası bana; «Osip, kuru otunu bana sat,» dedi. Ben de satmaya razı oldum. Satılık yüz pud kadar otum vardı, kadınlar mayısta biçmişlerdi... Neyse fiatını kesiştik... Her şey istediğim gibiydi...

Sanki köylüleri tanık gösterir gibi, ikide bir onlara hitap ederek muhtarı şikâyete başladı. Yüzü kızarmış, terden ıslanmıştı, gözleri öfkeden parlıyordu.

— Bunları niçin anlattığını anlamıyorum, dedi polis amiri. Ben sana vergilerini neden ödemediğini soruyorum, sen tutuyorsun, bana neler anlatıyorsun ...Hiçbiriniz ödemiyorsunuz verginizi, hesabını da benden soruyorlar.

— Gücüm yetmiyor efendim! Karşılığını verdi Osip.

Muhtar araya girdi.

— Aslı astarı olmayan laflar bunlar, beyefendi hazretleri. Çikildeyevler kimsenin beğenmediği bir ailedir, isterseniz başkalarından da sorun. Tek neden, içki düşkünlüğü, bir de haylazlık. Anlayışı kıt insanlardır hepsi de...

Polis amiri deftere bir şeyler yazdı, sonra su istermiş gibi sakin, düz bir sesle Osip'e;

— Defol, dedi.

Çok geçmeden de köyden ayrıldı. Ucuz yol arabasına binerken öksürüyordu. Arkadan görünen uzun dar sırtından bile belliydi ki, Osip'i, muhtarı, Jukovo köyünün vergilerini çoktan unutmuş; yalnız kendi işlerini düşünüyordu. Polis amiri daha bir versta bile uzaklaşmadan muhtar Çikildeyevlerin evine girdi, elinde semaverle çıktı dışarı. Arkasından nine avaz avaz bağırıyordu:

Vermem, semaverimi vermem sana, kahrolası herif!..

Muhtar geniş adımlarla çabuk çabuk yürüyor, nine ise sırtının kamburluğuna bakmadan, soluk soluğa, düşe kalka onun ardından seğirtiyordu. Koşarken omzundan kayan başörtüsü, rüzgârda uçuşan yeşilimsi ak saçlarını açıkta bırakmıştı. Sonra birden durdu; bir isyancı tavrıyla göğsünü yumruklamaya, şarkı söylüyormuş gibi avaz avaz bağırmaya başladı. Hani nerdeyse zırlayacaktı.

— Ortodokslar, din kardeşlerim; bir Hristiyan, kurtaran yok mu? Komşular, yetişin, canımı alıyorlar!

Muhtar ilerden sertçe;

— Nine, nine aklını başına topla! dedi.

Çikildeyevlerin semaversiz kalan evi pek ıssızlaşmıştı. Onuru eksilen bir evin küçük düşürülmüşlüğü, horlanışı vardı bu yoklukta. Muhtar masayı, iskemleleri, çanak, çömleğin hepsini alsaydı da semavere dokunmasaydı, daha iyiydi. Nine durmadan çığlık atıyor, Marya ağlıyor, onlara bakan kızlar zırlıyorlardı. Kendini suçlu hisseden ihtiyar, başı önünde, bir köşeye çekilmişti. Nikolay'dan da çıt çıkmıyordu. Nine bu oğlunu sever, ona acırdı ama, şimdi gözünün bir şey gördüğü yoktu. Öfkeyle onun üzerine yürüdü, söve-saya yumruğunu adamcağızın burnuna dayadı. Nerdeyse dövecekti. Bütün bunların suçlusu kendisi, evet Nikolay'dı

tek başına. Gerçekten de öyle, mektuplarında, «Slavyanski Bazar»da aylığı elli rubleye çalıştığını övüne övüne yazarken ne diye bu kadar az gönderiyordu? Buraya, hem de ailesini alarak, hangi yüzle gelmişti Bir gün ölüp giderse, onu hangi parayla gömeceklerdi?.. Nikolay'a, Olga'ya, Saşa'ya baktıkça insanın yüreği sızlıyordu.

İhtiyar Osip boğazını temizleyerek şapkasını giydi, muhtarın evine yollandı. Hava kararmıştı. Antip Sedelnikov ocağın ateşini üfleye üfleye bir şeyler lehimliyordu, yanık kokusu doldurmuştu içerisini. Çikildeyevlerinki gibi sıska, kirli çocuklar, ayaklar arasında dolaşıyordu; şişik karınlı, çil yüzlü karısı ise ipek sarıyordu bir köşede. Bu mutsuz, sefil ailede tek göz dolduran, gösterişli varlık muhtar Antip'in kendisiydi. Sıranın üzerinde beş semaver yanyana dizilmiş duruyordu. İhtiyar Osip içeri girip Battenberg'in resmine dönerek istavroz çıkardıktan sonra;

— Antip, dedi, insaf et, ver bizim şu semaveri. İsa adına yalvarırım.

— Üç rubleyi getirirsen alırsın.

— Nerden bulayım üç rubleyi

Antip avurtlarını şişire şişire, ateşi üfledi, ateş parladı, çıtırdadı, semaverler aydınlandı. İhtiyar ellerinin içinde şapkasını buruşturuyordu, biraz düşündükten sonra;

— Ver hadi! diye üsteledi.

Esmer muhtar karanlıkta daha bir esmerleşmişti, büyü yapan büyücülere benziyordu. Osip'e dönerek sert, kuru bir sesle;

— Her şey çiftçiler birliği başkanına bağlıdır, dedi. Ayın yirmi altısındaki yönetim kurulu toplantısında şikayetinizi kanıtlarıyla birlikte sözlü ya da yazılı olarak belirtirsin.

Osip bir şey anlamamıştı bu lâflardan, gene de tatmin olarak evine gitti.

On gün kadar geçmişti ki, polis amiri köye bir daha geldi, bir saate yakın kaldıktan sonra gitti. Soğuk, rüzgarlı bir hava vardı dışarda, ırmak çoktan donmuş, ama kar bir türlü yağmamıştı; halk yolsuzluktan[1] sızlanıyordu. Bir pazar günü akşam üzeri komşular Osip'in evinde oturmaya toplandılar. Kutsal günde çalışmak günah olduğu için, lamba yakmıyorlar, bu yüzden karanlıkta oturuyorlardı. Haberler çok can sıkıcıydı. Vergilerini ödemeyen birkaç evden tavukları alınmış, bucak merkezinde kimsenin yem vermemesi dolayısıyla da hayvanların hepsi açlıktan dolayı telef olmuştu. Toplanan, birbirlerine bağlı koyunları her köyde araba değiştire değiştire ilçeye götürürlerken biri ölmüştü. Şimdi suçlunun kim olduğunu bulmaya çalışıyorlardı.

Osip;

— Kim olacak, çiftçiler birliği! dedi.

— Doğru, çiftçiler birliği.

Kimse çiftçiler birliğinin ne olduğunu bilmezken, gene de her şeyde onu suçlu buluyorlardı. Gerek vergilerin geç toplanmasından, gerek herkesin sıkıştırılmasından, gerekse ürünlerin azlığından tek suçlu oydu. Bunun böyle olması, fabrika, dükkan, han-hamam sahibi zengin köylülerin bir zamanlar birlik üyesiyken sonradan kızıp ayrılarak fabrikalarında, meyhanelerde birliğe atıp tutmalarıyla başlamıştı.

Tanrı'nın onlardan karı bile esirgediğini söylediler; öyle ya, evlere yakacak odun getirilecekti daha. Oysa bu çukurlu tümsekli kırlardan değil araba geçirmek ,yürümek bile zordu.

Bundan on beş yirmi ,yıl önceleri Jukovo köylülerinin konuşmaları daha bir ilgi çekiciydi. İhtiyarların duruşundan bir sır sakladığı, bir şeyler bildiği, gizli bir şey beklediği sanılırdı.

(1) Kar yağınca kızaklar kullanılacaktı. (Ç.N.)

Konuşmalarının özünü yaldızlı mühür basılmış diplomalar, toprak bölüşmeler, yeni tarlalar, bulunmuş hazineler oluşturdu. Şimdi ise Jukovo'luların sır denecek bir şeyleri kalmamıştı. Herkesin yüzünden neler düşündüğü apaçık belli oluyordu. Bütün konuşmalar yoksulluk, yem, karın yağmayışı üstüneydi.

Sustular. Tekrar tavuklar, koyunlar hatırlarına geldi; asıl suçluyu aramaya koyuldular.

— Çiftçiler birliği! dedi üzüntülü sesiyle Osip. Başka kim olacak!

VIII

Büyük bölge kilisesi altı mil ötedeki Kosogorovo köyündeydi. Buraya çocukları vaftiz etmek, nikah kıymak, cenaze töreni yapmak gibi durumlarda gelirlerdi; dua etmeye ise karşı yakadaki kiliseye gidiyorlardı. Pazar günleri iyi havalarda kızlar giyinir kuşanırlar, topluca sabah ayinine giderlerdi. Kızların kırmızılı, sarılı yeşilli giysileri içinde çayırdan geçmeleri görülmeye değerdi. Kötü havalarda ise herkes evinde otururdu. Perhiz yortusunda gene bölge kilisesine giderlerdi. Elinde bir haç, ev ev dolaşan aziz papaz, perhiz yortusuna yetişemeyenlerden on beşer kapik ceza parası toplardı.

İhtiyar Osip, Tanrı'yı düşünmediği için O'na inanmazdı da. Doğaüstü bir şeyin varlığını kabul etmekle birlikte bunun yalnız kadınları ilgilendireceğini sanırdı. Yanında dinden, olağandışı şeylerden söz edenler bu konuda onun düşüncesini sorarlarsa, başını kaşıyarak, istemeye istemeye;

— Olabilir! gibi kaçamaklı karşılıklar verdi.

Ninenin inancı sağlam değildi, din konusundaki düşünceleri de karmakarışıktı. Günah, ölüm, ruhun kurtuluşu üstüne şöyle bir kafa yorayım dese, zihnini kurcalamakta olan kaygılar, tasalar düşündüklerini hemen karıştırı-

yor; aklındakini unutturuyordu. Duaları da bilmezdi, geceleyin yatmaya gitmeden önce aziz tasvirlerin önünde durur;

Kazanlı Meryem Ana'ya, Smolenskli Meryem Ana'ya, Troyeruçitskili Meryem Ana'ya! diye mırıldandı.

Marya ile Fiyokla haç çıkarırlar, perhiz tutarlardı, ama dinden filan anladıkları yoktu. Çocuklara dua etmesini öğretmezler, hiçbir din bilgisi vermezler, yalnızca perhizlerde etli-sütlü yememelerini söylerlerdi. Öbür ailelerde de durum aynıydı; inanan, bilen pek az kimse vardı. Bununla birlikte Kutsal Kitap'ı severler, hem de taparcasına severlerdi. Ama ne okunacak kitap, ne de onu okuyup anlatacak bir kişi bulunabilirdi. Olga arada bir İncil okuyor diye onu sayarlar; ona olsun, kızına olsun, «Siz» diye hitap ederlerdi.

Kilise yortularında, ayinlerde Olga sık sık çevredeki köylere, iki manastırıyla yirmi yedi kilisesi bulunan ilçe merkezine gidiyordu. Kendinden geçercesine dua ettiği bu kiliselerde nerdeyse bir ailesi olduğunu bile unutuyor, ancak kiliseden çıkıp eve dönerken kocasının, kızının varlığını anımsıyordu. Buna pek sevindiği için gülümseyerek;

— İşte Tanrı'nın bana bağışı, diyordu.

Köyde olan her şey onu üzüyor, insanlardan nefret etmesine yol açıyordu. Aziz İlya gününde içmişler, Meryem Ana yortusunda içmişler, İsa'nın göğe çıkışı gününde içmişlerdi. Şefaat yortusunda ise bütün köy üç gün, üç gece şölen yaptı, yediler içtiler, eldeki beylik 50 ruble içkiye harcandıktan başka evlerden daha para bile topladılar. Yortunun ilk günü Çikildeyevler koçlarını kesmişler, sabah, öğle, akşam demeden durmamacasına et yemişlerdi; hattâ çocuklar geceleyin de kalkıp et yediler. Kiryak bu üç gün o kadar çok içti ki, şapkasına, çizme-

sine kadar nesi varsa sattı; ardından da Marya'yı güzel bir dövdü. Zavallıyı yüzüne serpip ayıltıtılar ancak. Sonra da yaptıklarından herkes utandı, kusacak gibi oldular.

Bununla birlikte Jukovo'da, hani şu bizim «Hödükler» köyünde bir gün gerçekten coşkun bir dinsel tören yapıldı. Bu olay, Meryem Ana tasvirinin ilçe sınırları içinde köy köy dolaştırıldığı bir ağustos günü geçti. Tasvirin Jukovo'da beklendiği gün köyün içi bomboş, hava kapalıydı. Kızlar daha sabahtan pırıl pırıl giyimkuşamlarıyla Meryem Ana'yı karşılamaya gittiler, akşama doğru da ağır ağır yürüyerek ,ilahiler söyleyerek resmi köye getirdiler; bu sırada karşı kilisenin çanları çalıyordu. Buralılardan, başka köylülerden oluşan büyük bir kalabalık sokaklardan taşıyordu. Gürültü-patırtı, toz-duman, itiş-kakış birbirine karışmıştı. İhtiyar Osip, nine, Kiryak ellerini tasvire doğru uzatıyorlar, yaşlı gözlerini ondan bir an olsun ayırmadan;

— Koruyucu Anamız! Koruyucu Anamız! diye haykırıyorlardı.

Yerle gök arasının boş olmadığını; henüz zenginlerin, güçlülerin her şeyi ellerinin altına almadıklarını; horlanmaktan, köle gibi yaşamaktan, dayanılması güç yoksulluktan, votkadan onları koruyacak birinin bulunduğunu birden anlamış gibiydiler.

Marya hüngür hüngür ağlıyordu.

— Anamız! Koruyucu Anamız!

Ölümden korkanlar yalnız zengin köylülerdi. Bunlar zenginleştikçe Tanrı'ya, ruhların kurtuluşuna olan inançları azalıyordu. Kiliseye mum dikiyorlar, ayinlere gidiyorlarsa salt yeryüzü yaşamının sonundan korktukları içindi. Yoksullarda ise ölüm korkusu hiç yoktu. İhtiyar Osip ile ninenin yüzlerine karşı artık yaşadıkları kadar yaşadıklarını, ölme zamanlarının geldiğini söylüyorlardı da onlar gene tınmıyorlardı. Ni-

kolay'ın yanında Fiyokla'ya, Nikolay ölürse onun kocasının askerlik görevinden bağışlanarak geri döneceğini anlatıyorlardı Nikolay'ın gücenmesine aldırmadan, Marya ise ölümden korkmak şöyle dursun, neden bir türlü ölüm gelmiyor diye yakınıyor, çocukları öldükçe seviniyordu.

Ölümden korkmaya korkmuyorlardı ya, hastalığın her türlüsüne gelince ödleri patlıyordu Şöyle mide bozulması, azıcık üşütme gibi basit bir şeyden dolayı nine hemen kendini ocağın üstüne atıyor, sarınıp bürünüyor, ardı arası kesilmeyen:

— Ölüyoru-u-um! Ölüyoru-um! haykırışlarıyla ortalığı ayağa kaldırıyordu.

Hemen papazı çağırmaya koşuyordu ihtiyar Osip; nineyi kutsuyorlar, vücuduna kutsal yağ sürüyorlardı. Her gün üşütmelerden, solucanlardan, karından yüreğe doğru kayan urlardan söz açılıyordu. En çok koktukları şey de üşütmeydi, onun için yazın bile kalın kalın giyinirler, ocağın üstünden inmezlerdi. Nine hastalığının tedavisini hiç aksatmazdı; hemen hastaneye koşar, yaşının 70 değil, 58 olduğunu söylerdi. Ninenin korkusu, asıl yaşını öğrenen doktorun, «Artık bunun iyileşme değil, ölme zamanı gelmiş!» diye onu tedavi etmekten caymasıydı. Yanına torunlarından da birkaçını alarak sabah erken yola çıkar; kendisi için damla kızlar için de melhem aldıktan sonra ancak akşama, acıkmış, öfkelenmiş olarak dönerdi. Bir keresinde de Nikolay'ı götürmüştü de verilen damlaları suyla içen zavallı adam, biraz iyileştiğini söylemişti.

Nine otuz versta uzaktaki bütün doktorları, sağlık memurlarını, büyücüleri tanırdı, ama hiçbirini beğenmezdi. Şefaat yortusunda, elinde haç, ev ev dolaşan papazın yanındaki zangoç, nineye, kentteki hapishanenin yakınların-

da yaşayan eski bir sağlık memurunun hastaları çok iyi tedavi ettiğini salık vermiş, gidip bu ihtiyarı bulmasını söylemişti. Nine de söyleneni yaptı. İlk karın düşmesiyle kente yollandı; uzun entarili, sakallı, ihtiyar bir Yahudi dönmesini alıp getirdi. Tam da o sırada evde gündelikçiler çalışıyordu: İnsanın içine korku salan bir gözlük takmış ihtiyar terzi, bez parçalarından bir gömlek dikiyor, iki delikanlı ise yünden keçe çizme yapıyorlardı. Sarhoşluktan ötürü işinden atılarak evde oturmaya başlayan Kiryak, terzinin yanında hamut onarıyordu. Tek göz odada çalışanlar içeriye zor sığıyorlardı; boğucu, pis bir havası vardı odanın. Yahudi dönmesi, Nikolay'ı görür görmez hacamat etmek gerektiğini söyledi.

Adam hacamat ederken yaşlı terzi, Kiryak, kızlar durup seyrettiler; hastalığın Nikolay'ın içinden çıkıp gittiğini görüyorlardı sanki. Zavallı Nikolay, şişeler göğsüne yapışıp yavaş yavaş pis kanla doldukça, gerçekten içinden bir şeylerin çıkar gibi olduğunu hissediyor, kıvancından gülümsüyordu

— Şişe iyi şey, diyordu terzi. Tanrı'nın yardımıyla yararını göreceksin.

Yahudi on iki şişe çektikten sonra bir on iki şişe daha çekti, doya doya çay içti, kalktı gitti. Nikolay titremeye başladı, yüzü zayıflayarak —kadınların deyişiyle— kaşık kadar kaldı, parmakları morardı. Gocuğun üstünden yorgan örttükleri halde üşümesi artıyordu. Akşama doğru rahatı, huzuru iyice kaçtı; kimi vakit terzinin sigara içmemesini isteyerek, kimi vakit kendisini ocağın üstünden yere indirmelerini söyleyerek yavaş yavaş sessizleşti, sabaha karşı da öldü.

IV

O ne sert, ne uzun bir kıştı!

Unları Noel'e varmadan tükenmiş, bakkaldan almaya başlamışlardı. Evde kalan Kiryak, akşamları bir patırtıdır çıkarıyor, herkesi korkudan sindiriyordu. Sabah olup da baş ağrısından, utançtan kıvranmaya başlayınca da yüregi sızlıyordu insanın. Ahırdaki aç ineğin gece-gündüz böğürmesi, nineyle Marya'nın aklını başından alıyordu. Sanki insanları cezalandırmak istiyormuş gibi dışarda sert bir ayaz kol geziyor, kar tepeleme yağıyor, kış uzadıkça uzuyordu. Haber yortusunda[1] gerçek bir kar tipisi çıkmış, paskalya yortusunda ise kar yağmıştı.

Gene de kış sona erdi. Nisan başlarında gündüzler ılık, gecelerse ayaz geçiyor, kış gitmemek için direniyordu. Ama sonunda ılık gündüzlerden biri buzları söktürdü; dereler akmaya, kuşlar ötüşmeye başladı. Irmağın kıyılarındaki bütün çayırlar, fundalıklar bahar sularına gömüldü, Jukovo ile karşı yaka arasındaki geniş düzlük baştan başa seller altında kaldı. Yaban ördeği sürülerinin biri kalkıp biri iniyordu coşkun sulara.

Katmerli kızıl bulutlar arasından güneşin her akşam ufka eğilişi bu bahar canlılığına yeni, olağanüstü, inanılmayacak bir görünüm katıyordu. Başka bir zaman bu renkleri, bu bulutları tablolarda görürsünüz de inanmak istemezsiniz.

Sizi de yanlarına çağırıyorlarmış gibi, hüzünlü çığlıklar atarak, çabuk çabuk kanat çırpıyordu turnalar. Yarın kıyısında duran Olga, taşkın sulara, güneşe, baharda gençleşmiş gibi parlayan kiliseye baktı baktı da, gözlerinden yaşlar geldi, soluğu daraldı. Ah, şuradan bir yerlere, dünyanın öte ucu da olsa bir yerlere gidebilseydi! Gerçi onun Moskova'ya gene hiz-

(1) 25 mart. (Ç.N.)

metçi durmak için gitmesi, Kiryak'ın ise onunla birlikte kapıcılık ya da başka bir iş için gelmesi kararlaştırılmıştı. Ama bir an önce gidebilseydiler şuradan!

Yolculuk gelip çattığı vakit havalar ısınmış, yerler kurumuştu. Ayaklarında çarıklar, sırtlarında torbalar Olga ile Saşa günün ucuyla köyden çıktılar; Marya da onları uğurlamaya geliyordu. Hastalanan Kiryak, evde bir hafta daha kalacaktı. Olga, kocasını düşünerek son kez kiliseye karşı istavroz çıkardı, ağlamadıysa bile yüzünü buruşturdu, yüzü bir nineninki kadar çirkinleşti. Kış boyunca zayıflamış, çirkinleşmiş, saçlarına kır düşmüştü; artık yüzündeki o canayakın, sevimli gülümseme gitmiş, yerine çekilen acılara yenildiğini gösteren hüzünlü bir anlatım gelmişti. Kulakları işitmiyormuş gibi bir durgunluk, bir bönlük gelmişti bakışlarına. Olga köyden, köylülerden ayrılacağını düşündükçe yüreği burkuluyordu. Nikolay'ın cenazesini götürüşlerini anımsadı: Her evin önünde ölünün ruhuna dua okuyorlar, acısını paylaşırcasına ağlıyorlardı.

Gerek kışın, gerekse yazın, köylülerin koyunlardan daha kötü yaşadıkları zamanlar olurdu. Onlarla yan yana yaşamak ürküntü verici bir şeydi. Çünkü kabaydılar, yalancıydılar, pis ve sarhoştular; birbirlerini saymazlar, karşılıklı korku ve kuşku içinde yaşarlar, bu yüzden de durmadan kavga ederlerdi. Meyhaneler açıp köylülere içki içiren kimdi? Köylü. Devlete, okula, kiliseye ait paraları kim çarpur eder, içkiye yatırırdı? Köylü. Bir şişe votka için komşusunun malını çalan, kundakçılık, yalancı tanıklık yapan kimdi? Köylü. Çiftçiler birliğinin, öteki kuruluşların toplantılarında köylülerin karşısına çıkan kimdi? Gene köylü. Evet, onlarla birlikte yaşamak insana ürküntü veriyordu, ama onlar da bizim gibi insandı: Ağlıyorlar, acı çe-

kiyorlardı. Ve bu düşkünlüklerinde onları haklı bulmamak elden gelmiyordu. Ağır çalışma koşulları altında bütün gece kemikleri sızlar, kışlar sert geçer, ürünler yetersizdir. Tek göz damları zamanla dar gelmeye başlar, kimseden yardım görmezler, üstelik buna umutları da yoktur. Durumları iyice olanlar ise yardım eli uzatmazlar, çünkü onlar da kabadır, kaypaktır, sarhoştur; onların da ağzı bozuktur. En ufak bir memur ya da ağa kâhyası köylüyü karşısında serseri gibi görür; hakkı varmış gibi, köy ve kilise büyüklerine «sen» diye hitap eder. Ayrıca, köye yalnız hor görmek, yağmalamak, gözdağı vermek için yığın yığın gelen aç gözlü, çıkarcı, ahlâk düşkünü, aylak insanlardan ne gibi bir yardım, nasıl bir iyi örnek olabilir?

Kışın Kiryak'ı meydan dayağına çekmek için götürürlerken yüzlerinden zavallılık, eziklik okunan ihtiyarları gözünün önüne getirdi Olga. İşte şimdi bu insanlara acıyor, olanları anımsadıkça içi burkuluyor, dönüp dönüp köye bakıyordu.

Marya onları üç versta katar geçirdikten sonra dizüstü çöktü, yüzünü yere koyarak acı acı ağlamaya başladı:

— Ah benim kara başım! Gene mi yalnız, gene mi kimsesiz kaldım!

Marya böyle kaldığı yerde kendi kendine ağladı sızladı. Gittikçe uzaklaşan Olga ile Saşa ise onun iki eliyle başını tutarak sağa sola eğilip kalktığını görüyorlardı. Marya'nın başının üstünde kargalar uçuşuyordu.

Güneş yükselmiş, ortalık ısınmıştı. Artık Jukovo ta gerilerde kalmıştı. Yürümek anne-kızın hoşuna gidiyordu; köyü, Marya'yı unutmuşlar, sevinçle çevreyi seyrediyorlardı. Karşılarına kâh bir höyük çıkıyordu, kâh telgraf direkleri. Direkler birbiri ardından ufka kadar giderek orada kayboluyordu, tellerin gizemli bir vın-

laması vardı. Bazan uzaktan, kenevir ve rutubet kokusu gelen, nedense içinde mutlu insanların yaşadığını düşündüren, yeşiller içinde ufak bir çiftlik görünüyor; bazan da, yandaki tarlada tek başına ağarıp duran bir at iskeleti göze çarpıyordu. Çayırkuşlarının cırlaması dinmek bilmiyor, bıldırcınlar uzaktan uzağa birbirine sesleniyor, kuyruksallıyanlar ise «cik-cik-cik - cirrrt!..» diye çektiriyorlardı.

Öğle üzeri Olga ile Saşa büyücek bir köye geldiler. Geniş sokaktan yürürlerken karşılarına birden general Jukov'un yaşlı ahçısı çıktı. İhtiyarcık sıcaktan yanıyor olmalıydı, güneşte ışıldayan kafasının dazlak yeri kıpkırmızı ve terden ıslaktı. İlk anda ne Olga, ne de o birbirlerini tanımadılar, sonra birden tanıyarak geri dönüp baktılar. Fakat anne-kız yaşlı adama ağızlarını açıp tek kelime söylemeden yollarına devam ettiler. Ötekilerin yanında daha yeni, daha zengince görünen, pencereleri açık bir evin önünde durdu Olga; eğilip selam verdi, ince sesiyle şarkı söyler gibi;

— İyi yürekli Hristiyanlar! İsa aşkı için bir sadaka verin! Ananızın-babanızın ruhu için! diye seslendi.

Saşa da annesinin arkasından devam etti:

— İyi yürekli Hristiyanlar! İsa aşkı için bir şeyler verin. Ölenlerinizin ruhu huzura ersin...

VADİDE

Ukleyevo köyü bir vadinin içine kurulmuştu. Şoseden ya da istasyondan bakılınca ancak çan kulesiyle basma fabrikalarının bacaları görülebilirdi. Gelip geçenler burasının neresi olduğunu sorarlarsa, onlara;

— Bir cenaze töreninde bütün havyarları yiyen kilise zangocunun köyüdür, karşılığını verirlerdi.

Bundan epey önce, ihtiyar fabrikatör Kostyukov'un ölüm yemeğinde, çeşitli yiyecekler arasında taneli havyarın da bulunduğunu gören yaşlı köy zangoçu hemen havyardan atıştırmaya başlıyor. Adamcağızı dürtüyorlar, kolundan çekiyorlar ama, seninki zevkten kendinden geçmiş, kimseyi tınmadan tıkınmasını sürdürüyor. İki kiloluk kavanoz dolusu havyarı kısa zamanda yiyip bitirmiyor mu zangoç? O günden beri uzun yıllar geçtiği, zangocun kendisi bile çoktan öldüğü halde, havyar olayı kimsenin aklından çıkmadı. Köyün yaşantısı mı pek kısırdı? Yoksa on yıl önce geçen bu önemsiz olaydan başkası mı hatırlarda kalmamıştı bilinmez ama, Ukleyevo deyince herkesin akhna aynı şey gelirdi.

Köyde sıtmadan geçilmezdi; çitlerin üzerine abanan yaşlı söğütlerin geniş gölgelerinde daha çok olmak üzere, yaz-kış çamur eksik olmazdı. Fabrika dökümtülerinin, basma işinde kullanılan sirke asitinin kokusu insanın burnunun direğini kırardı.

Üç basma fabrikasıyla bir de sepi yeri (ta-

bakhane) vardı köyden uzakça bir yerde. Fabrikalar öyle pek büyük sayılmazdı, hepsinde topu topu dört yüz kadar işçi çalışıyordu. Sepi yeri dolayısıyla derenin suyu sürekli kokar, döküntülerden çayırlar kirlenir, köyün hayvanları şarbondan kurtulamazdı; bu yüzden burasının kapatılması emredilmişti. Adı kapatılmışa çıkan işyeri, sahibinin ilçe doktoruyla polis amirine ayda onar ruble rüşvet vermesiyle onların gözleri önünde gizli gizli çalışmasını sürdürürdü.

Koca köyde damı saçla kaplı, doğru-dürüst iki taş ev vardı. Bunlardan birinde bucak yöneticisi, kilisenin tam karşısında olan iki katlısında ise Epifanlı bakkal Grigori Petrof Tsıbukin otururdu.

Grigori görünüşte bakkal dükkanı işletirdi; aslında ise içki, deri, tahıl, domuz, sığır, daha akla ne gelirse alır satardı. Diyelim dış ülkelerden kadın şapkaları için saksağan teleği mi isteniyor; bunları nereden bulur, kuşların çiftinden otuzar kapiği[1] cebe indirirdi. Kesimlik orman satın alır, faizle para verir, kısacası işini becerirdi ihtiyar kurt.

İki oğlu vardı Grigori'nin. Büyük oğlan Anisim sivil polis olarak kentte emniyette çalışırdı, köye de seyrek gelirdi. Stepan adındaki küçüğü ise ticarete atılarak babasına yardıma başladı. Aslına bakılırsa kimse ondan yardım beklemiyordu, çünkü sağlığı bozuktu, sağırdı da üstelik. Stepan'ın bayramlarda başında şapka, elinde şemsiye, gezintiye çıkan boylu poslu, güzel karısı Aksinya, sabahleyin erkencecik kalkar, eteğini toplayıp anahtarları şıngırdatarak geç vakte kadar ambardan kilere, kilerden dükkâna koşar dururdu. İhtiyar Tsıbukin, gelinine baktıkça sevinçten gözleri parlar, onunla bü-

(1) Rublenin yüzde biri, kuruş (Ç.N.)

yük oğlu değil de, kadın güzelliğinden anlamadığı açıkça gözüken sağırın evlenmesine üzülür dururdu.

İhtiyar, aile yaşamına düşkündü; dünyada en çok ailesini, özellikle de büyük oğlu ile gelinini severdi. Sağır Stepan'la evlenir evlenmez işe büyük bir yatkınlık gösteren Aksinya, kime borç verilip kime verilmeyeceğini hemen öğrenmişti. Anahtarları yanından hiç ayırmaz, onları kocasından bile sakınırdı. Hesap kutusuyla[1] hesapları yapar, erkek gibi atların dişine bakar; kahkahası, bağıra bağıra konuşması ile gittiği yeri neşeye boğardı. Gelininin yaptıklarına, söylediklerine bayılan ihtiyar, gururla mırıldanırdı:

— Haydi benim güzel gelinim! Göreyim seni!..

Grigori Petrov dul kalmıştı, ama küçük oğlunun düğününden bir yıl sonra dayanamayıp o da evlendi. Ukleyevo'nun otuz versta uzağındaki bir köyden, iyi bir aileden gelme, Varvara Nikolayevna adında, yaşı geçkince ama eli-yüzü düzgün iyi bir kız buldular. Yeni gelin eve gelip üst kattaki küçük odaya yerleşince, sanki pencerelere yeni cam takılmış gibi evin içi aydınlanıverdi birden. Aziz resimlerinin dolaplarında kandiller yandı, masalara kar gibi beyaz örtüler yayıldı, pencerelerin önündeki tarhlarda kırmızı kırmızı çiçekler boy gösterdi. Artık yemekleri hep birlikte, aynı kaptan yemiyorlar, herkesin önüne birer tabak konuyordu. Varvara Nikolayevna'nın yüzünden iç açıcı, tatlı bir gülümseme hiç eksik olmuyordu, sanki evin içinde her şey gülüyor sanırdınız. Şimdiye dek görülmedik bir şey daha oldu: Avluya dilenciler,

(1) Bir kutuda on mil üzerine onar onar dizilmiş yuvarlaklar toplama, çıkarma yapmaya yarar. (Ç.N.)

gezici dervişler, düşkünler dadandılar. Ukleyevo kadınlarının acındırıcı, ezik sesleri ve içki içtikleri için fabrikalardan kovulan sıska, sarhoş köylülerin suçlu suçlu öksürmeleri pencerelerin altında günden güne daha çok duyuldu. Varvara onlara para, ekmek, eski giysi dağıtıyordu; elindekini avucundakini tüketince de, dükkandan taşımaya başlıyordu. Bir keresinde sağır oğlan, üvey annesinin iki kutu çay alıp götürdüğünü görünce, buna pek şaşırdı.

— Annem iki kutu çay aldı, diye bildirdi babasına daha sonra. Bunu nereye yazacağız?

İhtiyar karşılık vermedi, kaşlarını kaldırarak biraz durup düşündü, sonra yukarıya, karısının yanma çıktı.

— Varvaruşka, anacığım, dedi okşayıcı bir sesle. Dükkandan ne gerekiyorsa al. Hem hiç çekinmeden, canın ne isterse...

Ertesi gün sağır, avludan koşa koşa geçerken;

— Anne, istediğiniz bir şey varsa gelin alın! diye bağırdı.

Kandillerle, kırmızı çiçeklerle gelen değişiklik gibi, Varvara'nın sadaka verişinde de yeni, iç açıcı, sevinç dolu bir şey vardı. Büyük perhizlerde ya da üç gün süren kilise yortusunda fıçılar açılıp da köy halkının burun direklerini sızlatan pis kokulu sığır eti tuzlaması satışa çıkarılınca; sarhoşlardan, içtiklerine karşılık tırpanları, şapkaları, karılarının başörtüleri rehin alınınca; verilen berbat votkayı içer içmez fabrika işçileri hemen orada çamurlara yuvarlanınca, koyu bir günah dumanı her yeri sarıyormuş gibi olurdu. İşte böyle zamanlarda yukarda, evin içinde, ne kokmuş sığır etiyle, ne de berbat içkiyle hiçbir girdisi-çıktısı olmayan, kendi halinde, temiz bir kadının bulunduğunu düşünmek insana iç rahatlığı verir; onun dağıttığı sadakalar, günah dumanının arşa çıktı-

gı günler, makinenin emniyet supabı görevini yapardı.

Tsıbukin'in evinde günler iş-güçle geçerdi. Daha güneş çıkmamıştır ki, bir de bakarsınız: Aksinya şapur şupur yüzünü yıkıyor, kötü bir şeyler fısıldarmışcasına semaver mutfakta uğulduyor. Uzun siyah redingotuyla basma bezinden pantolonunu giyip, ayaklarına uzun konçlu pırıl pırıl çizmelerini geçiren ihtiyar Grigori Petrov, ökçelerini gümbür gümbür vurarak odalarda gezinirken ufak tefekliği, giyimi-kuşamıyla ünlü şarkıdaki kaynatayı andırırdı pek. Dükkanı açarlardı güneş çıkınca; evin önüne yiğit bir atın koşulduğu araba çekilir, ihtiyar bol kasketini kulaklarına kadar indirerek bir delikanlı gibi kurulurdu arabaya. Onu görenler 56'sını doldurduğunu söyleyemezdi. Karısıyla gelini uğurlardı onu. Sırtında temiz, gıcır gıcır redingotu, altında üç yüz ruble değerindeki iri, yağız bir atın çektiği arabası olduğu zamanlar, Grigori Petrov, köylülerin dilekleriyle, sızlanmalarıyla yanına sokulmalarını istemezdi. Onlardan zaten nefret eder, iğrenir, avlu kapısında birisinin beklediğini görse öfkeden köpürürdü:

— Ne dikiliyorsun orada? Haydi çek arabanı!

Duran bir dilenci ise, ona;

— Allah versin! diye bağırırdı.

İşleri için kente giderdi. Koyu giysiler giyip önüne siyah bir önlük takan karısı, odaları toplar, mutfakta yemeklere yardım ederdi. Aksinya, dükkanda alışverişe bakardı. Şişelerin, paraların şıngırtısı; Aksinya'nın kahkahaları, çığlıkları; öfkelenen müşterilerin bağırıp çağırmaları ta avludan duyulurdu. Orada gizli votka satışının başladığı anlaşılırdı o saat. Sağır da dükkanda oturuyor olur, ya da, başı çıplak, elleri cebinde, sağına-soluna bakarak sokakları arşınlardı. Günde beş kez çay içmeye, dört kez

de yemek yemeğe otururlardı. Akşamleyin gün lük satışın hesabı yapılıp defterlere işlenir, son ra da derin bir uykuya yatılırdı.

Ukleyevo'da Büyük ve Küçük Hriminlerin ve Kostyukov'un üç fabrikası ile evleri birbirine telefonla bağlanmıştı. Bucak merkezine de te lefon çekilmişti, yalnız bolca türeyen hamam böcekleriyle tahtakuruları yüzünden kısa za manda çalışması durdu bu âletin. Bucak baş kanı fazla okuması yazması olmayan, sözcükle rin baş harfini büyük yazan bir adamdı, ama telefonu bozulduğu zaman:

— Şimdi çalışmak daha da güçleşti! demişti.

Büyük Hrıminlerle Küçük Hrıminler sık sı mahkemelik olurlardı. Bazan da Küçük Hrımin ler kendi aralarında kavga ederek mahkemey düşerler, barışıncaya kadar fabrikaları bir-ik ay çalışmazdı. Bu gibi olaylar Ukleyevo'lular pek eğlendirirdi, çünkü her kavganın sonund konuşma konuları çıkar, dedikodular artard Tatil günleri Kostyukovlarla Küçük Hrıminle kızak yarışına çıkarak köyü birbirine katarla yollarda danaları çiğnerlerdi. Açık-saçık giyi nen Aksinya kolalı etekliğini hışırdata hışırda ta dükkanın önünde gezinirdi, onu arada gö ren Küçük Hrıminler, Aksinya'yı kaptıkları gib neredeyse zorla götürürlerdi. İhtiyar Tsıbuki arkasında Varvara, yeni aldığı atının üzerind gösterişe çıkardı tatil günleri.

Kızak gezisinden sonra akşamleyin herkes ya tağına yatınca Küçük Hrıminlerin evinde paha lı akordeonla şarkılar çalınır, dışarda bir d ay ışığı varsa, bu seslerden ruha coşkun bi sevinç dolar, Ukleyevo artık çukurda değilm gibi gelirdi.

II

Grigoriy'in büyük oğlu Anisim köyüne pe seyrek uğramakla birlikte hemşehrileriyle ev

armağanlar yollar, güzel yazısı olan birine resmi kağıtlara dilekçe biçimi yazdırdığı mektuplar gönderirdi. Anisim'in ömründe kullanmadığı deyimlerle doluydu bu mektuplar: «Sevgili babacığım, anneciğim, bedensel gereksinmenizi gidermek için sizlere çiçek çayı gönderiyorum.»

Her mektubun altında, sanki bozuk bir uçla çiziktirilmiş gibi bir «*Anisim Tsıbukin*» imzası bulunurdu. bunun altında da tekrar o güzel yazıyle «Sivil memur» sözcüğü...

Mektuplar yüksek sesle, birkaç kez okunurdu; duygulanan ihtiyar, heyecandan kızararak;

— İstemedi işte baba evinde oturmayı, o da okudu adam oldu! derdi. Bırak ne yaparsa yapsın, bu dünyada herkes kendi yolunda gider...

Büyük perhiz öncesi bir gün doluyla karışık şiddetli bir yağmur yağıyordu. İhtiyar ile Varvara dışarı bakmak için pencereye yaklaşmışlardı. Bir de ne görsünler: Anisim kızakla istasyondan doğru gelmiyor mu? Böyle bir günde onu hiç beklemiyorlardı. Anisim içeriye tedirgin, heyecanlı bir yüzle girdi; sonuna kadar da hep öyle kaldı. Davranışlarında bir dağınıklık göze çarpıyor, görevine gitmek için hiç acele etmiyordu, sanki işinden atılmış gibi bir tavrı vardı. Varvara, onun gelişine pek sevinmişti, ikide bir kurnaz kurnaz Anisim'e bakıyor, içini çekip başını sallayarak;

— Bu işe bir türlü aklım ermedi! diyordu. Delikanlı nerdeyse 29'una girecek, hâlâ bekâr geziyor. Tüh-tüh-tüh!..

«Tüh-tüh!» diye söylenmesi ta içeriki odadan duyulurken, kocası ve Aksinya ile fis-kosa başladılar. Aynı kurnaz, gizemli anlatım öbürlerinin yüzüne de yayıldı; üçü bir komplo peşinde gibiydiler.

Anisim'i evlendirmeye karar vermişlerdi.

— Tüh-tüh-tüh!.. Küçük kardeşini evlendireli

çok oldu, sen hâlâ tek başına horoz gibi dolaş dur, olmaz öyle şey! Tanrı yardım eder, sen de ev bark kurarsın. Ama istiyorsan, gene görevine tek başına git, karını da eve bize yardımcı bırak. Bak oğlum, senin düzensiz bir yaşantın var, düzen nedir iyice unutmuşsun. Tüh-tüh-tüh, siz kent çocukları bütün bütüne günaha giriyorsunuz!

Tsıbukinler evlenirken, zengin olmaları dolayısıyla en güzel kızları seçerlerdi. Anisim için de aynı biçimde güzel bir kız buldular. Oysa kendisi öyle göz doldurucu, yakışıklı bir genç de değildi; çelimsiz, ufak tefek, hastalıklı bir şey olduğu halde, şişiriyormuş gibi tombul, dolgun yanakları vardı. Gözlerini hiç kırpmaz, insanın yüzüne dik dik bakardı. Düşünceli olduğu zamanlar ağzına sokup çiğnediği seyrek, kızıl bir sakal bırakmıştı. Bunlar yetmiyormuş gibi, yürüyüşünden, yüzünden anlaşılacağı üzere, sık sık içki içerdi. Onu güzel bir kızla nişanlayacaklarını söyledikleri zaman;

— Benim neyim eksik? demişti. Tsıbukinler demişler bize, hepimiz güzel insanlarız...

Dağın tam eteğinde Turguyevo adında bir köy bulunuyordu; bu köyün bir yarısı kente karışmışken öteki yarısı gene öyle köy kalmıştı. Köyün birinci yarısında kendi evinde yaşayan dul bir kadının yoksul, gündelikçi bir kızkardeşi vardı; onun da kendisi gibi gündelik işlere giden Lipa adında bir kızı. Torguyevo'da Lipa'nın güzelliği dillere destandı, ama yoksulluğu dolayısıyla kimse yanına sokulmuyordu. Dul ya da yaşlı birinin çıkıp kızın yoksulluğuna aldırmadan onunla evleneceğini, daha olmadı yanına «öylece» alıvereceğini; annesinin ise kızının evinde geçinip gideceğini söylüyorlardı. Varvara, görücülerden Lipa'nın adını duyunca, atladığı gibi Torguyevo'da aldı soluğu.

Daha sonra kızın teyzesinin evinde gelenek-

lere uygun, yemekli, içkili bir tanışma toplantısı yaptılar. Lipa, toplantı için dikilmiş, yeni, pembe bir giysi giymişti; saçlarına taktığı koyu kırmızı kurdele alev alev parlıyordu. Açık havada çalışmaktan esmerleşen yüzünün çizgileri ince, yumuşaktı. Zayıf mı zayıf, soluk çıtı pıtı bir kızdı Lipa. Yüzünden ürkek, hüzünlü bir gülümseme hiç eksik olmuyor, insana bir çocuğun güven ve merak dolu gözleriyle bakıyordu. Daha çocuk denecek kadar küçük gösteriyordu, göğüsleri yeni yeni kabarmıştı, ama yaşını aldığı için evlendirilebilirdi. Güzel bir kız sayılırdı gerçekten de; hoşa gitmeyecek bir yeri varsa o da, iki yanında hayvan pençesi gibi sarkan, iri, erkek elleriydi.

Grigori Petrov, kızın teyzesine;

— Çeyizi yokmuş, ne çıkar! dedi. Oğlumuz Stepan'a da yoksul bir aileden kız aldık, ama şimdi öve öve bitiremiyoruz. Evde olsun, işde olsun paha biçilmez elleri var.

Kapıda dikilen Lipa'cık; «Benimle istediğinizi yapabilirsiniz, size güveniyorum,» der gibiydi; annesi gündelikçi kadın Praskovya korkusundan kaçıp mutfağa sinmişti. Bir zamanlar, gençliğide, evinin döşemelerini sildiği bir tüccar öfkeyle üzerine yürüyünce, zavallının korkudan dili tutulmuş, o günden beri de içinde bir ürküntü kalmıştı. Korkudan elleri, ayakları, yanakları titriyordu. Mutfakta otururken konukların nelerden konuştuklarını işitmeye çalışıyor; gözleri aziz resimlerinde, parmaklarını alnına bastıra bastıra istavroz çıkarıyordu.

Anisim, kafası hafif dumanlı, mutfağın kapısını açarak, saygısızca;

— Burada ne oturup duruyorsunuz, değerli anneciğim? Siz olmadan canımız sıkılıyor, dedi.

Korkudan ödü kopan Praskovya, ellerini zayıf, çökük göğsüne bastırarak;

— Aman kusuruma bakmayın... geldiğinize

pek sevindik efendim, diye karşılık verdi.

Görüşmenin sonunda, düğün gününü kararlaştırdılar. Anisim eve gelince odalarda dolaşmaya başladı. Bazan ıslık çalıyor, bazan da aklına bir şey gelmiş gibi durup düşüncelere dalarak, bakışlarıyla yeri delip geçmek istercesine, gözlerini bir noktaya dikiyordu. Evleneceği, hem de çok geçmeden, paskalyanın haftasında evleneceği için ne bir sevinç belirtisi gösteriyor, ne de nişanlısıyla görüşmek istiyordu; yalnız ıslık çalıyordu, hepsi o kadar... Salt babasıyla üvey annesi öyle istedi diye, bir de köyün, «Oğul evlenir, eve yardımcı gelir» geleneğine uyarak evlendiği ortadaydı. Köyden ayrılmakta da acele etmedi, önceki gelişlerinden farklıydı zaten her davranışı. Abuk sabuk laflar etmiş, pek serbest, gelişigüzel davranmıştı.

III

Şikalovo köyünde iki terzi kızkardeş vardı. Düğünlük giysiler onlara ısmarlandığı için, Ukleyevo'ya sık sık provaya geliyorlar, çay içmeye kalıyorlardı. Varvara'ya siyah dantelli, boncuk işlemeli, kahverengi bir giysi ile Aksinya'ya sarı göğüslü, kuyruklu, açık yeşil bir entari diktiler. Terziler işlerini bitirince ihtiyar Tsıbukin, borcunu parayla değil de dükkanındaki mallarla ödedi. Kadınlar işlerine hiç yaramayan mum ve sardalye paketlerini alıp, asık suratla oradan ayrıldılar; köyün dışına çıkınca da tümseğe oturup ağlamaya başladılar.

Düğüne üç gün kala gıcır gıcır giysileriyle Anisim çıkageldi. Ayağına pırıl pırıl lâstik giymiş, boyunbağı yerine taşlı, kırmızı bir kaytan takmıştı; kollarını sokmadan omuzlarına attığı yeni bir de paltosu vardı.

Aziz tasvirinin önünde ağır ağır dua ettikten sonra babasının hatırını sordu, çıkarıp ona

on tam, on da yarım gümüş ruble verdi. Varvara'ya da bir o kadar, Aksinya'ya ise yirmi çeyrek ruble verdi. Bu armağanların en hoşa giden yanı, seçilmiş gibi hepsinin yepyeni olması güneşte pırıl pırıl parlamasıydı. Ağırbaşlı, ciddi görünmeye çalışan Anisim kasılıyor, avurtlarını şişiriyordu; çevresine yaydığı votka kokusundan her istasyonda inip büfeye koştuğu belliydi. Davranışında gene bir saygısızlık, abur cuburluk vardı. Sonra Anisim'le babası birlikte çay içtiler, Varvara pırıl pırıl rubleleri elinde oynarken kentte, oturan hemşehrilerini sordu. Anisim;

— Ne olsun, çok şükür geçinip gidiyorlar, dedi. Yalnız İvan Yegorov'un başına bir şey geldi: Yaşlı annesi Sofya Nikiforovna veremden öldü. Cenaze yemeğinde bir lokantadan adam başına iki buçuk rubleye yemek getirttiler. Üzüm şarabı bile vardı. Köylüdür demediler, hemşehrilere de aynı masrafı yaptılar. Ama bizimkiler yemedi. Köylü kısmı ne anlar terbiyeli, soslu yemeklerden!

İhtiyar başını sallayarak;

— İki buçuk ruble mi! dedi.

— Ne sandın ya? Orası köy yeri değil. Bir iki şey atıştırmak için şöyle lokantaya girer, birkaç yemek söylersin. O sırada başkaları da gelerek grup olursunuz, içmeye başlarsınız. Bir de bakmışsınız, sabah oluvermiş; haydi sökülün bakalım üçer-dörder rubleyi!..

Oğlunu hayran hayran dinleyen ihtiyar;

— Hadi canım, atıyorsun! dedi.

— Artık hep Samorodov'la birlikte kalıyoruz. Hani size mektuplarımı yazdırıyorum ya, işte. Ne güzel yazıyor, değil mi?

Sonra Varvara'ya dönerek sevinçle devam etti;

— Bu Samorodov'un nasıl bir adam olduğunu anlatsam, anneciğim, şaşar kalırsınız. Erme-

niler gibi esmer olduğu için kendisine Muhtar adını taktık. İçini dışını bilirim, aklından geçen en ufak bir şey bile gözümden kaçmaz. Bunu anladığından, anneciğim, o da benim yanımdan ayrılmaz, bir içtiğimiz su ayrı gider. Bu içli-dışlılık onu biraz ürkütürse de, benden uzak duramaz. Ben nerdeysem, o da ordadır... Göz derler işte buna, anneciğim. Bit pazarında herifin biri mintan mı satıyor, görür görmez çalınmış olduğunu anlarım. Bir de durdurur bakarım ki, gerçekten çalınmış...

— Nerden anlıyorsun? diye sordu Varvara.

— Hiçbir yerden, gene de gözümden kaçmıyor böyle şeyler. Aslında ben nerden bileceğim hangi mintanın çalınmış olduğunu? Ama beni o yana doğru çeken bir şey vardır, aradığım şeyi elimle koymuş gibi bulurum... Bizim arkadaşlar benim için: «Anisim gene çulluk avına çıktı!» derler. «Çalınmış eşya aramaya gitti» demektir bu. Ya işte!.. Çalmasına herkes çalar ama, saklaması zordur! Saklayacak yer mi yok dersiniz ya, çalınan şey için öyle değil...

Varvara içini çekerek;

— Geçen hafta bizim köyde Guntorevlerin bir koçuyla iki koyununu çaldılar, dedi. Arayıp bulacak bir kimse çıkmadı... Çok yazık...

— Ne olacak, ben arayıverirdim. Bu, öyle zor bir iş değil ki...

Düğün zamanı gelip çatmıştı. Serin, fakat güneşli, cıvıl cıvıl bir nisan günüydü. Yelelerine, boyunduruklarına renkli kordeleler takılmış ikili, üçlü atların çektiği arabalar çıngıraklarını şıngırdatarak sabahın erken vakti Ukleyevo'da şöyle bir dolaştılar. Bu gezintiden. ürken ekin kargaları salkım söğütlerde çığrışmaya başladılar; sığırcıklar da, Tsıbukinlerin düğünü olduğuna pek sevinmiş gibi, boğazlarını yırtarcasına durmadan bağırıyorlardı.

Evde masaların üstüne uzun balıklar, isli do-

muz etleri, kuş dolmaları, çaça kutuları, tuzlamalar, turşular, votka ve şarap şişeleri dizilmişti; sucuk ve ekşili istakoz kokusu doldurmuştu bütün evi. Ökçeleriyle döşemeyi döverek yürüyen ihtiyar Tsıbukin masaları dolaşıyor, bıçakları birbirine sürterek biliyordu. Bir şey sormak için mutfaktan sık sık çağrılan Varvara, eli ayağı dolaşarak, soluk soluğa oraya koşuyor; şafaktan beri çalışan Kostyukovların erkek ahçısıyla küçük Hrıminlerin kadın ahçısına yardım ediyordu. Saçları kıvrılmış, entarisiz, korseli Aksinya, ayaklarında gıcırdayan çizmeler, avludan ikide bir fırtına gibi geçiyor; çıplak dizkapaklarıyle göğüsleri bir görünüp bir kayboluyordu. Tam bir ana-baba günüydü; azarlamalar, bağrışmalar, yeminler gırla gidiyordu. Evin önünden geçenler ardına kadar açık avlu kapısının önünde duraklıyorlardı, olağanüstü bir hazırlığın yapıldığı anlaşılıyordu o anda.

— Gelin almaya gittiler!

Çıngırak sesleri köyün ardından gittikçe uzaklaşarak kayboldu... Saatin üçüne doğru çıngıraklar bir daha işitildi, halk toplandı: Gelin getiriyorlardı!

Kilise tıklım tıklım doluydu; avizeler yanıyor, ilahiciler, Tsıbukin'in isteği üzerine, notadan bakarak okuyorlardı. Parlak ışıklar, pırıl pırıl giysiler Lipa'nın gözünü kamaştırmıştı. İlahiciler bağırdıkça biri çekiçle başına vuruyor gibiydi. İlk kez giydiği korseyle çizmeler onu sıktıkça sıkıyordu. Bayılmış da yeni ayılmış gibi bir duruşu vardı; bakıyor bakıyor, bir şey anlamıyordu. Boyunbağı yerine kırmızı kaytan takan siyah redingotlu Anisim, gözleri bir noktada dalıp dalıp gidiyor, ilâhiciler bağırdıkça aceleyle haç çıkarıyordu. Çok duygulanmıştı, nerdeyse ağlayacaktı. Ta çocukluğundan beri bu kiliseyi tanırdı; bir zamanlar rahmetli annesi onu şaraplı ekmek âyinine getirirdi, ço-

cuklarla birlikte koroda ilâhi de okumuştu. Her köşesini, her tasviri o kadar iyi anımsıyordu ki! Onu da evlendiriyorlardı işte, ama âdet yerini bulsun diye. Oysa Anisim, bunları düşünmüyor, aklını düğünden başka şeyler kurcalıyordu. Yüreği sıkışıyor, gözlerini bürüyen yaşlar tasvirleri görmesine engel oluyordu. Tanrı'ya yalvararak, bugün olmazsa yarın başına yüzde yüz gelecek büyük felaketin —kuraklarda fırtına bulutlarının bir damla bile bırakmadan köyün üzerinden geçip gitmesi gibi— ona dokunmadan geçmesini diliyordu. İşlediği günahlar o denli çok, içine düştüğü durum öylesine umutsuzdu ki, bağışlanması için yalvarmak bile yakışık almayacaktı. Ama o bağışlanması için gene de yalvarıyor, hattâ hüngür hüngür ağlıyordu; onun içkili olduğunu sandıklarından kimse dönüp bakmıyordu bile.

O sırada rahatsız edici bir çocuk ağlaması işitildi:

— Anneciğim, beni burdan götür!

Papaz hemen;

— Gürültü etmeyin! diye bağırdı.

Kiliseden dönerlerken kalabalık arkalarından koşuyordu. Dükkanın çevresinde, dış kapıda, avluda da insanlar toplanmıştı. Övgü söyleyecek kadınlar geldi. Yeni evliler adımlarını eşikten içeri yeni atmışlardı ki, ön odada ellerinde notalarla bekleyen şarkıcılar avazları çıktığı kadar bağırmaya, kentten bu iş için getirtilen müzisyenler çalgı çalmaya başladılar. Uzun kadehlere doldurulmuş köpüklü Don şarapları getirildi; gür kaşlarından gözleri görünmeyen, zayıf, uzun boylu, yaşlı doğramacı-müteahhit Yelizarov, gençlere dönerek;

— Sen Anisim, sen de kızım, birbirinizi seviniz, Tanrı'nın yolundan ayrılmayınız; Göklerin Kraliçesi sizleri yalnız bırakmaz, dedi.

Sonra ihtiyar Tsıbukin'in omzuna yaslanarak

bir ağıt koyverdi. Ince sesiyle;

— Grigori Petroviç, sevinçten ağlayalım, sevinçten ağlayalım! diye hıçkırıyordu.

Ama birdenbire kart bir sesle kahkaha atmaya başladı;

— Kah-kah-kah! Bu gelinin de güzel Grigori Petroviç; yüzü gözü düzgün, her şeyi tastamam. Makine iyi çalışıyor, bütün vidaları yerinde...

Yelizarov aslında Yegoryev ilçesindendi, ama gençliğinden beri Ukleyevo'daki fabrikalarda ve bu yörede çalıştığından buraya alışıp kalmıştı. Yerliler onu kaç zamandır hep böyle zayıf, yaşlı haliyle biliyorlardı, «Koltuk Deyneği» adını takmışlardı o yüzden adama. Belki de fabrikalarda kırk yıldır onarım işi yapmasından olacak, herkesi ve her şeyi sağlamlık yönünden inceler; onarımı gerekiyor mu, gerekmiyor mu; diye bakardı. Diyelim sofraya oturacak; ilk işi sandalyelerin sağlam olup olmadıklarını yoklamak, hatta kızarmış balığa parmağıyla dokunmak olurdu.

Köpüklü şaraplar içildikten sonra masalara oturuldu. Konuklar aralarında konuşuyorlar, sandalyelerini oynatıp duruyorlardı. Koro dış odada şarkı söylüyor, orkestra çalıyor, övgücü kadınlar hep bir ağızdan bağırıyor; bütün bu seslerin yabanıl, korkunç uğultusundan insanın başı dönüyordu.

Koltuk Değneği yanındakileri dirseğiyle itelerken sandalyesinde fır fır dönüyordu; bir ağlayıp bir gülmesinden kimse rahat konuşamıyordu ki...

— Çocuklarım, çocuklarım, çocuklarım benim! diye mırıldanıyordu çabuk çabuk. İki gözüm Aksinya'cığım, Varvara'cığım, hepimiz kardeşçe, güzel güzel geçinelim. Benim kumrularım...

Fazla içki içmezdi, şimdi de tek kadeh acı İngiliz birasından başı dumanlanmıştı. Neden yapıldığı belli olmayan bu berbat birayı içen

herkes başına yumruk yemişcesine sersemliyordu herkesin dili dolaşmaya başlamıştı.

Köyün papazları, fabrika yöneticileriyle karıları, tüccarlar, komşu köylerin meyhane işleticileri, hepsi hepsi buradaydı. On dört yıldır birlikte çalıştıkları bu bucak merkezinde doğru dürüst bir iş yapmamış olan, öte yandan ellerine geçirdikleri insanları dolandırmadan ya da gücendirmeden bırakmayan bucak başkanıyla yazıcısı gene yanyana oturuyorlardı. Hopur hopur, tombul vücutları, hatta yüzlerinin dalavereci insanlara özgü anlatımı ne kadar çok insanın hakkını yemiş olduklarını açıkça gösteriyordu. Yazıcının karısı bütün çocuklarını da birlikte getirmişti. Bu kupkuru, şaşı kadın tabaklara yırtıcı bir kuşun bakışıyla yan yana bakıyor; eline geçen her şeyi kendisinin, çocuklarının cebine tıkıştırıyordu.

Lipa, kilisedeki duruşuyla sandalyesinde kaskatı kesilmişti. Tanıştıklarından beri ağzını açıp karısıyla tek kelime konuşmamış olan Anisim, onun nasıl bir sesi olduğunu dahi bilmiyordu. Şimdi de öyle, onunla yan yana oturduğu halde konuşmaksızın içiyor, içiyordu... İngiliz birası başına vurunca karşılarında oturan, gelinin teyzesine dönerek;

— Samorodov diye bir arkadaşım var, diye başladı. Bitirimdir, bir görseniz! Lâfı-sözü dinlenir, saygıdeğer bir kimsedir. Ama teyzeciğim, ben de onun içini okurum; bunu bilir kendisi de. İzin verin, teyzeciğim, Samorodov'un onuruna birer kadeh içelim!

Varvara, yorgunluktan bitkin, konuklarını ağırlamak için oradan oraya koşarken, bu kadar bol, zengin yemekten sonra kimse onları kınayamayacak diye pek kıvançlıydı. Güneş batmıştı, ama şölen sürüyordu. Ne, yenilip içilenden kimsenin anladığı vardı, ne de konuşulanlar işitiliyordu; yalnız arada bir müzik su-

sunca, avludan bir kadının şöyle haykırdığı duyuluyordu:

— Kanımızı emdiler, canavarlar! Bir gün onlar da belâlarını bulacaklar!

Akşamleyin orkestra çaldı, dansettiler. Küçük Hrıminler de içkilerini alıp gelmişlerdi. Kadril[1] oynanırken, bunlardan birinin, iki elinde birer şişe, ağzında da bir kadeh tutması herkesi pek eğlendirdi. Kadril oynayanlar hep birden yere oturu oturuveriyorlardı; yeşiller giymiş olan Aksinya, giysisinin kuyruğuyla havayı yelpazeliyerek, dansedenler arasında bir görünüp bir kayboluyordu. Bir ara Aksinya'nın eteğine bastıklarını gören Koltuk Deyneği:

— Ay, fırfırını yırttılar kızın! Aman çocuklar! diye bağırdı.

Aksinya'nın pek seyrek kırptığı çocuksu, külrengi gözleri vardı; saf bir gülümseme yüzünden hiç eksik olmazdı. Bu kırpılmayan gözlerde uzun boynunun üzerindeki küçük başında, biçimli bedeninde yılanımsı bir şey gizliydi. Yüzündeki o çocuksu gülümseme ve sarı göğüslüklü yeşil entarisiyle, baharda yeni sürmüş ekinler arasından başını kaldırıp gelene-geçene bakan bir engerek yılanını andırıyordu. Hrıminler ona karşı çok serbest davranıyorlardı, en büyükleriyle pek içli-dışlı olduğu gözden kaçmıyordu. Sağırın bir şeylerden anladığı yoktu, karısına dönüp bakmıyordu bile; bir köşede bacak bacak üstüne atmış oturuyor, fındık yiyordu. Fındıkları kırarken çıkardığı sesten tabanca patlattığını sanırdınız.

İşte ihtiyar Tsıbukin de çıktı ortaya. Mendilini sallayışıyla kendisi de bir Rus dansı yapmak istediğini bildiriyordu. Bir anda bütün odalardan, avludaki kalabalıktan onaylama uğultusu yükseldi:

(1) Altı figürlü bir dans. (Ç.N.)

— *Kendisi* kalktı! Kendisi!

Baba Tsıbukin ile karısı dansa kalktılar. Ancak, danseden Varvara'ydı; beriki ise yalnız topuklarını yere vuruyor, mendil sallıyordu. Dışarda birbirlerinin omuzları üstünden pencereye bakmaya çalışanlar coşup kendilerinden geçerek, bir an için ihtiyarın zenginliğini de, kendilerine yaptıklarını da bağışlayıverdiler. Kalaablıktan;

— Bin yaşa Grigoriy Petroviç! Ha şöyle! Göster gençlere kim olduğunu sesleri geliyordu.

Düğün sona erdiğinde gecenin ikisi olmuştu. Sallana sallana müzisyenleri, şarkıcıları dolaşan Anisim, hepsiyle vedalaşarak, onlara birer çil çil yarım rublelik verdi. İhtiyar ise sallanmaksızın, ama hep öyle bir ayağının üzerinde durarak konuklarını uğurluyor; herbirine;

— Düğün bana iki bine patladı, diyordu.

Herkes evine dağıldığı sırada, biri Şikalovo köyü hancısının yeni paltosunu alıp kendi eskisini yerine bırakmıştı. Bunu işiten Anisin birden öfkelenerek bağırmaya başladı:

— Durun! Şimdi bulup çıkarırım! Bunu kimin çaldığını biliyorum! Durun!

Sokağa fırlayarak birilerinin peşine düştü. Fakat onu yakaladılar, koluna girip geri getirdiler; bulut gibi sarhoş, sırılsıklam, öfkeden kıpkırmızı, teyzesinin Lipa'yı soyup hazırladığı odaya itekliediler.

IV

Düğünün üzerinden beş gün geçti. Yolculuk hazırlığını bitiren Anisim vedalaşmak için yukarıya, Varvara'nın yanına çıktı. Odada bütün kandiller yanıyor, içerisi günlük kokuyordu; üvey anne pencerenin önüne oturmuş, kırmızı yünden çorap örmekteydi.

— Bizimle az kaldın, dedi. Sıkıldın mı yok-

sa? Tüh-tüh-tüh... Eh bizim de durumumuz iyi, hiçbir eksiğimiz yok; ne yalan söylemeli, düğününü de tastamam yaptık... Geçende baban söylüyordu, iki bine çıktı, diye. Sözün kısası, tüccardan geri kalır yanımız yok. Ama benim çok üzüldüğüm bir şey var. Köylüye haksızlık ediyoruz. Hep yüreğim sızlıyor, oğlum, bilsen, ne haksızlıklar oluyor! At değiş-tokuşunda mı dersin, mal alım-satımında, ırgat kiralamada mı, milleti kazıklıyoruz vallahi! Her işimiz yalan dolan. Perhiz yağı[1] acılaşmış, kokmuş, katranı dersen, en kötüsü bizde... Elini vicdanına koy da sen söyle, daha iyi bir yağ satamaz mıydık?

— Herkes kendi çıkarına bakar, anne.

— Ama bir gün ölmeyecek miyiz? Etme, ne olur, babanla bu durumu konuşuver!..

— Siz kendiniz konuşsanız ya!

— Ben mi konuşayım? Seninkine söz dinletebildim mi ki! O da tıpkı senin gibi: «Herkes kendi çıkarına bakar» diyerek sözümü ağzıma tıktı. Öbür dünyada çıkarının ne olduğunu gösterirler adama. Tanrı'nın adaleti şaşmaz, oğlum...

Anisim içini çekerek;

— Kimse bir şey gösteremez, dedi. Tanrı yoktur, anneciğim; öyleyse gösterecek kimse de yoktur...

Varvara afallayarak baktı, tuhaf tuhaf gülmeye başladı. Üvey annesinin, söylediklerine pek şaşırdığını, kendisine tuhaf bir şeye bakıyormuş gibi baktığını görünce, duraladı Anisim.

— Tanrı belki vardır ama, inanan kalmamış... Nikahımız kıyılırken ben kendimde değildim. Nasıl kuluçkanın altından yumurtayı alırsın da içinden cik cik diye civciv sesi gelir, işte benim

(1) Hristiyan perhizinde yenmesi günah olmayan bitkisel yağ. (Ç.N.)

vicdanım da öyle sesleniyordu. Nikâh kıyıladursun, ben hep «Tanrı var mı, yok mu?» diye düşünüyordum. Neyse ben nerden bileceğim Tanrı'nın olup olmadığını? Bize çocukluğumuzdan beri böyle şeyler öğretilmedi ki! Daha küçücükken, anamızın memesini emerken; «Herkes kendi çıkarına bakar» diye okudular kulağımıza... İyi bil ki, babam da Tanrı'ya inanmaz. Hani siz «Guntorevlerin koçlarını çaldılar» diyordunuz ya! Buldum onu, Şikalovo'lu bir köylü çalmış meğer. Çaldıktan sonra da derilerini getirip babama satmış... Gördün mü şimdi! Kimin nasıl inandığını?

Anisim bir gözünü kırparak başını salladı.

— Bucak başkanı da inanmaz Tanrı'ya, yazıcısı da, kilise zangocunun kendisi de... Bunlar kiliseye gidiyorlar, oruç tutuyorlarsa, insanların diline düşmeyi istemedikleri içindir; bir de, ne olur ne olmaz, belki de gerçekten yüce mahkeme vardır, diye korkarlar. Şimdi herkesin ağzında bir lâf; sözde kimsede din, anneye-babaya saygı kalmamış da, dünyanın sonu gelesiymiş. Boş şeyler bunlar! Bana kalırsa anneciğim, insanlarda vicdan kıtlığı var, derim. Her şeyi görüyorum, anlıyorum. Birisinin sırtındaki mintan çalınma mı, onu da anlıyorum. Öte yandan bir adam meyhaneye oturmuş çiy içiyor sanırsınız; onun çay mı, yoksa başka bir şey mi içtiğini bırakalım bir yol, ama ben hemen anlıyorum onun ne malın gözü olduğunu... İşte böyle günlerce dolaşsanız vicdanlı bir kişi bulamazsınız. Bütün bunların sebebi nedir, bilir misiniz? Tanrı'nın varlığından kuşkulanıyorlar da ondan... Eh, anneciğim, hoşça kalın. Sağlıklar, esenlikler; kusurum varsa bağışlayın.

Böyle diyerek Varvara'nın önünde yere kadar eğildi.

— Yaptıklarınız için çok teşekkürler. Ailemiz sizden büyük iyilikler gördü. Tam bir hanıme-

fendisiniz, sizden hoşnut ayrılıyorum.

Çok duygulanan Anisim, dışarı çıkmışken geriye döndü:

— Samorodov beni bir işe bulaştırdı: Ya zengin olacağım, ya da batacağım. Başıma bir şey gelirse, ne olur, babamı avutun.

— Günler ne getirir, bilinmez. Tüh-tüh-tüh... Tanrı esirgeyicidir. Sana bir diyeceğim var. Anisim, Lipa'nın gönlünü alsan iyi edersin. Nedir öyle karşılıklı somurtup duruyorsunuz? Biraz yüzünüz gülsün.

Anisim içini çekti.

— O da tuhaf bir kız. Ne aklı bir şeye erer, ne de iki lâkırdı eder. Daha ağzı süt kokuyor, bırak büyüsün az daha...

Evin önünde iri yarı, semiz, beyaz bir aygır koşulu binek arabası hazır bekliyordu.

İhtiyar Tsıbukin öteden beri koşarak bir sıçrayışta atladı arabaya, dizginleri eline topladı. Anisim, Varvara'yı, Aksinya'yı, kardeşini öptü. Merdivenlere Lipa da çıkmıştı. Kımıldamadan duruşu, yana bakışıyla sanki kocasını uğurlamak için gelmemiş gibiydi. Anisim ona doğru yürüdü, dudaklarıyla yanağına hafifçe, belli belirsiz dokunarak;

— Hoşça kal! dedi.

Lipa, kocasına bakmadan, tuhaf tuhaf gülümsedi; yüzünün titrediğini görenler acıdılar zavallıya. Anisim de bir sıçrayışta oturdu arabaya; kendisini yakışıklı sandığından olacak, ellerini böğrüne koyarak kuruluyordu.

Vadiden çıkıp da düzlüğe geldiklerinden Anisim hâlâ dönüp dönüp köye bakıyordu. Ilık, cıvıl cıvıl bir gündü. Davarlar, sığırlar ilk kez yayılmaya çıkarılmıştı; sürülerin ardında bayramlıklarını giymiş kadınlar, kızlar vardı. Salıverilmesine sevinen boz bir boğa, ön ayaklarıyla toprağı eşeliyordu. Yukardan, aşağıdan çayır kuşlarının ötüşü geliyordu. Anisim beş

gün önce içinde dua ettiği kilisenin yüksek, beyaz duvarlarına —yeni badana yapmışlardı—, yeşil damlı okula, bir zamanlar balık tutup yıkandığı dereye dönüp dönüp bakıyordu. Her bakışta içinden bir sevinç dalgası kabarıyor; yerin altından bir duvar yükseliverse de onu ileri bırakmasa, burada yalnız çocukluğuyla baş başa kalsa, diye geçiyordu içinden.

İstasyona gelince büfeye gidip birer kadeh beyaz şarap içtiler. Parasını ödemek için ihtiyar, kesesine davrandı.

— Bunu ben ısmarladım! dedi Anisim.

İhtiyar, duygulanarak oğlunun omuzuna vurdu, büfeciye de; «Bak, benim ne aslan bir oğlum var!» dercesine göz kırptı.

— Oğlum, evde işimizin başında kalsaydın! Paha biçilmez bir delikanlısın, boğazına kadar altına boğardım seni, dedi. Anisime de.

— Olmaz, baba.

Şarap ekşiceydi, mühür mumu kokuyordu üstelik; gene de birer kadeh daha içtiler.

İhtiyar eve döndükten sonra küçük gelinini ilk görüşte tanıyamadı. Kocası avludan çıkar çıkmaz bir değişmiş, bir neşelenmişti ki! Üzerinde eski, tiftiği çıkmış bir eteklik, ayakları çıplak, kolları omuzlarına dek sıvalı; bir yandan ön odanın merdivenlerini siliyor, bir yandan da pırıl pırıl sesiyle şarkı söylüyordu. Kirli su dolu leğeni dışarı çıkarışını, çocuksu gülümsemesiyle güneşe doğru bakışını görenler onu bir tarla kuşuna benzetebilirlerdi.

Oradan geçmekte olan yaşlı bir çiftçi başını sallayarak;

— Grigoriy Petroviç, sana bu gelinler Tanrı vergisidir, dedi. Kadın değil, hazine vallahi!

V

8 temmuz cuma günü, Lipa ile Yelizarov, öbür adı Koltuk Deyneği, Kazanskoye köyünden, ayinden dönüyorlardı. Kazan Kutsal Anası[1] adına yapılan kilise yortusuna katılmışlardı. Lipa'nın annesi Praskovya, ta gerilerdeydi; hasta, tıknefes olduğu için hızlı yürüyemiyordu. Vakit akşama yakındı.

Lipa'yı dinlemekte olan Koltuk Deyneği:

— Eee! Anlat, hele anlat! diyordu.

— Reçeli pek severim, İlya Makariç. Odacığıma çekilir, çayları hep reçelle içerim. Ya da arasıra Varvara Nikolayevna ile birlikte otururuz. Bana hep acıklı şeyler anlatırlar. Öyle çok reçelleri var ki, sorma; tam dört kavanoz. «Ye, Lipa, ye! Çekinme!» der dururlar.

— Ya!.. Demek dört kavanoz!

— Zenginliklerine diyecek yok. Beyaz ekmekle kahvaltı; et dersen, ye yiyebildiğin kadar!.. Zengin olmalarına zenginler, ama insanı ürküten bir yanları var. Hem de anlatamam İlya Makariç!

Koltuk Deyneği, Praskovya çok mu gerilerde kaldı diye bakmak için geriye dönerek;

— Neymiş o seni ürküten şey? diye sordu.

— İlk baştan, daha düğünümüz yapılırken Anisim Grigoryeviç'ten korktum. Doğrusu bana bir zararları dokunmadı, ama nasıl söyleyeyim, biraz yanıma sokulacak olsalar, ta içimden beni bir titreme alıyordu. Bir gün olsun gözüme uyku girmedi, tir tir titriyor, Tanrı'ya dua ediyordum. Şimdi de Aksinya'dan korkuyorum, İlya Makariç. Hoş, hep güler durur; yalnız bazan penceremden içeri bir bakışı var ki, yeşil, öfkeli, tıpkı ahırdaki koyun gözleri gibi. Küçük

(1) Bir aziz ya da azize adına kurulan kilisede (burada Meryem Ana adına) her yıl belirli bir günde kilise yortusu yapılır. (Ç.N.)

Hrıminler hep onu baştan çıkaran. «Senin moruğun Butyokino'da kırk dönümlük bir arazisi var.» deyip duruyorlar. «Kumu, suyu içinde; kur şuraya bir tuğla fırını, biz de ortak olalım.» Tuğlanın bini yirmi rubleye şimdi, kazançlı iş. Geçen akşam yemekte Aksinya, kaynatama açtı konuyu. «Butyokino'da tuğla fırını kurdurmak istiyorum. Ben de kendi adıma ticaret yapacağım.» dedi, gülmeye başladı. Bundan hoşlanmamış olacaklar ki, Grigoriy, Petroviç'in yüzü yem yeşil kesti. «Ben yaşadıkça aileden ayrılmak yok. Birlikte çalışacaksınız,» dediler. Bunun üzerine Aksinya, dişlerini gıcırdatarak kaynatama öyle sert baktı ki... Gözleme vardı, yemeden kalktı.

— Ya!.. Yemedi mi?

— Bir de Aksinya'nın ne zaman, nasıl uyuduğuna aklım ermez. Yarım saat kadar uyur, uyumaz; sonra hemen ayağa fırlar. Köylü bir şey çalmasın, yangın çıkarmasın diye ödü patlar... Korkulur bu kadından, İlya Makariç! Küçük Hrıminler düğünün sabahı uyumaya bile gitmeden, kente, mahkemeye yollandılar. Herkesin ağzı çuval değil ki büzesin, «Aksinya'nın yüzünden,» diyorlar. İki kardeş Aksinya'ya tuğla fırını yapmağa söz vermişler, bunu işiten üçüncüsü küsmüş; fabrikaları bir ay kadar çalışmadı. Prohor dayım oradan işsiz kalınca kapı kapı ekmek topladı. «Dayı, dedim, niçin gidip tarlada çalışmıyor, ya da hızar biçmiyorsun? Ellere yüz kızartmaya değer mi?» «Köylü işinden uzak kaldım, soğudum, yeğenim. Artık yapamam,» dedi.

Biraz dinlenip Praskova'yı beklemek için genç bir akçakavak korusunun yanında durdular. Çoktandır müteahhitlik yapmasına karşın, Yelizarov kendine bir at almamıştı. İçinde soğan ekmek bulundurduğu bir torbayı yanından ayırmadan ilçede her yere yaya gider, kollarını

sallayarak, adımlarını kocaman kocaman atarak yürürdü. Onunla yan yana yürümek her babayiğidin harcı değildi.

Koruya girişte bir sınır direği vardı. Yelizarov, sağlam mı, değil mi, diye dokundu ona da. Praskovya soluk soluğa geldi. Her zaman ürkek olan buruşuk yüzü mutluluktan parlıyordu. Bugün bir insan gibi o da kiliseye gitmiş, panayırı dolaşmış, armut kvası[1] içmişti. Böyle şeyler pek az olmuştu yaşamında; hatta bugün ilk kez keyfince yaşadığını düşünüyordu.

Dinlenince yeniden yola düştüler. Güneş gitgide alçalıyor, koruluğun arasından gözüken ışıklar ağaç gövdelerini aydınlatıyordu. İlerden uğultulu sesler geliyordu. Ukleyevo'nun kızları onları geçeli çok olmuştu, ama mantar toplamak için olacak, koruda eğlenmişlerdi.

Yelizarov;

— Hey, kızlar! Benim güzel kumrularım! diye seslendi.

Kızlar gülümseyerek:

— Koltuk Deyneği geliyor! Koltuk Deyneği! Koca moruk! diye bağırdılar.

Sesler koruda yankılandı. İşte koruluk da gerilerde kaldı. Fabrika bacalarının uçları göründü, çan kulesindeki haç parladı. Bir cenaze töreninde bütün havyarları yiyen kilise zangocunun köyüne gelmişlerdi...

İşte nerdeyse evler de gözükecek. Yamaçtan aşağı iniverdiniz mi, tamam, köydesiniz... Yalınayak yürümekte olan Lipa ile annesi ayakkabılarını giymek için bir çayıra oturdular, Yelizarov da oturdu onlarla birlikte. Yukardan bakılınca, Ukleyevo, söğütleriyle, beyaz kilisesiyle, deresiyle sessiz, güzel bir köye benziyordu. Görünümü bozan tek şey, masraflı olma-

(1) Tahıllardan, meyvelerden yapılan ekşimsi içecek. (Ç.N.)

sın diye iç karartıcı, yaban bir renge boyanan fabrika damlarıydı. Karşı yamaçta tarlalar uzanıyordu. Yeni biçilmiş çavdar tarlasında demetler, yığınlar, fırtınada dağılmış gibi şuraya-buraya atılı atılı vermişti... Yulaflar da olgunlaşmış, güneşe karşı sedef gibi parlıyordu. Tam hasat zamanıydı. Bugün tatil yapmışlardı. Yarın cumartesi, çavdar biçecekler, ot taşıyacaklar; ertesi gün; pazara, tekrar tatile gireceklerdi[1]. Her gün uzaktan uzağa gök gürlüyordu, nemli bir hava vardı. Yağmur ha geldi, ha gelecek, diye bekliyorlar; tarlalara baktıkça, ekinlerin bir an önce toplanmasını istiyorlardı. Ah, ne iyi olurdu; ne dert kalırdı ne sıkıntı, ruhlar şenlenirdi!..

— Tırpancılar çok pahalı şimdi, dedi Praskovya. Günlükleri bir ruble kırk kapik.

Kazanskoye panayırından gelenlerin ardı arkası kesilmiyordu: Kadınlar, başlarında yeni şapkalarıyle fabrika işçileri, dilenciler, çocuklar... Kâh tozu dumana katarak bir araba geçiyor, arkasında da satılamamış, sanki satılamadığına sevinen bir at; kâh direşken bir ineği boynuzlarından tutup sürüklüyorlardı. Sonra başka bir araba daha, arabada ayaklarını aşağıya sarkıtan sarhoş köylüler... Yaşlı bir kadın, kocaman şapkalı, koca koca çizmeli bir çocuğu elinden tutmuş, götürüyordu. Sıcaktan, dizlerinin kıvrılmasına engel olan ağır çizmelerden bitkin düşen çocuk, gene de bütün gücüyle oyuncak borusunu durmadan üflüyordu. Aşağı indikleri, sokağa saptıkları halde boru öttürüşü hâlâ işitiliyordu.

— Bizim fabrikatörlerin akılları başlarında değil, dedi Yelizarov. Kostyukov geçenlerde kızdı bana. «Kornişlere çok tahta harcamışsın,» dedi.

(1) Köylüler pazarlarda, yortularda çalışmazdı. (Ç.N.)

«Nasıl çok harcamışım, Vasiliy Daniliç!» dedim, «Ne kadar gerekiyorsa, o kadar kullandım. Sizin tahtanızı yemedim ya!..» «Vay,» dedi, «sen karşımda böyle nasıl konuşursun! Ben sana gösteririm de... Seni müteahhit yapan benim de...» «Söylediğinize bakın!» dedim, «Müteahhit değilken de çay içiyordum, şimdi de öyle.» «Siz hepiniz düzenbazsınız,» dedi. Sesimi çıkarmadım. Bu dünyada biz düzenbaz olursak, siz de öbür dünyada düzenbaz olursunuz, diye geçirdim içimden. Kah-kah-kah! Ertesi gün baktım, yumuşamış. «Makariç» dedi, «söylediklerimden dolayı kusuruma bakma. Sana uygunsuz bir söz söylemişsem, bir büyüğün olarak sen bana karşılık vermemelisin. Birinci dereceden[1] bir tüccardır karşındaki.» «Sizin birinci dereceden bir tüccar, benimse bir dülger olduğum doğru,» dedim. «Ama Yusuf Peygamber de dülgerdi. Bizim yolumuz hak yoludur, dürüstlük yoludur, ama siz gene 'Ben büyüğüm derseniz' yüce gönlünüz bilir.» Bundan, yani bu konuşmadan sonra kendi kendime bir düşündüm: Birinci dereceden tüccar mı büyüktü, yoksa dülger mi? Dülger daha büyüktür, ya, çocuklarım!..

Biraz düşündükten sonra ekledi:

— Orası öyle, yavrularım. Kim zahmet çeker, kim sabrederse, büyük odur.

Güneş batmıştı. Derenin üstünde, kilisenin çevresinde, fabrikaların yöresindeki düzlüklerde süt rengi bir sis toplanmıştı. Karanlığın hızla artıp aşağıda ışıkların parlamaya başladığı, sisin sanki altındaki sonsuz uçurumu örtercesine kalınlaştığı şu sırada; yoksul doğduktan sonra gene öyle, ürkek-tatlı canları dışında her şeyi başkalarına bırakarak yoksul yaşamaya hazır olan bu anayla kız, bu görkemli, gizemli dün-

(1) Tüccarlar (Sanayiciler v.s.) varlıklarına göre derecelere ayrılırlardı. (Ç.N.)

yadaki sayısız insan yaşamı arasında kendilerinin de bir güç, hem de birilerinden daha büyük bir güç olduklarını bir an için hayal etmişlerdir belki de. Burada, yüksekte oturmak çok hoşlarına gidiyordu; sevinçten gülümserlerken nasıl olsa aşağıya döneceklerini unutmuş gibiydiler.

Sonunda döndüler eve. Dış kapının, dükkanın önüne tırpancılar oturmuşlardı. Genellikle Ukleyevo köylüleri, Tsıbukinlere ırgat gitmezlerdi, bu yüzden öteki köylerden adam getirmişlerdi. Karanlıkta ırgatların uzun uzun kara sakalları varmış gibi geliyordu. Dükkan açıktı, sağırın bir çocukla dama oynadığı görülüyordu. Tırpancılar zor işitilir bir sesle şarkı söylüyorlar, ya da bir gün önce hak ettikleri paralarını istiyorlardı bağıra bağıra. Ertesi gün bırakıp gitmesinler diye paraları ödenmemişti. Sırtında yeleği, ceketsiz Tsıbukin ile Aksinya evin önündeki kayın ağacının altında çay içiyorlardı. Masada bir gaz lambası yanıyordu.

Tırpancının biri, kızdırmak istiyormuşcasına;

— Dedee! Yarısını ver hiç olmazsa! Dedeee! diye bağırıyordu.

Bunun arkasından kahkahalar yükseliyor, sonra gene şarkılar söyleniyordu. Koltuk Deyneği de çay içmeye oturdu.

— Biz de bir yol panayıra gidelim dedik, diye başladı. Aman ne gezdik, ne eğlendik; görmeliydiniz çocuklar. Bu sırada tatsız bir şey oldu. Demirci Saşka bir dükkandan tütün almış, satıcıya parasını öderken beriki bunun kalp olduğunu söylemiş.

Yelizarov çevresine şöyle bir bakındı. Alçak sesle konuşmak istiyor ama, hırıltılı kısık sesini herkes işitiyordu...

— Ya işte, kalpmış para! «Bunu nerden aldın?» diye sormuşlar. O da: «Anisim Tsıbukin verdi, düğünde eğlenmeye gittiğim sırada.» karşılığı-

nı vermiş. Polis çağırdılar, Saşka'yı alıp götürdüler. Aman Petroviç, bak-gör, laf söz olmasın...

— Dedeee!.. Dedeee!.. diye bağırdı aynı tırpancı, kızdırmak ister gibi.

Bir sessizlik oldu.

— Eh, çocuklar, çocuklar, çocuklarım, diye mırıldandı Koltuk Deyneği yerinden kalkarak, gözlerine uyku gelip çökmüştü.

— Çay, şeker için teşekkürler, yavrularım. Artık uyku vakti geldi. Biz köhneleştik iyice, kirişlerimiz çürüdü. Kah-kah-kah!..

Uzaklaşırken;

— Artık ölsek yeridir, dedi, hıçkırarak ağlamaya başladı.

İhtiyar Tsıbukin çayını bitirmedi, öylece biraz daha oturup düşüncelere daldı; çoktan sokakta olması gereken Koltuk Deyneği'nin adım atışlarını dinliyor gibiydi.

Kaynatasının neler düşündüğünü sezen Aksinya;

— Demirci Saşka yalan söylemiş olamaz mı? dedi.

İhtiyar eve yollandı, biraz sonra da elinde bir çıkınla geri döndü. Çıkını açtı, çil çil paracıklar ışıldamaya başladı. Bunlardan birini aldı, dişleriyle ezdi, tepsiye fırlattı. Sonra ikincisini fırlattı...

Aksinya'ya şaşkın şaşkın bakarak;

— Gerçekten de kalp bu paralar, dedi. Hani Anisim bize vermişti ya, onlar işte!

Gelinin eline çıkını tutuşturarak, fısıltıyla:

— Al, kızım, bunları, kuyuya at, dedi... Gözüm görmesin! Kimseye de bir şey söyleme. Başımıza iş çıkmasın aman... Semaveri kaldır, ateşini söndür...

Samanlıkta oturmakta olan Lipa ile Praskovya, ışıkların birer birer söndüğünü gördüler. Yalnızca yukarda, Varvara'nın odasında ma-

vili kırmızılı kandiller yanıyor; yalnızca oradan huzur dolu, iyilik dolu, temiz bir hava esiyordu. Praskovya bir türlü kızının zengin evine gelin gidişine alışamamıştı. Buraya her gelişinde ürke ürke ön odaya siner, yalvarırcasına gülümser, verilen çayı içerdi. Hoş, Lipa da alışamamıştı buraya; kocası gittikten sonra bir gün olsun kendi karyolasında yatmamış, mutfak mı olur, samanlık mı olur, bir yere kıvrılıvermişti. Her gün ya çamaşır yıkar, ya da döşemeleri ovardı; gündelikçiymiş gibi hissediyordu hâlâ kendini. Bugün de öyle, âyinden döndükten sonra ahçı kadınla birlikte mutfakta çaylarını içtiler, sonra da samanlığa gidip kızakla duvar arasındaki boşluğa yattılar. Karanlıktı içerisi, hamut, at koşumu kokuyordu. Evin çevresinde ışıklar söndü; sağırın dükkanı kapattığını işittiler. Uzaklardan küçük Hrıminlerin evinden pahalı akordeonun sesi geliyordu... Anne-kız uyumaya başladılar.

Birinin ayak tıpırtıları onları uyandırdığı zaman ay ışığından ortalık pırıl pırıldı. Kucağında yatağıyla, samanlığın kapısının önünde Aksinya dikiliyordu.

— Burası daha serindir belki, dedi.

Yatağını eşiğin tam dibine sererek üstüne uzandı. Ay onu tepeden tırnağa aydınlatıyordu.

Aksinya bir türlü uyuyamıyor, sıcaktan bir o yana, bir bu yana dönerek derin derin soluyordu. Üstünde ne varsa hepsini çıkarmıştı. Ayın büyülü ışığı altında bu vücut ne kadar güzel, ne kadar hayvanımsı ve gururluydu!

Bir süre daha geçti, gene ayak patırtıları geldi, bembeyaz ışık içinde ihtiyar gözüktü kapıdan.

— Aksinya! Sen burda mısın?

— Burdayım ya! dedi Aksinya öfkeyle.

— Sana demin paraları kuyuya at demiştim, attın mı?

— Yok, bir de kuyuya para atacaktım! Tırpancılara dağıttım onları...

İhtiyar afallayarak, korku içinde;

— Ah, aman Tanrım! diye söylendi. Sen ne şirret kadınmışsın!.. Gördün mü şimdi başımıza gelenleri!

Ne yapacağını şaşırmış bir durumda oradan ayrıldı, uzaklaşırken hep bir şeyler homurdanıyordu. Biraz sonra Aksinya, yatağında doğruldu, derin derin göğüs geçirdi, yatağını kucaklayarak samanlıktan çıktı.

— Beni bu eve niçin verdin? diye sordu Lipa annesine.

— Evde kalacak değildin ya, kızım. Bu, bizim isteğimize bağlı değil.

Karşı konulmaz bir elem ikisinin gönlüne de düşmek üzereydi. Ama yukardan, yıldızların bulunduğu gökyüzünden birisi aşağıya bakıyor, her şeyi görüyor, Ukleyevo'da olup bitenleri gözlüyor gibiydi. Kötülük ne denli büyük olursa olsun gece gene de sessiz, güzeldi; yeryüzünde gene de sessiz, güzel bir gerçek vardı ve bu gerçek her zaman olacaktı; gecenin ay ışığıyla birleşmesi gibi, her şey bu gerçekle birleşmek için bekliyordu.

Anne-kız rahatlamış olarak, birbirine sokulup uyudular.

VI

Anisim'in kalpazanlıktan, piyasaya kalp para sürmekten hapse girdiği haberi geleli epey oldu. Ayların arkasından bir buçuk yıl, ondan sonra da uzun bir kış geçti; bahar geldi. Köyde olsun, evde olsun Anisim'in hapiste yatmasına herkes alışmıştı. Geceleyin dükkanın ya da evin önünden geçenler Anisim'in hapiste olduğunu anımsıyorlardı; kilisenin çanı çalındıkça nedense herkes gene Anisim'in hapse girdiğini,

orada yargılanmayı beklediğini düşünüyorlardı.

Tsıbukinlerin evine bir gölge düşmüş gibiydi. Duvarlar kararmış, saç dam paslanmış, dükkanın demir kaplı, yeşil boyalı ağır kapısı solmuş —sağırın deyimiyle «boyasını atmıştı», ihtiyarın kendisi bile kararmıştı sanki. Çoktandır tıraş olmadığı için saçı sakalına karışmıştı; artık gezi arabasına bir sıçrayışta binemiyor, dilencilere: «Allah versin!» diye bağıramıyordu Günden güne güçten düşüyor, bu da her hareketinden belli oluyordu. Ondan eskisi gibi korkmuyorlardı artık, köy korucusu eskisi gibi alacağı rüşveti aldıktan sonra bir de kalkıp suç tutanağı tutuyordu. Gizli şarap sattığı için üç kez kente çağırmışlar, tanık gösterilemediği için dava hep ertelenmiş, ihtiyarın anasından emdiği süt burnundan gelmişti.

Sık sık oğlunun yanma gidiyor, orada birini vekil bırakıyor, bir yerlere dilekçe veriyor, adaklar adıyordu. Anisim'in kaldığı hapishanenin müdürüne, üzerinde: «*Kişi ölçüsünü bilir*» yazılı gümüş bir çay tabağı ile uzun bir kaşık armağan etmişti.

Varvara kıvranıp duruyordu:

— Yoluyla yordamıyla uğraşacak bir kimsemiz yok. Tüh-tüh-tüh... Efendilerden birini bulmalı. Anisim'in âmirlerine mektup yazmalı... Mahkemesine kadar bıraksalardı bari! Delikanlıyı böyle üzecek ne var!

Üzgün olmasına karşın tombullaşmış, teni ağarmıştı Varvara'nın. Eskisi gibi odasında kandil yakıyor, evin tertemiz olmasına dikkat ediyor; konuklarını reçelle, elma pestiliyle ağırlıyordu. Sağırla Aksinya dükkanda çalışıyorlardı. Yeni bir işe de girmişlerdi: Butyokino'daki tuğla fırını. Aksinya gezi arabasıyla her gün oraya gidiyordu. Arabanın dizginlerini kendisi kullanıyor; yüzünde bilmece dolu çocuksu bir gülüm-

seme, yeşil çavdarlar arasından başını uzatan bir yılan gibi selamlıyordu tanıdıkları. Lipa ise perhizden önce doğan bebeği ile oyalanıyordu. Cılız mı cılız, minimini, acınacak bir bebecikti bu; ağlaması, bakması, insan yavrusu sayılması, üstelik Nikifor diye bir de ad konması tuhaf geliyordu insana. Bebek beşiğinde yatarken Lipa ise kapıya doğru yürür, oradan;

— Merhaba, Nikifor Anisimiç[1] diye selamlardı onu.

Koşarak delicesine çocuğun üzerine atılır, onu öper öperdi... Sonra gene kapıya doğru yürür, bir daha seslenirdi;

— Merhaba Nikifor Anisimiç!

Nikifor Anisimiç ise kırmızı ayacıklarını havaya dikmiş yatmaktadır, dülger Yelizarov gibi ağlamasıyla gülmesi birbirine karışır.

En sonunda duruşma günü belli oldu. Beş gün öncesinden yola düştü ihtiyar Tsıbukin, tanık olarak çağrılan köylülerin hepsinin de götürüldüğü duyuldu, çağrı alan yaşlı çiftçi bile yola koyulmuştu

Duruşma günü perşembeydi, ama pazar gelip geçtiği halde ne ihtiyarın döndüğü vardı, ne de ondan bir haber geldi. Salı günü akşam üzeri Varvara pencerenin önünde oturarak ihtiyarın gelmesini dörtgözle beklemeye başladı. Bitişik odada Lipa bebeğiyle oynuyordu. Bebeği ellerinde hop hop zıplatıyor bir yandan da sevinçle;

— Benim oğlum büyüyecek! Büyüyüp ırgat olacak! Anasıyla gündelikçi gidecek! diyordu.

Varvara'nın buna canı sıkılmıştı.

— Aman sen de, Tanrı'nın akılsız kulu! Gündelikçiyi de nerden çıkardın? Tüccar olacak, desene!

Lipa sessiz sessiz şarkı söylemeye başladı, ama biraz sonra söylenen aklından çıkmıştı bile.

(1) Nikifor Anisimoğlu. (Ç.N.)

— Benim oğlum büyüyecek! Büyüyüp ırgat olacak! Anasıyla gündelikçi gidecek!

— Bak şuna gene başladı!

Kollarında Nikifor'u tutan Lipa, Varvara'nın kapısında dikildi.

— Anne, ben bebeği niçin böylesine çok seviyorum?

Sesi ağlamaklıydı, gözleri ıslak ıslak ışıldıyordu.

— Kimdir bu? Ne biçim bir şeydir? Bir lokmacık canı var, tüy gibi de hafif, ama ben onu kocaman bir adam gibi seviyorum. Ne konuşuyor, ne de bir şey yapabiliyor; gene de onun her istediğini gözlerinden anlıyorum.

Varvara kulak kabarttı, istasyona yaklaşmakta olan akşam treninin gürültüsü geliyordu. Acaba ihtiyar var mıydı içinde? Lipa'nın söylediklerini işitmiyordu artık. Zamanın nasıl geçtiğini anlamıyor, korkudan değil de, daha çok meraktan zangır zangır titriyordu. Bir araba dolusu köylünün öteden beri gürültüyle geldiğini gördü. Duruşmaya çağrılan tanıklardı bunlar. Araba dükkanın önünden geçerken içinden yaşlı çiftçi atladı ve dış kapıdan içeri girdi. Avluda birileriyle hoş-beş ettiği, birinin ona bir şey sorduğu işitiliyordu. O ise yüksek sesle;

— Malı mülkü ve bütün hakları elinden alınacak. Ayrıca Sibirya'ya, altı yıllığına çalışma kampına sürülecek, dedi.

Aksinya bir elinde ölçü kabı, ötekinde gaz doldurduğu şişe, dükkanın arka kapısından dışarı çıktı. Ağzında gümüş paralar olduğu için peltek peltek:

— Babam nerde? diye sordu.

— İstasyonda daha. «Hava iyice kararsın da öyle gelirim.» dedi.

Anisim'in hüküm giydiği, evin içinde yayılınca, uygun olacağı düşüncesiyle ahçı kadın ölüye ağlar gibi bir ağıt koyverdi:

— Bizi kimlere bıraktın da gittin, şahinim Anisim Grigoryiç!..

Huylanan köpekler havlamaya başladılar. Varvara acıdan kıvranarak pencereye koştu, oradan var gücüyle ahçı kadına haykırdı:

— Stepanida mısın ne karın ağrısısın, kes şu ağlamayı! Bir de oradan sen çıkma!..

Semaveri yakmayı da unutmuşlardı, akılları başlarında değildi. Olan-biteni anlamayan Lipa, bebeğiyle oyalanıyordu.

Tsıbukin istasyondan gelince ona kimse bir şey demedi. Herkesle hal hatır sorduktan sonra, tek söz söylemeden, odaları bir baştan öbür başa dolaştı, verilen yemeği öylece bıraktı.

Kocasıyla baş başa kalınca, Varvara:

— Uğraşacak kimsemiz yok ki! dedi. Efendilerden birini bulmanı söylemiştim sana. Sözümü dinlemedin... Bir dilekçe bari...

Tsıbukin elini salladı.

— Uğraşılmaz olur mu! Anisim hüküm giyince, onu savunan efendiye koştum hemen. «Elden bir şey gelmez, artık geç kaldın,» dedi. Anisim de öyle söyledi. Gene de ben mahkemeden çınınca bir avukatla görüştüm, kendisine pey verdim. Bir hafta daha geçsin, gene gideceğim. Bakalım ulu Tanrı ne gösterecek!

İhtiyar yeniden odalarda dolaşmaya başladı, bir ara Varvaar'nın yanına gelerek;

— Hastayım, sanırsam, dedi. Başımın içinde tuhaf bir şeyler oluyor. Düşüncelerim karmakarışık...

Lipa işitmesin diye kapıyı kapattı, alçak sesle devam etti:

— Elimdeki paralarla başım dertte, Varvara. Hani düğünden önce Anisim yeni bir rublelikler, yarım rublelikler vermişti ya? İşte bunlardan bir kısmını çıkına koyup saklamış, kalanları da kendi paramla karıştırmıştım... Tanrı rahmet eyleye, Dimitri Filatiç adında benim bir

dayım vardı. Mal almak için Moskova'dan Kırım'a kadar durmaz, gezerdi. İşte bunun karısı, dayım mal peşinde koşar dururken, başka erkeklerle düşer kalkarmış. Altı çocuğu vardı rahmetlinin. Bazan içer içer de gülmeye başlardı. «Bu çocukların hangisi benden, hangisi başkasından, bir türlü aklım ermiyor.» derdi. Geniş adamdı doğrusu... İşte onun gibi ben de paralardan hangisinin gerçek, hangisinin kalp olduğunu bir türlü ayırdedemiyorum.

— Aman ağzından yel alsın.

— İstasyondan bilet aldım, üç rubleyi verirken birden paraların sahte olabileceği geldi aklıma. Korkudan elim ayağım kesildi. Hastayım ben...

Varvara başını iki yana salladı.

— İnsanın başına her şey gelir, Petroviç!..

Tüh-tüh-tüh... Daha aklın yerindeyken düşün-taşın. Genç değilsin artık, bir saatin bir saatine uymaz. Ölür gidersen, torunun başkalarından çok çeker. Ah, korkuyorum, Nikifor'un hakkını yerler diye korkuyorum! Babasını yok bil gayrı, anası dersen daha toy, aklı kısa... Çocuğun üstüne biraz mal mülk, hiç olmazsa şu Butyokino'yu yaptırsan, çok iyi olur. Düşün-taşın! Güzel çocuk, yazık olur sonra! Yarın hemen git, bir kâğıt imzalayıver. Fazla beklemeden yarar çıkmaz...

— Ah, ben de toruncuğumu unutmuştum... Sunu bir göreyim bari. «İyi» diyordun, değil mi? Aman büyüsün! Ömrü uzun olsun da...

Tsıbukin kapıyı açarak Lipa'ya parmağıyla işaret etti. Lipa kucağında çocukla ona yaklaştı.

— Lipa, kızım, canın bir şey isterse hemen söyle, e mi? Canının çektiği her şeyi ye iç. Esenlik olsun da biz yenilene aldırmayız.

Böyle diyerek çocuğu kutsadı.

— Torunuma iyi bak ha! Oğlum yoksa bile hiç olmazsa torunum kaldı.

İhtiyarın yanaklarından yaşlar süzüldü, hıçkırarak uzaklaştı oradan. Çok geçmeden de yattı, derin bir uykuya daldı. Yedi gündür gözünü kırpmamıştı.

VII

Tsıbukin bir ara kente gidip geldi. Kim söylediyse söyledi, ihtiyarın vasiyetini yazdırmak için notere gittiğini, Butyokino'yu torunu Nikifor'un üstüne yaptırdığını anlattı Aksinya'ya. Hem de üzerinde onun tuğla pişirdiği Butyokino'yu. Bir sabah, Aksinya'nın tam bu haberi aldığı sırada, Tsıbukin'le Varvara evin önündeki kayın ağacının altında çaylarını içiyorlardı. Aksinya dükkanın ön ve arka kapılarını kilitledi, üstündeki bütün anahtarları toplayarak ihtiyarın ayaklarının ucuna fırlattı. Hıçkıra hıçkıra ağlıyordu.

— Bundan böyle elimi hiçbir işe sürmeyeceğim! dedi bağırarak. Anlaşılan ben evinizde gelin değil, hizmetçiymişim! «Bak, Tsıbukinler kendilerine ne iyi hizmetçi bulmuşlar!» dedirtip de herkesin maskarası olamam... Parayla tutulmadım burada! Annem-babam var benim; hele dilenci, köle hiç değilim!

Öfkeden şaşılaşmış, sicim gibi yaş akan, kin dolu gözlerini silmeden ihtiyara bakıyordu. Avazı çıktığı kadar bağırdığı için, yüzü, boynu bu zorlamadan dolayı kıpkırmızıydı.

— Artık bundan sonra kimseye hizmet etmeyeceğim! diye bağırmasına devam etti. Yeter! Çalışmak, gece-gündüz demeden dükkanda oturmak, suya gitmek deyince biz geliriz akla, ama toprak vermeye gelince ilk baştan piçiyle bu mahkûm karısını düşünürsünüz. Evin hanımı, efendisi odur, bizse hizmetçisi! Verin elinizde ne var, ne yok bu mahkûm karısına, malamülke boğun onu; ben babamın evine gidiyo-

rum. Şimdi kendinize başka bir aptal bulun! Canavarlar, Allahın belaları!..

Tsıbukin şimdiye dek çocuklarını azarlamamış, onlara bir fiske vurmuş değildi; ailesinden birinin çıkıp da ona kaba sözler söyleyeceği, saygısızlık yapacağı aklının köşesinden geçmezdi. Onun için şimdi çok korkmuştu, hattâ içeri kaçarak dolabın arkasına gizlendi. Varvara ise öyle şaşırmıştı ki, yerinden bile kalkamadı; yalnız arılardan sakınır gibi her iki elini birden hızlı hızlı sallamaya başladı.

— Aman, nedir bu başımıza gelenler! Bağırıp durma öyle! Tüh-tüh-tüh... Herkese rezil olacağız! Bağırma o kadar! Biraz yavaş ol!..

— Mahkumun karısına Butyokino'yu verdiniz, daha neyiniz varsa hepsini verin! Ben sizden bir şey istemiyorum! Kahrolasılar! Bunlar burada soyguncu çetesi kurmuşlar! Sizlerin neler yaptığınızı bir ben bilirim! Geleni-geçeni büyük demeden, küçük demeden soyup soğana çeviren sizsiniz; Kaçak votka satan sizsiniz! Kalp para süren sizsiniz! Sandıklarınızı çaka çaka sahte parayla doldurdunuz da şimdi bana gerek kalmadı, öyle değil mi?

Ardına kadar açık avlu kapısının önünde kalabalık birikmişti, hepsi de içeriye bakıyorlardı.

— Herkes duysun işte! Sizi rezil edeceğim! Utancınızdan insan yüzüne çıkamayacaksınız: Ayaklarıma kapandıracağım sizi! Hey Stepan! Bir dakika durmadan hemen buradan gidiyoruz! Annemin-babamın evine gideceğiz, burada mahkumlarla yaşayacak değilim ben! Haydi toplan!

Avluya gerilmiş ipte çamaşırlar asılıydı; Aksinya ıslak eteklikleri, bluzlarını çekip çekip sağırın kucağına atıyordu. Bu da yetmedi, öfkeden kudurmuşcasına oradan oraya atılmaya, ipteki çamaşırları teker teker alarak yerlere fırlatmaya, ayaklarıyla çiğnemeye başladı.

Varvara inleyip duruyordu:

— Aman Tanrım, durdurun şunu! Nerden çıktı bu belâ başımıza? İsa aşkına verin şu Butyokino'yu, onun olsun!

Avlunun önündekiler, aralarında şöyle konuşuyorlardı:

— Ne kadın yahu! Görülmemiş böylesi. Delirmiş sanırsınız!

Aksinya oradan mutfağa koştu, mutfakta çamaşır yıkanıyordu o sırada. Ahçı kadın dereye çamaşır durulamaya gittiği için mutfakta Lipa yalnız başına iş görüyordu. Ocağın yanındaki kazandan, çamaşır teknesinden yükselen su buharı içerisini sımsıcak yapmıştı; mutfağın içine sis çökmüş gibiydi. Yerde daha yıkanacak bir yığın çamaşır vardı; düşünce bir yerine bir şey olmasın diye, bu çamaşır yığınının yanındaki sıraya yatırılan Nikifor, kırmızı ayacıklarını havaya dikmiş, oynuyordu. Aksinya tam içeri girdiği sırada Lipa, onun iç fanilasını kirliler yığınından alıp tekneye yeni atmış, masanın üzerindeki kaynar su dolu büyük kepçeyi almak için elini uzatıyordu.

Lipa'ya nefret dolu gözlerle bakan Aksinya, fanilasını tekneden çekip alarak:

— Ver onu bana! diye bağırdı. Sen benim çamaşırlarıma el sürecek kadın değilsin! Mahkûm karısısın sen, bil haddini!

Neye uğradığını şaşıran Lipa, afal afal Aksinya'ya bakıyordu. Ama bir ara öbürünün bebeğe ne amaçla gözünü diktiğini anlayarak olduğu yerde dondu kaldı.

— Benim toprağımı alırsın değil mi? Al sana öyleyse!..

Aksinya böyle diyerek kaynar su dolu kepçeyi kaptığı gibi bebeğin üzerine boca etti.

Ukleyevo'da şimdiye dek işitilmedik bir çığlık yükseldi bunun arkasından. Lipa gibi ufak tefek, zayıf bir kadının bu çığlığı nasıl attığına

kimsenin aklı ermiyordu. Evin içinde birden her şey sessizleşti. Yüzünde her zamanki çocuksu gülümsemeyle Aksinya süklüm püklüm mutfaktan çıktı. Hâlâ çamaşırları kucağında tutan sağır, avluda dolaşıp duruyordu; sonra bunları ipe, sesini çıkarmadan, ağır ağır asmaya başladı. Ahçı kadının dereden dönmesine değin kimse mutfağa girip bakmayı göze alamadı.

VIII

Nikifor'u bölge hastanesine götürdüler, akşama doğru da orada öldü. Lipa, kimsenin onu gelip almasını beklemeden, ölü bebeği battaniyesine sardığı gibi eve yollandı.

Yakınlarda yapılmış olan, geniş pencereli, yeni hastane, dağın yamacında dimdik yükseliyordu; batan güneşin ışıkları sanki yapının içinden fışkırıyormuş gibi parlıyordu. Aşağılarda küçük bir köy vardı. Lipa yokuş aşağı yoldan yürümeye başladı, köye varmadan bir su bendinin başında yere oturdu. Kadının biri atını sulamaya getirmişti, ama hayvan içmiyordu.

Canı sıkılan kadın:

— Daha ne istiyorsun, meret? Haydi iç işte! diye söylendi kendi kendine.

Suyun başına oturan kırmızı mintanlı bir çocuk, babasının çizmelerini yıkıyordu. Bunlardan başka ne köyün içinde, ne de yamaçta kimsecikler görünmüyordu.

Lipa ata bakarak:

— İçmiyor... dedi.

İşte kadınla çocuk da gittiler, ortada in cin kalmadı, güneş altın kırmızısı bir perdenin arkasına çekilerek uykuya yattı. Allı-morlu uzun bulutlar güneşin başında beklemek için ufka yayıldılar. Uzaklardan bir yerden, ahıra kapatılmış bir ineğin boğuk, acı acı böğürmesi gibi, bir balaban kuşunun çığlıkları geldi. Bu gizem-

li kuşun ötüşü her bahar işitilirdi, ama nerede yaşadığını, nasıl bir şey olduğunu kimse bilmezdi. Yukarda, hastanede, bendin yöresindeki fundalıklarda, köyün arkalarında, çevredeki kırlarda bülbüller ötüşüyordu. Kuku kuşu birilerinin yaşını sayıyor sayıyor, sonra birden şaşırarak yeni baştan başlıyordu. Bendin içinde boğazlarını yırtarcasına bağrışıyordu kurbağalar. Kurbağaların: «Sen çık oraya! Sen çık oraya!» diye bağırdıkları açık açık anlaşılıyordu. Bir curcunadır gidiyordu. Bu kadar yaratığın hep bir ağızdan bağrışmaları, ötüşleri, bu bahar akşamı her şey, her şey —öfkeli kurbağalar bile— uyumasın, bir kez verilen bu yaşamın her dakikasını değerlendirsin, yaşamanın tadını çıkarsın içindi sanki...

Gökte gümüş rengi bir yarım ay parlıyordu, gökyüzü yıldızlarla bezenmişti. Ne zamandan beri oturduğunu unutmuş gitmişti Lipa; kalkıp yola düştüğü sırada köy derin bir uykudaydı, evlerde tek ışık yanmıyordu. Ukleyevo'ya kadar en azından on iki versta yol vardı, ama bu yolu yürüyecek gücü kalmayan Lipa, köyüne nasıl varacağını düşünmüyordu bile. Ay yukarda bir sağ yandan, bir sol yandan parlıyor; aynı kuku kuşu, iyice kısılan sesile, «Dikkat, dikkat, yolunu şaşırırsın!» dercesine alaylı alaylı sesleniyordu. Lipa hızlı hızlı yürürken başından örtüsünü düşürmüştü. Gökyüzüne bakarak oğlunun ruhunun nerede olabileceğini düşünüyordu. Acaba peşinden mi geliyordu, yoksa yukarda, yıldızların arasında mı geziyordu?.. Annesini unutmuş muydu?.. Mevsimin yaz mı, kış mı olduğuna, insanların yaşayıp yaşamadığına aldırmayan, kimsesiz bir aydede vardı gökte. Geceleyin kırlarda aydede yukardan bakarken, bu sonsuz curcunayla birlikte coşup şarkı söyleyemezse, kendini çok yalnız hisseder insan... Hele bir de üzüntüsü varsa, yalnızlık pek dokunur.

Lipa'nın yanında ya annesi, ya Koltuk Deyneği, ya ahçı kadın, ya da bir köylü olsaydı bari!

— Mu-u! Mu-u! diye bağırıyordu balaban kuşu.

Birden insan sesleri gelmeye başladı.

—Atları koş, Vavila!

İlerde yolun kıyısında bir ateş yakmışlardı, alevler sönmüştü, yalnız kırmızı korları vardı ateşin. Atların ot geveleyişleri duyuluyordu. Karanlığın arasından, biri fıçı yüklü yüksekçe, öteki ise çuval yüklü iki araba ile bunların yanında iki adam seçilmeye başladı. Adamlardan biri arabaya koşmak için atı getiriyor, öbürü ise eli arkasında ateşin karşısında dikiliyordu. Arabalardan birinin yanından bir köpek hırlamaya başladı. Atı getirmekte olanı durarak;

— Yoldan biri mi geliyor ne? diye sordu.

Öteki, köpeğe bağırdı:

— Şarik, kes sesini!

İkincisinin sesinden yaşlı biri olduğu anlaşılıyordu.

Lipa durarak;

— Kolay gelsin, dedi.

İhtiyar ona yaklaştı, hemen karşılık vermedi.

— Hoş geldin!

— Dede, köpeğiniz ısırmaz ya?

— Hayır, gel. Bir şey yapmaz.

Lipa bir süre sonra;

— Hastaneye gitmiştim, dedi. Oğlum orada öldü de... Şimdi eve götürüyorum.

Bu haber ihtiyarın hoşuna gitmemiş olacaktı, çünkü biraz geriye çekilerek, çabuk çabuk;

— Başın sağ olsun, kızım, dedi. Alınyazısı böyleymiş.

Sonra yol arkadaşına seslendi;

— Çok ağırdan alıyorsun, delikanlı. Elini biraz çabuk tut!

Oradan yanıt geldi:

— Senin boyunduruk yok. Bulamıyorum.

— Öyleyse bir diyeceğim yok...

İhtiyar ateşten bir kor aldı, üfledi; ışıktan yalnız gözleriyle burnu aydınlandı. Sonra elindeki ateşle Lipa'ya yaklaştı, yüzüne baktı. İhtiyarın gözlerinden sevecenlik, acıma okunuyordu.

— Bir annesin sen. Her anne çocuğuna acır, dedi.

Böyle söylerken başını salladı. Vavila ateşin üzerine bir şeyler attı, ayaklarıyla çiğnedi; birdenbire ortalık zindan gibi karardı. Eskisi gibi yalnız kırlar, bir de yıldızlı gökyüzü vardı şimdi görünen. Kuşlar gene birbirlerini uyutmamak için yarışarak ötüşüyorlardı. Sanki tam ateşin bulunduğu yerde bir kuyruksallayan, «cik cik» edip duruyordu şimdi...

Bir dakika bile geçmemişti ki, arabalar, ihtiyar adam, uzun boylu Vavila yeniden görünür oldu. Arabalar gıcırdayarak yola giriyordu.

— Siz eren misiniz yoksa? diye sordu Lipa ihtiyara.

— Hayır, Firsanovo köyünden iki insanız biz.

— Sen demin yüzüme bakınca içim birden rahatlayıverdi. Delikanlıyı da kendi halinde biri olarak görünce, dedim, «Bunlar iki eren olmalı?.»

— Uzağa mı gidiyorsun?

— Ukleyevo'ya.

— Bin arabaya, Kuzmenki'ye kadar götürelim. Sen oradan dosdoğru gidersin, biz sola sapacağız.

Vavia fıçı yüklü arabaya, ihtiyarla Lipa ise ötekine bindiler. Vavila'nın arabası önde olmak üzere ağır ağır ilerliyorlardı.

— Oğlancığım bütün gün acı çekti, dedi Lipa. Ağzı var dili yok yavrucağın, gözlerini benden hiç ayırmadı. Aman Ulu Tanrım, sanki benimle konuşmak istiyor gibiydi. Üzüntümden bayılıp bayılıp gitmişim. Yavrumun karyolacağının yanında ayağa kalkıp düşüyordum. Dede, söyler

misin, neden parmak kadar çocuk ölürken acı çekiyor? Erkek olsun, kadın olsun, büyükler acı çekerlerse günahları bağışlanır. Ama bu yavrunun ne günahı var?

— Kimbilir!

Konuşmadan yarım saat kadar yol aldılar. Sessizliği ihtiyar bozdu:

— Her şeyin nedenini nasılını bilemeyiz. Kuşlara dört değil iki kanat verilmiş, çünkü iki kanatla da uçabiliyorlar. Bunun gibi insanoğlundan da her şeyi değil, ancak bazı şeyleri, hatta pek az şeyi bilmesi istenmiş...

— Dede, ben yaya gitsem daha rahat ederdim. Böyle yüreğim hopluyor.

— Bir şey olmaz, otur.

İhtiyar esneyerek ağzında istavroz çıkardı.

— Bir şey olmaz, kızım. Senin üzüntüne gelinceye kadar daha neler, ne üzüntüler var! Hayat uzundur, daha bir nice acı-tatlı günler göreceksin. Ana Rusya[1] büyüktür!

İhtiyar böyle söyleyerek iki yanına şöyle bir göz gezdirdi.

— Benim Rusya'da gitmediğim yer, görmediğim şey kalmadı; onun için söylediklerime inan, cici kızım. İnsanın iyi günleri de olur, kötü günleri de... Ben ta Sibirya'ya yaya yürüdüm, oradan Amur'a, sonra Altaylar'a gittim. Sonunda Sibirya'da yerleşerek çiftçiliğe başladım. Ama Ana Rusya'yı özlediğim için gene köyüme döndüm geldi. Hiç unutmam, Sibirya'dan yaya dönüyordum, bir gün sala bindim. Zayıflıktan kemiklerim çıkmış, üstüm başım dökülüyor, ayaklarım çıplak, karnım aç, donuyorum soğuktan. Saldaki bir efendi —öldüyse Tanrı rahmet eylesin—, benim bu durumumu görünce gözlerinden yaşlar geldi. Baktı baktı da; «Ah,» dedi. «se-

(1) Yurtları için Ruslar böyle derlerdi. (Ç.N.)

nin ekmeğin de kara[1], günlerin de!» Köye gelince bir de ne göreyim, ne çift kalmış ne çubuk! Bir saçı kesiğimiz vardı, onu da Sibirya'da toprağa vermiştik. Ne yaparsın, biz de ırgatlığa başladık... «Sonra ne oldu?» diyeceksin. Ne olsun, iyi günler de gördük, kötü günler de... Bana kalacak olsa, daha yirmi yıl yaşamak isterim. Demek oluyor ki, iyi günlerim kötülerden fazla olmuş. Ana Rusya büyüktür!

İhtiyar böyle söyleyerek çevresine bir daha bakındı.

— Dede, insan ölünce ruhu yeryüzünde daha ne kadar dolaşır?

— Kimbilir! Dur, Vavilya'ya soralım. Okula gitti o. Her şeyi öğretiyorlar şimdi... Vavila!

— Ne var?

— İnsan ölünce, ruhu yeryüzünde daha ne kadar kalır?

Vavila arabayı durdurdu, ondan sonra karşılık verdi:

— Dokuz gün. Kiril amcam ölmüştü de ruhu evimizden tam on üç gün çıkmamıştı.

— Nereden biliyorsun?

— Çünkü on üç gün ocağın içinde tıkırdadı durdu.

— Peki, sür haydi!

Vavila'nın söylediklerine inanmadığı belliydi.

Kuzmenki'ye gelince arabalar sola kıvrıldı, Lipa ise doğru yürüdü. Ortalık aydınlanmaya yüz tutmuştu. Lipa vadiden aşağı inmeğe başladığı zaman Ukleyevo'nun evleriyle kilise sisler içindeydi. Hava soğuktu, hâlâ kuku kuşunun çığlıkları kulaklarında çınlıyordu.

Lipa evden içeri girdiğinde herkesi uyur buldu, daha sığırlar bile sürülmemişti. Evin önüne oturup bekledi. İhtiyar çıktı en önce. Olup biteni bir bakışta anlayıverdi. Bir şey söylemek is-

(1) Rus köylüsü kara çavdar ekmeği yerdi (Ç.N.)

tiyor, söyleyemiyordu.

— Ah, Lipa! dedi en sonunda. Toruncuğumu koruyamadın!

Varvara'yı uyandırdılar. Kadıncağızın eli ayağı dolaştı, hüngür hüngür ağlamaya başladı. Hemen de cenaze hazırlığına girişti.

— Ne güzel de çocuktu... Tüh-tüh-tüh... Bir oğlun vardı, onu bile koruyamadın, aptal karı!..

Bir sabah, bir de akşam dua okundu kilisede. Ertesi gün ise bebeği mezara gömdüler. Gömme töreninden sonra konuklar ve papazlar, çoktandır bir şey yememişler gibi, oburcasına, bol bol yemek yediler. Lipa masada hizmet ediyordu. Mantar tuzlamasına batırdığı çatalını yukarı kaldıran başpapaz:

— Bebek için üzülmeyin, dedi. Böylelerinin yeri cennettir.

Herkes dağılıp evine gidince Lipa, Nikifor'un artık yaşamadığını iyice anladı. Bunu anlayınca da hüngür hüngür ağlamaya başladı. Ama ağlamak için hangi odaya gideceğini bilemiyordu; çünkü oğlunun ölümünden sonra bu evde ona yer kalmadığını, bir fazlalık, göze batan bir fazlalık olduğunu hissediyordu. Ötekiler de hissediyorlardı aynı şeyi.

Birden kapıda görünen Aksinya, bağırmaya başladı:

— Zırlayıp durma orda! Kes sesini!

Gömme töreni dolayısıyla en yeni giysisini giymiş, allık sürünmüştü.

Lipa sesini kesmek istedi ama, yapamadı bunu, daha bir hıçkırarak ağlamaya başladı. Aksinya kudurmuşcasına, ayaklarını yere vurarak haykırdı:

— Hey, sana söylüyorum! İşitiyor musun? Bu evden defol git artık! Seni burda bir daha gözüm görmesin! Haydi toplan!

İhtiyar telaşlı telaşlı araya girdi:

— Yapma kızım, yapma Aksinya'cığım... Bi-

raz kendine gel, anacığım... Ağlar, ağlar!.. Kolay mı, çocuğu öldü.

— Ağlarmış... aydi, bir gün daha kalmasına göz yumacağım, ama yarın defolup gidecek!

Kaynatasını taklit ederek;

— Ağlar, ağlar! diye ekledi. Şunun söylediğine bak!

Ondan sonra da dükkana doğru yürüdü, giderken gülüyordu.

Ertesi gün Lipa, erkenden Turguyevo'ya, annesinin yanına yollandı.

IX

Dükkanın çatısıyla ön kapısı yeniden boyandığı için şimdi pırıl pırıl parlıyor. Cıvıl cıvıl sardunyalar gene eskisi gibi pencerelerde açıyor. Üç yıl önce Tsıbukin'in avlusunda ve evinde olanlar ise nerdeyse unutulmuş gitmiş.

Bir zamanlar olduğu gibi, gene Grigori Petrov evin efendisi sayılıyor; ama, aslına bakılırsa, her şey Aksinya'nın eline geçmiş durumda. Bütün alışverişi o yapıyor, ondan izin alınmadan bir şeye el sürülemiyor. Tuğla fırını çok iyi çalışıyor, demiryolu yapımına tuğla istendiği için şimdi bini yirmi dört rubleye fırladı. Kadınlar, kızlar istasyona arabalarla tuğla taşıyıp vagonlara yüklüyorlar, bu iş için de günde çeyrek ruble alıyorlar.

Aksinya, Hrıminlerle ortak oldu. Fabrikalar şimdi: «Küçük Hrıminler ve Ortakları» adını taşıyor. Birlikte istasyonun yanında bir meyhane açtılar, artık pahalı akordeon fabrikada değil, burada çalışıyor. Birtakım ticaret işlerine atılan posta müdürüyle istasyon şefi, bu meyhaneye sık sık geliyorlar. Küçük Hrıminler sağır Stepan'a altın bir saat armağan ettiler, sağır arada bir bu saati cebinden çıkararak kulağına tutuyor.

Köyde Aksinya'nın çok güçlendiği söyleniyor. Gerçekten de öyle, sabahleyin kalkıp da mutlu, güzel yüzündeki o çocuksu gülümsemesiyle tuğla ocağına giderken ve ocakta sağa sola emir yağdırırken bu güç her tavrından seziliyor hemen. Ondan, evde olsun, köyde olsun, tuğla ocağında olsun herkes korkuyor. Postaneye işi düşecek olsa, posta müdürü;

— Oturmanızı rica ederim, Kseniya Abramovna[1] diyerek ayağa fırlıyor. İnce kumaştan, köylü biçimi entari giyen, yaşı biraz geçkince, uzun çizmeleri pırıl pırıl, züppe bir toprak ağası bir gün Aksinya'ya at satarken onunla konuşmaya kendini öyle kaptırdı ki, sonunda atı Aksinya'nın istediği fiyata bırakıverdi. Çünkü kadının elini uzun uzun tutmuş; onun neşeli, kurnaz, çocuksu gözlerine dalıp giderek;

— Kseniya Abramovna, sizin gibi bir kadın için elimden gelen her şeyi yaparım. Siz yalnız kimsenin rahatsız etmeyeceği bir yerde ne zaman görüşebileceğimizi söyleyin, demişti.

— Ne zaman isterseniz, karşılığını vermişti Aksinya da.

Ondan sonra hovarda toprak ağası her gün dükkana köyünden bira içmeye gelmeye başladı. Pelin otu gibi acı birayı «İçmem» demiyor, içtikçe başını iki yana sallıyordu.

İhtiyar Tsıbukin işlere karışmıyor. Artık bir yerlere konmuş parası da yok, çünkü gerçekleriyle kalplarını birbirinden ayırdedemiyor, üstelik bu korkusunu kimseciklere anlatamıyor. Sonra öyle de unutkan oldu ki, biri önüne yemeğini koymasa, ağzını açıp acıktığını söylemiyor. O olmadan yemek yemeye alışmışlardı. Varvara sık sık;

(1) Aksinya, Kseniya adının senli-benli konuşmalardaki biçimi. Saygı duyulan kimseler, adı, baba adıyla çağrılır. «Kseniya Avramovna» gibi. (Ç.N.)

— Bizimki dün gene yemek yemeden yattı, diyor bu gibi şeylere alıştığı için hiç üzülmüyordu.

Nedense yaz-kış sırtından kürkünü çıkarmıyor Tsıbukin; yalnız sıcak günlerde evinde oturuyor, dışarı çıkmıyor, o kadar. Köyün içinde, istasyona giden yolda hep kürkünün düğmeleri ilikli, yakaları kalkmış olarak geziyor, ya da sabahtan akşama dek kilisenin önündeki sıralarda oturuyor. Oturduğu yerde onu görseniz put sanırsınız. Gelen geçen ona selam verse de istifini bozmuyor, çünkü köylü takımının eskisi gibi hâlâ sevmiyor. Ondan bir şey soracak olsalar, kimseyi kırmamaya çalışarak, kısa kuru bir cevapla kestirip atıyor.

Söylenenlere bakılırsa, gelini onu kendi evinden kovmuştu, yiyeceğini içeceğini bile vermiyordu. Tsıbukin'in sağın-solun verdikleriyle geçinmesine kimisi seviniyor, kimisi üzülüyordu.

Varvara daha da şişmanlayıp aklaştı, eskisi gibi hayır işlerini sürdürmesine Aksinya sesini çıkarmıyor. Şimdi öylesine bol reçel yapıyor ki, taze meyvelerin çıkmasına değin kalarak şekerleniyor; bu reçeli ne yapacağını bilmeyen Varvara dokunsan ağlayacak nerdeyse.

Anisim'i unuttular yavaş yavaş. Bir zamanlar ondan büyük kağıtlara aynı güzel yazıyla, dilekçe gibi yazılmış şiir biçiminde mektuplar gelirdi. Anlaşılan dostu Samorodov da onunla birlikte cezasını çekiyordu. Şiirlerin altında çirkin, zor okunan bir yazıyla şu satır yer alırdı: «*Ben burada hep hastayım, çok sıkıntı çekiyorum. İsa aşkına yardım edin.*»

Güneşli bir sonbahar günü, akşam üzeri ihtiyar Tsıbukin kilisenin önündeki sıralardan birinde oturuyordu. Kürkünün yakasını kaldırdığı için yalnız burnuyla kasketinin siperi görünüyordu. Müteahhit Yelizarov ile yetmiş yaşlarında dişsiz bir ihtiyar olan kapıcı Yakov vardı sı-

ranın öbür ucunda. Koltuk Deyneği ile kapıcı kendi aralarında konuşuyorlardı. Kapıcı öfkeyle;

— Çocuklar ana-babalarına bakmak zorundadırlar, dedi. Kitap, anani babanı sev, der... Gelini, kaynatasını kendi evinden kovdu. İhtiyar adam ne yiyip içecek, nerede kalacak? Üç gündür ağzına tek lokma koymamış.

— Üç gündür mü dedin!..

— İşte hep böyle oturmuş pinekliyor. Güçten kuvvetten düştü zavallı. Ne otursun; ver şunu mahkemeye, bakalım gözünün yaşına bakarlar mı!..

Koltuk Deyneği iyice işitemediği için;

— Kimin gözünün yaşına bakarlar mı? diye sordu.

— Efendim?

— Yaman kadın, hiç boş durmaz. Zaten onların evinde şeysiz... yani günahsız bir iş yapılmaz ki...

Yakof öfkesini yenemeyerek;

— Hem de kendi evinden! diye devam etti. Çalış, ev yaptır, sonra da kolundan tutup atsınlar. Olacak iş değil! Ne baş belasıymış!

Tsıbukin konuşmaları istifini bozmadan dinliyordu.

Koltuk Deyneği gülerek;

— Kendi evin ya da başkasının, ne farkeder? dedi. Yeter ki başını sokacak bir yerin olsun, bir de karı dırdırı bulunmasm. Bir zamanlar ben de evliydim, karım Nastasya'yı severdim. Kadife gibi yumuşak bir kadındı. Hep: «Makariç ev satın al! Makariç at satın al!» der dururdu. «Makariç kendine bir araba al, yaya yürüme!» diye diye de öldü zavallıcık. Karıcığımı balla şekerle beslerdim...

Koltuk Deyneği'ni dinlemeyen Yakov;

— Kocası olacak aptalın, budalanın biri, diye devam etti. Ha kaz, ha o; hiç farkı yok. Karı-

sına bu sağır mı «Dur!» diyecek; kazın da kafasına sopayla vursan, bana mısın, demez!

Koltuk Deyneği fabrikada kaldığı yere gitmek için kalktı. Öteki de kalkarak birlikte konuşa konuşa yürüdüler. Onlar elli adım kadar uzaklaşınca, Tsıbukin de oturduğu yerden doğruldu, sanki kaygan buz üzerinde yürüyormuş gibi, kararsız adımlarla, sendeleyerek oradan ayrıldı.

Köy, akşam loşluğuna gömülmüştü; güneş kıvrıla kıvrıla yukarı çıkan yolun üst kısımlarında parlıyordu ancak. Çocuklarla birlikte yürüyen yaşlı kadınlar, ellerinde sepet dolusu mantarlar, ormandan dönüyorlardı. Vagonlara tuğla yüklemeye giden genç kadınlar, kızlar gözlerinin altı tuğla tozundan kırmızı kırmızı, kümeler halinde şarkı söyleyerek istasyondan geliyorlardı. Kümelerden birinin önünde yürüyen Lipa, başı dimdik havada, ince sesiyle sanki cıvıl cıvıl ötüyor gibiydi. Artık dinlenebileceği için, günün sona ermesine çılgınca seviniyordu. Kalabalığın arasında annesi Praskovya da vardı. Gündelikçi kadın elinde bir çıkınla ahlaya oflaya yürüyordu.

Lipa, Koltuk Deyneği'ni görerek;

— Merhaba, Makarıç! dedi. Nasılsın, iki gözüm?

Koltuk Deyneği pek sevindi.

— Merhaba, Lipa'cığım! Aman benim kelebeklerim, zengin dülgerinizi sevin biraz. Kahkah-kah! Çocuklarım, benim çocuklarım! (Ağlamaya başladı) Sevgili yavrularım benim.

Koltuk Deyneği ile Yakov konuşa konuşa uzaklaştılar. Gidenlerin arkasından Tsıbukin çıktı kalabalığın önüne. erkes sustu. Lipa ile Praskovya ihtiyarla aynı hizaya gelince Lipa yere kadar eğilerek:

— İyi akşamlar, Grigori Petroviç! dedi.

Yaşlı annesi de eğilip selam verdi. İhtiyar

durdu, kadınlara baktı; gözleri ıslak ıslaktı, dudakları titriyordu. Lipa, annesinin elindeki çıkından lâpalı bir börek aldı, ihtiyara uzattı. Tsıbukin böreği alarak yemeye başladı.

Güneş batmış, yolun üstündeki ışıklar yok olmuştu. Şimdi ortalık daha bir loştu, hava serindi. Lipa ile annesi yollarına devam ettiler, durmadan istavroz çıkarıyorlardı.

YAZKO

MAVİ DİZİ (Roman, Öykü)

Bugüne kadar çıkan kitaplar

HALKALI KÖLE
Bekir Yıldız

BEDOŞ
Kemal Bilbaşar

IĞRIP
Erol Toy

AL İŞTE İSTANBUL
Çetin Altan

BOZGUNCU
Maksim Gorki

ŞÜPHE
Durrenmatt

YARIN... YARIN...
Pınar Kür

TOHUM YEŞERİNCE
Emile Zola

GECE GELEN ESKİ DOST
Afşar Timuçin

GÖZLERİ BAĞLI ADAM
Adnan Özyalçıner

DOSTLUKLARIN SON GÜNÜ
Selim İleri

CEPHEYE YOLLANIRKEN
W. Schnurre

POLİTİKADA BİR SARI ÇİZMELİ
Recep Bilginer

ÇAMASAN
Demirtaş Ceyhun

DENİZLİ PENCERE
Afşar Timuçin

MEMLEKETİN SAHİPLERİ
Mahmut Makal

ES BE SÜLEYMAN ES
Salim Şengil

GENÇ KIZ VE ÖLÜM
Aysel Özakın

HEY VAPURLAR, TRENLER
Oktay Akbal

GÖLGELERİN GÖLGESİ
Çetin Altan

ZÜHRE NİNEM
Kemal Bilbaşar

BİR DELİ AĞAÇ
Pınar Kür

DÜNYADAN BİR ATLI GEÇTİ /
SAHİPSİZLER
Bekir Yıldız

ÖTEKİ
Önay Sözer

YABAN TOPRAK
Vadim Andreev

DİNO İLE CEREN
Seyit Alp

İNCİ
Hakkı Özkan

ANAYURDUN DUMANI
Konstantin Simonov

TAŞLAŞAN DÜNYA
T. Borovski

HAPİSLİĞİM
Recep Bilginer

ADI YEMENDİR
Fikret Otyam

MACELLOS DA VİNCİ'NİN
AKILALMAZ SERÜVENLERİ
Erhan Bener

KALPAKLILAR - DOLUDİZGİN
Samim Kocagöz

PEYGAMBER ÇİÇEĞİ
Mustafa Balel

KÖKTEN ANKARALI
Talip Apaydın

KANTON'DA İSYAN
A. Malraux

YAZKO
MOR DİZİ (Şiirler)
Bugüne kadar çıkan kitaplar

BİR GÜN MUTLAKA
Ataol Behramoğlu

HALKIN EKMEĞİ
Bertolt Brecht

SESLERİN AYAK SESLERİ
Arif Damar

KİTAPLAR KİTABI
İlhan Berk

DAĞLARI ÖYLECENE
Seyyit Nezir

ŞİİR ALAYI
Can Yücel

AKDENİZ, DÖRT KİŞİYDİLER
BİR DE BEN
Cengiz Bektaş

HAYATI KARŞILAYAN ŞİİRLER
İsmail Uyaroğlu

KUŞATMADA
Ataol Behramoğlu

UTANMAYIN GÖZYAŞLARINDAN
T. Rozewicz (A. Kadir)

BARBARLARI BEKLERKEN
Kavafis (B. Pirhasan - E. Alova)

YAZKO

SARI DİZİ (İnceleme, Deneme)

Bugüne kadar çıkan kitaplar

TÜRKİYE'Yİ SARSAN İKİ UZUN GÜN
Kemal Sülker

NAZIM HİKMET'İN BİLİNMEYEN
İKİ ŞİİR DEFTERİ
Kemal Sülker

VAROLUŞÇULUK
J.P. Sartre

BENİM OĞLUM BİNA OKUR
Cengiz Bektaş

GERÇEKÇİLİK SAVAŞI
Attila İlhan

YENİ ROMAN
A.R. Grillet (A. Bezirci)

ANLAYAN TARİH
Önay Sözer

YÖNTEM ARAŞTIRMALARI
J.P. Sartre

BİR KARAKTER YARATMAK
Stanislavski (S. Taşer)

BİR ARAYIŞ'IN YAZILARI,
BİR YAZI'NIN ARAYIŞLARI
Ahmet Oktay

ÇAĞDAŞ DİYALEKTİĞİN
KAYNAĞI, HEGEL
Atilla Tokatlı

SARTRE'IN YAZARLIĞI VE FELSEFESİ
İ. Murdoch (S. Hilav)

BOZKIR

ANTON ÇEHOV

Fakat aradan zaman geçtikçe çiğler buğulaşıp uçtu, hava donuklaştı, aldatılmış bozkır gene o hüzünlü, ölgün temmuz görünümüne büründü. Otlar pörsüdü, yaşam söndü. Gölge gibi yumuşak renkleriyle uzaklardaki yanık yeşil. kavrulmuş, mor tepeler; puslu enginlere gömülmüş düz ova; bütün bunların tepesindeki, ormanların, yüksek dağların bulunmadığı bozkırlarda çok daha derin, çok daha duru gözüken gökyüzü, şimdi sonsuz, sıkıntıdan donup kalmış bir görünüşe girmişti.

ÖNEMLİ NOT

Bu kitap basılı fiyatının üzerinde satılamaz.

200 Lira